

T.C.
RİZE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

**YUSUF EL-KARADÂVÎ'NİN HADİS VE SÜNNET İLE İLGİLİ
GÖRÜŞLERİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Sezgin MİSİR

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Yavuz KÖKTAŞ

RİZE 2010

T.C.
RİZE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

**YUSUF EL-KARADÂVÎ'NİN HADİS VE SÜNNET İLE İLGİLİ
GÖRÜŞLERİ**
(Yüksek Lisans Tezi)

Sezgin MİSİR

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Yavuz KÖKTAŞ

Tez Savunma Tarihi: 21/06/2010

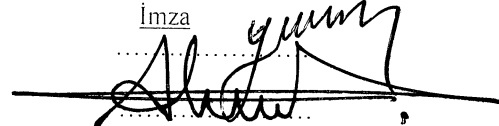
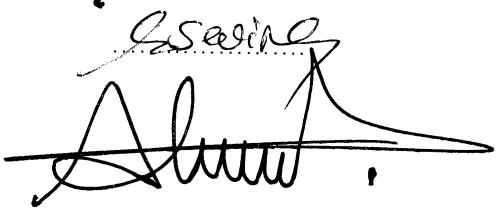
Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Başkan : Doç. Dr. Yavuz KÖKTAŞ

Üye : Doç. Dr. Ali AKDOĞAN

Üye : Yrd. Doç. Dr. R. Resul SEVİNÇ

İmza

Enstitü Müdürü V. : Doç. Dr. Ali AKDOĞAN

01 / 07 / 2010

RİZE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu tezi bilimsel metotlara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak hazırlayıp sunduğumu, tezde bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve sonuçları belirttiğimi ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

23/06/2010

Tezi Hazırlayan Öğrenci
Sezgin MİSİR

ÖN SÖZ

Çağımızda hadîs etrafındaki tartışmalar sürmektedir. Hadîslerin nasıl anlaşılması gerektiğine dair metodoloji tartışmaları, hadîslerin sıhhatinin nasıl tespit edileceğiyle ilgili usûl münakaşaları bunlardan bir kaçıdır. Bu tartışmalar yapılırken bazı isimlerin ön plana çıktığı görülür. Ahmed Emin, Muhammed Ebu Reyve, Fazlur Rahman, Muhammed Gazalî, Mevdudî gibi zatlar bu isimlere örnek olarak verilebilir. Bunların hadîse yaklaşımı şüphesiz farklılık arz etmekte olup ayrı ayrı çalışmayı hak etmektedir. İşte bu çalışmada hadîs kültürüne katkılarını ele aldığımız Yusuf el-Karadâvî de özellikle hadîslerin anlaşılması konusunda çağımızda isim yapmış ve etki bırakmış önemli simalarından biridir.

Yusuf el-Karadâvî'nin daha ziyade fıkıh ve fetva alanında meşhur olduğu görülür. Bununla birlikte hadîs alanına yaptığı katkılar da küçümsenmeyecek bir nitelik taşımaktadır. Yusuf el-Karadâvî, sünnetin nasıl anlaşılması gerektiğinden, hadîslerin anlaşılmasında dikkat edilecek ilkelere; Hadîs-fıkıh ilişkisinden, hadîs-akaid ilişkisine; hadîs fetvalarından sünnetin toplumsal ve evrensel boyutuna kadar çok geniş alanı kapsayacak bir muhteva çerçevesinde hadîs meselelerine yaklaşmaktadır. Bundan dolayı onun hadîs alanına katkısının nitelik ve boyutlarını incelemeyi arzu ettik. Tezimizde Yusuf el-Karadâvî'nin bu özelliğini tespit ve tasnif etmeye çalıştık.

Tezimiz bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Yusuf el-Karadâvî'nin hayatı ve eserleri üzerinde kısaca durduk. Karadâvî'nin eserlerinin neredeyse hepsi Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu Türkçe çevirileri tespit edip kaydetmeye çalıştık. Çalışmamızda büyük ölçüde bu eserlerden yararlandığımızı belirtmeliyiz.

Birinci bölümde Karadâvî'nin sünnet anlayışını, bu anlayış ekseninde Hz. Peygamber'in konumunu, bir anlamda onun peygamber tasavvurunu ortaya koymaya çalıştık. Bunun yanında hadîsle ilgili bazı meseleleri de bu bölümde ele aldık. Bu meseleler bugün de hadîsle iştiğal edenler arasında yoğun tartışma

konusu olmaktadır. Dolayısıyla Karadâvî'nin penceresinden bu meselelerin nasıl ele alındığı önem arz etmektedir.

İkinci bölümde Karadâvî'nin hadîslerin anlaşılmasıyla ilgili çabalarına yer verdik. Karadâvî'nin hadîslerin anlaşılmasında dikkat edilecek ilkelere verdiği önem gerçekten kayda değerdir. Onun bu çabasının hadîsle ilgilenenlere yeni ufuklar kazandırdığında şüphe yoktur. Zira hadîslerin reddine ve metin tenkidine yönelik çabaların arttığı günümüzde hadîslerin anlaşılması gerektiğine dair vurgu dikkat çekmektedir. Bu bölümde onun bu çabasını detaylı bir şekilde ortaya koymaya çalıştık.

Üçüncü bölümde ise Karadâvî'nin, çağımızda üzerinde pek durulmayan sünnetin toplumsal yanına ve medeniyet kurucu rolüne dair görüşlerini inceledik. Gerçekten bu konu oldukça önemlidir. Zira hadîsler sadece müslümanın bireysel hayatını tanzim etmez. Ayrıca hadîsler sadece haram, mekruh vs. anlamında ahkâmın da konusu değildir. Bunlar da dahil olmak üzere hadîs ve sünnetin toplumsal ve evrensel bir özelliği bulunmaktadır. Sünnet insanı inşa ettiği gibi toplumu da inşa etmekte, insanlar arası ilişkilerde dikkat edilmesi gereken hususlara dair önemli katkıda bulunmaktadır. Bunun yanında sünnet ahkâmla birlikte bilginin de konusudur. Bu açıdan sünnet, ruhuyla, özüyle, diliyle her çağa bir metot öneren ve rehberlik eden yönüyle dikkat çekmektedir. Karadâvî'nin onun bu özelliğini yakaladığı ve derinlemesine ele aldığı görülmektedir. Bu bölümde yapmaya çalıştığımız şey de işte onun bu yaklaşımını ortaya koymak olmuştur.

Çalışmamız esnasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Yavuz KÖKTAŞ'a, Rize İlahiyat Fakültesi kütüphane çalışanlarına, lisansüstü çalışmam ve her türlü ilmî çalışmalarım da maddî ve manevî desteklerini her zaman yanımda hissettiğim aileme, çalışmalarımın yoğunluğu sebebiyle kimi zaman ihmal ettiğim dost ve arkadaşlara en kalbî teşekkürlerimi sunarım.

Sezgin MİSİR

Rize 2010

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖN SÖZ	4
İÇİNDEKİLER	6
KISALTMALAR	11
GİRİŞ	12
YUSUF EL-KARADÂVÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ	12
A. HAYATI	12
B. ESERLERİ	15
1. Kitapları	15
2. Makaleleri	18

BİRİNCİ BÖLÜM

YUSUF EL-KARADÂVÎ'NİN SÜNNET ANLAYIŞI VE BAZI HADİS MESELELERİNE YAKLAŞIMI

I. SÜNNET ANLAYIŞI	19
A. Sünnetin Tanımlanması	19
1. Sözlük Olarak Sünnet.....	20
2. Terim Olarak Sünnet.....	22
a. Hz. Peygamber'in Sözleri.....	22
b. Hz. Peygamber'in Fiilleri.....	25
c. Hz. Peygamber'in Takrirleri.....	26
B. Sünnetin Delil Oluşu	27
C. Hz. Peygamber'in Konumu.....	35
1. Hz. Peygamber-Kur'an İlişkisi	35
2. Hz. Peygamber'in Siretinin Önemi	36
3. Hz. Peygamber'in Üsve-i Hasene Oluşu.....	39
4. Hz. Peygamber'in Gayb Bilgisi	43
5. Hz. Peygamber'e Ta'zimde Aşırılık	48

II. BAZI HADÎS MESELELERİNE YAKLAŞIMI.....	51
A. Sahih Hadîsler ve Metin Tenkidi	51
B. Zayıf Hadîslerle İlgili Görüşleri.....	68
C. Mevzu Hadîslerle İlgili Görüşleri	78
D. Hadîs-Fıkıh İlişkisi	81
1. Ahkâmın Çoğunun Kaynağının Sünnet Olması.....	81
2. Hadîs ile Fıkıhı Birleştirmenin Zarureti	84
3. Zayıf Hadîse Dayanan Fıkıh Mirası.....	87
4. Hadîse Dayalı Fıkıhın Örnekleri	89
5. Hadîslerdeki Emir ve Nehyin Delaleti	94
6. Sünnetin Bağlayıcılığı.....	97
a. Sünnetin Teşrî Değeri ile İlgili Tartışmalar	97
b. Karadâvî'nin Değerlendirmesi	104
E. Hadîs-Akâid İlişkisi.....	112
1. Haber-i Vahidin İtikatta Delil Olma Meselesi	112
2. Hadîsler Işığında Büyük Günahlar ve Küfür Meselesi	118
a. Hadîsler Işığında Büyük Günahlar	118
b. Hadîslerde Küfr Terimleri.....	123
c. Hadîslerde Kullanılan Cahiliye ve Nifak Tabirleri	126
3. Hadîsler Işığında Küçük Şirk Çeşitleri	128
a. Allah'tan Başkası Adına Yemin Etmek	128
b. Halka ve İp Takmak	129
c. Nazar Boncuğu ve Muska Takmak	130
d. Üfürükçülük	131
e. Büyücülük	132
f. Münecimlik	132
g. Kâhinlik ve Falcılık.....	133
h. Allah'tan Başkasına Adakta Bulunmak	134
ı. Allah'tan Başkasına Kurban Kesmek	135
i. Uğursuzluğa İnanmak	136
F. Geleceğe Yönelik haberler ve Kıyamet Alametleri.....	137
1. Uyarıcı Hadîsler	137

a. Her Ümmetin Bir Kıyametinin Olması	138
b. Değer Yargılarındaki Dönüşüm	138
2. Müjdeleyici Hadîsler	140
a. İslam'ın Avrupa'ya Yayılışı ve Roma'nın Fethi	141
b. Hilafetin Nübüvvet Metodu Üzere Geri Dönüşü	142
c. Yardım Edilmiş (Mansur) Topluluğun Her Zaman Baki Olacağı	142
3. Kıyametin Büyük Alametleri	143

İKİNCİ BÖLÜM

YUSUF EL-KARADÂVÎ'YE GÖRE HADİSLERİN ANLAŞILMASI VE YORUMLANMASI

I. YUSUF EL-KARADÂVÎ'YE GÖRE HADİSLERİN

ANLAŞILMASINDA DİKKAT EDİLECEK İLKELER	147
A. Hadîslerin Kur'an ışığında Anlaşılması	147
1. Hadîslerin Kur'an'a Arzı ve Reddi	148
2. Hadîslerin Kur'an'a Arzı ve Tavakkuf	149
3. Hadîslerin Kur'an'a Arzı ve Te'vil	151
B. Bir Konuda Gelen Bütün Hadîslerin Toplanması	153
C. Çelişkili Hadîslerin Te'vil Edilmesi	158
1. Tercihten Önce Hadîslerin Yorumlanması	159
2. Neshten Önce Hadîslerin Yorumlanması	162
D. Hadîslerin Söylendiği Sebep ve Şartlar Işığında Anlaşılması	165
E. Hadîslerin Anlaşılmasında Araç-Amaç İlişkisine Dikkat Edilmesi	172
F. Hadîslerin Anlaşılmasında Hakikat ve Mecazın Ayırt Edilmesi	174
1. Ahkam Hadîslerinde Mecaz	176
2. Ahkam Hadîsleri Dışında Mecaz	178
3. Mecazda Aşırıya Kaçmaktan Sakınmak	179
G. Hadîs Lafızlarının Delalet Ettiği Anlamların İyice Tesbit Edilmesi	181

II. HADİSLERİN SIHHAT VE ANLAŞILMASI AÇISINDAN YUSUF EL-KARADÂVÎ'NİN HADİS FETVALARI.....	183
A. Genel Olarak Hadîs Fetvaları	183
B. Karadâvî'nin Hadîs Fetvaları	185
1. Hadîslerin Sıhhati ile ilgili Fetvaları	185
2. Hadîslerin Anlaşılması ile İlgili Fetvaları	191

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUSUF EL-KARADÂVÎ'YE GÖRE SÜNNETİN TOPLUMSAL VE MEDENİYET BOYUTU

I. YUSUF EL-KARADÂVÎ'YE GÖRE SÜNNETİN TOPLUMSAL BOYUTU.....	208
A. SÜNNET VE EĞİTİM	208
1. Genel Olarak Hz. Peygamber ve Eğitim.....	208
2. Hz. Peygamberin Eğitimde Bireysel Farklılıkları Gözetmesi.....	209
a. Şahıslara Göre Hz. Peygamber'in Tavsiyelerinin Farklılığı	209
b. Aynı Soruya Verilen Cevabın Farklılık Arz Etmesi	210
c. İçerisinde Bulunan Konum ve Buna Yönelik Davranış Farklılığı.....	211
d. Emir ve Sorumluluklardaki Farklılık	212
e. Bazı Sahabelerden Müsamaha ile Karşıladığı Bir Davranışı Diğer Bazılarından Kabul Etmemesi	212
B. Sünnet ve Çevre	213
1. Kur'an'ın Çevreye Verdiği Önem.....	213
2. Sünnetin Çevreye Verdiği Önem	215
C. Sünnet ve Sağlık.....	218
1. Genel Olarak Sağlık ve Temizliğin Önemi.....	218
2. Hz. Peygamberin Sağlık Konusunda İrşadları	222
a. Bedenin Değerli Oluşuna Vurgu	222
b. Ruh Sağlığı.....	225
D. Sünnet ve İktisat.....	226

E. Sünnet ve İstatistik Planlama	230
1. İstatistik Kullanımı.....	230
2. Planlama	230
II. YUSUF EL-KARADÂVÎ'YE GÖRE SÜNNETİN MEDENİYET	
BOYUTU.....	234
A. Medeniyet Fıkhı Tabiri	234
B. Medeniyet Fıkhının Boyutları	236
1. Kur'an ve Sünnet Çerçevesinde Bilginin Anlaşılması.....	236
2. Kur'an ve Sünnet Çerçevesinde Hayatın Anlaşılması	242
SONUÇ	250
KAYNAKÇA.....	255
ABSTRACT	261
ÖZGEÇMİŞ	262

KISALTMALAR

ae.	: Aynı eser
age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
a.mlf.	: Aynı müellif
SÜSBE	: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
d.	: Doğum, doğumu
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
krş.	: Karşılaştırınız
Ktp.	: Kütüphane, kütüphanesi
Nu.	: Numara
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
s.	: sayfa
ss.	: sayfadan sayfaya
sy.	: Sayı
trc.	: Tercüme, tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: ve benzeri
y.	: Yıl
yy.	: Yayın yeri yok

GİRİŞ

YUSUF EL-KARADÂVÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

A. HAYATI

İslam dünyasının saygın din adamlarından birisi kabul edilen Mısırlı Alim Yusuf el-Karadâvî, 9 Eylül 1926 yılında Mısır'da dünyaya geldi. Daha iki yaşındayken babasını kaybeden Karadâvî'ye amcası baktı. Küçük yaşlardan itibaren İslamî ilimlere merak duyan Karadâvî, henüz 10 yaşına gelmeden Kur'an-ı Kerîm hıfzını ve tecvid ilmini tamamladı. Küçük yaşlarda Karadâvî'nin dinî ilimlere olan vukûfiyeti fark edilmiş, bu nedenle köy halkı kendisine büyük teveccüh göstermişti.¹

İlkokul ve lise için Tanta Din Mektebi'ne giden Karadâvî, burada İhvân-ı Müslimîn ile yakın ilişkiler kurdu. Bu sebeple, 1949 yılında tutuklandı. Oldukça sıkıntılı geçen bu dönemde bile Karadâvî, lise eğitimini iyi derece ile tamamladı. Daha sonra Ezher Üniversitesi'ne Usulî'd-dîn Fakültesi'ne girdi. 1952-53 yıllarında aynı fakültede lisansını birincilikle bitirdi. 1954 yılında bir ara yine tutuklanan Karadâvî, değişen siyasî şartlarla birlikte hapisten çıkarıldı. Siyasi olarak çektiği bu sıkıntılar onun İlmî faaliyetlerine engel olmadı ve 1954 yılında Arap Dili Bölümü Uzmanlık Diploması'nı alarak, 1958 yılında Yüksek Arap Araştırmaları Enstitüsü Arap Dili ve Edebiyatı bölümünden, 1960 yılında Usulü'd-dîn Fakültesi Kur'ân ve Sünnet İlimleri bölümünden mezun oldu. 1973 yılında aynı üniversitede *ez-Zekât ve eseruhâ fi halli'l-meşâkili'l-ictimâiyye* adlı teziyle doktorasını birincilikle bitirdi.² Aldığı bu eğitim sonrasında Mısır'da davet, irşat ve ilmî faaliyetlerine devam eden Karadâvî, Batı dünyasının etkisi altına giren Müslüman Arapların ve İslam dünyasının kendi kültür ve değerlerinden uzaklaşmasına şiddetle karşı çıktı. Buna engel olabilmek için ilmî ve fiilî sahada büyük çaba gösterdi. Mısır'daki eğitim ve irşat faaliyetleri

¹ Elif Dursunüst, *Yusuf el-Karadâvî'nin Çağdaş Fıkıh Anlayışında İzlediği Yöntem*, (Basılmamış Yüksek lisans tezi), SÜSBE, Sakarya 2007, s. 5.

² http://qaradawi.net/site/topics/article.asp?cu_no=2&item_no=1221&version=1&template_id=190&parent_id=أولا:%20معلومات%20عن%20حياة%20الشيخ%20القرضاوي#189 (erişim tarihi. 30.01.2010)

sonrasında, Katar Vakıflar Bakanlığı'nın talebi ile Katar Üniversitesi'ne geçen Karadâvî,³ halen Katar Üniversitesi'nde öğretim üyesi olup, evli ve yedi çocuk babasıdır.⁴

Yusuf el-Karadâvî bir yandan camilerde hitabet ve irşat görevinde bulunurken Mısır'da Vakıflar Bakanlığı'na bağlı İmamlık Enstitüsü'ne müfettiş oldu. Daha sonra, Ezher Üniversitesi'nde Davet ve İrşad İdaresi Müdürlüğü'ne bağlı olan Sanat Okulu'ndaki el yazmalarıyla ilgilenmek üzere, İslam Kültürü İdaresi Genel Müdürlüğü'ne geçici olarak görevlendirildi. 1961 yılında Katar'da Din Enstitüsü'ne dekan olarak atanan Karadâvî, buranın geliştirilmesinde etkin rol aldı. 1973 yılında Katar Üniversitesi'nde kız ve erkekler için iki ayrı eğitim fakültesinin temellerini attı. 1977 yılında Katar Üniversitesi İslamî Araştırmalar ve İlahiyat Fakültesi'nin kurulmasını destekledi. 1989-90 yıllarının sonuna dek bu fakültenin dekanlığı görevini ifa etti. Karadâvî, Katar Devleti tarafından 1990-91 yılı yarı ders döneminde Yüksek İslam Enstitü ve Üniversiteleri İlim Meclisleri Müdürlüğü için Cezayir Cumhuriyeti'ne gönderildi. Daha sonra tekrar Katar'daki Sîret ve Sünnet Araştırmaları Merkezi'ndeki müdürlük görevine döndü. Halen bu görevi devam etmektedir.⁵

Yusuf el-Karadâvî, ilmî, hukukî, iktisadî birçok kuruluşun oluşturulmasında ve geliştirilmesinde etkin rol almıştır. Katar'da Yüksek Eğitim Kurulu Üyeliği, Katar Fetva Heyeti Üyeliği, Katar Devleti'nin Şer'î Denetim Heyeti Başkanlığı, Katar İslam Devleti Bankaları, Bahreyn'deki Faysal İslam Bankası, Fas ve İsviçre'deki Takva Bankası Üyelikleri, merkezi Hartum'da olan Afrika İslamî Davet Örgütü Meclis Üyeliği, Cidde'deki İslam Konferansı Örgütü'ne bağlı olan Fıkıh Kurul Uzmanlığı, İslamabad'daki Uluslararası İslam Üniversiteleri Güvenlik Konseyi Üyeliği, Kahire'de bulunan İslam İktisadı Üniversitesi kurum üyeliği, Oxford'daki İslam Araştırmaları Merkezi Üyeliği, Kuveyt'teki Uluslararası Zekât Heyeti Başkan Yardımcılığı, Ürdün Krallığı İslam Medeniyeti Araştırmaları Kurul Üyeliği, Kuveyt'teki Uluslararası Hey'et-i Hayriyye Üyeliği ve İcra Komitesi İdare Meclisi Üyeliği, Doha'daki Katar İslam

³ Elif Dursunüst, age, s. 5.

⁴ Elif Dursunüst, age, s. 6.

⁵ Elif Dursunüst, age, s. 6.

Bankası'nın Şer'î Denetim Heyeti Üyeliği, Bahreyn Pakistan ve Mısır'daki Faysal İslam Bankası'nın İdare Meclisi Üyeliği, Kahire'deki İslam İktisadı Cemiyeti Üyeliği, Medîne-i Münevvere İslam Üniversitesi Yüksek Meclis dönem üyeliği, başlıca üyelikleridir.⁶ Bunların yanı sıra, Avrupa'da bulunan Müslüman azınlıkların dinî sorunlarına cevap verebilmek için oluşturulan çağdaş fıkıh çalışmaları açısından son derece önemli kararların alındığı Avrupa Fetva ve Araştırma Kurulu'nun da kurucu üyesi olup, halen bu kurulun başkanlığını yürütmektedir.⁷

Kısaca Yusuf el-Karadâvî'nin ilmî kişiliğinden ve etkilendiği bazı âlimlerden bahsetmek yararlı olacaktır. Geçmişte yaşamış ve günümüzde yaşamakta olan kimi ilim adamları, Yusuf el-Karadâvî'nin kişiliğinde ve yönelimlerinde büyük etki oluşturmuştur. Gençlik yıllarında okuduğu şahsiyetler, Ezher'de ders aldığı hocalar ve İhvân-ı Müslimîn câmiası içinde tanıştığı arkadaşları, Karadâvî'yi besleyen üç ana damar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendisini etkileyen ilk şahsiyet, lise yıllarında okuduğu *Minhâcû'l-âbidîn* ve *İhyâu ulûmi'd-dîn* adlı eserlerin sahibi olan Ebû Hâmid el-Gazzâlî'dir. Küçük yaşlarda okuduğu bu büyük şahsiyetin etkisi, Karadâvî'nin ilmî çalışmalarında sıkça başvurduğu bir referans olarak kendisini göstermektedir. Karadâvî daha sonra, Şeyhülislam İbn Teymiyye ve öğrencisi İbn Kayyim el-Cevziyye'nin eserleriyle tanışmıştır. Karadâvî'nin ilmî kişiliği üzerinde bu âlimlerin etkisi açıkça görülürken, kendisi, görüşlerinde bu imamlara oldukça sık başvurur.

Bununla beraber Karadâvî, taklit ve taassubun terk edilmesi gerektiğini kendilerinden öğrendiği bu âlimleri, her yönüyle taklit etmekten de uzak gözükmektedir. Daha sonraları, özellikle Ezher'e gittikten sonra, Seyyid Kutup, Muhammed Reşit Rıza, Rıza Şeltut, Muhammed Gazâlî, Şeyh Muhammed Hızır Hüseyin, Muhammed Yusuf Mûsa, Şeyh Muhammed Abdullah Dıraz, Muhammed Behiy, Hasan Hedîmî, Abdulmuiz Abdulsettar, Abdulhalîm Mahmud gibi isimlerden etkilenmiştir.⁸ İhvân-ı Müslimîn'in kurucusu olan Hasan el-Bennâ

⁶ http://qaradawi.net/site/topics/article.asp?cu_no=2&item_no=1221&version=1&template_id=190&parent_id=أولاً: % 20 معلومات % 20 عن % 20 حياة % 20 الشيخ % 20 القرضاوي # 189 (erişim tarihi. 30.01.2010)

⁷ Elif Dursunüst, age, s. 8.

⁸ Elif Dursunüst, age, s. 8.

ise, Karadâvî üzerinde derin izler bırakmış özellikle davet ve irşat çalışmalarında bu âlim, Karadâvî için tartışmasız bir üstat olma vasfını her zaman korumuştur.⁹

B. ESERLERİ

Karadâvî, bilfiil gerçekleştirdiği yoğun çalışmaların yanı sıra birçok konuda pek çok eser yazmıştır. Eserlerinin konusu çeşitlilik arz etmektedir. İslam'ın evrenselliği, Kur'an, sünnet, akide, fıkıh gibi İslamî ilimler, davet ve eğitim, siyaset bunlardan bir kaçıdır. Ulaşabildiğimiz eserlerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Kitapları

1. *Keyfe neteâmelu maa's-sünneti'n-nebeviyye*, Mansura, 1994.

2. "el-Cânibu't-teşri'î fi's-sünneti'n-nebeviyye", *es-Sünnetu'n-nebeviyye ve menhecuhâ fi binâi'l-ma'rife ve'l-hadârâ* Sempozyumu 19-23/06/1989, Amman, 1992, II, 986-1029.

Bu iki çalışma *Sünneti Anlamada Yöntem* adıyla Bünyamin Erul tarafından çevrilmiştir. (İstanbul 2009)

3. *es-Sunne masdaran li'l-ma'rifeti ve'l-hadâra* (Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet, çev. Özcan Hıdır, Yörünge Yay. İstanbul 2001).

4. *er-Resûl ve'l-ilm*, Kahire 2001 (Hz. Peygamber ve İlim Işığının Çağrısı, çev. Dilaver Selvi, İstanbul 1993).

5. *Fi'l-fikhî'l-evveliyât diraseten cedideten fi dav'il-Kur'an ve's-sunne*, Kahire 1996 (Kur'an ve Sünnet Işığında Öncelikli Meseleler Fıkhi, çev. Abdullah Gündüz, Nida Yay. İstanbul 2007).

6. *el-İbade fi'l-İslam*, Kahire 1995 (İslam'da İbadet, çev. Hüsamettin Cemal, İstanbul 1986).

7. *el-Hayatu'r-rabbaniyye ve'l-ilm*, Kahire 1995 (Rabbani Hayat ve İlim, çev. Savaş Kocabaş, Nida Yay. İstanbul 2008).

⁹ Elif Dursunüst, age, s. 9.

8. *Fıkhı's-sıyam*, Beyrut 1993 (*Oruç Bilinci*, çev. Hüseyin Öresin, Nida Yay. İstanbul 2008).

9. *el-Helal ve'l-haram fi'l-İslam*, Kahire 1997 (*İslam'da Helal ve Haram*, çev. Ramazan Nazlı, Hilal Yay. İstanbul 1992).

10. *Zahiretü'l-ğuluuv fi't-tekfir*, Kahire 1990 (*Tekfirde Aşırılık*, çev. M. Salih Geçit, Ağaç Yay. İstanbul 2006).

11. *el-İslam ve'l-almaniyye vechen li-vech*, Kahire 1997 (*Tarihi Hesaplaşma: İslam ve Laiklik*, çev. Osman Arpaçukuru, İstanbul 1994).

12. *Gayru'l-müslimine fi'l-mecmü'l-İslami*, Kahire 1992 (*Müslümanlar Gayri Müsimplere Nasıl Davrandı?*, çev. Beşir Eryarsoy, İstanbul 1985).

Karadâvî'nin Türkçeye çevrilmemiş Arapça eserleri ise şunlardır:

1. *Fıkhı'd-devle fi'l-İslam*, Mısır 2001.

2. *Multeka eş-Şeyhu'l-Karadâvî maa'l-eshabi ve't-telâmîz*, Katar 2007.

3. *el-Akl ve'l-ilm fi'l-Kur'an*, Kahire 1996.

4. *es-Sabr fi'l Kur'ani'l-Kerim*, Kahire 1989.

5. *Hitâbune'l-İslami fi asri'l-avleme*, Kahire 2004.

6. *eş-Şeyh el-Gazalî kemâ areftuhû*, Kahire 2000.

7. *Fi fıkhı'l-ekalliyeti'l-müslime*, Kahire 2001.

8. *Cîlu'n-nasri'l-menşûd*, Kahire 1992.

9. *Fevâide li-bunûk hiye'r-ribe'l-haram*, Kahire 1994.

10. *Medhal li-diraseti's-şeri'ati'l-İslâmiyye*, Kahire 1993.

11. *Ri'âyetü'l-bîa fi şeriatı'l-İslâm*, Kahire 2001.

12. *Avâmilu's-sa'at ve'l-murûne fi's-şeri'ati'l-İslamiyye*, Küfe 2002.

13. *Mevkıfu'l-İslâm mine'l-ilham ve'l-keşf ve'r-ru'yâ ve mine't-temâim ve'l-kehâne ve'r-rukya*, Kahire 1994.

14. *Medhal li-marifeti'l-İslam*, Kahire 1994.

15. *el-İslam hadaratu'l-ğad*, Beyrut 2001.

16. *el-Hillu'l-İslami farîzetan ve zarûraten*, Beyrut 1974.

Karadâvî'nin yukarıda saymış olduğumuz eserlerinden başka ulaşabildiğimiz Türkçeye çevrilmiş olan eserleri şunlardır:

1. *Sünnet Araştırmalarına Giriş*, çev. Bünyamin Erul, İstanbul, 2009. (Orijinal adı *el-Medhel li-dirâseti's-sünneti'n-nebeviyye* olan bu çalışma Sünneti Anlamada Yöntem adlı çevirinin başına eklenmiştir.)
2. *Allah'a Giden Yolda Niyet ve İhlas*, çev. Savaş Kocabaş, Nida Yay. İstanbul 2008.
3. *Tebliğ ve Da'vet Yolunda Müslüman'ın Temel Kültürü*, çev. Mehmet Akbaş, Nida Yay. İstanbul 2008.
4. *Hasan el-Benna Mektebi*, çev. Galip Yavuz, İstanbul 1992.
5. *İhtilaflar Karşısında İslami Tavır*, çev. Osman Arpaçukuru, İlke Yay. İstanbul 1992.
6. *İslam Hukuku: Evrensellik- Süreklilik*, çev. Yusuf Işıcık- Ahmet Yaman, Marifet Yay. İstanbul 1997.
7. *İslam Ümmeti Hayal mi Gerçek mi?*, çev. Mehmet Akbaş, Nida Yay. İstanbul 2008.
8. *Filistin Hakkında Fetvalar*, çev. İzzet Marangozoğlu, Nida Yay. İstanbul 2009.
9. *Her Müslüman'ın Ortak Davası: Kudüs*, çev. İzzet Marangozoğlu, Nida Yay. İstanbul 2009.
10. *Fakirlik Problemi ve İslam*, çev. Abdülvehhab Öztürk, Ankara 1975.
11. *İnsanlar ve Hakk*, çev. Nebi Düzcan, İstanbul 1968.
12. *İslam'ın Işığında Çağdaş Meselelere Fetvalar*, çev. Veysel Bulut, Ravza Yay. İstanbul 1994.
13. *İslam ve Sapıkların İftiraları*, çev. İbrahim Ural, Konya 1969.
14. *İman ve Hayat*, çev. Abdülvahhab Öztürk, Ankara 1979.
15. *İslamî Uyanışın Problemleri*, çev. Hasan Fehmi Ulus, İstanbul 1986.
16. *Âlim ve Tağut*, çev. Ahmet Pakalın, Çıra Yay. İstanbul 2007.
17. *İslam ve Sanat*, çev. Hamza Tekin, Aşiyen Yay. İstanbul 2006.
18. *Tevhidin Hakikati*, çev. Mustafa Özel, Özgün Yay. İstanbul 2000.
19. *İslam Hukukunda Zekât*, çev. İbrahim Sarmış, Kayıhan Yay. İstanbul 1984.

2. Makaleleri

1. “Fi fikhî'l-evveliyâtî fî mecâlî'l-amelî”, *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sunne ve's-sire*, 1995, cilt 7, sy.7.
2. “Mevkifu's-Şeyh el-Ğazzalî mine's-sünneti'n-nebeviyye”, *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sunne ve's-sire*, 1997, cilt 8, sy.8.
3. “Nazarâtün fî tefsiri ilmi'l-Kur'ân”, *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sunne ve's-sire*, 1997, cilt 10, sy.10.
4. “Ahadîs fî'l-mizân”, *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sunne ve's-sire*, 2001, cilt 1, sy.1.
5. “Nahve mevsuatî'l-hadîsi'n-nebevî”, *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sunne ve's-sire*, 1984, cilt 2, sy.2.
6. “Medhal li't-ta'rîfî bi's-sünne”, *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sunne ve's-sire*, 1984, cilt 1, sy.1.
7. “Tecdidu'd-din bi's-sunne”, *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sunne ve's-sire*, 1987, cilt 2, sy.2.
8. “es-Sunne fî mecâlî'd-da've ve't-tevcih”, *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sunne ve's-sire*, 1988, cilt 4, sy.4.
9. “Umme'tüne'l-İslâmiyye beyne't-tefrika'l-memnû' ve'l-ihtilafu'l-meşrû': Dirâsetun fî dav'il-Kur'an ve's-Sunne”, *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sunne ve's-sire*, 1989, cilt 4, sy.4.
10. “Kıymetu'l-insan ve gayetu vücudihu fî dav'il-Kur'an ve's-sunne”, *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sunne ve's-sire*, 1991, cilt 5, sy.5.
11. “Afetâni hatiretâni fî't-teamul mea's-sunne”, *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sunne ve's-sire*, 1993, cilt 6, sy.6.
12. “es-Sunne ve'l-fikhu'l-hadarî”, *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sunne ve's-sire*, 1994, cilt 7, sy.7.
13. “Edvâ alâ ehâdîsi İsâ fehmu'hâ I”, *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sunne ve's-sire*, 1994, cilt 7, sy.7.
14. “Edvâ' alâ ehâdîsi İsâ fehmu'hâ II”, *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sunne ve's-sire*, 1994, cilt 7, sy.7.
15. “Nahve usûli fikhin müyesser”, *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sunne ve's-sire*, 1987, sy. 1.
16. “Nahve mevsû'a li'l-hadîsi'n-nebevî”, *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sunne ve's-sire*, 1984, sy. 1.

BİRİNCİ BÖLÜM

YUSUF EL-KARADÂVÎ'NİN SÜNNET ANLAYIŞI VE BAZI HADİS MESELELERİNE YAKLAŞIMI

I. SÜNNET ANLAYIŞI

A. Sünnetin Tanımlanması

Hadîs ilminde hadîsten söz, fiil, takrir, ahlakî ve fizikî vasıf olarak Hz. Peygamber'e izafe edilen her şey kastedilir.¹⁰ Sünnet ise başlangıçta "Hz. Peygamber'in fiili veya günlük yaşayışında takip ettiği dinî yol" anlamında kullanılmışsa da sonraları hadîs ile aynı anlamı ifade eder olmuştur.¹¹ Bugün de sünnetin nasıl tanımlanacağı konusunda yoğun tartışmalar yapılmaktadır. Bu tartışmaların temel sebebi Müslümanların yaşadıkları tecrübelerden kaynaklanan bir takım ihtiyaçlara cevap vermektir. Özellikle sünnetin şekil olarak ve bireysel boyutuyla ele alınması bu tartışmalara ivme kazandıran amiller olmuştur. Öte yandan müsteşriklerin de sünnetin ne olduğu konusunda tartışmalara katılması onların görüşleri çerçevesinde sünnetin yeniden ele alınmasına sebep olmuştur.¹²

İşte Yusuf el-Karadâvî de bu tartışmalar arasında sünneti yeniden ele almış ve değerlendirmiştir. Aşağıda görüleceği gibi onun sünnet anlayışı hayatın tüm yönlerine şamil olan kapsayıcı ve dengeli bir metod önermektedir. Onun tabiriyle sünnet nebevî bir metottur.

¹⁰ Suyutî, *Tedribu'r-ravî*, (thk. Ahmed Ömer Haşim), Beyrut, 1993, I, 23.

¹¹ İsmail L. Çakan, *Hadîs Usûlü*, İstanbul, 1993, s. 26; Subhi es-Salih, *Hadîs İlimleri ve Hadîs İstılahları*, (çev. Yaşar Kandemir), Ankara, 1981, ss. 1-3.

¹² Yeni sünnet tanımlarına örnek olarak, bkz. Fazlur Rahman, *Tarih Boyunca İslamî Metodoloji Sorunu*, (çev. Salih Akdemir), Ankara, 1995, ss. 17-36; Hayri Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet Yeni Bir Yaklaşım*, Ankara, 1993, ss. 43-45; M. Emin Özaşar, *Hadîsi Yeniden Düşünmek*, Ankara, 1998, s. 32-43; Ahmet Keleş, *Sünnet Yaşayan Hz. Muhammed*, İstanbul, 2003, ss. 19-171. Hem Müslümanların hem de müsteşriklerin sünnet tanımlarının değerlendirildiği bir araştırma için bkz. Yavuz Köktaş, "Bazı Yeni Sünnet Tanımları Üzerine" *Divan* (2002) 1: 12, ss. 95-160.

1. Sözlük Olarak Sünnet

Öncelikle sünnetin sözlük anlamından yola çıkan Karadâvî onun Kur'an ve sahabe dilindeki anlamlarını da araştırmış, ayrıca Tevrat'ı açıklayan rivayet malzemesi olan mişna kelimesiyle benzer olup olmadığına kısaca temas etmiştir. Ona göre sünnetin sözlük anlamı, ister iyi olsun, ister kötü olsun uyulan ve alışılmış olan yol anlamına gelir. İyi veya kötü olarak sünnet, sıfat ya da tamlama şeklinde de kullanılır. O, sünnet kelimesinin sıfat olarak kullanımına, "Kim İslam'da iyi bir çığır açar da sonra onunla amel edilirse, onu işleyenlerin ecirlerinden hiçbir şey eksilmeksizin, onlarınki kadar da ona yazılır. Kim de İslam'da kötü bir çığır açar, ondan sonra onunla amel edilirse, onu işleyenlerin günahlarından hiçbir şey eksilmeksizin, onların günahı kadar da ona yazılır"¹³ hadîsini örnek vermektedir.

Karadâvî, tamlama olarak gelen sünnet kelimesinin tamlanana göre övme veya yerme işlevi gördüğünü söylemektedir. O, övme işlevine örnek olarak şu hadîsi vermektedir: "Size, benim sünnetime ve benden sonra gelecek olan Raşit halifelerin sünnetine sarılmanızı tavsiye ederim."¹⁴ Sünnetin yerme işlevi gördüğü duruma ise; "Allah'ın nefret ettiği üç sınıf insanlardan biri de, Müslümanlıktan sonra cahiliye sünnetini, (yolunu, âdetini) isteyendir"¹⁵ hadîsini örnek verir.¹⁶ Buhârî ve Müslim'de Ebu Said'in rivayet ettiği hadîste de durum aynıdır: "Sizden öncekilerinin sünnetlerine (gidişatlarına) karış karış, kulaç kulaç mutlaka uyacaksınız. Hatta onlar bir keler deliğine girseler, oraya mutlaka siz de gireceksiniz. Sahabe 'Onlar Yahudiler ve Hıristiyanlar mı?' diye sorunca Resûlullah, 'Ya kim olacak!' buyurdular."¹⁷

Karadâvî'ye göre sünnet kelimesi, Kur'an'da tekil, çoğul, belirsiz veya tamlama şeklinde; genellikle değişmez kanunları ifade etmek için kullanılmıştır. Devam edip gelen bir yol olması hasebiyle Allah'ın, yaratılmışların düzenini o

¹³ Müslim, Zekât 69; İlim 15.

¹⁴ Ebû Dâvûd, Sünnet 5; İbn Mâce, *Mukaddime* 6; Tirmizî, İlim 16.

¹⁵ Buhârî, Diyât 9'da İbn Abbas'dan rivayet etmiştir. Hadîs şöyledir: "Allah'ın en çok buğzettiği insanlar üç sınıf kimsedir. a- (Mekke) Harem'de masiyet işleyen, b- (Müslüman olduktan sonra hala) cahiliye sünnetini işleyen, c- Haksız yere akıtmak üzere bir insanın kanını isteyip duran."

¹⁶ Karadâvî, "Medhal li't-ta'rifî bi's-sünne", *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sünne ve's-sire*, 1984, cilt 1, sy.1, s. 13.

¹⁷ Buhârî, Diyât 9.

kanunlar üzerine kurduğunu ifade eden Karadâvî'ye göre, genel olarak yaratılmışları yönetmede, özel olarak da azgınları ve yalancıları cezalandırmada ilahi kader bu kanunlara göre cereyan etmiştir.¹⁸ Kur'an-ı Kerim'de sünnet kelimesi pek çok ayette geçmektedir.¹⁹

Karadâvî, sünnet kelimesinin sahabe ve selevin dilindeki anlamının; tekil ve elif-lam takısıyla söylendiğinde ise, bunun Hz. Peygamber'in sünnetini ifade ettiğini belirtir. Ona göre, onunla Yüce Allah'ın hak dini tebliğ etmesi ve onu insanlığa rehber yapması için gönderdiği Nebî (s.a.v)'nin seçmiş olduğu yol kastedilir.

Karadâvî'ye göre, sünnetin bir başka anlamı da, Allah'ın dinini anlama ve onu hayattaki bütün işlere uygulamada teorik ve pratik olarak Hz. Peygamber'in getirmiş olduğu nebevî yöntemdir. Ona göre, bu yöntem, ibadet ve zühd hususunda ashabından aşırı giden bazılarıyı ikaz ettiğinde, Nebî (s.a.v)'nin yüz çevirmekten sakındığı şeydir.²⁰ Bu durumu şu hadîste görmekteyiz: “Gerçekten, Allah'tan en çok korkanınız ve en fazla sakınanınız benim. Fakat ben hem gece namazı kılarım, hem uyurum; bazen oruç tutarım bazen tutmam. Kadınlarla da evlenirim. Her kim benim sünnetimden yüz çevirirse, o benden değildir.”²¹

Karadâvî, sünnet kelimesinin, İbranice mişna kelimesinden alınma bir kelime olduğunu iddia eden müsteşriklere cevaben şöyle der: “*el-mucemu'l-müfehres li elfazi'l-hadîsi'n-nebevî* adlı eserde geçen sünnet kelimesini ve onunla ilgili diğer maddelerde geçen haberleri okuyan birisi, onun Arapça ve İslam'a ait bir kelime olduğunu açıkça görebilir. Ayrıca, onun Tevratı açıklayan, İsrailî rivayetler mecmuası için kullanmış oldukları İbranice mişna kelimesinden alınmadığını ve müsteşriklerin iddia ettikleri gibi, Müslümanların onu sünnet kelimesiyle Arapçalaştırmadıklarını da görür. Netice itibariyle bu, tartışmaya değmez batıl bir iddiadır.”²²

Karadâvî'ye göre Müslümanlar on dört asır boyunca üç asıl kabul etmiştir. Birincisi asılların aslı Kur'an'dır. İkincisi nebevî sünnettir. Bu sünnet, kendisiyle

¹⁸ Karadâvî, “Medhal li't-ta'rifi bi's-sünne”, s. 14.

¹⁹ Âl-i İmran 3/137; Fâtır 35/45; Ahzab 33/38, 62.

²⁰ Karadâvî, agm., s. 14.

²¹ Buhârî, Nikâh 1; Müslim, Nikâh 5; Nesâî, Nikâh 4; Dârimî, Nikâh 3.

²² Karadâvî, agm., s. 15.

teşri'î ahkâmın kastedildiği sabit ve sahih olan sünnettir. Üçüncüsü de din işlerinde ümmetin icmasıdır.²³ Karadâvî Kur'an'ın birinci kaynak; sünnetin ikinci kaynak olduğunu neredeyse her eserinde vurgular. Ona göre sünnet Kur'an'ın nazarî beyanı ve amelî olarak tatbikidir. Kur'an İslamî hayatın tanzimini gerekli kılan esas ve kaideleri içeren anayasa mesabesinde iken sünnet bu anayasanın mücmel bıraktığını tafsil eden, umumunu tahsis eden, mutlakını takyid eden “nebevî metot” olmaktadır.²⁴

2. Terim Olarak Sünnet

Karadâvî, sünnetin tarihte çeşitli şekillerde tanımlandığını ifade eder. Ona göre usûlcüler, fakihler, hadîşçiler kendi açılarından sünneti tanımlamıştır. Ayrıca sünnet –özellikle akaid bahislerinde- bid'at karşıtı bir muhteva için de kullanılmıştır. Karadâvî bu bağlamda hadîşçilerin sünneti “Hz. Peygamber'e izafe edilen söz, fiil, onay ve onun sıfatları” olarak tanımladığını belirtir. Sünneti bu şekilde geleneksel anlayışa paralel olarak anlayan Karadâvî bunu açmış ve mezkûr tanımın içini doldurmaya çalışmıştır. Hz. Peygamber'in, söz, fiil, takrir ve sıfatlarını çeşitli açılardan tasnif etmiş ve bunlara örnek vermiştir.

a. Hz. Peygamber'in Sözleri

Karadâvî, Hz. Peygamber'in sözlerini haber ve (istek anlamına gelen) inşa olmak üzere ikiye ayırmıştır. Karadâvî'ye göre, Hz. Peygamber'in haberleri bazen Yüce Allah, O'nun isimleri, sıfatları ve fiileri hakkında olabilir. Bu duruma örnek olarak şu hadîsi verebiliriz. “Yüce Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim onları sayarsa cennete girer.”²⁵ Karadâvî, kutsi hadîslerin de bu kategoriye girdiğini söylemekte ve onların da Yüce Allah'tan haber verdiğini ifade etmektedir.²⁶

Karadâvî, Hz. Peygamber'in “melekler, cinler, arş, kürsü vb. gibi beşerin bilgisine ve duyularına dayalı idrak dairesinin dışında kalan, gayb âleminden vermiş olduğu bilgiler de bu kategoridendir” demektedir. Yine o, berzah hayatı, ahiret yurdu ve oradaki çeşitli haller, korkunç durumlar, sevap-ceza, cennet-

²³ Karadâvî, *Mustakbelu'l-usûliyyeti'l-İslamiyye*, el-Mektebu'l-İslamî, 1998, s. 14.

²⁴ Karadâvî, *Medhel li-dirâseti's-şeriatil-İslamiyye*, Beyrut, 1993, s. 45; a. mlf, *Medhel li-ma'rifeti'l-İslam*, Kahire, 1994. s. 72.

²⁵ Buhârî, Tevhid 12; Müslim, Zikr 5.

²⁶ Karadâvî, “*Medhal li't-ta'rifi bi's-sünne*”, s. 20.

cehennem hakkında söylenenlerin de bu cümleden olduğunu söyleyerek, kabir suali, kabir azabı veya nimetleri, dirilme, mahşerde toplanma ve bekleme, şefaet, hesap, mizan, sırat, cennetteki nimet çeşitleri ile cehennemdeki azap çeşitleri hakkında vermiş olduğu bilgileri de bunlara ilave eder.²⁷

Karadâvî'ye göre, Hz. Peygamber'in haberlerinden bir kısmı da geçmiş peygamberlerin hayatlarından, sözlerinden, salih insanlardan ve onların hallerinden bize anlattıklarından oluşmaktadır. O, İbrahim ve İsmail²⁸ ve Musa Peygamber'in kıssaları²⁹, mağaradakilerin kıssası³⁰, kör, alacalı ve kel kıssası³¹, doksan dokuz kişiyi öldüren adamın kıssası³² vb. akıl ve benliklerde bırakacağı güçlü etkilerden dolayı davetçiler ile eğitimcilerin ihtiyaç duyduğu çeşitli kıssalar gibi haberlerin de Hz. Peygamber'den gelen bilgiler kapsamına girdiğini söyler.³³

Hz. Peygamber'in geleceğe dair verdiği haberlerin bazılarının asırlar sonra gerçekleştiğini söyleyen Karadâvî, bu görüşüne bazı örnekler verir. Bu örneklerden birisi, Abdullah b. Amr'ın rivayet ettiği "İstanbul'un fethi"³⁴ rivayetidir. Ona göre, bazı eşyalar, kavramlar ve işlerin gerçek yönlerini bildirmek, onların değer ve derecelerini, onlardan kaynaklanan sevap ve cezayı bildirmek üzere Peygamber'in zikretmiş olduğu sözler de aynı şekilde haber dairesinin içerisine girer.³⁵ Nitekim, "Cihad edenler için, Allah cennette yüz derece hazırlamıştır. İki derece arası gök ile yer arası kadardır"³⁶ hadîsi buna örnektir.

Bazıları da hal-i hazırda gerçekleşmektedir ve onları biz gözlerimizle görmekte, ellerimizle onlara dokunmaktayız. Müslim'deki Ebu Hureyre'nin şu hadîsinde olduğu gibi: "Cehennem hakkında iki sınıf insan var ki, ben onları

²⁷ Karadâvî, "Medhal li't-ta'rifi bi's-sünne", s. 20.

²⁸ Buhârî, Enbiyâ 9; Müslim, Fezail 154.

²⁹ Buhârî, Enbiyâ 27, 31; Müslim, Fezail 155, 160.

³⁰ Buhârî, Enbiyâ 13.

³¹ Buhârî, Enbiyâ 51; Müslim, Zühd 10.

³² Buhârî, Enbiyâ 54; Müslim, Tevbe 46, 47.

³³ Karadâvî, agm, s. 20.

³⁴ Abdullah b. Amr, şöyle demektedir: "Bir defasında Resûlüllah'ın çevresinde hadîs vb. yazıyorduk. Derken Allah Resûlüne, 'İki şehirden hangisi daha önce fethedilecek? İstanbul mu, Roma mı?' diye soruldu. Resûlüllah da İstanbul'u kastederek 'Herakl(ius)'ın şehri önce fethedilecek' buyurdu." Müsned, II.176; Dârimî, *Mukaddime* 43; Hakim, *Müstedrek*, IV. 555'de rivayet etmiş ve sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

³⁵ Karadâvî, agm., s. 22.

³⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 335-339; Buhârî, Cihâd 4.

görmedim: 1. Yanlarında bulunan, sığırkuyruğu gibi kırbaçlarla insanları döven bir topluluk, 2. Başları (saçları) deve hörgücü gibi olan cazibeli, giyinik oldukları halde çıplak kadınlar. Onlar cennete giremeyecekleri gibi, kokusunu bile alamayacaklardır. Oysa cennetin kokusu nice uzak mesafeden alınır.”³⁷ Karadâvî, bu hadîsin, insanları kendilerine boyun eğmeleri için cellâtlar istihdam eden politik baskı ile ahlaki çözülmeyi bir arada zikrettiğini söyler. Ona göre, bu ahlaki çözülmeye ‘giyinik çıplak’ kadınlar, şehvetleri tahrikte ve toplumları ulvî davalarla uğraşmaktan alıkoyup oyalamada birer araç olarak kullanılmaktadır.”³⁸

Nebî (s.a.v)’nin sözlerinin haber anlamına gelişini yukarıdaki gibi izah eden Karadâvî, onun sözlerinin ikinci kısmını oluşturan -talep anlamındaki- inşa kısmına giren sözlerinin emir, yasak, dua ve bu anlamdaki şeyleri içerdiğini ifade etmektedir.³⁹ Nebî (s.a.v)’nin sözlerinden emre örnek olarak şu hadîsleri verebiliriz:

“Beni namaz kılarken gördüğünüz gibi namaz kılın.”⁴⁰

“Hilali gördüğünüzde oruç tutunuz. Onu tekrar gördüğünüzde ise orucu bırakınız. Eğer hava bulutlu olursa Şaban ayını otuza tamamlayınız.”⁴¹

Nebî (s.a.v)’nin yasaklarına örnek olarak da aşağıdaki hadîsi vermek mümkündür:

“Zandan sakının. Çünlü zan, sözün en yalanıdır. Birbirinizin eksikliğini görmeye ve işitmeye çalışmayınız. Özel hayatınızı araştırmayınız. Alıcıyı zarara sokmak için, almayacağınız bir malın fiyatını artırmayınız. Birbirinize haset de etmeyiniz, birbirinize sırt çevirmeyiniz...”⁴²

Hız. Peygamber’in, inşa anlamındaki dualarına örnek olarak da Allah’a sığınma duaları (istiâze) verilebilir. Mesela; “Yaratıklarının şerrinden, Allah’ın mükemmel kelimelerine sığınırım”⁴³ hadîsinde olduğu gibi.

³⁷ Müslim, Cenne 52.

³⁸ Karadâvî, “*Medhal li’t-ta’rifi bi’s-sünne*”, s. 21.

³⁹ Karadâvî, agm., s. 24.

⁴⁰ Buhârî, Ezan 18.

⁴¹ Buhârî, Savm 11; Müslim, Sıyam 17, 20.

⁴² Buhârî, Edeb 58, 57; Nikâh 45; Müslim, Birr 28, 31.

⁴³ Buhârî, Enbiyâ 10; Müslim Zikr 54, 55.

Karadâvî'ye göre bir hadîs, hem haber, hem de -ister emir olsun, ister yasak olsun- talebi birlikte içerebilir.⁴⁴ Ebu Hureyre'den merfu olarak rivayet edilen şu hadîste olduğu gibi: “Güçlü mümin, zayıf müminden daha hayırlıdır ve Allah’a daha sevimlidir. Ama hepsinde hayır vardır. Sana fayda verecek şeylere karşı hırslı ol ve Allah’tan yardım iste! Şikâyet etme! ‘Keşke şöyle yapsaydım, şöyle olurdu, deme! Lakin ‘Allah takdir etti ve dilediğini yaptı’ de! Çünkü ‘keşke’ şeytanın işini kolaylaştırır.”⁴⁵

b. Hz. Peygamber’in Fiilleri

Karadâvî'ye göre, sünnetin ikinci kısmını da Hz. Peygamber’in fiilleri yani onun özel ve genel; dini ve dünyevi hayatındaki uygulamaları oluşturmaktadır. İşte bütün bunlar, hatta onun ev içindeki hayatından, eşleriyle ilişkilerine kadar her şey nakledilmiştir. Bazı büyük şahsiyetlerin özel hayatlarında ancak dostlarının bildiği ve anlatılmasını istemedikleri kusurları olmasına rağmen Hz. Peygamber’in hayatında hanımlarından veya ashabından hiçbirinin gördüğü veya işittiği bir şeyi nakletmesini engellememiştir. Karadâvî'ye göre, bu sebepten dolayı, Resûlullah (s.a.v)’in uyukulu ve uyanık hali, yalnızlığı, dolaşması, girip-çıkması, yeme-içmesi, giyinmesi, bineğe binmesi, gülmesi, ağlaması, yerleşik ve yolculuk hali, savaşı ve barışı vb. günlük hayatının tüm detayları bile rivayet edilmiştir. Bunların her birinde ona uyulabilecek bir örneklik olduğunu ifade eden Karadâvî, onun bu hususlardaki rehberliğinin en hayırlı ve en mükemmel rehberlik olduğunu da söyler.⁴⁶

Hz. Peygamber’in fiili sünnetlerinden bir kısmı ibadetlerle ilgilidir. Aşağıdaki hadîsleri bunlara örnek olarak verebiliriz:

Taharet ile ilgili olarak Hz. Aişe'nin şu sözünde olduğu gibi: “Peygamber cünüplü olarak uyandığında, cinsel organını yıkar ve namaz için aldığı gibi abdest alırdı.”⁴⁷

⁴⁴ Karadâvî, “*Medhal li't-ta'rifî bi's-sünne*”, s. 25.

⁴⁵ Müslim, Kader 34.

⁴⁶ Karadâvî, agm., s. 29.

⁴⁷ Buhârî, Gusl 26, 27; Müslim, Hayz 22.

Namaz hakkında Hz. Enes'in rivayetinde olduğu gibi: "Peygamber, çok soğuk olduğunda, namazı erken vakitte kılar, çok sıcak olduğunda ise, geciktirerek serinlikte kılardı."⁴⁸

Yeme-içme, giyim, uyku vb. normal hayat ile ilgili de birçok hadîsler de fiili sünnetleri kapsamına girer.

İçtimai, askeri ve siyasi ilişkileri ile ilgili olarak da Hz. Peygamber'den birçok fiili hadîsler rivayet edilmiştir.

Sehl b. Huneyf'in şu sözünde olduğu gibi; "Peygamber, Müslümanların yanına gelir, onları ve hastaları ziyaret eder, cenazelerinde de bulunurdu."⁴⁹

Ka'b b. Malik'in, şu sözünde olduğu gibi: "Bir gazveye çıkmak istediğinde, başka bir gazveye hazırlanmış gibi yapardı."⁵⁰

Karadâvî'ye göre, Peygamber'den rivayet edilen sözlü olmayan hüküm ve yargıları da onun fiilleri kapsamına girer.⁵¹ İbn Abbas'ın şu hadîsinde olduğu gibi: "Resûlüllah (s.a.v), bir şahit ve bir yemin ile hüküm verdi."⁵²

Peygamber'in fiillerine, onun sözlü olarak gelmeyen emir ve yasaklarının da girmesi mümkündür.⁵³ Ebu Hureyre'nin şu rivayetinde olduğu gibi: "Resûlüllah (s.a.v) hileli satışı yasakladı."⁵⁴

c. Hz. Peygamber'in Takrirleri

Sünnetin üçüncü çeşidi de Hz. Peygamber'in takrirlerinden oluşmaktadır. Karadâvî, takrirden kastedilen şeyin ne olduğunu şöyle açıklar: "Takrirden kastedilen şey, Peygamber'in bir fiili gördüğü veya bir sözü işittiği ya da bir şeyi bildiği halde, buna karşı çıkma imkânı olmasına rağmen, karşı çıkmayıp onaylamasıdır. Ona göre, Hz. Peygamber, batıl olan bir şeyi onaylamaz, çirkin olan bir söz karşısında sessiz kalmaz. Onun onaylaması, o hususta hiçbir sakınca

⁴⁸ Buhârî, Cum'a 17.

⁴⁹ Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebir*, VI. 84, hd. no: 5586; Hakim, *el-Müstedrek*, II, 466.

⁵⁰ Buhârî, Cihâd 133; Müslim, Tevbe 54; Ebû Dâvûd, Cihâd 101

⁵¹ Karadâvî, "Medhal li't-ta'rifî bi's-sünne", s. 31.

⁵² Müslim, Akziye 3; Ebû Dâvûd, Akziye 21.

⁵³ Karadâvî, agm, s. 32.

⁵⁴ Müslim, Buyu' 4.

olmadığını gösterir.”⁵⁵ Kardavî, Hz. Peygamber’in bu özelliği hakkında İbn Hazm’ın görüşlerine atıfla şöyle der: Hz. Peygamber’in böyle davranmasının sebebini İbn Hazm şöyle açıklar: “Çünkü Yüce Allah, Nebî (s.a.v)’sine tebliği farz kıldı. Onu insanlardan koruyacağını haber verdi, kendilerine indirileni insanlara açıklama görevini de ona yükledi. Peygamber’in bir kötülüğü bildiği halde ona karşı çıkmadığını iddia eden biri kafir olur. Çünkü bu kişi Peygamber’in emrolunduğu gibi tebliğ etmiş olmasını inkar etmiş, onu Rabbi’nin nitelediğinden başka şekilde nitelemiştir. Peygamber, ‘Allah’ım tebliğ ettim mi?’ buyurduğunda insanlar ‘evet’ deyince, ‘Allah’ım şahit ol!’ şeklindeki sözlerini yalanlamıştır.”⁵⁶

Karadâvî, Hz. Peygamber’in bir fiile onayını bazen, yalnızca susma ve karşı çıkmama şeklinde olabildiğini söyleyerek bu duruma; sermaye + işgücü şeklindeki mudaraba denilen ortaklığı onaylamasını örnek verir. Ona göre, insanlar gerek cahiliye döneminde ve gerekse İslam’dan sonra bu tür ortaklıklar yapıyorlardı. Sahabeden de bunu yapanlar oldu, ama Peygamber onlara karşı çıkmadı.⁵⁷ Karadâvî, Hz. Peygamber’in onaylarına bir başka örnek olarak da; ikinci namazının Kureyzaoğulları’nda kılınması meselesini gösterir: “Ahzab savaşından sonra Hz. Peygamber sahabeye şöyle buyurmuştu: ‘Hepiniz ikinci namazını ancak Kureyzaoğulları’nda kılın!’ Bazıları yoldayken ikinci vakti girdi. Bunu üzerine bir kısmı Kureyzaoğulları’na varmadıkça namaz kılmayız derken; bazıları ise ‘Aksine namazı kılarız, çünkü Peygamber’in bizden istediği bu değildi’ dediler. Sonra bu durum Hz. Peygamber’e haber verildi de o onlardan hiçbirini kınamadı.”⁵⁸

B. Sünnetin Delil Oluşu

Sünneti delil oluşu bakımından ele alan Karadâvî pek çok âyete ve hadîse atıfta bulunmuştur. Burada sadece iki âyet ve iki hadîse işaret edilecek ve âyet ve hadîsler kaynak olarak dipnotta gösterilecektir.

Kur’an, Müslümanlara Allah’a itaatini yanı sıra, Resûl’e de itaati gerekli görmektedir. Bu ayetlerden iki tanesi aşağıdaki gibidir.

⁵⁵ Karadâvî, “*Medhal li’t-ta’rifi bi’s-sünne*”, s. 35.

⁵⁶ Karadâvî, agm., s. 36.

⁵⁷ Karadâvî, agm., s. 36.

⁵⁸ Buhârî, Megâzî 30.

1. “Peygamber, size ne veriyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan sakının.”⁵⁹

2. “Allah ve Resûlü bir işte hüküm verdiği zaman, artık inanmış bir erkek ve kadının, o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Kim Allah’a ve Resûlüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.”⁶⁰

Yukarıdaki ayetlerin yanı sıra daha önce de belirttiğimiz gibi, sünnette de pek çok hadîs, Hz. Peygamber’e uymanın ve ona itaatin farz olduğuna delalet etmektedir. Bu hadîslerden iki tanesi aşağıdaki gibidir.

1. “Yüz çevirenler dışında ümmetimin hepsi cennete girecektir.” Kendisine, “Yüz çevirenler kimdir ey Allah’ın Resûlü?” diye sorulunca o, “Kim bana itaat ederse cennete gider. Bana isyan eden ise yüz çevirmiş olur” buyurdular.⁶¹

2. Irbad b. Sâriye’den şöyle rivayet edilir: “Bir gün Resûlüllah bizlere öyle bir vaaz etti ki onun tesirinden kalpler korkup titredi, gözler yaşardı. ‘Ey Allah’ın Resûlü! Sanki bu, veda eden kimsenin son nasihati gibiydi! Bize biraz daha tavsiyelerde bulun!’ deyince şöyle buyurdular: ‘Size Allah’tan korkmanızı, yöneticiniz bir köle bile olsa onu dinleyip, itaat etmenizi tavsiye ediyorum. Sizden biraz uzun süre yaşayacak olanlar birçok ihtilaflar görecektir. Aman benim sünnetime ve doğru yolu gösteren Raşid Halifelerin sünnetlerine sınıksız sarılın. Aman sonradan ortaya çıkan (bid’at) işlerden sakının! Çünkü her bid’at dalalettir.’ buyurmuşlardır.”⁶² Bu hadîslerden başka sünnete itaatin emredildiği hadîsler de vardır.⁶³

Kur’an’ın sünnetin “beyân” görevini vurguladığı âyete⁶⁴ atıfta bulunan Karadâvî, “sünnet olmasaydı İslam’ın ibadet ve muamelata dair pek çok ahkâmını bilemezdik” demektedir. Ona göre fıkıh kitaplarını okuyan kimse sünnetin

⁵⁹ Haşr 59/7.

⁶⁰ Ahzab 33/36. Konuyla ilgili diğer ayetler için Bkz: Nisa 4/65, 80, 59; A’raf 7/158; Âl-i İmran 3/31; Enfal 8/24; Nur 24/47, 48, 54, 63; Nisa 4/59; Ahzab 33/21, 36.

⁶¹ Buhârî, İ’tisam 2.

⁶² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV.126-127; Ebû Dâvûd, Süne 5; Tirmizî, İlim 16’da rivayet etmiş, “Hasen-Sahih bir hadîstir” demiştir. Hadîs, Nevevi’nin derlediği kırk hadîsten birisidir.

⁶³ Sünnetin hücciyeti ile ilgili diğer hadîsler için bkz. Buhârî, İlim 9; Ebû Dâvûd, Süne 1; Tirmizî, İman 18; İlim 7; *Müsned*, IV, 102; Hakîm, *Müstedrek* I. 93.

⁶⁴ Nahl 44/64.

ahkâmın esasını oluşturduğunu görecektir. Örnek olarak namaz, zekât, hac, umre ve orucu veren Karadâvî, Kur'an'ın bunları emrettiğini ancak detaylara girmediğini belirtir. Ona göre bunları her yönüyle tafsil eden sünnettir.⁶⁵

Bu çerçevede sünnet-Kur'an ilişkisini inceleyen Karadâvî, sünnetin İslam'ın ikinci kaynağı ve Kur'an'ın açıklayıcısı olduğunu vurgular. Ona göre tarihî uygulamalar göstermektedir ki, herhangi bir şer'î hüküm önce Kur'an'da aranır, şayet onda bulunmazsa bu defa sünnete bakılır. Sünnete dair kitapları dolduran hadîslere bakıldığında onların üç kısma ayrıldığı görülür:

1. Herhangi bir açıklama ve detay vermeksizin Kur'an'ın getirdiği hükümleri destekleyip pekiştiren hadîsler: Karadâvî, bu tür hadîslere şunları örnek verir: Anne-babaya iyilik edip onlara karşı gelmeyi yasaklayan, akraba ilişkilerini sürdürmeye çalışıp ilişkileri koparmamayı tavsiye eden, komşuya ikram etmeye çağırıp onu rahatsız etmekten sakındıran hadîsler bu tür hadîslerdendir. Ayrıca, terğib, terhib, vaaz ve kıssaları ifade eden hadîsler de bu kısma dahildir.⁶⁶

2. Kur'an'ı açıklayan hadîsler: Bu tür hadîslerin, ya Kur'an'daki mücmeli tafsil ya umumu tahsis ya da mutlakı takyid etmesi şeklinde gerçekleştiğini söyleyen Karadâvî, bunları örneklerle açıklamaktadır: Her gün kılınan namazların miktarının, vakitlerinin rekat sayısının ne olduğunun ve namazın nasıl kılınacağına açıklanması, Yüce Allah'ın "Namazı dosdoğru kılınız!"⁶⁷ şeklindeki mücmel olan Kur'an ayetinin sünnet tarafından tafsil edilmesi şeklinde gerçekleşir. Ayrıca, zekâtın nisapları, zekât verilecek malların neler olduğu, nisabının belirlenmesi, verilmesi farz olan miktarlar ve ne zaman farz olacağı gibi hususların beyanının da "Zekâtı da veriniz!"⁶⁸ şeklindeki mücmel ayetin tafsil ve açıklaması olarak gerçekleşmektedir.⁶⁹

Sünnet bazen Kur'an'daki genel bir ifadeyi özele de indirgemektedir. Buna örnek olarak, Peygamber'in "Katile miras yoktur"⁷⁰ hadîsini örnek verebiliriz.

⁶⁵ Karadâvî, *Medhel li-dirâseti 'ş-şeriatî'l-İslamiyye*, ss. 44-45.

⁶⁶ Karadâvî, "Medhal li't-ta'rifî bi's-sünne", s. 67.

⁶⁷ Bakara 2/43.

⁶⁸ Bakara 2/43.

⁶⁹ Karadâvî, agm., s. 67.

⁷⁰ Malik, *Muvatta*, Ukul 10; Tirmizî, Ferâiz 17; İbn Mâce, Diyât 14; Ferâiz 8; Dârimî, Ferâiz 41.

Karadâvî'ye göre sünnet bazen de Kur'an'daki mutlak bir ifadeyi sınırlandırmaktadır. Bu duruma, Yüce Allah'ın, "Birinize ölüm geldiği zaman eğer bir hayır mal bırakacaksa, anaya, babaya, yakın akrabalara uygun bir biçimde vasiyet etmek, Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur"⁷¹ ayetindeki mutlak vasiyete Peygamber'in, "Sen üçte biri vasiyet et, hatta üçte bir bile çok"⁷² hadîsiyle üçte bir oranında sınır getirmesini örnek verebiliriz.

3. Kur'an'ın kabul veya reddetmeyip, herhangi bir şey söylemediği bir hususta yeni hüküm getiren hadîsler. Bu türe örnek olarak, "Hayızlı kadın orucu kaza eder ama namazı kaza etmez"⁷³ hadîsini verilebiliriz. Karadâvî, konuyla ilgili olarak, kişinin hanımının üzerine onun hala ve teyzesini de nikâhlanmasının haram kılınması, nine ve baba tarafından akrabalarına düşecek miras, şuf'a⁷⁴ ile ilgili hükümler, nesepten dolayı evlenilmesi haram olanların, süt emmeden dolayı da haram olması, ehli merkeplerin, her türlü yırtıcı-pençeli hayvanlarla, yırtıcı-tırnaklı kuşların etlerinin haram kılınması, altın ve gümüş kapların hem erkeklere hem de kadınlara haram kılınması, zinet olarak altın ve ipeğin sadece erkeklere haram kılınması, kabirleri mescid edinmenin yasaklanması, dövme yapana, yaptırana, peruk takana, taktırana, güzelleşmek için kaş, kıl vb. aldırana lanet edilmesi ve bunlardan başka gerek ibadetler ve gerekse muamelat konularında gelen hadîslerdeki yeni hükümlerde görülen durumların hepsi de Kur'an'ın kabul veya reddetmeyip, sünnetin yeni bir hüküm getirdiği durumlara örnek olarak verilebilir, demektir.⁷⁵

Karadâvî, bu durumun İbnu'l-Kayyim'e atıfla, hiçbir şekilde Kur'an'la çelişmediğini belirtmektedir. Ona göre, bunlar ilk olarak peygamber tarafından ortaya konulmuş birer teşriî hükümdür. Bu konularda ona itaat etmek farz, karşı gelmek ise helal değildir. Bunun sünnetin Kur'an önüne geçirilmesi demek olmadığını da söyleyen Karadâvî, bu durumun, Allah'ın Resûlüne itaat edilmesi emrini yerine getirmek olduğunu vurgular. Ona göre, eğer Peygamber'e bu kısımda itaat edilmezse, ona itaatın bir anlamı kalmaz ve ona has olan itaat

⁷¹ Bakara 2/180.

⁷² Buhârî, Cenâiz 36; Vasiyye 2, 3; Müslim, Vasiyye 5, 7, 8, 10.

⁷³ Buhârî, Hayız 20; Müslim, Hayız 68; Ebû Dâvûd, Tahare 104; Nesâî Hayız 17.

⁷⁴ Kısaca, ev, arazi vb. taşınmazları satarken komşulara teklif edilip öncelik verilmesi demektir.

⁷⁵ Karadâvî, "Medhal li't-ta'rifi bi's-sünne", s. 68.

düşmüş olurdu. Hz. Peygamber'e itaat, Kur'an'a ziyade olarak getirdiği hükümlerde değil de, sadece Kur'an'a uygun olan hususlarda olursa ortada ona özgü bir itaat kalmaz.⁷⁶ Nitekim Yüce Allah, “*Resûle itaat eden, Allah'a itaat etmiş olur*”⁷⁷ buyurmaktadır.

Karadâvî bu konunun alimler nezdindeki durumunu da açıklamaktadır. Ona göre alimlerden bazıları bunu, sünnetin yasamada Kur'an'dan bağımsız olma şeklinde görmemişler, aksine Kur'an'ın hükmüne kıyas ve onun kaideleri altına sokma vb. herhangi bir şekilde Kur'an'a döndürmüşlerdir.⁷⁸ Örneğin, kişinin hanımının üzerine, onun hala ve teyzesini de nikâhlanmasının haram kılınması; sadece Kur'an'ın zikrettiği iki kız kardeşi nikâh altına almanın haram kılınmasına⁷⁹ yapılmış bir kıyastır.

Karadâvî, bu noktada eskiden ve çağımızda bazı insanların sünnetin delil oluşunu inkâr ettiklerini belirtmiş ve bunları üç noktada toplamıştır:

1. “Kur'an'ın sünnete ihtiyacı yoktur. Kur'an her şeyi beyan etmiştir” iddiası. Bu iddianın bizzat kendisinin Kur'an'a muhalif olduğunu ifade eden Karadâvî, Kur'an'ın Hz. Peygamber'e itaati emrettiği, Hz. Peygamber'in neyi verdiyse alınması, nelerden nehyettiye kaçınılması gerektiği, onun emrine muhalefet edenlere büyük bir azabın isabet edeceği, inanan bir kişiye ancak onun hükmüne boyun eğmenin gerektiğine dair ayetleri⁸⁰ ve “erîke hadîsi” olarak bilinen “karnı doymuş bir adamın çıkıp, ‘size Kur'an yeter, onda helal bulduğunuzu helal, haram bulduğunuzu haram kabul edin’ diyeceği günler yakındır” şeklindeki rivayeti⁸¹ delil olarak ortaya koymuş ve iddianın ümmetin icmasına da aykırı olduğunu ifade etmiştir.

2. “Kur'an tebdil ve tağyirden korunmuş, sünnet ise korunmamıştır” iddiası. Karadâvî bu iddiaya Şatıbî'nin ifadeleriyle cevap vermiştir: “Kur'an'ın korunmuşluğu sünnetin korunmuşluğunu da içerir. Çünkü açıklayanın korunması

⁷⁶ Karadâvî, “Medhal li't-ta'rifi bi's-sünne”, s. 68.

⁷⁷ Nisa 4/80.

⁷⁸ Karadâvî, agm., s. 68.

⁷⁹ Nisa 4/23.

⁸⁰ Nur 24/54, 63; Haşr 59/7; Nisa 4/65, 80.

⁸¹ Ebû Dâvûd, Tahare 119; Süne 6; Tirmizî, İlim 10; İbn Mâce, *Mukaddime* 12.

açıkladığı şeyin de korunmasını gerektirir. Bu kaçınılmaz bir durumdur. Bundan dolayı Allah güvenilir ravilerin nakletmesiyle sünnet bilgisini uhdesine almıştır.⁸²

3. “Ahkâm sadece mütevatir hadîsten alınır” iddiası. Karadâvî bu iddiaya da Şafii’nin diliyle cevap verir. Buna göre Hz. Peygamber’e insanlar gelmiş, ondan dinlerini öğrenmiş, sonra muallim olarak kavimlerine dönmüşlerdir. Hz. Peygamber ashabından pek çok kişiyi tek tek çeşitli kabilelere muallim olarak göndermiştir. Haber-i vahidin kabul edilmesi gerektiğine dair pek çok delilin olduğunu söyleyerek Tevbe sûresinin 122. âyetine atıfta bulunan Karadâvî’ye göre burada dikkate alınması gereken şey haberi nakleden tek kişinin sika ve güvenilir, yani adalet ve zapt sahibi biri olması; ayrıca senedin muttasıl, şaz ve illetten uzak olmasıdır.⁸³

Görüldüğü gibi Karadâvî sünnetin dinde delil olduğunu savunmakta, özellikle haber-i vahidlerle ahkâmın sabit olduğunu vurgulamaktadır. Bu haliyle ortaya konulan görüşler Karadâvî’nin şeriatın veya ahkâmın kaynağı olarak sünneti ele aldığını göstermektedir. Her ne kadar geniş anlamıyla sünneti “nebevî metot” olarak tanımlamışsa da onu ikinci bir kaynak olarak ele alışı bu izlenimi doğrulamaktadır. Karadâvî, “nebevî metot” olarak sünneti daha geniş açıdan bir başka eserinde incelemiştir. Ona değinmek faydalı olacaktır.

Sünnetin, Kur’an’ın yaşanmış bir tefsiri, İslam’ın ise pratik ve örnek bir tatbikatı olduğunu söyleyen Karadâvî, özellikleri ve rükünleriyle İslam’ın pratik metodunu öğrenmek isteyen herkese tafsil edilmiş ve yaşanmış sünneti tavsiye etmektedir. Peki bu metot hangi özellik ve boyutları ihtiva etmektedir? İşte bu nokta Karadâvî’nin özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Ona göre bu metodun, yani nebevî metodun beş boyutu vardır:

1. Kapsamlı bir metot: Karadâvî, bu metodun uzunluk, genişlik ve derinlik ile insan hayatının hepsini kaplaması ile temeyyüz eden bir metod olduğunu söyler. Ona göre uzunlukla kastolunan şey insanın doğumundan ölümüne dek, hatta ceninlik döneminden, ölümünden sonrasına kadar bütün hayatını kapsayan zaman dilimidir. Genişlik ile de; evde, çarşıda,

⁸² Şatırbî’nin görüşleri için bkz. *el-Muvafakât*, (çev. Mehmet Erdoğan), İstanbul, 190, II, 54, 56.

⁸³ Karadâvî, *Medhel li-dirâseti’ş-şeriatî’l-İslamiyye*, ss. 45-46. Karadâvî başka bir eserinde de “sünnet düşmanlarının şüpheleri” diyerek sünneti reddedenlerin delillerine temas etmiştir. Bkz. *Medhel li-ma’rifeti’l-İslam*, ss. 74-80.

mescidde, yolda, işte, Allah ile olan ilişkide, kişi, aile, Müslüman ve gayri Müslimler, hatta insan, hayvan ve bitkiler ile olan ilişkilerde dahi, kişinin daima sünnetin rehberliğinde yürümesiyle hayatın her safhasını kuşatan bir genişlik kastedilir. Derinlikten kasıt ise, insan hayatının içyapısındaki derinliktir. Ki, bu da; vücut, akıl ve ruhu kapsar.

2. Dengeli bir metot: Karadâvî bu metodun denge ile temeyyüz eden bir metod olduğunu söyler. Ona göre bu metod ruh ile beden, akıl ile kalp, dünya ile ahiret, misal ile gerçek, teori ile pratik, gayb ile şehadet, hürriyet ile yükümlülük, birey ile toplum, (Kitap ve sünnete) ittiba ile bidate uyma gibi unsurların arasındaki dengeyi sağlar. Bu, (ifrat ile tefrit arasındaki) vasat olan bu ümmet için, kabul edilebilir bir metoddur.⁸⁴
3. Kolaylaştırıcı bir metot: Bu yöntemin özelliklerinden biri de; onun kolaylık, kolaylaştırma ve hoşgörü ile öne çıkmasıdır. Bu durum onun gerçekçi oluşunun örneklerindedir. Nebî (s.a.v)'in sünnetinde, dinleri hususunda insanlara zor gelecek ve dünyalarında ise kendilerini sıkıntıya düşürecek herhangi bir şey yoktur.
4. Gerçekçi yöntem: Karadâvî, sünnetin insanlara kanatları olan bir melek muamelesi yapmayan gerçekçi bir yöntem olduğunu ifade eder ve bu yöntemi şu şekilde açıklar: “Sünnet, insanlara kanatları olan melek muamelesi yapmaz. Aksine onları, yemek yiyen, çarşıda dolaşan beşer olarak görür ve buna göre davranır. İnsanların eğilimleri, şehvetleri, gerekli gereksinimleri ve ihtiyaç duydukları şeyler olduğu gibi, ruhsal yüce zevkleri ve ruhlar âlemine doğru yükselme çabaları vardır. Çamurdan ve kuru bir balçıktan yaratıldıkları halde, onlarda Allah'ın ruhundan bir üfleme vardır.”
5. Bütüncül Yöntem: Karadâvî'ye göre bu yöntem, Yüce Allah'ın “Nur üstüne nurdur”⁸⁵ ayetinde olduğu gibi, iman ile bilgiyi, vahiy ile akli bir araya getiren bir yöntemdir. Bu yöntemde yasama eğitimle tamamlanır. Çünkü eğitimin birey ve toplumu oluşturma, idareyi kurma ve halkı

⁸⁴ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, Mansure, 1994, s. 23.

⁸⁵ Bakara 2/201.

yönlendirmede olduğu gibi, yasamanın da hakları koruma, bağlayıcı kılma, suçluları terbiye etme ve cezalandırmada önemli rolü vardır. Dolayısıyla yasama olmaksızın sadece eğitim yeterli olmadığı gibi, eğitim olmaksızın da sadece yasama yeterli değildir.⁸⁶

Karadâvî'ye göre sünnet, insanın zayıflığına riayet etmiş ve mubahlar dairesini geniş, haramlar dairesini dar tutmuştur. Mahzurlu şeylerin meydana gelmesi halinde zaruretleri ona mübah kılmıştır. Dahası, insanın ihtiyaçlarını da göz önüne almış ve ihtiyaç halinde bazı haramları da ona mübah kılmıştır. Sünnet, günahlara düşmesi halinde de insana tövbe kapısını aralamaktadır. Karadâvî sünnetin, ayrıca ister Allah vergisi olsun, isterse sonradan kazanılsın insanlar arasındaki değişik halleri ve aralarındaki farklılıkları da ele aldığını belirtir. Bununla beraber sünnetin, toplulukların adetlerini ve farklılıklarını da gözettiğini ifade eder.⁸⁷

Esasen Karadâvî'nin bu yaklaşımı geleneksel anlayışa aykırı değildir. Bununla birlikte onun sünnet anlayışını anlamlı kılan yön, ilkesel, toplumsal ve evrensel boyuta yaptığı vurgudur. Onun bu çabasını Mısır'daki ihya hareketinden bağımsız düşünmek yanlış olur. Zira Karadâvî bir ilim adamı olduğu kadar davetçi ve aktivisttir de. Dolayısıyla onun sünnete yaklaşımı D. Brown'un ifadesiyle dengeli ve pragmatiktir. Karadâvî sünnetin sahihliği veya otoritesiyle ilgili kuramsal sorunlardan kaçınmıştır. O, sünneti Kur'an'ın yaşayan yorumu ve İslam'ın pratik bir kılavuzu olarak kabul etmiştir.⁸⁸ Çalışmamızın son bölümünde bir anlamda sünnet anlayışının bir yansıması olarak değerlendirebilecek bu yönlerini detaylı bir şekilde ortaya koymaya çalışacağız.

Sünneti geniş anlamıyla “nebevî metot” olarak düşünen Karadâvî Hz. Peygamber'in konumunu nasıl ele almaktadır? Aslında Karadâvî'nin bir anlamda peygamber tasavvurunu ortaya koyacak olan bu durum sünnet anlayışından bağımsız değildir. Ancak bizzat Hz. Peygamber'in konumuna nasıl yaklaştığını müstakil bir başlık altında incelemenin daha isabetli olacağı kanaatindeyiz.

⁸⁶ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 23.

⁸⁷ Karadâvî, *age.*, ss. 24-25.

⁸⁸ Daniel Brown, *İslam Düşüncesinde Sünneti Yeniden Düşünmek*, (çev. Sabri Kızılkaya-Salih Özer) Ankara, 2002, s. 167.

C. Hz. Peygamber'in Konumu

Hz. Peygamber'in konumu çeşitli açılardan ele alınabilir. Aslında sünnetin dindeki önemini yukarıda ifade ettiğimiz şekilde ortaya koyan Karadâvî, dolaylı olarak Hz. Peygamber'in otoritesini de vurgulamış olmaktadır. Fakat burada Karadâvî'nin gözüyle Hz. Peygamber'in konumunu şu açılardan ele almayı istiyoruz:

1. Hz. Peygamber-Kur'an İlişkisi

Karadâvî, Yüce Allah'ın dinini anlama, uygulama ve Rabbinin emrettiği gibi dine "Hikmet ve güzel öğütle davet etmede"⁸⁹, Hz. Peygamber'in görevleri arasında dört unsuru saymaktadır: Bu unsurları şu şekilde sıralamamız mümkündür:

a. Tebliğ: Peygamber'in görevlerinden birisi, Yüce Allah'ın Kur'an'da indirdiklerini tebliğ etmesi ve ayetlerini okumasıdır.

b. Hz. Peygamber'in görevlerinden birisi de tezkiyedir. Karadâvî, tezkiyeyi şu şekilde tarif eder: "Tezkiye, temizlik ve yetiştirme anlamlarını ifade eden bir kelimedir. Çünkü resûl, onları şirkten ve çeşitli rezilliklerden temizliyor, onları tevhid ve faziletlerle yetiştiriyordu. Diğer bir ifade ile o, onları tevhid ve faziletlerle yetiştiriyordu. Bu terbiye, dini en güzel bir şekilde anlamayı ve ona inanmayı içermekteydi. Öyle bir iman ki, sahibini onunla ve onun için yaşamaya sevk etmekteydi. Bu da onun gibi güzel bir örnekle gerçekleşmekteydi."⁹⁰

c. Beyan etmek. Karadâvî, Hz. Peygamber'in uygulamalı tezkiye ile birlikte beyan görevinin de olduğunu belirtir. O, Hz. Peygamber'in ashabına Allah tarafından indirilmiş olan ilahi kitabı da öğrettiğini söyler. Onlara ayetlerin anlamlarını, yasamada gözetilen maksatları, yönlendirmedeki hikmetleri anlattığını, Kur'an'dan onlara karşılık gelen yerleri açıkladığını, ayetlerde anlamı kapalı olan emir, yasak ve haberleri detaylandırdığını ifade eden Karadâvî, bunu

⁸⁹ Nahl 16/125.

⁹⁰ Karadâvî, "Medhal li't-ta'rifî bi's-sünne", s.15.

yaparken de, Kur'an'ı anlama ve O'na uymada müminlerin şaşırmasını amaçladığını da vurgulamaktadır.⁹¹

d. “Hz. Peygamber’in görevlerinden bir diğeri de cihad ve davettir” diyen Karadâvî, Hz. Peygamber’in ashabına Kitap’la birlikte teorik ve pratik hikmeti de öğrettiğini ifade eder. Ona göre, burada teorik hikmet ile, hükümlerin sırları ve amaçlarıyla ilgili ve amel etmeye sevk eden ilim; pratik hikmet ile de çalışma, davet ve cihatta en güzel yollara ve en üstün faziletlere uyma kastedilmektedir. Karadâvî, Hz. Peygamber’in bu görevlerinin Kur’an’daki şu ayetlerde de açıkça belirtildiğini ifade eder: “Nitekim kendi içinizden, size ayetlerimi okuyan, sizi arındıran, size Kitab’ı, hikmeti ve bilmediklerinizi öğreten bir Resûl gönderdik.”⁹² Bir başka ayet ise şöyledir: “Andolsun ki Allah müminlere büyük lütufta bulundu. Zira daha önce açık bir sapıklık içinde bulunuyorlarken onlara, kendi içlerinden kendilerine Allah’ın ayetlerini okuyan, onları arındıran ve kendilerine Kitap ve hikmeti öğreten bir elçi gönderdik.”⁹³ O, sünnetin bu anlamlarıyla, amel ve uygulama ile birlikte İslam’ın öğrenilmesi için Kur’an’ın yanında ikinci kaynak olduğunu ve bu durumun Resûlullah (s.a.v) hayattayken İslam’a giren herkes tarafından açıkça bilinen bir husus olduğunu söyler.⁹⁴

2. Hz. Peygamber’in Siretinin Önemi

Sünneti doğru anlayabilmek için Hz. Peygamber’in hayatını da iyi bilmek gerekir. Onun hayatını sünnetten ayrı düşünemeyiz. Karadâvî, Hz. Peygamber’in doğumu, süt emme dönemi, peygamber olarak gönderilişi vb. sözleri aracılığıyla bilinmeyen hususların, onun siretini oluşturduğunu belirtir. Onun vefatı, teçhiz edilip toprağa verilmesi de bu cümledendir.⁹⁵ Sünnet açısından siretin önemine değinen Karadâvî, sünnetin pratik yönünü ortaya koyan siretiyle İslam’ın bir beşer hayatında mücessem hale geldiğini ifade etmektedir. Bu yönüyle siret yürüyen bir Kur’an olmuştur.⁹⁶ İslam’ın getirdiği bütün üstün değerler, Resûl-i Ekrem’in hayatında kendisini göstermiştir.

⁹¹ Karadâvî, “*Medhal li't-ta'rifü bi's-sünne*”, s. 15.

⁹² Bakara 2/151.

⁹³ Âl-i İmran 3/64.

⁹⁴ Karadâvî, agm., s. 15.

⁹⁵ Karadâvî, agm., s. 38.

⁹⁶ Karadâvî, *Müslümanın Temel Kültürü*, çev. Mehmet Akbaş, Nida Yay., İstanbul 2009, s. 79.

Karadâvî, İslam'ın adalet anlayışının Hz. Peygamber'in siretinde en güzel şekilde karşımıza çıktığını ifade eder. Ona göre, İslam adalete çağırıyor ve onu en yüce değerleri arasında sayıyorsa, adaleti her şeyin temeli kabul edip zulmün bütün şekillerine karşı mücadele veriyorsa hayatın bütün alanında bunun tahakkuku için Resûlüllah'ın sireti bir örnektir.

İnsanların kendilerine bir adalet anlayışı belirleyip bunu kendisine, ailesine, akrabalarına, dostlarına, düşmanlarına, hâsılı bütün alanlarda uygulamak istiyorsa, Peygamber'in siretinin yeterli olacağını vurgulayan Karadâvî, bir davetçi açısından konuyu değerlendirip, İslam davetçisinin adalet noktasında bütün pratik şekilleriyle Resûlüllah (s.a.v)'ın hayatını hadîs kitaplarından okumaktan aciz kalmaması gerektiğini de belirtmektedir. Ona göre siret İslam'ın bir danışma meclisidir. Sünnetin bütün Müslümanlar'ın hayatının dayanaklarından biri kabul edilen şûraya davet noktasında Resûlüllah (s.a.v)'ın hayatı bir örneklik arz etmektedir. O, Resûlüllah'ın Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarını tetkik edenlerin bunu rahatlıkla görebileceklerini ifade eder.⁹⁷

İslam, hayatın güzel örneklerinden bazıları olan, doğruluk, emanete riayet etme, vefa, sabır, cömertlik, şecaat, merhamet vb. ahlaki özelliklere sahip olmaya çağırıyorsa bunun en nefis tatbiki Resûlüllah'ın hayatında mevcuttur, diyen Karadâvî, başarılı bir davetçinin ayet ve hadîslerle ele aldığı konuyu Resûl-i Ekrem'in siretiyle ilmi bir şekilde takviye etmesi gerektiğini de ilave etmektedir.⁹⁸

Karadâvî, Hz. Peygamber'in siretini anlatmak isteyen bir davetçinin onun tevazulu hayatını bilmesi ve insanlara aktarması gerektiğini vurgular. O, siretin önemini davetçiler açısından değerlendirirken, bir davetçinin tevazu konusunu işlerken, bunu sadece ayet ve hadîsleri okumakla aktarmasının kâfi gelmeyeceğini söyler. Ona göre bir davetçi, Resûlüllah'ın ailesine, arkadaşlarına karşı tevazusunu aktarmalı, onun kendi ayakkabılarını tamir ettiğini, elbisesindeki yırtıkları diktiğini, koyun sağdığını, hizmetinde bulunan kimselerle beraber buğday öğüttüğünü de anlatması icap eder. Onun siretinin tevazu örnekleriyle dolu olduğunu ifade eden Karadâvî, bir davetçinin onun günlük yaşamda

⁹⁷ Karadâvî, age., s. 80.

⁹⁸ Karadâvî, age., s. 80.

insanlarla olan ilişkilerinin nasıl olduğunu, arkadaşlarıyla beraber, onlardan herhangi biri gibi hareket ederek oturduğunu, hatta yabancı birinin onu arkadaşlarından ayırt edemediğini, gerek sefer esnasında gerekse normal zamanlarda arkadaşlarına aynı tavırla muamele ettiğini, bir defasında yemek pişirirken onun da arkadaşlarıyla beraber odun topladığını anlatması gerekir, demektedir.⁹⁹

Siretin, sünneti anlamaya katkılarını bu şekilde anlatan Karadâvî, siyer ilminin kaynaklarından da bahsetmektedir. Ona göre siyer ilminin kaynakları çeşitlilik arz eder. Bu kaynaklar şunlardır:

1. Kur'an'ı- Kerim ve Tefsirler.

2. Hadîs Kitapları. Hadîs kitaplarının siyer için kaynak olma durumunun önemli olduğunu ifade eden Karadâvî'ye göre bu eserler, Resûlullah'ın sözlerini ihtiva ettikleri gibi, davranışlarını, takrirlerini, fizikî ve ahlakî özelliklerini de içermektedir. Bununla beraber bu kitaplar, onun davetini, cihadını ve bunların merhalelerini -ki buna bütün bir hayatını bağlamıştır- bütün yönlerini içermiş bulunmaktadır.

3. Şemail kitapları ve Resûlullah'ın hayat tarzını anlatan kitaplar: Bu kitaplara örnek olarak da; Tirmizî'nin *eş-Şemailu'l-Muhammediyye* adlı eseri ve İbn Kayyim'in *Zâdu'l-Me'âd fi Hedyi Hayri'l-İbâd* adlı eserlerini örnek vermektedir.

4. Genel tarih kitapları: Karadâvî, genel tarih kitaplarından, Taberî, İbn Kesir ve İbnü'l-Esir'in tarihlerini örnek verir. Bu kitaplarda sirete dair geniş bilgiler yer aldığını belirtir ve özellikle İbn Kesir'in eserinin sireti daha geniş şekilde ele aldığını ifade etmektedir.

5. Nübüvvetin mucizelerini ele alan eserler: Bu tür eserler, Hz. Peygamber'in elinde ortaya çıkan olağanüstü olayları ve gayba dair haberlerini anlatan eserlerdir.¹⁰⁰

⁹⁹ Karadâvî, *Müslümanın Temel Kültürü*, s. 81.

¹⁰⁰ Karadâvî, *age.*, ss. 81-82.

3. Hz. Peygamber'in Üsve-i Hasene Oluşu

Hz. Peygamber, insanlar için gönderilmiş en güzel örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu örnekliliği dengeli bir hayat için en güzel örnek olma olarak ifade eden Karadâvî, bu hususta Peygamberimiz'i şöyle tanımlamaktadır: “Teori ile pratik, kalp ile akıl, iman ile ilim, ruh ile madde, ferdi ile toplumsal, Rabb’in hakkı ile nefsin hazzı arasında denge kurup aşırıya gitmeden her hak sahibine hakkını veren, Allah’ın alemlere rahmet olarak gönderdiği, insanlara yön gösterici, hidayet ve gerçekçiliği açıklayıcı olması için kendisine Kur’an’ı indirdiği Allah Resûlü’dür.”¹⁰¹

Hz. Peygamber’in üsve-i hasene oluşu, Rabbine ibadetinde en iyi kul olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum hakkında Karadâvî, şunları söyler: “Onun sevinç ve mutluluğu namazdaydı. Geceleri ayakları yarılana kadar namaz kılar, gözyaşları sakalını ıslatıncaya kadar ağlardı. Çoğunlukla her haftanın pazartesi ve perşembe günlerinde oruç tutar, bazen ardı ardına o kadar çok oruç tuttuğu olurdu ki etrafındakiler onun her gün oruç tuttuğunu sanırlardı. Bazen, iki üç gün akşamdan sonra yemek yememek suretiyle kesintisiz oruç tutardı.”¹⁰²

Bazen onun üstün özelliklerini Allah’a karşı yapmış olduğu dualarındaki samimiyet ve ihlâsta görmekteyiz. Bu özelliklerini özgün bir manevi okula benzeten Karadâvî, onun ibadetlerinde samimiyet, ihlâs, içtenlik sadece Rabbe kulluk değerlerinin en zengin şekliyle ortaya çıktığını belirtir. Ona göre bunlar, Rabbani insanın kendisi ve sevdikleri için istemesi ve elde etmeye çalışması gereken en yüce değerleri ve en net meyil ve arzuları temsil eder. O, Resûlullah (s.a.v)’ın dua ve zikirlerinin insanı derinden sarsan en fasih cümleler ve en tatlı edebi üsluplarla şekillendiğini söyleyerek onu yukarıda da söylediğimiz şekliyle başlı başına “özgün manevi okul” olarak tarif eder.¹⁰³

Resûlullah’ın çokça ibadet edip, Allah’a dua ve zikirde bulunmasının onun Allah’a karşı korku ve haşyet içinde olmasına ve ziyadesiyle tövbe istiğfar etmesine engel teşkil etmediğini ifade eden Karadâvî, bunun sebebinin de, kulluğunun kemalinden, ilahlık makamının onun nezdindeki yüksek değerinden

¹⁰¹ Karadâvî, *Rabbani Hayat ve İlim*, çev. Savaş Kocabaş, Nida Yay., İstanbul 2008. s. 69.

¹⁰² Karadâvî, *age.*, s. 69.

¹⁰³ Karadâvî, *Müslümanın Temel Kültürü*, s. 70.

kaynaklandığını ifade etmektedir. Ona göre, Hz. Muhammed (s.a.v) hayatında aza kanaat edip, dünya malına önem vermemesi özelliği ile de tanılmaktadır. Karadâvî onun bu özelliği hakkında şunları söyler: “Resûlullah (s.a.v), Allah’ın kendisine nasip ettiği fetihlere, ona tahsis kıldığı ganimetlere rağmen, Arap yarımadasının efendisi olduktan sonra bile, insanların dünyaya en meyilsizi, dünyanın azıyla yetinmeye en çok çalışanı idi. Evinde aylarca ateş yanmaz, gıdası iki siyahtan; hurma ile sudan ibaretti. Hasır üzerinde uyurdu ve bu onun yanlarında iz yapmıştı. ‘Dünyadan bana ne? Benimle dünyanın durumu; bir yaz günü bineğiyle yola çıkan ve gündüz bir müddet ağacın altında gölgelenen, sonra oradan ayrılıp gidenin durumu gibidir’¹⁰⁴ diyecek kadar da dünya malına tamah etmeyen bir insandı.¹⁰⁵

Hz. Peygamber, dünya malından uzak, zühd bir hayat sürmesine rağmen, hayatın kendisine yüklemiş olduğu sorumlulukları da yerine getirirdi. Karadâvî, Hz. Peygamber’in hayatın ona yüklediği sorumluluklara ve gerektirdiği ihtiyaçlara kayıtsız kalmadığını belirtir. Kendisinin bir insan, eş, baba, dede, akraba, komşu, arkadaş, başkan, komutan vb. olduğunu ve bunların her birinin zorunlu kıldığı bir hak-hukuk olduğunu unutmadığını da ifade eden Karadâvî, onun bir eş olma yönü üzerinde durur. Hz. Peygamber’i bir eş olarak; eşleriyle iyi geçinen, elinden geldiğince aralarında adaletli davranan, gönüllerini hoş tutup aralarını bulan, her birinin özel durumunu göz önünde bulunduran, bazen uzun da olsa dertlerini dinleyen birisi olarak tarif eder.¹⁰⁶

Peygamberimizi bazen iyi bir komutan olarak görmekteyiz. Bir ordu komutanı olarak, yapması gerekenleri en iyi şekilde yaptığını belirten Karadâvî, Peygamberimiz’in komutanlık yönünü de şöyle ifade eder: “O, savaş vuku bulmadan önce savaflara hazırlık yapan, düşmanın haberlerini almak için öncü kuvvetler gönderen, planlarını bilimsel ve sağlam zeminlere oturtabilmek için sahip olduğu vurucu güçlerin sayısını öğrenmek için ilk sayım yaptıran, askeri gücün ana direğini oluşturan askeri eğitime ve bunun sürekliliğine teşvik eden bir komutan olarak gördük. Ashabına savaşın hileden ibaret olduğunu, psikolojik

¹⁰⁴ Elbânî, *Sahîhu’l Câmî’u’s-Sağir*, 5668-5669.

¹⁰⁵ Karadâvî, *Rabbani Hayat ve İlim*, s. 72.

¹⁰⁶ Karadâvî, *age.*, s. 73.

etmenlerin savaşı kazanmada etkili olduğunu, onun için düşmanları psikolojik hezimete uğratmanın ve birliklerini bozmanın şart olduğunu öğretirdi.”¹⁰⁷

Resûlullah (s.a.v)’ın hayatındaki üsve-i hasene oluşunun önemli özelliğinden birisi de onun tevekkül anlayışında karşımıza çıkmaktadır. Sünnetullahı riayet eden ve sebeplere tutunup Allah’a tevekkül eden bir insan oluşu hakkında Karadâvî, hiçbir zaman Allah’a tevekkülden gafil davranmadığını, her şeyin, özellikle de sıkıntılı anlarda ve problemlerin kuşattığı durumlarda O’nun elinde olduğunu unutmadığını söyler. Ona göre, böyle bir durumda, onu Allah’a en çok güvenen, O’na en çok tutunan ve O’na en çok koşan biri olarak görmekteyiz.¹⁰⁸

Peygamberimiz’i, müşrik olsalar bile akrabalık ve yakınlık haklarına riayet eden, Kureyşliler’e, “Sizin benimle bir akrabalık bağımız var, ben o bağın gereği olarak sizinle güzel ilişkilerimi sürdürürüm”¹⁰⁹ diyen biri olarak da görmekteyiz. Peygamberimiz’i, yeryüzünü inşa eden ve nimetlerinden faydalanan bir peygamber olarak da bilmeliyiz.

Karadâvî, Hz. Muhammed (s.a.v)’i dünyayı imar etmenin Allah’a ibadet olduğunu belirten bir Peygamber olarak tanımlamaktadır. Ona göre, Hz. Muhammed (s.a.v), dünyanın ahiretin tarlası olduğunu, insanın oraya yerleştirilip belli bir vakte kadar orada kalarak nimetleneceğini, yeryüzünü imar etmenin mükellefliğin hedeflerinden olup ziraat, ekip-biçme, sanat, zanaat, ticaret ve başka şekillerde tezahür eden bu imarın, iyi niyetle ve hıyanet, aldatma ve ihmalkârlık olmaksızın istendiği şekilde yapıldığında “Allah’a ibadet” olduğunu bildirmiştir.¹¹⁰

Resûlullah (s.a.v)’ın üsve-i hasene olarak hayatının en güzel örnekleriyle dolu olduğunu ve bunların da bir denge halini aldığını ifade eden Karadâvî, bu hususta kelamcı, mutasavvıf ve fakihleri de eleştirmektedir. Ona göre, kelamcı, mutasavvıf ve fakihlerden birçok fırka ve grup Resûlullah’ın siret ve sünnetinin bir yönünü alıp diğer yönlerini almamışlardır. Siretin böyle parça parça

¹⁰⁷ Karadâvî, *Rabbani Hayat ve İlim*, s. 76.

¹⁰⁸ Karadâvî, *age.*, s. 77.

¹⁰⁹ Buhârî, Şurût 15.

¹¹⁰ Karadâvî, *Rabbani Hayat ve İlim*, s. 78.

değerlendirilmesinin büyük bir hata olduğunu vurgulayan Karadâvî, onları insaflıca düşünmeye davet etmektedir. İnsaflı düşünceleri ve tüm noktaları bir araya getirmeleri halinde, Resûlullah'ın sünnetinde ve yaşam tarzında birbirleriyle çelişir ve çakışır gibi sanılan hususların tümünü kuşatan bir “kapsamlılık”, “şümullük”, “denge” ve “birbirini tamamlayıcılık” görececeklerini de ilave eder.¹¹¹

Her insan, kapsamlı, geniş ve dengeli bir yaşam tarzına sahip olan Hz. Peygamber'in yaşantısından örnek alacağı ve uyacağı bir şey bulabilir. İbnu'l-Kayyim de bu konuyu kendi üslubuyla açıklamış, misaller getirerek detaylandırmıştır. Biz bu açıklamasını burada aktararak konunun daha da iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağını ümit ediyoruz. İbnu'l-Kayyim, şöyle demektedir:

“Şunun bilinmesi gerekiyor ki Allah, Resûlü'nün faziletli hasletlerden her birinin en yükseğine yerleştirmiş, en zirvesini ona has kılmıştır. Onun için ümmetten bu hasletlerden birini bilen bir taife Resûlullah (s.a.v)'ın halinden delil getirip şiddetle savunduğunda, aksi yöndeki bir fazileti savunan başka bir taifenin kendi görüşüne yine Resûlullah'ın halinden delil getirmesi mümkün olmuştur. Mesela, İslam savaşçıları ve mücahitler kendilerinin en faziletli olduklarına Resûlullah'ın söz ve fiilerini delil getirdiklerinde, alimler de kendilerinin en faziletli olduklarına yine Resûlullah'ı delil getirmişlerdir. Sabreden fakir, Resûlullah (s.a.v)'ı delil getirince şükreden zengin de yine Resûlullah (s.a.v)'ı delil getirmiştir. Tevazu ve hilim sahibi kimseler kendilerine Resûlullah'ı delil getirirken, batıl ehline karşı sert, acımasız, katı ve tavizsiz olanlar da onu delil getirmişlerdir. Güzel ve dengeli vera (haramdan kaçınma) üzerine olanlar kendilerine Resûlullah (s.a.v)'ı delil getirirken, genişliği, kolaylığı ve toleranslı olmayı, İslam dairesinden çıkmadan hoşgörüyü savunanlar da kendilerine yine onu delil getirmişlerdir. Abidle arifler, ciddi vakarlı ve heybetli duranlarla, yalana kaçmayan mübah şaka yapanlar, kişinin hatasını hakkı için direk yüzüne söyleyenlerle bunu direk söylemekten hayâ edenler, kalbini sebeplere bağlamayan ve onlara meyletmeyenlerle tam tersini yapanlar, aç kalıp açlığa

¹¹¹ Karadâvî, age., s. 81.

sabredenlerle zenginliğine şükredenler, yarına hiçbir şey saklamayanlarla ailesi için yıllık erzak depolayanlar, her gün oruç tutanlarla ardı ardına oruç tutmayanlar ve zahire göre hüküm verenlerle batınî anlara göre hüküm vermeye çalışanlar hep Resûlullah (s.a.v)'ı delil getirmişlerdir. Sabreden fakirler Resûlullah'a şükreden zenginlerden daha yakın değildir. Resûlullah (s.a.v)'a en yakın kimseler sünnetini en iyi bilen ve ona en çok uyanlardır.”¹¹²

4. Hz. Peygamber'in Gayb Bilgisi

Sünnet, tecrübe, gözlem, düşünce ve fikir yürütme veya analiz etme ile elde edilecek ilimlerin sahasına girmeyen gaybi konuların bilinmesinde de Kur'an'dan sonra ikinci kaynaktır. Çünkü sünnetin bu konudaki kaynağı, Allah'ın sadece peygamberine has kıldığı vahiydir. Allah dilediğine, dilediği kadar nasip eder. Hz. Peygamber'in gaybı bilip bilemeyeceği Hz. Peygamber'in konumunu nasıl tasavvur ettiğimizle doğrudan ilgilidir. Günümüzde Hz. Peygamber'in gaybı bilemeyeceğine dair iddialar vardır. Bu iddiaların dayanağı da Kur'an'dır. Buna kısaca değinmek de fayda vardır.

Kur'an'da Hz. Peygamber'in gaybı bilmediğini ifade eden ayetler vardır: “Ben size ‘Allah'ın hazineleri benim yanımdadır’ demiyorum, gaybı da bilmem.”¹¹³ Bununla birlikte Allah'ın, razı olduğu elçilerine gaybı bildirdiğini gösteren ayetler de bulunmaktadır: “Allah gayb bilgisini kimseye göstermez, ancak razı olduğu elçiye gösterir.”¹¹⁴

O halde iki ayetin uygun bir te'vilini yapmak durumundayız. Birinci ayet aslında Hz. Peygamber'in kendiliğinden gaybı bilemeyeceğini vurgulamaktadır. İkinci ayet ise Allah'ın dilediği elçisine gaybını bildirebileceğini ifade etmektedir. Ayetler bu şekilde anlaşılırsa aralarındaki zahiri tearuz da ortadan kalkar.¹¹⁵

Karadâvî'nin Hz. Peygamber'in gaybı bilebileceği görüşünde olduğu anlaşılmaktadır. Ona göre bu konuda da sünnet, tecrübe, gözlem, düşünce ve fikir

¹¹² İbnu'l-Kayyim, *Uddetu's-Sabirin ve Zahiretü's-Şakirîn*, Daru'l beyan yayınevi, Kahire ty, ss. 266-268.

¹¹³ Hûd 11/31.

¹¹⁴ Cîn 72/26, 27.

¹¹⁵ Böyle bir yorum ve Hz. Peygamber'in Kur'an'ın dışında da istikbale dair bilgilendirildiğine dair örnekler için bkz. Yaşar Kandemir, “Sahihayn'a Yöneltilen Tenkidlerin Değeri”, (*Sünnetin Dindeki Yeri Sempozyumu* içinde), İstanbul, 1997, ss. 363-365.

yürütme veya analiz etme ile elde edilecek ilimlerin sahasına girmeyen gaybi konuların bilinmesinde de Kur'an'dan sonra ikinci kaynaktır. Çünkü sünnetin bu konudaki kaynağı, Allah'ın sadece peygamberine has kıldığı vahiydir. Allah dilediğine, dilediği kadar nasip eder.¹¹⁶ Hz. Peygamber de gaybı yalnızca Allah'ın bildirdiği kadarıyla bilebilir. Her ne kadar asılları Kur'an'da bulunsa bile sünnette de bazı gaybi haberler varit olmuştur ki, bunları şu şekilde tasnife tabi tutabiliriz.

a) Allah'ın Sıfatları ve Fiilleri

Karadâvî'ye göre, Hz. Peygamber'in sünnetinde, gayba dair haber ve bilgilerden örnekler bulmamız mümkündür. Şüphesiz sünnette bulunan gaybi haberlerden en önemlisi, Allah Teâlâ'nın zat, sıfat ve isimlerinin yanında, O'nun yarattıkları konusundaki fiilleri ve kulları ile olan alakası konusundaki bilgilerdir.¹¹⁷ Karadâvî, Allah'ın sıfat ve fiilleri hakkında bilgi veren hadîsler arasında aşağıdaki hadîsleri zikreder:

“Muhakkak Allah güzeldir ve güzeli sever.”¹¹⁸

¹¹⁶ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, çev. Özcan Hıdır, Yörünge Yay. İstanbul 2001, s. 130. Hz. Peygamber'in gayb bilgisi hakkındaki tartışmalar için bkz. Mehmed Said Hatipoğlu, *Gaybî Hadîsler Meselesi*, Ankara, 2009; Selahattin Polat, *Hadîs Araştırmaları*, İstanbul, 1997, ss. 135-150; Saffet Sancaklı, *Sünneti Doğru Anlamak*, İstanbul, 2001, ss. 171-181. Mevdudî'nin gayb konusundaki görüşleri Karadâvî'ninkiyle benzerlik arz etmektedir. Onu sunmak faydalı olacaktır. Mevdudî'ye göre halk arasındaki “peygamberlerin olmuş olacak her şeyi bildiği, Allah'ın onlara gayb ilminin hepsini verdiği” şeklindeki kanaatler yanlıştır. Ama bununla birlikte “peygamberlerin gayb hakkındaki bilgisi, diğer insanların bilmesi gerektiği kadardır” şeklindeki düşünce de isabetli değildir. Hz. Peygamber'e gayb alemi hakkında pek çok bilgi verilmişse de, bunlar ümmetine bildirilmemişti. Nitekim bir hadîsinde Hz. Peygamber “Yemin ederim ki, benim bildiklerimi bilseydiniz, çok ağlar az gülerdiniz” buyurmuştur. (Buhârî, Rikâk 27) Mevdudî, peygamberlerin diğer insanlardan daha fazla gayb bilgisine sahip olduğuna dair aklî deliller de sunar. Ona göre genelde insanlar gayba iman etmeye ihtiyaçları olduğu kadar, gayba imanda kalpleri tatmin olsun diye konuyla ilgili bilgiye de ihtiyaçları vardır. Bu durumda peygamberlerin görevlerini yerine getirebilmeleri için diğer insanlardan daha fazla şey bilmeleri gerekir. Nasıl ki, bir devlet idaresinde başbakan, bakanlar, valiler devletin bazı özel tutum ve politikasını bilir de halkın bunları bilmesi ülkeye fayda yerine zarar getirirse, madde ötesi aemle ilgili bilgilerin bilinmesi de böyledir. Bunları da sadece Allah'ın has kulları ve peygamberleri bilebilir, diğer insanlar ise bundan habersizdirler. Bu gayb bilgisi, peygamberlere görevlerini yerine getirmede yardımcı olur. Fakat genel olarak diğer insanlar bu bilgileri bilmeye mecbur değildir. Son olarak şu söylenebilir: Peygamberlerin gayb bilgisi, Allah'ın bilgisinden az, diğer insanların bilgisinden çoktur. Bunu ölçmek için ise elimizde herhangi bir ölçek yoktur. Bkz. Mevdudî, *Meseleler ve Çözümleri*, İstanbul, ts. I, 25; II, 206-208.

¹¹⁷ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 131.

¹¹⁸ Müslim, İmân 147; Tirmizî, Birr 61; İbn Mâce, Dua 10.

“Allah’ın doksan dokuz ismi – yüzden bir eksik- vardır ki, her kim onları zikrederse cennete girer.”¹¹⁹

b) Melekler

Hz. Peygamber’in sünnetinde görünmeyen âlem hakkında bilgiler mevcuttur. Görünmeyen âlemle ilgili varlıklarda bir tanesi meleklerdir. Karadâvî, “Melekler nurdan, cinler öz ateşten ve Adem de size vasfedilen şeyden yaratıldı”¹²⁰ hadîsinde görüldüğü üzere sünnetin, Kur’an’da bulunmamasına karşın, meleklerin neden yaratıldığını bize haber verdiğini söyler. Ona göre Kur’an, insanın çamurdan, cinlerin de öz ateşten yaratıldıklarını belirtmekte ancak meleklerin yaratılış maddesinden bahsetmemektedir. Bu noktada sünnetin devreye girerek meleklerin yaratıldığı şeyin ne olduğunu açıkladığını ifade eden Karadâvî, bu bilginin aynı zamanda, İblis’in de meleklerden olmadığını gösterdiğini vurgulamaktadır.¹²¹

Öte yandan Karadâvî, “Üzerindeki meleklerin çokluğundan kaynaklanan ağırlıktan dolayı gök inledi ve doğrusu inlemeyi de hak etmiştir. Muhammed (s.a.v)’in nefsi yed-i kudretinde olan Allah’a yemin olsun ki, gökte secde edip Allah’ı hamd ile tesbih eden bir meleğin olmadığı tek bir karış yer parçası bile yoktur”¹²² hadîsiyle sünnetin ulvi âlemdeki meleklerin sayılarının çokluğuna dair haber verdiğini söyler.

c) Cinler

Bizim göremediğimiz akıl sahibi olan mahlûkatın ikinci kısmı ise cinlerdir. Kur’an cinlerle alakalı bir takım bilgiler vermektedir. Kur’an, “Allah insanı pişmiş çamura benzeyen bir balçıktan yarattı. Cinleri de öz ateşten yarattı.”¹²³ ayetiyle cinlerin ateşten yaratıldığını ifade eder. Yine Kur’an, “Ben insanları ve cinleri yalnız bana ibadet etsinler diye yarattım”¹²⁴ ayetiyle de onların da bizler gibi mükellef varlıklar olduklarını bildirir.

¹¹⁹ Buhârî, Tevhid 12; Tirmizî, De’avât 82.

¹²⁰ Müslim, Zühd 60; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI. 153.

¹²¹ Karadâvî, age., s. 133.

¹²² Tirmizî, Zühd 9; İbn Mâce, Zühd 19.

¹²³ Rahman 55/14-15.

¹²⁴ Zariyat 51/56.

Karadâvî'ye göre, cinlerle alakalı Kur'an'da geçen bu ifade ve tanımların yanı sıra Hz. Peygamber'in sünnetinde de onları tanımlayan ve haklarında bilgi veren hadisler varit olmuştur. Ona göre, cinlerle alakalı asıl dikkat edilmesi gereken husus bazı insanların cinlerin mahiyeti ve onlardaki harikulade güçler konusunda aşırı gitmeleri ve esasen insanlara nazaran hiçbir güce sahip olmadıkları halde, insanı çok çabuk etkisi altına alan bir kuvvete sahip bulduklarını, insanlara musallat ve insanların dili ile konuştuklarını düşünmeleri ve bazılarının da bu düşüncenin tam aksine cinlerin varlığını tamamen inkâr cihetine gitmeleridir. O, bu durumun neticesinde de çoğu zaman cinlerin hakikati ifrat-tefrit çizgisi arasında kaybolup gittiğini ifade eder.¹²⁵

d) Arş, Kürsü, Levh-i Mahfûz ve Kalem

Kur'an ve sünnette zikri geçmesine rağmen Allah ve Resûlü'nün büyüklük ve genişliği vafettiği ve bizden gizli tutulan mahlûkattan bazıları da Arş ve Kürsü'dür. Yine o, mahlukatın kaderinin yazıldığı yer olarak da bilinir. Onun hakkında Kur'an'da "O, katımızda Ana Kitap'ta (Levh-i Mahfûz'da) mevcut yüce ve hikmetle dolu bir kitaptır"¹²⁶ buyrulmaktadır. Başka bir ayette de; "Yedi kat göklerin Rabbi, azametli arşın Rabbi Kimdir?"¹²⁷ buyrulmakta ve "O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O, yücedir, büyüktür"¹²⁸ ayeti de bu görünmeyen âlemle ilgili bilgiler vermektedir. Bazı insanlar, görünmeyen âlemle ilgili bu varlıkları gözle göremediği için inkar etmektedir. Bu inkarcılara Karadâvî şöyle seslenmektedir:

"Aklı başında hiç kimse gözüyle görmediğinden dolayı melekler, cinler, arş ve kürsü gibi gayb âlemine ait varlıkları inkar edemez. İnsanı kuşattığı halde Allah'ın dilediği uzun süre zarfında inanın çıplak gözle onları göremediği mikrop, bakteri ve mikrobiyolojik varlıklar gibi pek çok varlık vardır ki, günümüzde insan onları mikroskoplar vasıtasıyla açıklıkla görebilmektedir. Öyle ki, küçük bir

¹²⁵ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, ss. 136-137.

¹²⁶ Zuhruf 43/4.

¹²⁷ Mü'minûn 23/86.

¹²⁸ Bakara 2/255.

noktada bile çıplak gözle görülmeyen bu mikrobiyolojik varlıklardan milyonlarca bulunabilmektedir.¹²⁹

e) Berzah Alemi

Sünnette ‘Berzah Alemi’, yani ölümden sonra ve kıyametten önceki hayat hakkında pek çok hadîs bulunmaktadır. Karadâvî’ye göre berzah alemi ile ilgili hadîsler, bize ölümün bir son olmadığını bilakis künhüne vakıf olamadığımız ve Allah’tan başkasının hakikatini bilmediği nimet ve azapla dolu başka bir hayatın başlangıcı olduğunu açıklamaktadır.¹³⁰ Hz. Peygamber’in sünnetinde berzah alemi ile ilgili hadîsler yer almaktadır. Buhârî ve Müslim’in İbn Ömer’den rivayet ettiği ve Hz. Peygamber’in, “Sizden biriniz öldüğü zaman geride bıraktıkları akşam sabah kendisine arz olunur; eğer cennet ehlinden ise cennet ehlinden, yok şayet ceennemlikse ceennem ehlindedir ve kendisine şöyle denilir. Allah kıyamette seni haşredinceye kadar ki halin budur”¹³¹ hadîsi bunlardan biridir.

Berzah hayatından bahseden, Müslim’in Berrâ b. el-Azib’den rivayet ettiği bir hadîste Hz. Peygamber, “Allah sağlam sözle iman edenleri hem dünyada hem de ahirette sapasağlam tutar”¹³² ayeti kabir azabı hakkında nazil olmuştur. Ölen kimseye ‘Rabbim kim?’ diye sorulacak. O da ‘Rabbim Allah Peygamberi de Muhammed (s.a.v)’dir’ cevabını verecektir. İşte Allah’ın, Allah, sağlam sözle iman edenleri hem dünya hayatında hem de ahirette sapasağlam tutar’ ayetinin ifadesi budur”¹³³ buyurmaktadır.

Hz. Peygamber Bedir’de öldürülen kâfirleri üç gün süreyle bırakmış ve sonra onların yanına gelerek şöyle seslenmiştir: “Ey Ebu Cehil! Ey Ümeyye b. Halef! Ey Utbe b. Rebia! Rabbinizin size vaad ettiği şeyin gerçek olduğunu gördünüz mü? Muhakkak ben Rabbimin hakikat olduğunu görmüş bulunuyorum.’ Bu sözleri duyan Ömer (r.a) Hz. Peygamber’e, “Ey Allah’ın Resûlü! Onlar bunu nasıl işitirler? Leş haline geldikleri halde nasıl olur da cevap verebilirler” diye sorunca Resûlullah şöyle cevap vermiştir: ‘Nefsim yed-i

¹²⁹ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 137.

¹³⁰ Karadâvî, *age.*, s. 137.

¹³¹ Buhârî, Cenâiz 90; Müslim, Cennet 65, 66.

¹³² İbrahim 14/27.

¹³³ Müslim, Cennet 73.

kudretinde olan Allah'a yemin olsun ki benim söylediklerimi siz, onlar kadar duyamazsınız cevap vermekten acizdirler' buyurmuştur. ”¹³⁴

Karadâvî'ye göre bütün bu rivayetler, ölümlerin ruhlarının geri çağırılması (ruh çağırması) ve ruhların konuşup cevap verdiği iddialarını gerçekle ilgisinin olmadığını gösterir. Çünkü Hz. Peygamber'e cevap vermekten aciz olan ruhların, başkalarına cevap verip konuşmaktan aciz olduğunda şüphe yoktur.”¹³⁵

5. Hz. Peygamber'e Ta'zimde Aşırılık

İslam, halis bir tevhid inancı getirmiştir. Şirkin büyük ve küçüğüyle savaşımıştır. İnsanları şiddetle ondan sakındırmış, bunun için çeşitli tedbirler ortaya koymuştur. Şirk rüzgarının getirdiği bütün kapıları kapatmıştır. Bunlardan bir tanesi Hz. Peygamber'e ta'zimde aşırılıktır. Hz. Peygamber kendisine aşırı derecede ta'zimde bulunulmasını, saygı gösterilmesini yasaklamış ve “Hristiyanların Meryem oğlu İsa'yı övdükleri gibi beni övmeyin. Ben bir kulum. Allah'ın kulu ve Resûlü'dür, deyin”¹³⁶ buyurarak ashabını uyarmıştır. Zaten Kur'an'ı Kerim'de “Kuluma, içinde hiçbir eğrilik bulunmayan kitabı indiren Allah'a hamdolsun”¹³⁷ ve “Geceleyin kulumu Mescid-i Haram'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya yürütenin şanı yücedir”¹³⁸ ayetleriyle Müslümanlara bu konuda uyarılar getirmiştir.

Karadâvî'ye göre, Resûlullah (s.a.v) kendi şahsında bu tür aşırılığa gidenleri gördüğü ve duyduğu zaman, bunu söyleyeni ve yapanı men eder, hak ve doğru olanı gösterirdi.¹³⁹ Bu hususta rivayet edilen başka hadîsler de vardır. Bunlardan birisi, Ebu Davud'un iyi bir senetle, Abdullah b. Şüheyr'den rivayet ettiği “Beni Amir heyetiyle birlikte Peygamber'e gelmiştim. Sen 'efendimizsin', dedik. Efendi 'Allah'tır' buyurdu.”¹⁴⁰ Başka bir hadîste, Enes b. Malik'ten rivayet edildiğine göre; bazı insanlar şöyle dedi: “Ey Allah'ın elçisi, ey hayırlımız, ey hayırlımızın oğlu! Bunun üzerine şöyle buyurdu: Ey insanlar!

¹³⁴ Buhârî, Meğazi 8; Müslim, Cennet 77; Nesâî, Cenâiz 117.

¹³⁵ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 140 Ayrıca; Bkz. Karadâvî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, çev. Veysel Bulut, Ravza Yay. İstanbul, c. I, s. 230.

¹³⁶ Buhârî, Enbiyâ 44.

¹³⁷ Kehf 18/1.

¹³⁸ İsrâ 17/3.

¹³⁹ Karadâvî, *Tevhidin Hakikati*, çev. Mustafa Özel, Özgün Yay. İstanbul 2000, s. 61.

¹⁴⁰ Ebû Dâvûd, Edeb 10.

Sözlerinize dikkat edin. Şeytan sizi aldatmasın. Ben Allah'ın kulu ve Resûlüyüm. Allah'ın bana verdiği makamın üzerine çıkarılmayı sevmem.”¹⁴¹ Başka bir hadîste ise; “Bir adam, Resûlullah (s.a.v)’a, Allah ve sen dilerse (dilediğinde) deyin, beni, Allah’a ortak mı koşuyorsun? Sadece Allah dilerse de”¹⁴² buyurmuştur. Bu hadîslerden anlaşıldığı üzere Resûlullah (s.a.v) kendisine karşı aşırı derece saygı duyulmasından endişe etmekte ve Hristiyanların, Meryem oğlu İsa’ya yaptıkları gibi kendisine de yaparak şirk koşturmayaya kadar varabilecek durumların önüne geçmeyi amaçlamaktadır.

Hz. Peygamber’e ta’zimi yasaklayan İslam dini, bazı salih insanlara karşı da ta’zimde bulunulmasını yasaklamıştır. Karadâvî bu durumu şöyle izah eder: Bazı insanlar Mesih hakkında o kadar aşırı gittiler ki; onu Allah’ın oğlu, üçün üçüncüsü yaptılar. Bazıları ise, Allah, Meryem oğlu İsa’dır, dediler. Bazıları da bilginleri ve din adamları hakkında aşırılığa gittiler, Allah’ı bırakıp onları rab edindiler.¹⁴³ Karadâvî’nin belirttiği gibi ehli kitaptan bazıları, bazı insanlara ta’zimde aşırı davranmışlardır. Allah Teâlâ Kur’an’ı Kerim’de böyle davrananları şu ayetlerle uyarmıştır: “Ey ehl-i kitap! Dininizde aşırılık etmeyin. Allah hakkında sadece gerçeği söyleyin”¹⁴⁴ ve “Ey Kitap ehli! Haksız yere dininizde aşırılık etmeyin. Daha önce sapıtan, çoğunu saptıran ve doğru yoldan ayrılan bir milletin heveslerine uymayın.”¹⁴⁵

Karadâvî, salih insanlara olan aşırı sevgi ve saygıları yüzünden ilk şirke giren kavmin Hz. Nuh’un kavmi olduğunu söyler ve onların nasıl bu duruma düşüklerini de şöyle açıklar: “Nuh milletinden bazı salih kimseler vardı. Bunlar, Ved, Süva, Yağus, Yeuk ve Nesr adlı kimselerdir. Öldüklerinde şeytan onlara şöyle dedi: Onların oturdukları yerlere, onların putlarını ve heykellerini yapın. İsimleriyle isimlendirin. Ve böyle yaptılar. Belki bir zaman sonra da ibadet etmeye başladılar.”¹⁴⁶ Karadâvî’ye göre, bazı insanların Allah’ın salih ve veli kullarına özellikle türbe ve kabirleri bulunanlara karşı yaptıkları aşırılıklar, onlara adakta bulunmak, onlar için kurban kesmek, onlardan yardım dilemek, Allah’tan

¹⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 153.

¹⁴² Ebû Dâvûd, Edeb 84.

¹⁴³ Karadâvî, *Tevhidin Hakikati*, s. 61.

¹⁴⁴ Nisa 4/171.

¹⁴⁵ Maide 5/77.

¹⁴⁶ Karadâvî, *age.*, s. 62.

başkası adına yemin vb. şeyler insanları şirke götürür. Onların evrende sebeplerin ardında doğa kanunlarında bir gücü ve etkisi olduğuna inanmak ise insanı büyük şirke götürür diyen Karadâvî, Allah'ın dışında veya Allah'la birlikte bir şeye dua etmenin büyük bir günah, derin bir sapıklık olduğunu da vurgular.¹⁴⁷

İslam'ın kesin bir şekilde sakındırdığı şeylerden birisi de, başta Peygamberlerin ve salihlerin olmak üzere kabirlere ta'zimde bulunmaktır. Kabirleri mescid edinmeyi Peygamber efendimiz şu hadîsleriyle yasaklamıştır: “Dikkat edin! Sizden öncekiler peygamberlerinin kabirlerini mescid ediniyorlardı. Dikkat edin! Kabirleri mescid edinmeyin. Sizi bundan nehyediyorum”¹⁴⁸ ve “Yahudi ve Hıristiyanlara lanet olsun! Peygamberlerin kabirlerini mescid edindiler.”¹⁴⁹ Peygamber efendimiz bu hadîslerde Müslümanların, kendilerinden önceki milletlerin yaptığı gibi peygamberlerine aşırı ta'zimde bulunmalarından korkmuş ve onları açıkça uyarmıştır. Karadâvî'ye göre, İslam'ın kabirlere yapılan ta'zimi yasaklamasındaki hikmet, Nuh kavminde ve bu gün de gördüğümüz, büyük ve küçük şirke giden yolları kapamaktır. Karadâvî, dinine tutkun her müslümana üzüntü veren şey, Resûlullah (s.a.v)'ın sakındırdığı hususların bugün toplumun çoğu kesiminde bulunuyor olmasıdır, demektedir. Kabir ziyaretlerinde aşırı ta'zimle alakalı bu durumda biraz üzüntü biraz da sitemkâr bir tavırla bakan Karadâvî, bu hususa bir takım yorumlar getirmektedir:

“Salihlerin kabirlerini bayram yerine çevirdiler, onları yükselttiler, süslediler. Bunlara ta'zim ve adakta bulundular. Kâbe gibi çevresini tavaf ettiler, Hacer-i Esved gibi bunlara selam durdular. Duvarlarını genişlettiler. Onların kimi secde etmekte, kimi de toprağına yüz sürmektedir. Korkuyla onlardan medet umarlar, onlardan borçlarının ödenmesini, zorluklarının giderilmesini, yardım elinin uzatılmasını isterler. Bütün bunlar apaçık birer şirktir.”¹⁵⁰

¹⁴⁷ Karadâvî, *Tevhidin Hakikati*, s. 63.

¹⁴⁸ Müslim, *Mesâcid* 23.

¹⁴⁹ Buhârî, *Salât* 55; Müslim, *Mesâcid* 22.

¹⁵⁰ Karadâvî, *age.*, s. 66.

II. BAZI HADİS MESELELERİNE YAKLAŞIMI

A. Sahih Hadisler ve Metin Tenkidi

Sahih hadîsin tanımında klasik usûl anlayışından farklı düşünmeyen Yusuf el-Karadâvî'nin sahih hadîslerin kabulü konusunda oldukça hassas olduğu görülmektedir. Karadâvî, sahih hadîsleri reddetmenin zayıf hadîsleri kabul etmek gibi olduğu görüşündedir. Ona göre mevzu ve batıl hadîsleri kabul etmek ne kadar hatalı ve yanlış ise heva ve heves, kendi fikrini beğenme, Allah ve Resûlüne karşı bilgiçlik taslamak suretiyle sahih olan hadîsleri reddetmek de o kadar batıldır, yanlıştır. Çünkü yalan hadîsleri kabul etmek dinde olmayan şeyleri ona sokar; sahih hadîsleri reddetmek ise dinden olan şeyleri ondan çıkarır. Şüphe yok ki, gerek batılın kabulü gerekse hakkın reddi, ikisi de zemmedilmiştir.¹⁵¹

Bu çerçevede Karadâvî, yanlış anlayış sebebiyle sahih hadîslerin reddedilmesini sünnetin maruz kaldığı âfetlerden biri olarak değerlendirmiştir. Ona göre bir kısım insanlar aceleci davranarak önce hadîse yanlış mana vermekte, sonra da bu manadan yola çıkarak sahih hadîsi reddetmektedir. Oysa insafılı davranıp biraz düşünüp araştırılsa hadîsin kendi anladığı gibi olmadığını bilecektir. Karadâvî, bu konuyu bazı hadîslere işaret ederek örneklendirmiştir. Burada iki hadîse işaret edelim:

1. “Allahım, beni miskin olarak yaşat, miskin olarak öldür ve beni miskinler zümresinde haşret”¹⁵² hadîsi:

Karadâvî, bazı kimselerin bu hadîsi okuyup burada geçen, “miskin” kelimesinden, “fakirlik” ve “insanlara muhtaç olma”yı anladıklarını, bu tür bir anlamın Hz. Peygamber'in fakirlik fitnesinden Allah'a sığınmasıyla¹⁵³ ve

¹⁵¹ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 37. Karadâvî, sünnetle amel etme konusunda iki tehlikeden bahsettiği bir makalesinde önce muhaddislerin hadîslerin kayda geçmesindeki gayretlerinden bahsetmiş, sonra hadîslerin kabulü için zorunlu şartlara dikkat çekmiştir. Bu şartlar tamamen sahih hadîs tanımındaki şartlardır. Ancak Karadâvî'nin özellikle sened ve metinde illet konusuna vurgu yaptığı belirtilmelidir. Bunların ardından sünnetle amel etmede iki tehlikeye dikkat çekmiştir. Bunlar sahih ve hasen şartlarını taşımayan vahî (oldukça zayıf) hadîslerin kabulü ve ilmi ölçülerle sıhhati sabit olan sahih hadîsleri reddidir. Detaylı tahlil için bkz. Karadâvî, “Afetani hatîretâni fi't-ta'âmül ma'a's-sünne”, *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sünne ve's-sire*, (1988) sy. 2, ss. 12-52.

¹⁵² Tirmizî, Zühd 37.

¹⁵³ Buhârî, Deavât 39, 44; Müslim, Zikr 49.

Allah'tan iffetli olup başkalarına muhtaç etmemesini istemesiyle;¹⁵⁴ Sa'd (r.a.)'a, "Allah takva sahibi ibadetleri gizli yapan, gösterişsiz zengini sever"¹⁵⁵ ve Amr İbnu'l-As'a ise, "Salih bir kimse için helal bir mal ne güzeldir"¹⁵⁶ buyurmasıyla çelişir, demektedir. Bazılarının bu çelişki yüzünden hadîsi reddettiğini ifade eden Karadâvî, bu hadîste geçen "miskin" kelimesinden asıl kastedilen mananın "fakirlik" olmadığını ifade eder. O, "Allah'ım! Kûfür ve fakirlikten sana sığınırım"¹⁵⁷ diye Rabbine dua eden Hz. Peygamber'in burada fakirliği kast etmesinin mümkün olmadığını, burada asıl kast edilen mananın ise; tevazu ve alçak gönüllü olmak olduğunu ifade eder. Miskinlikten kastın tevazu ve alçak gönüllü olmak olduğunu ifade eden Karadâvî'ye göre Nebî (s.a.v) şekil ve görünüş itibarıyla de olsa büyüklük taslayanların hayatından uzak bir hayat yaşamıştır. Köleler ve fakirler gibi oturmuş, onların yediği gibi yemiştir. Öyle ki yabancı bir kimse gelir ve onu sahabelerden ayırt edemezdi. Çünkü Nebî (s.a.v), onların yanında, onlardan birisi gibiydi. Evinde kendi eliyle nalınlarını onarır, elbiselerini yamar, koyununu sağlar, cariye ve uşakla birlikte değirmende un öğütürdü."¹⁵⁸

2. "Allah bu ümmete her yüz senenin başında, o ümmetin dinini yenileyecek birini gönderir"¹⁵⁹ hadîsi:

Karadâvî'ye göre, bazı insanlar birçok kimsenin sahih kabul ettiği bu hadîsi okuyup onda geçen 'yenilik'ten dinin gelişmesi ve zamana uyum sağlamasını anlamışlar ve "Din yenilenmez, sabittir değişmezdir. Gelişmeler uyum sağlamak, dinin işi değil; asıl olan zaman içerisinde ortaya çıkan gelişmelerin üzerine düşen, dine uyum sağlamasıdır" demişlerdir. Ayrıca, dinin yenilenmesi iddiası, onun ilkelerini ve öğretilerini, insanların ihtiyaçlarını karşılayacak ve gelişmeleri taşıyabilecek şekilde ayıklayarak her asırda yeni bir yapı ortaya koymamız demektir. Böyle bir şey ise gerçekleri tersine çevirmektir. Dolayısıyla bunu söyleyen bu hadîs reddedilmelidir, sözleriyle de hadîsin

¹⁵⁴ Müslim, Zikr 72; Tirmizî, Deavât 73; İbn Mâce, Dua 2.

¹⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 168; Müslim, Zühd 11.

¹⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV. 197202; Hâkim, Müstedrek, II, 2. Hâkim, bu hadîsin sahih olduğunu belirtmiştir.

¹⁵⁷ Hâkim, *Müstedrek*, I, 252; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübra*, VII.12'de Enes (r.a)'dan rivayet etmiştir.

¹⁵⁸ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, ss. 40-41.

¹⁵⁹ Ebû Dâvûd, Melâhim 1; Hâkim, *Müstedrek*; IV, 522.

reddedilmesi gerektiğini söyleyenlerin olduğunu ifade etmektedir.¹⁶⁰ Karadâvî, hadîste geçen “yenileme”den kast edilen şeyin ne olduğunu açıklamaya çalışır. Ona göre yenilemeden maksat; dini anlama, ona iman ve onunla amelde yeniliktir. Ona göre bir şeyin yenilenmesi, onun inşa edilip ortaya çıktığı günkü gibi, eski olmasına rağmen sanki yeniymiş gibi eski haline döndürmeye çalışmaktır. Bu ise onun ilk şekline en yakın hâle gelinceye kadar, zayıflayan yerinin takviye edilmesi, yıkılan yerinin onarılması ve yarılan yerin birleştirmesiyle olur.¹⁶¹ Yenileme”nin manası, onun eski yapısının değişmesi veya eskimesiyle ilgisi olmayan diğer yeni bir şeyle değiştirilmesi demek değildir diyen Karadâvî, bu görüşünü şöyle bir örnekle somutlaştırmaktadır:

“Tarihi değeri olan bir binanın yenilenmesi kastettiğimizde, buradaki yenilenmenin manası; onun aslının, şeklinin ve belirgin alametlerinin aynı özellikleriyle kalması, doğal etkilerden dolayı bozulan yerlerin onarılması, ona bitişik yerlerin, girişlerin güzelleştirilip ona giden yolun düzenlenmesi vb. demektir. Yoksa onu yıkıp, modern bir tarzda yeni bir bina dikmek değildir.”¹⁶²

Karadâvî, dinin yenilenmesinden çıkarmamız gereken anlamın ne olduğuna dair başka açıklamalar da yapmaktadır. O, dinin yenilenmesinden anlaşılması gereken manalardan birisinin de dini konularda içtihadın ihya edilmesi, asli kaynaklara dönüş, donukluk ve taklitçilikten kurtuluş, kültürümüzün gereklerinden yararlanabilmek için ona eleştirel bir gözle bakış ve ortaya çıkan açıkları kapatma olduğunu beyan eder. Ona göre, düşüncedeki bu yeniliğin yanında bir de asrın şartları ve ihtiyaçları doğrultusunda imanın yenilenmesi, dinin değerlerine ve esaslarına bağlılığın ve davetin yenilenmesi vardır.¹⁶³

İşte bu noktada Karadâvî, manası karışık da gelse sahih bir hadîsi çabucak reddetmenin pervasızlık olduğunu belirtir. Ona göre derin ilim sahipleri böyle bir şeyi yapmaya cesaret edemez. Zira bu ilim sahipleri ümmetin seleflerine hüsn-i zan beslerler. Onların bir hadîsi kabul ettiği ve muteber bir imamın da onu inkâr etmediği sabit olunca buradan onların hadîste sıhhati sarsacak herhangi bir illetten dolayı tenkit edilecek bir yerini görmedikleri sonucu çıkar. Karadâvî bu noktada

¹⁶⁰ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, age., s. 41.

¹⁶¹ Karadâvî, age., s. 42.

¹⁶² Karadâvî, age., s. 42.

¹⁶³ Karadâvî, age., s. 42.

insafli dediği ilim adamlarını mu'tezile ile mukayese eder. Ona göre sahih hadîse yaklaşımda mutezile ile ehl-i sünnet arasındaki fark vardır. Mu'tezile ilmî ve dinî ilkelerle çelişik gördükleri her müşkil hadîsi derhal red cihetine giderken ehl-i sünnet bu tür hadîsleri te'vil etme, ihtilafları cemetme yoluna gitmektedir.¹⁶⁴

Karadâvî, hadîsin Resûlullah'tan sahih olarak geldiği sabit olunca sırf akla aykırı olduğu gerekçesiyle onu reddetmekten sakınmak ve onu anlamak için iyice incelemek gerektiğini belirtir. Karadâvî'nin bu bakış açısını Kur'an'a aykırı sahih hadîslerin hemen reddedilmesi meselesinde de görmekteyiz. O kadar ki gerçekten zahirî, Kur'an'a aykırı sahih hadîsleri reddetmekten kaçınmış, tavakkuf yolunu tercih etmiştir.¹⁶⁵ Bir sonraki bölümde hadîslerin Kur'an ışığında anlaşılması meselesinde bunu örnekleriyle ortaya koymaya çalışacağız.

Karadâvî, sahih hadîsler konusunda o kadar hassas ki sırf akla aykırı gördüğü hadîsi reddettiği için Hz. Aişe'yi bile nazik bir üslupla tenkit etmiştir. Mesela Hz. Aişe doğruluk ve hadîsleri zapt etmelerinde şüphe olmayan bazı sahabinin -manaları sahih olduğu halde- rivayet ettiği bazı hadîsleri ya Kur'an'a ya İslam'ın bazı temel prensiplerine aykırı olduğunu zannederek reddetmiştir. Ölünceye dek eziyet edilen kedi yüzünden kişinin düçar olduğu azapla ilgili rivayet böyledir. Alkame'den rivayet edilen hadîs şöyledir: "Biz bir gün Aişe'nin yanında idik. Derken Ebu Hureyre içeri girdi. Aişe, (r. anha.) ona, 'Bir kadın, bağlayıp doyurmadığı ve sulamadığı kediden dolayı azap gördü' diye hadîs rivayet eden sen misin?' dedi. Ebu Hureyre, 'O hadîsi, Nebî (s.a.v)'den duydum' dedi. Bunu üzerine Aişe (r. anha.), 'Sen o kadının durumunun ne olduğunu biliyor musun? O kadın, öyle yaparken, aynı zamanda kâfir idi. Çünkü mümin bir kimse, Yüce Allah'a bir kedi yüzünden azap edilmeyecek kadar sevgilidir. Bu nedenle Resûlullah (s.a.v)'tan hadîs rivayet ederken nasıl rivayet ettiğine iyi bak!' dedi."¹⁶⁶ Hz. Aişe'nin, Ebu Hureyre'nin rivayetini "Allah katında bir mümin, bir kedi yüzünden azap çekmeyecek kadar değerlidir, ama bu kadın aynı zamanda bir kafir idi" diyerek düzeltmesi ile ilgili olarak Karadâvî şöyle der:

¹⁶⁴ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünnetü'n-nebeviyye*, s. 45.

¹⁶⁵ Karadâvî, *age.*, s. 40.

¹⁶⁶ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, X, 190' de bu hadîsi nakletmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadîsi, İmam Ahmed rivayet etmiştir. Hadîsin ravileri, Sahih'i-Buhârî'nin ravileridir..."

“Müminlerin annesi Aişe, hadîsin bu sigasıyla rivayetini Ebu Hureyre’nin Hz. Peygamber’den işittiğinde, lafzını iyice belleyemediği zannı ile reddetti. Hz. Aişe’nin delili, bir kedi yüzünden mümin bir insana azap edilmesini çok görmesidir. Çünkü Allah yanında mümin, konuşmayan bir hayvan yüzünden cehenneme atılmayacak kadar değerlidir. Allah Hz. Aişe’yi bağışlasın, burada gayet önemli bir şeyde gafil davranmıştır ki, o da, yapılan işin delalet ettiği husustur. Çünkü aklıktan ölüncüye kadar kedinin hapsedilmesi, o kadının kalbinin donukluğuna, Allah’ın zayıf yaratıklarına karşı katılığına, merhamet ışıklarının kalbine girmediğine dair en açık bir delildir. Cennete ise ancak merhametli olanlar girer. Eğer o kadın yerdekilere merhamet etseydi, Yüce Allah da ona merhamet ederdi. Şüphesiz bu vb. hadîsler, insani değerler açısından İslam için övünç kaynağı sayılmaktadır. Öyle ki, her canlı mahlûkata hizmet edilmekte, her yaş ciğer taşıyan canlıyı gözetmekten dolayı ecir verilmektedir.”¹⁶⁷

Bu değerlendirmenin ardından Karadâvî, aynı hadîsin, hem İbn Ömer,¹⁶⁸ hem de Câbir¹⁶⁹ tarafından rivayet edildiğini, dolayısıyla Ebu Hureyre’nin bu rivayetinde tek kalmadığını da ifade eder.¹⁷⁰ Ahmet Keleş, *Hadîslerin Kur’an’a Arzı* kitabında Hz. Aişe’nin hadîsi reddetme gerekçesinin Karadâvî’nin dikkatinden kaçtığını söyleyerek onun bu değerlendirmesine katılmamaktadır.¹⁷¹

¹⁶⁷ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma’a’s-sünneti’n-nebeviyye*, s. 46.

¹⁶⁸ Buhârî, Enbiyâ 53; Müslim, Selam 154; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 375, 517.

¹⁶⁹ Ahmed b. Hanbel. III, 335-6; Müslim, Kusûf 9.

¹⁷⁰ Karadâvî, *age*, s. 47.

¹⁷¹ “Hz. Aişe’nin hadîsi reddetme gerekçesi, o kadının, aynı zamanda kâfir olmasıydı. Burada azabın gerekçesiyle, merhametsizliğin de büyük ölçüde nedeni olan “küfür” gösterilmiştir. Dolayısıyla hadîsin problemsiz anlamı şöyle olmaktadır: “Kâfir ve merhametsiz bir kadın, acımadan hapsedip aç ve susuz bıraktığı bir kedi nedeniyle azap olacaktır.” Kadın zaten cehenneme gidecek, ancak bu davranışı da azabını artıracaktır. Eğer kadın kâfir değil ise, bu hadîsi kabul etmek zordur. Çünkü Allah yerde ve gökte olanı insan için yaratmıştır. Gerek ihtiyaç halinde, gerekse değişik amaçlar için insanlar diğer canlıları öldürmektedirler. Buna Allah izin vermiştir. Kur’an bu konuda açıktır. Fakat buradaki durum şu yönüyle biraz farklı; kadın acımadan ve bir maksadı da yokken, onu ölüme terk etti. İnsan olarak acıması gerekirken acımadı. Ayrıca Kur’an insanların cennete ve cehenneme nasıl gireceğini açıklamaktadır. Öte yandan şirkin dışındaki bütün günahları da Allah dilerse affedeceğini açıklamaktadır. Dolayısıyla bu hadîs ne Kur’an naslarıyla ne de diğer sahih hadîsler ile uyumaktadır. Bkz. Ahmet Keleş, *Hadîslerin Kur’an’a Arzı*, İstanbul, 1998, İnsan Yay. s. 209.

Görüldüğü gibi Karadâvî sabit ve sahih olan hadîsler karşısında oldukça duyarlıdır. Onları reddetmekten ziyade anlama ve yorumlama taraftarıdır. Bu durumu ayrıca hulasa olarak şu ifadelerle beyan etmiştir:

“Sünnet, Kur’an’ı beyan eder, te’kid eder, onun maksatları ışığında müstakil hükümler koyar. Sünnet, Kur’an’a aykırı olamaz. Kur’an’a aykırı sarih ve sahih bir sünnet bulunmaz. Sünnetle gelen şeyler ya sahihdir ama sarih değildir; ya da sarihdir ama sahih değildir. Sahih değilse zaten ona itibar edilmez. Sahih ama sarih değilse Kur’an’la uzlaşacak şekilde onu te’vil etmek gerekir. Zira Kur’an asıldır; fer’ asla muhalif olmaz”.¹⁷²

Sahih hadîsler karşısında bu kadar duyarlı olan Karadâvî’nin metin tenkidi konusundaki görüşleri nedir? İlk bakışta Karadâvî’nin metin tenkidi taraftarı olmadığı düşünülebilir. Zira sahih olan hadîsleri yorumlama anlayışı içindedir. Ama şunu ifade etmek gerekir ki, teorik olarak metin tenkidi yapılması gerektiği kanaatindedir. Teorik olarak diyoruz, çünkü pratikte ulaşabildiğimiz eserler içinde sahih olan hadîsleri tenkit ettiğine rastlayamadık. Hatta bu düşüncesini klasik eserlerde makbul addedilen bazı hadîslere de uygulamış, onları tenkit etmiştir. O zaman akla “sahih hadîsler konusunda bu kadar hassas olan Karadâvî nasıl olur da makbul hadîsleri tenkit edebilir?” şeklinde bir soru gelmektedir. Bunun cevabını sonraya bırakarak Karadâvî’nin metin tenkidine işaret ettiği bazı noktalara temas edelim.

Karadâvî metin tenkidiyle ilgili görüşlerini Muhammed Gazzâlî’yi savunduğu bir eserinde ortaya koyar. Bilindiği gibi Muhammed Gazalî *Fakihlere ve Muhaddislere Göre Nebvî Sünnet*¹⁷³ adıyla Türkçe’ye çevrilen bir eser yazmış ve Mısır’da tartışmalara yol açmıştır. Gazalî’nin kitabından etkilenen bir kısım insan sahih olan hadîslere şüpheyile bakmaya başlarken; bir kısım insan da bundan dolayı ona reddiyeler yazmış, hatta onu sünnet inkârcısı olarak niteleyebilmiştir. İşte bu noktada Karadâvî onun sünneti dinde bir asıl kabul ettiğini, ancak birkaç hadîsi Kur’an’a aykırı olduğu için tenkit ettiğini belirtir. Ona göre “Gazalî’nin fikirlerini kabul etmeyebiliriz ama bir iki sahih hadîsi reddetti diye ona sünnet

¹⁷² Karadâvî, *Medhel li-ma’rifeti’l-İslam*, Kahire, 1994, s. 79.

¹⁷³ (çev. Ali Özek), İstanbul, 1992.

düşmanı diyemeyiz.”¹⁷⁴ Bu tutumda yadırganacak bir şey olmadığı görüşünde olan Yusuf el-Karadâvî buna gerekçe olarak sahih hadîs tanımına, ashabın ve mezhep imamlarının hadîs tenkidine atıfta bulunur. Ona göre hadîs imamları hadîsin sahih olması için iki hususu şart koşmuşlardır:

1. Sened ve metin şaz olmamalı
2. Sened ve metin onlara zarar verecek bir illet barındırmamalı

Onlara göre hadîs akla, nakle ve asıllara muhalif olduğunda makbul değildir. Karadâvî, hadîs imamlarına atıfla ilkelerin belli olduğunu, ihtilafın tatbikatta ortaya çıktığını söyler. Gazalî'nin de hadîs imamlarının ortaya koyduğu şartlara bağlı kaldığını, bunu bizzat kendisinin ifade ettiğini belirtir. Bir anlamda hem Gazalî'nin hem de kendisinin hadîs imamlarının ortaya koyduğu usûle bağlı kaldıklarını ifade eder. Onlara göre bu usûl gayet kapsamlıdır, fakat uygulamada gösterilen gevşeklik sorunlara yol açmıştır. Zira bu usûlde görüldüğü gibi Kur'an'a, akla vs. aykırı hadîslerin reddedilebileceği öngörülmektedir. Sika bir ravinin hadîste hata yapabileceği kabul edilmiştir. Zira onun hadîsi şaz veya illetli olabilmektedir.¹⁷⁵ Buradan Karadâvî'nin sahih hadîs anlayışında klasik usûle hemfikir olduğu ancak uygulamada farklı düşülebileceğinin işaretlerini verdiği anlaşılmaktadır.

Kendisiyle yapılan bir söyleşide Karadâvî, açıkça hadîs imamlarının hadîsin sıhhati için belirledikleri şartlara ilave yeni şartlara ihtiyaç olmadığını belirtmiştir. Zira ona göre ravilerin taşınması gereken şartlardan başka iki şart metinle ilgilidir. Hadîs şaz ve illetli olmayacak. Bunlar senedle ilgili olduğu kadar metinle ilgilidir de. Bizzat metnin anlamında hadîsin sıhhatini zedeleyen bir illet olabilir. İbnu'l-Cevzî hadîs akla, nakle, asıllara muhalif olmamalıdır derken metni ve anlamını kastetmiştir. Sağlam bir usûl üzerine bina edilmiş hadîs tenkitçiliğini elden bırakmamak gerekir. Bazıları İbn Huzeyme, İbn Hibban ve Tirmizî'deki bütün hadîsleri hiçbir tenkide tabi tutmadan sahih kabul etmiştir. Elbanî gibi bazı çağdaş muhaddisler de eleştirilmesi gereken nice hadîsleri sahih kategorisinde

¹⁷⁴ Karadâvî, *eş-Şeyh el-Gazalî kemâ areftuhû*, Kahire 2000, s. 127.

¹⁷⁵ Karadâvî, *age.*, s. 132.

değerlendirmiştir. “Kaderiye bu ümmetin Mecusileridir”¹⁷⁶ hadîsini bile hasen kabul etmiştir.¹⁷⁷ Halbuki uydurma olduğu açıktır. Mehdi ile ilgili hadîsler¹⁷⁸, ümmetin yetmiş üç fırkaya ayrılacağını bildiren hadîs¹⁷⁹ bütün bunların heva ile değil, akl-i selim ile yeniden elenmeye ihtiyacı vardır. Bu çerçevede Hz. Âişe’nin de bazı hadîsleri tenkit ettiğini¹⁸⁰ belirtmiştir.¹⁸¹

Burada yetmiş üç fırka ile ilgili yaklaşımını örnek olarak vermek uygun olacaktır. Müslüman ümmetin, yetmişden fazla fırkaya ayrılacağını, biri dışında hepsinin cehennemlik olduğunu haber veren hadîsin sabit oluşu ve ifade ettiği anlam üzerinde çok tartışıldığını söyleyen Karadâvî, burada hadîsin sıhhatine yönelik şöyle bir takım değerlendirmelerde bulunur. Ona göre burada ilk dikkat edilmesi gereken şey, hadîsin Buharî ve Müslim’de yer almadığıdır. Yani hadîs Buharî ve Müslim’in şartlarına göre sahih değildir. Bu iki kitabın, mevcut bütün sahih hadîsleri toplamadığı söylenebilir. Ancak bu iki hadîs imamı, ilim bablarından önemli hiçbir meseleyi atlamamaya ve bir hadîs dahi olsa mutlaka o konuda bir şeyler rivayet etmeye azami gayret göstermişlerdir. Bir diğer husus ise; hadîsin diğer rivayetlerinde “biri hariç, hepsinin cehennemlik olduğu” ifade edilmemiştir. O hadîslerde sadece firkalara ayrılma ve bu firkaların sayıları söz konusu edilmiştir.¹⁸² Sözü edilen hadîsin metni şöyledir: “Yahudiler, yetmiş bir veya yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Hristiyanlar da yetmiş bir veya yetmiş iki fırkaya ayrıldılar.”¹⁸³

¹⁷⁶ Ebû Dâvûd, Sünne, 17; Taberanî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, (nşr. Mahmud et-Tahhan), Riyad, 1995, V, 114; Hakim en-Neysaburî, *el-Müstedrek*, (nşr. Mustafa Abdulkadir Ata), Beyrut, 1990, I, 159.

¹⁷⁷ Bkz. Elbânî, *Sunenu Ebi Davud: Hekeme ala ahadisihi ve asârihi ve alleka bihi*, Riyad, ts. S. 848, hd. no. 4691. Bu rivayet ile ilgili detaylı bir tahlil için bkz. Yavuz Köktaş, “Kaderiye ve Mürcie ile İlgili Hadîslerin Değerlendirilmesi”, *HTD*. (2003) I, 2, ss. 113-143.

¹⁷⁸ Mehdi ile ilgili çok hadîs vardır. Bkz. Ebû Dâvûd, Mehdi, 1; Tirmizî, Fiten, 52; İbn Mâce, Fiten, 34. İbn Haldun mehdi hadîslerini *Mukaddime*’sinde toplu olarak değerlendirmiştir. Bkz. *Mukaddime* (çev. Süleyman Uludağ), İstanbul, 1988, I, 753-777. İbn Haldun’un bu değerlendirmesiyle ilgili olarak bkz. Yavuz Köktaş, “İbn Haldun’un Mukaddime Adlı Eserinde Hadîs İlimleri ve Hadîs-Sosyoloji İlişkisi”, *CÜİFD*. (2003) VII: 1, ss. 333-339.

¹⁷⁹ Tirmizî, İman 18; İbn Mâce, Fiten 17. İslam düşüncesinde 73 fırka kavramıyla ilgili geniş bir değerlendirme için bkz. Mevlüt Özler, *İslam Düşüncesinde 73 Fırka Kavramı*, İstanbul, 1996.

¹⁸⁰ Hz. Âişe’nin sahabeye yönelttiği tenkitler için bkz. Zerkeşi, *Hz. Âişe’nin Sahabeye Yöneltilen Eleştiriler*, (çev. Bünyamin Erul), Ankara, 2000.

¹⁸¹ Mehmet Görmez, “Sünnet ve Hadîs Üzerine Yusuf el-Karadâvî ile Bir Söyleşi”, *İslamî Araştırmalar* (1997) 10: 1-2-3-4, s. 146.

¹⁸² Karadâvî, *İhtilaflar Karşısında İslami Tavr*, çev. Osman Arpaçukuru, İlke Yayınları, İstanbul 2004. s. 51.

¹⁸³ Ebû Dâvûd, Sünne 1; Tirmizî, İman 18. Tirmizî bu hadîsi, hasen-sahih olarak niteler.

Karadâvî'ye göre, her ne kadar Tirmizî bu hadîs hakkında "hasen-sahih"; İbn Hibban ve Hakim "sahih" demişlerse de bu hadîs, Muhammed b. Amr b. Alkame b. Vakkas el-Leysi'den nakledilmiştir. "*Tehzibu't-Tehzib*" adlı kitapta bu ravinin biyografisini¹⁸⁴ okuyan insan, onun hıfzı hakkında ileri geri konuşulduğunu ve hiçbir alim tarafından kesinlikle "sika-güvenilir" kabul edilmediğini; ancak kendisinden daha zayıf bir ravi karşısında tercih edildiğini görecektir. Bu yüzden İbn Hacer el-Askalanî "*Takrib*" adlı kitabında onun için, "sadûk lehu'l-evham=doğru sözlü fakat hataları vardır" demekle yetinmiştir.¹⁸⁵ Ne var ki zabt olmadıkça yalnız başına doğruluk bu makamda yeterli olmaz.¹⁸⁶

Tirmizî, İbn Hibban ve Hakim'in, rivayet edilen bir hadîsi sahih kabul etmede kolaylık gösteren kimseler olduklarının bilindiğini söyleyen Karadâvî, Hakim, sahih bir hadîste aranan sıhhat şartlarında geniş çerçeveli biri olarak nitelenmiştir, demektedir. O, burada da, İmam Müslim'in Muhammed b. Amr'ı huccet olarak getirmesine bakarak, hadîsi "Müslim'in şartlarına göre sahih kabul etmiştir. İmam Zehebî ise, Müslim'in bu raviyi yalnız başına huccet kabul etmediğini, aksine onu başka ravilerle birlikte huccet olarak kabul ettiğini öne sürerek sözkonusu hadîsi sahih kabul etmemektedir. Karadâvî hadîs hakkında devamla şöyle der:

Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği hadîste, "Biri hariç bütün firkalar ateştedir" ifadesi bulunmamaktadır. Oysa bütün tartışma ve anlaşmazlıkların sebebi zaten bu fazlalıktır. Hadîs bu ziyadeyle birkaç sahâbeden (Abdullah b. Amr, Muaviye, Avf b. Malik, Enes...) rivayet edilmiştir. Bütün bu rivayetlerin isnadları zayıf olup, ancak bir araya getirildiklerinde kuvvet kazanır.¹⁸⁷

Karadâvî, rivayet yollarının çokluğuyla bir hadîsin kuvvet kazanması hakkında bunun her türlü şarttan soyutlanmış genel bir kural olmadığını söyler. Ona göre, hadîs tahrici, illetleri...vb. hadîs ilimleriyle ilgili kitaplarda görüleceği üzere; hadîs alimleri, birkaç rivayet zincirine sahip birçok hadîsi zayıf kabul etmişlerdir. O, böyle bir hadîsin, ancak kendisiyle çelişen başka bir nass

¹⁸⁴ Muhammed b. Amr hakkında Bkz. İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, (thk. Adil Mürşid), Beyrut, 1996, III, 662.

¹⁸⁵ Bkz. İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, (thk. Ebu'l-Eşbal Ahmed Sağif), Mekke, 1413, s. 884.

¹⁸⁶ Karadâvî, *İhtilaflar Karşısında İslami Tavır*, s. 52.

¹⁸⁷ Karadâvî, age., s. 52.

bulunmadığında ve anlamında da herhangi bir problem söz konusu olmadığında huccet olarak kabul edilebildiğini ifade eder.¹⁸⁸ Ona göre hadîste iki büyük problem vardır:

1. Müslüman ümmetin sayı olarak Yahudi ve Hıristiyanlardan daha fazla fırkaya ayrılacağı kesin bir dille ifade edilmektedir.

2. Biri hariç hepsinin helak olacağı yine kesin bir dille ifade edilmektedir. Bu ifadeler, her fırkanın yalnızca kendisini "firka-i naciye/kurtulan firka" diğerlerini ise "firka-i halike/helak olan firka" olarak iddia etmesine kapı açmaktadır. Bu durumda ise, müslüman ümmetin parçalanması, birbirlerinin ayıp ve kusurlarını ifşa etmeleri söz konusu olmaktadır. Bu da onları bütünüyle zayıflatacak, düşmanlarını güçlendirecek ve birbirlerine karşı saldırıya tahrik edecektir.¹⁸⁹

Karadâvî'ye göre, geçmişte ve çağımızda, bu hadîsi sened itibarıyla reddeden alimler olduğu gibi, metin ve mana itibarıyla reddeden alimler de vardır.¹⁹⁰ Buraya kadar ortaya konulan görüşlerden Karadâvî'nin yetmiş üç firka hadîsini sahih kabul etmediği anlaşılmaktadır. Burada önemli olan onun bu rivayeti eleştirirken ortaya koyduğu ölçülerdir. Aslında bu ölçüler onun metin tenkidi anlayışını da yansıtmaktadır. Kısaca bu ölçüleri şöyle özetleyebiliriz:

1. Bir hadîsin sahih olabilmesi için Buharî ve Müslim'de yer alması gerekmektedir. İlginçtir günümüzün modernist bazı hadîs tenkitçileri de bu noktaya işaret etmişlerdir. Ancak Karadâvî bir hadîsin sahih olması için Buharî ve

¹⁸⁸ Karadâvî, *İhtilaflar Karşısında İslami Tavr*, s.53.

¹⁸⁹ Karadâvî, *age.*, s. 53.

¹⁹⁰ Bu hadîsin metninde bir sorun vardır. Şöyle ki; hadîs, bu ümmeti, firka firka olma ve ihtilaf etme noktasında Yahudi ve Hıristiyanlardan daha kötü bir durumda nitelemektedir. Oysa bu ümmet, insanlara şahitler kılınmış ve bütün insanlık için çıkarılmış, en hayırlı ümmet olarak nitelenmiştir. Kur'an ise Yahudiler hakkında şöyle der: "Biz de. onların arasına Kıyamet gününe kadar sürecek düşmanlık ve kin salıverdık." (Maide: 5/64) Hıristiyanlar hakkında ise şöyle der: "Ve; 'Biz Hıristiyanlarınız' diyenlerden "kesin söz almıştık. Sonunda onlar, kendilerine hatırlatılan şeyden pay almayı unuttular. Böylece biz de aralarına kıyamet gününe kadar sürecek düşmanlık ve kin saldık. Allah, yapageldikleri şeyi onlara haber verecektir." (Maide: 5/14) Yahudi ve Hıristiyanlardan bu şekilde bahseden Kur'an, İslam ümmeti hakkında buna benzer bir nitelemde bulunmaz. Aksine, önceki milletler gibi ihtilaf ederek firka firka ayrılmaktan meneder. Bu ümmetin fazileti hakkında bir sürü rivayetler vardır. Rahmet edilmiş, bir ümmettir. Cennet ehlinin üçte birini veya yarısını bu ümmet oluşturacaktır. Bütün bunlara rağmen hadîs, bu ümmetin, biri hariç bütün fırkalarının ateşte olduğunu kesin bir dille belirtmektedir. Ayrıca hadîs, Yahudi ve Hıristiyanların yetmiş küsur fırkaya ayrılacağını ifade etmektedir. Oysa tarihin hiçbir döneminde Yahudi ve Hıristiyanların bu sayıda fırkaya bölündüğü bilinmemektedir. Bkz. Karadâvî, *age.*, s. 54.

Müslim’de yer alması gerekmediğinin farkındadır. Onun içindir ki bu ölçüyü mutlak olarak kullanmaz ve başka ölçülerle bu görüşünü desteklemeye çalışır.

2. Öyle anlaşılıyor ki bir hadîsin tam olarak sahih olabilmesi için hem lafızlarıyla hem de sıhhatiyle ilgili bir tartışma olmaması gerekir. İlgili hadîse bakıldığında ise hem lafızlarında farklılık olduğu, yani ziyade taşıdığı hem de senedi hakkında tartışmaların yapıldığı görülür. Bu durum hadîsin mutlak olarak sahih kabul edilmesini engeller. Sıhhatiyle ilgili olarak rivayetlerin çokluğu meselesine değinen Karadâvî rivayetlerin çok olmasının birbirini destekleyip kuvvetlendirdiği görüşünün mutlak olarak kabul edilemeyeceğini belirtir. Bu noktada iki şarta dikkat çeker: Biri ilgili hadîsin başka bir nasla çelişmemesi; diğeri ise hadîsin anlamında bir müşkil, problem olmaması gerektiğidir.

Bu kriterleri tersinden okuduğumuzda yukarıda sorduğumuz “sahih hadîsler konusunda bu kadar hassas olan Karadâvî nasıl olur da makbul hadîsleri tenkit edebilir?” şeklindeki soruya cevap vermek kolaylaşır. Burada mesele sahih hadîsten ne anlaşılıp anlaşılmayacağıdır. Karadâvî’ye göre sahih hadîs bir kere Buharî ve Müslim’de geçmelidir. Ya da Buharî ve Müslim’de geçen bir hadîs tenkit dışı olup mutlak sahihtir. Yine sahih hadîs ravi, sened ve metninde tartışma olmayan hadîstir. Şayet bazı alimler o hadîsi tartışmışsa ve metninde de problem varsa diğer alimlerin onu makbul saymalarının bir anlamı yoktur. Öyle anlaşılıyor ki Karadâvî için sahih hadîs, tartışmalardan azade, herkesin üzerinde ittifak ettiği hadîstir. Bu örnekten yola çıkarak söylersek aslında Karadâvî sahih hadîs tanımındaki illetten yola çıkmakta, onu genişletmekte özellikle metne, muhtevaya uygulamaktadır. Dolayısıyla Karadâvî için mesele metindeki problemdir. Bu problem onu başka destekleyici araştırmalara sevk etmiştir.

Bütün bunlarla birlikte Karadâvî’nin yetmiş üç fırka hadîsini anlamaya çalıştığını görüyoruz. Karadâvî, rivayet yollarının çokluğuna dayanarak İbn Hacer gibi kimi alimlerin bu hadîsi "hasen" ve Şeyhu’l-İslam İbn Teymiye gibi kimi alimlerin de "sahih" kabul etmiş olduğunu belirtir. Ancak ona göre hadîs hiçbir zaman; hasen ya da sahih olsa dahi, bu nitelik ve nicelikte bir ayrılık ve dağılmanın kıyamete kadar sürecektir daimi, ebedi bir vakıta olacağına dair delil olamaz. Kaldı ki hadîsin doğruluğu için, fırka fırka ayrılıp dağılmanın herhangi bir zaman diliminde

meydana gelmiş olması yeterlidir.¹⁹¹ Karadâvî, “ateştedir” sözünden kastedilen mananın ne olduğunu ise şöyle açıklar:

“Bu, kafirlerin cehennemde ebedi kalmaları gibi onların da orada ebedi kalacakları anlamına gelmez. Bilakis asi mü'minlerin girişi gibi oraya gireceklerdir. Çünkü şefa'at etme yetkisine sahip kılınmış, Peygamberlerden, meleklerden ve insanlardan bu insanlara şefa'at edecekler olabilir. Veya onlar, kötülükleri silip yok eden iyiliklere sahip bulunabilirler. Günahlarına kefare'at olup, azabı onlardan uzaklaştıracak bela ve musibetlere uğrayıp sabretmiş de olabilirler. Ya da Allah (c.c.) keremi ve fazlıyla onları bağışlayıverir. Allah (c.c.) yanlışlık, unutmama ve mecbur bırakılma neticesinde yaptıkları eylemlerde bu ümmetin üzerinden sorumluluk ve günahı kaldırmıştır.¹⁹²

Hadîsi te'vil yolundaki bu gayretler Karadâvî'nin hadîsi uydurma kabul etmediğinin işareti sayılmalıdır. Aksi takdirde yukarıda ifade edilen tenkit noktalarını sayıp ardından böyle yorumlar yapmak makul değildir. Karadâvî'nin bu tavrı bazı hadîs alimlerinin “şayet sahihse...” diyerek yaptıkları hadîs yorumlarına benzemektedir. Bir anlamda hadîsle ilgili olumsuz sayılabilecek noktalar ortaya konulmakta, ancak yine de ihtiyatlı bir tavırla “şayet sahihse şöyle anlaşılmalıdır” denilmektedir. Karadâvî'nin böyle yorumlar yapmasına sebep olan şey pek çok görüşünden etkilendiği İbn Teymiye'nin hadîsi sahih kabul etmiş olmasıdır. Dolayısıyla Karadâvî'nin hadîs veya metin tenkidinden onun hadîslere uydurma etiketi vurduğu anlaşılmaz. Zira bir hadîse uydurma dedikten sonra “onu şöyle anlamalıyız” demek anlamlı değildir.¹⁹³

¹⁹¹ Karadâvî, *İhtilaflar Karşısında İslami Tavrı*, s. 56.

¹⁹² Karadâvî, age, s. 57. Yetmiş üç fırka hadîsinin detaylı bir tahlili için bkz. Şatîbî, *el-İ'tisâm*, (Riyad, 1996, II, 220-282; Mevlüt Özler, *İslam Düşüncesinde 73 Fırka Kavramı*, İstanbul, 1996, ss. 21-55.

¹⁹³ Karadâvî, “Ben kıyamete yakın kılıçla gönderildim” (İbn Hanbel, *Müsned*, II, 50, 92) hadîsini de bu çerçevede değerlendirir. Önce geniş bir şekilde sened tenkidine yer verir. Bu hadîse A. Muhammed Şakir ve Elbanî'nin sahih, Şuayb el-Arnâvud'un hasen dediğini nakleder, konuyla ilgili diğer alimlerin görüşlerini de kaydeder. Ardından odak ravi olan İbn Sevban hakkında münekkid alimlerin görüşlerini serdedir. Buna göre İbn Sevban mutlak sika değildir. Zehebî onun hüccet olmadığını, salihu'l-hadîs olduğunu; İbn Hacer saduk olup hata ettiğini, Kaderî olmakla itham edildiğini belirtir. Diğer görüşleri de kaydeden Karadâvî, “bu gibi ravilerden böyle tehlikeli bir mana taşıyan hadîs alınmaz” demektedir. Bundan sonra Karadâvî mana yönünden hadîsi tenkit eder ve münker olarak niteler. Gerekçeleri şöyledir: 1. Hadîs Kur'an'ın Hz. Peygamber'in gönderiliş amacıyla uyuşmaz. 2. Müsteşrikler İslam'ın kılıçla yayıldığını

Bu noktada bir soruya daha cevap aramak durumundayız: Karadâvî, sahih hadîsler için böyle düşünüyorsa onun bazı zayıf hadîsleri kabul etmesini nasıl anlamalıyız? Bir hadîsin sahih olması konusunda bu kadar hassas olan biri zayıf hadîsleri nasıl kabul edebilir? Bir kaç örnekle konuyu açabiliriz:

1. “Büyük cihaddan küçük cihada dönüyoruz”.¹⁹⁴ Karadâvî hadîsin zayıf olduğunu söyler. Bununla birlikte manası açısından biri merdud, diğeri makbul iki yorum olabileceğini belirtir. Merdud yorum kafirle savaşı önemsiz görüp bir gevşekliğin hasıl olmasıdır. Makbul yorum ise hadîsten maksadın nefisle cihada vurgu yapılmasıdır.¹⁹⁵
2. “İslam’da ruhbanlık yoktur”. Karadâvî’ye göre hadîs bu lafızla nakledilmemiştir. Ancak manası doğrudur.¹⁹⁶

Bunlardan anlaşıldığı kadarıyla Karadâvî, her türlü zayıf hadîsi merdud kabul etmemektedir. Bu noktada en önemli husus hadîsin İslam’ın diğerkelerekleriyle, özellikle Kur’an’la uyum içinde olup olmadığıdır. Uyum içindeyse zayıf hadîsi yorumlayarak kabul etmek mümkün gözükmemektedir.

Daha önce Karadâvî’nin hadîs ansiklopedisi hazırlama bağlamında metin tenkidi ölçülerine temas ettiğini belirtmiştik. Hadîs ansiklopedisinin on adımından biri ve en önemlisi sahih ve hasen hadîsleri içermesi olacaktır. Ancak Karadâvî sahih ve hasen hadîsi belirlemede farklı bakış açılarının olduğunu vurgular. O zaman bu tür hadîsler nasıl belirlenecektir? İşte bu çerçevede Karadâvî “makbul

iddia ederler. 3. Şayet İslam kılıçla gönderilseydi, Mekke’de on üç yıl boyunca bu durum ortaya çıkardı ama böyle bir şey olmadı. Dolayısıyla hem sened hem de metin açısından merduttur. Bkz. “Ahadîs fi’l-mizân”, *Mecelletu merkezi’l-buhusi’s-sünne ve’s-sire*, (1989) sy. 1, ss. 27-40. Burada görüldüğü gibi Karadâvî “Şayet sahih ise...” gibi bir ihtiyat payı bırakmamakta, yukarıda ifade ettiğimiz metin tenkidi kriterleri çerçevesinde hadîsi merdud kabul etmektedir. Aslında yetmiş üç fırka hadîsine uyguladığı ihtiyatî tavrı burada da göstermek mümkündür. Nasıl ki orada fırka fırka ayrılmanın daimî bir şey olmadığı vurgulandıysa bu hadîs de Medine dönemi şartlarında tarihsel olarak değerlendirilebilirdi. Tıpkı “müşrikleri nerede bulursanız öldürünüz” ayetini Mekke müşrikleriyle ilgili yorumladığımız gibi.

¹⁹⁴ Hadîsi Gazalî, *İhyâu ulûmi’d-din*’de nakletmiştir. Irakî, hadîsi Beyhakî’nin Cabir’den naklettiğini (*ez-Zühdü’kebir*, s. 198, hd. no. 374) söyler. Ona göre hadîs zayıftır. Elbanî’ye göre hadîs münkerdir. Bkz. Elbanî, *Silsiletü’l-ahadîsi’z-zaiife*, V, 478, no. 2460. İleri derecede zayıf olduğunu söyleyenler de vardır. Bkz. Muyiddin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadîs*, s. 217. İbn Hacer, halk arasında meşhur olduğunu, oysa İbrahim b. Able’nin sözü olduğunu ifade eder. Bkz. Elbanî, *Silsiletü’l-ahadîsi’z-zaiife*, no. 2460.

¹⁹⁵ Karadâvî, “Ahadîs fi’l-mizân”, ss. 24-26.

¹⁹⁶ Karadâvî, agm., ss. 44-46.

hadîsi merdud olanından ayırmanın kriterleri” başlığı altında şu hususlara yer vermiştir:

1. Buharî ve Müslim’in veya onlardan birinin rivayet ettiği hadîs sahihtir. Ümmet bu kitapları kabulle karşıladığı için hadîslerini araştırmak gerekmez. Ancak alimlerin o ikisinde veya birinde sened ya da metin olarak eleştiride buldukları hadîsler, ayrıca ilim ehli için illet sayılan durumlar bunun dışındadır. Onların araştırılması gerekir.
2. Buharî ve Müslim dışındaki hadîslere gelince muhaddislerin onları sahih veya hasen kabul etmesi durumunda şayet bir başkası onlara muhalefet etmemişse ve sonraki alimler nazarında bir illet ve hata ortaya çıkmamışsa bunlar da makbuldur. Karadâvî burada bu kayıtları getirmesinin sebebini de açıklamıştır. Ona göre bazı muhaddisler bazı ravilerin hadîslerini tashih veya tahsin edebilir, ancak başka alimler onlara muvafakat göstermez. Mesela Tirmizî’nin tahsini, hatta bazen tashihi böyledir. Kesir b. Abdullah b. Avf ona göre makbul bir ravi olsa da cumhur tarafından cerhedilmiştir. İbn Huzeyme ve İbn Hibban’ın tashihleri de böyledir. Başka alimler onlara muhalefet etmiştir. Hakim en-Neysaburî’nin tashihleri ise meşhurdur. Hakim, tashihde oldukça mütesahildir. Başka alimler onu tenkit etmiştir.
3. Alimlerin sıhhat derecesinde ihtilaf ettikleri hadîslere gelince onları cerh-ta’dil kaideleri ışığında araştırmak gerekir. Muhaddislerin kabul ve red yönünden derecelerine temas etmedikleri hadîsleri de değerlendirmek gerekir. Hadîsin ravileri sika ise, inkıta’ yoksa, şaz ve illetten salim ise zapt derecesine göre o sahih veya hasendir. Senede zayıf veya mübhem bir ravi varsa, sened munkatı’ ise metin veya senede şazlık ve illet varsa o hadîs merduddur. Tabii bilinen bir husustur ki, muayyen bir senedle zayıf olan bir hadîs mutlak olarak zayıf demek değildir. Zira metin başka kuvvetli bir tarikten nakledilmiş olabilir. Karadâvî’ye göre bu söylenenlerin manası şudur: Önceki alimlerin derecelerini beyan etmediği hadîsleri tashih veya taz’if etmek bugünün aliminin hakkıdır. Dolayısıyla İbnu’s-Salah’ın

“Hadîs tashih işi mutekaddim ulemaya hastır, muteahhir ulema bu konuda bağımsız değildir” şeklindeki görüşüne katılmamız mümkün değildir. Muhakkik alimler de ona muhalefet etmiş ve hadîs tashih ve taz’if faaliyetinde bulunmuşlardır.¹⁹⁷

Görüldüğü gibi bir açıdan bakılınca Karadâvî sahih hadîsleri eleştirenleri tenkit ederken; diğer taraftan kendisi ihtiyatı gerektiren kriterler ortaya koymaktadır. Bu görüşleriyle Karadâvî kendi hadîs tenkitlerine zemin de hazırlamış olmaktadır. Zira sahih olduğu üzerinde ittifak edilmeyen hadîsler her zaman tartışmaya açıktır. Bu nokta aslında istismara müsaittir. Çünkü Buhârî ve Müslim’deki tenkit edilmeyen hadîsler dışında hadîs külliyyatında neredeyse tartışılmayan hadîs yok gibidir. Ama Karadâvî’nin niyeti böyle bir şeye zemin hazırlamak değildir. Onun maksadı tartışmalı hadîsler konusunda ihtiyatı elden bırakmamak, özellikle Kur’an’a aykırı hadîsler konusunda hassas olmaktır. Onun niyeti bu olmasaydı daha önce de belirttiğimiz gibi zayıf hadîsleri hiç manasına bakmadan reddetmesi gerekirdi. Karadâvî, böyle yapmayıp manası Kur’an’a uygun zayıf hadîsleri uygun bir şekilde yorumlamayı tercih etmiştir. Bu durumu sahih olan hadîslere yaklaşımından da anlamak mümkündür.

Karadâvî sahih hadîslerin tenkidinde çok dikkatli olmak gerektiğini vurgular. Ona göre bazı insanlar bu konuda oldukça ileri gitmiştir. Bir yazar “Başına kadın idareci getiren millet iflah olmaz” hadîsini¹⁹⁸ “Dininizi Humeyra’dan (Hz. Aişe) öğreniniz” hadîsine¹⁹⁹ muhalif olduğu gerekçesiyle reddetmiştir. Yani Buhârî’de geçen bir hadîsi uydurma bir hadîse muhalif gördüğü için reddediyor. Metin tenkidi sağlam esaslar üzerine bina edilmelidir. Eğer hadîsin doğru bir te’vili yapılabiliyorsa reddedilmesi gerekir. Mesela Allah

¹⁹⁷ Karadâvî, “Nahve mevşû’a li’l-hadîsi’n-nebevî”, *Mecelletu merkezi’l-buhusi’s-sünne ve’s-sire*, (1984) sy. 1, ss. 323-325.

¹⁹⁸ Buhârî, Meğazî 83. Hadîse getirilen eski ve yeni yorumlar için bkz. İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî bi-şerhi sahihi’l-Buhârî*, (thk. Abdulaziz b. Abdullah b. Bâz), Beyrut, 1996, VIII, 472; Aynî, *Umdetu’l-kârî şerhu sahihi’l-Buhârî*, Mısır, 1972, XIX, 393; Hayrettin Karaman, “Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi”, *İslamî Araştırmalar*, (1991) V: 4, ss. 284-291; Faruk Beşer, *Kadının Çalışması, Sosyal Güvenliği ve İslâm*, İstanbul, 1995, ss. 116-134.

¹⁹⁹ Kaynaklarda “Dininizin yarısını...” şeklinde geçer. İbn Hacer, herhangi bir isnadını bilmediğini, onu sadece İbnu’l-Esîr’in *en-Nihâye*’sinde gördüğünü, kaynağını da belirtmediğini ifade eder. İbn Kesîr de aynı kanaattedir. Deylemî onu “Dininizin üçte birini...” şeklindeki bir lafızla isnadsız nakletmiştir. Sehavî ve Suyutî de bu rivayete vakıf olmadıklarını belirtmiştir. Bkz. Aliyyu’l-Karî, *el-Esrâru’l-merfu’a fi’l-ahâdîsi’l-mevzû’a*, (thk. M. Lutfî es-Sabbâğ), Beyrut, 1986, ss. 198-199.

Adem'i kendi suretinde yarattı" hadîsini²⁰⁰ ele alalım. Bazıları buradaki sureti fizik olarak anlayıp Allah'ın insana benzer sureti nasıl olur, diyerek reddetmektedir. Oysa buradaki sureti ilahî sıfatlar olarak yorumlarsak irade, kudret, kelam vs. gibi sıfatlar bakımından -aynı olmasa da- insan da bu sıfatların bir kısmına sahiptir diye anlarsak hadîsi kabul edebiliriz. Kısaca şayet sahih bir te'vil yoluna gidilebiliyorsa hadîsi reddetmede acele etmemek lazımdır.²⁰¹

Karadâvî, "sikanın ziyadesi" meselesini metin tenkidi bağlamında ele almış, onu hadîs usûlunun yeniden tahkik edilmesi gereken birkaç meselesinden biri olarak değerlendirmiştir. Ona göre sikanın ziyadesi, yani sika bir ravinin herhangi bir rivayete ilavede bulunması muteahhirun ulema nezdinde makbuldur. Peki bütün ziyadelerin mutlak manada makbul olduğu söylenebilir mi? Bazıları her türlü ziyadeyi makbul saymıştır. Halbuki bu ziyadelerin bir kısmı hadîsin aslî hükmünü ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla bu tür usûl konularının yeniden gözden geçirilmesi gerekir.²⁰²

Görüldüğü gibi Karadâvî bir taraftan hadîs imamlarının sahih hadîs tanımına sadık kaldığını vurgulamakta, sahih hadîslerin reddi konusunda hassas davranmakta, uyarılarda bulunmakta hatta bu konuda bazı sahabileri bile tenkit etmekte; diğer taraftan yine sahih hadîsin tanımından yola çıkarak sika ravilerin hata yapabileceğini, Kur'an'a, akla vs aykırı sahih hadîslerin reddedilebileceğini

²⁰⁰ Buhârî, İsti'zan 1; Müslim, Cennet 28. Sûret hadîsinin detaylı bir tahlili için bkz. Hüseyin Kahraman, "Sûret Hadîsi Üzerine Bağlam Esaslı Bir Tahlil Denemesi" *HTD*. (2003) I: 1, ss. 51-70.

²⁰¹ Mehmet Görmez, "Sünnet ve Hadîs Üzerine Yusuf el-Karadâvî ile Bir Söyleşi", s. 146.

²⁰² Görmez, "Sünnet ve Hadîs Üzerine Yusuf el-Karadâvî ile Bir Söyleşi", s. 145. Karadâvî başka bir makalesinde konuyu açmış, bu meseleye dikkat çekmiştir. Ona göre muteahhir ulema bu konuda ihtilaf etmiştir. Metekaddim ulema bu konuda kolaylık ve genişliği tercih ederken muteahhir ulema ihtiyatı seçmiştir. Genelde kolaylığa karşı ihtiyat galip geldiği için muteahhir ulemanın görüşü benimsenmiştir. Mesele oldukça mühimdir. Sikanın ziyadesini mutlak olarak sahih kabul etmek doğru değildir. Kabul edilirse pek çok hadîsi tashih etmek gerekir ki, bu da insanlara zorluk çıkarmak demektir. Burada bir önemli mesele de sikanın ziyadesi ile sikanın başkasına muhalefeti arasındaki farktır. Bu bağlamda en önemli soru şudur: Sika bir ravinin hadîsi ref etmesi başka sika bir ravinin hadîsi mevkuf kılması üzerine bir ziyade midir yoksa bir muhalefet midir? Yine sika bir ravinin hadîsi mevzul kılarak nakletmesi başka sika bir ravinin mürsel kılarak nakletmesi üzerine bir ziyade midir yoksa bu bir muhalefet midir? Bazı raviler ihtilaf ettiğinde mesela bir grub hadîsi mevkuf nakledip diğer bir grubu da merfu naklettiğinde çoğu muhaddis "merfu kılmak sikanın ziyadesidir, kabul edilir" görüşündedir. Oysa ref, vakf üzerine bir ziyade değildir. Bilakis ref, vakfa bir muhalefettir. Vakfeden "bu, İbn Abbas veya İbn Ömer'in sözüdür; refeden ise "bu, Resûlullah'ın sözüdür" demektir. Bu ziyade olarak nasıl isimlendirilir?! Bu, bir muhalefettir. Bkz. "Nahve usûli fikhin müyesserin", *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sünne ve's-sire*, (1987) sy. 1, ss. 24-25, 21.

ifade etmektedir. Daha önce belirttiğimiz gibi Karadâvî, metin tenkidini teorik olarak savunsa bile pratikte sahih hadîsler konusunda oldukça dikkatli davranmış, fazla red yoluna gitmemiştir. Ayrıca metin tenkidi anlayışını da klasik usûlun sahih hadîs tanımına dayandırmıştır. Dolayısıyla sahih hadîslere karşı gayet dengelidir. Onda ne tamamen red ne de tamamen kabul anlayışı vardır. Şunu ifade edelim ki, sahih hadîsleri kabul etmekle birlikte metin tenkidini de savunanlara göre oldukça mutedil olup sahih hadîslerin yorumlanması taraftarıdır. Muhammed Gazalî örneğinde görüldüğü gibi sünnet düşmanı olmadığı yönünde bir taraftan onu savunmakta, hatta metin tenkitlerinin olabileceğini belirtmekte; diğer taraftan ise kendisi onun fikrine katılmadığını söylemekte, onunki kadar sert bir şekilde sahih hadîslere yaklaşmamaktadır. Bu açıdan Mısır'ın ihyacı simaları içinde ılımlı-mutedil bir çizgiyi temsil ettiği söylenebilir. D. Brown'un ifadesiyle Karadâvî metin tenkidi konusunda dikkatlidir. Karadâvî'yi Gazalî'den ayıran da bu dikkattir.²⁰³

Yukarıda tenkit edilmesi gerektiğini söylediği birkaç hadîse baktığımızda acaba Karadâvî, kendi tavrıyla çelişiyor mu, gibi bir soru akla gelebilir. Kanaatimizce çelişmiyor, çünkü reddedilmemesi gerektiğini ifade ettiği hadîs mutlak ve ihtilafsız sahih hadîstir. Mesela Kaderiye ile ilgili hadîs tek başına zaten makbul bir hadîs değildir. Tariklerin takviye edilmesi suretiyle makbul hadîs kısmına dahil olmaktadır. Zaten Karadâvî, mutlak olarak zayıf hadîsin tariklerin çokluğu sebebiyle makbul olacağını kabul etmemektedir. Mehdi ile ilgili hadîslerin çoğu zayıftır. Yani bunlar da takviye ile makbul hadîs derecesine çıkmaktadır. Karadâvî'nin zayıf hadîslerin takviye olmasıyla ilgili oldukça ihtiyatlı bir görüşü vardır ki, onu zayıf hadîsler bölümünde ayrıca inceleyeceğiz. Ancak şu kadarını vurgulayalım ki, Karadâvî'nin tavrında bir kısım insanlar çelişki görebilmiştir. D. Brown'un ifadesiyle Karadâvî'nin Kur'an-sünnet ilişkisini ele alış tarzında görülen çelişkiler gözlemcilerden kaynaklanmaktadır. O, sünneti Kur'anî ilkeler temelinde tenkide ihtiyaç duyduğunu kabulde Gazalî'ye uyarken; onun dikkatli uslubü böyle bir ele alıştan dramatik sonuçlar beklemediğini açıkça göstermektedir.²⁰⁴

²⁰³ Daniel Brown, *İslam Düşüncesinde Sünneti Yeniden Düşünmek*, s. 168.

²⁰⁴ Brown, *age.*, s. 169.

B. Zayıf Hadîslerle İlgili Görüşleri

Karadâvî zayıf hadîsler meselesine fazla önem vermekte, bu konuda dikkatli olunması gerektiğini ifade etmektedir. Daha önce üzerine hüküm bina edilen hadîslerin sahih olması gerektiğine dair vurgusuna işaret etmiştik. Bu konuda yer yer cumhurun görüşlerinden ayrıldığı da bir vakıadır. Karadâvî'ye göre, ibadetlerde, muamelelerde, helal ile haramlarda hükümleri açıklamak için sahih hadîs arandığı gibi; düşünce, eğitim ve ahlak vb. meselelerde İslam'ın tutumunu açıklamak için de sahih hadîs aranır. Karadâvî, zühd hayatı veya dünyanın güzelliklerinden yararlanma açısından İslam'ın dünya hayatı ile ilgili tutumunu açıklamak istediğimizde, bu konudaki zayıf hadîslerin yeterli olmayacağını da belirtir.²⁰⁵

Tevekkül ve sebeplere sarılma, koruyucu hekimlik ve tedavi, çevreyi ve yeşilliği koruma, maddi veya manevi ilerleme meselesi, harikuladelik ve kerametlerle ilgili İslamî tutumları zayıf hadîslerin açıklamakta yeterli olamayacağını, bu durumların hakkında eleştiri bulunan bazı hadîsler tarafından açıklanmasının güç olduğunu ifade eden Karadâvî'ye göre, bu konuda sübutu sahih, delaleti açık, sağlam hadîsler gerekmektedir. Ayrıca o, bu hususta tek bir hadîsle de yetinilemeyeceğini ifade ederek, konuyu tam olarak açıklayan ve İslam'ın tutumunu net bir şekilde ortaya koyan birçok hadîsin aslî olması gerektiğini söyler. Ancak, o konuda şayet Kur'an ayeti varsa, o zaman asıl olan ve başvurulacak kaynak Kur'an'dır.²⁰⁶

Zayıf hadîsler ve bunların rivayetleri konusunda görüşlerini beyan eden Karadâvî, özellikle, terğib ve terhib gibi konulardaki zayıf hadîslerin rivayetlerinin kabulü ve onlarla amel etme meselesi üzerinde durmuştur. Karadâvî, özellikle terğib ve terhib konularında zayıf hadîs rivayet edilebileceğine dair görüşlerin var olduğunu ifade eder. Ona göre, zayıf hadîslerin çok fazla olması ve halk arasında yaygınlaşmanın bir takım sebepleri vardır. Bu tarz hadîslerin toplumda yaygınlaşmasının nedenlerinden biri olarak, bazı hatipleri gösteren Karadâvî, bu kimselerin, bu tür çürük, münker ve uydurma hadîslere ilgi duymalarının sebepleri arasında, helal, haram, mekruh, vacip (farz) ve müstehap'

²⁰⁵ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 59.

²⁰⁶ Karadâvî, *age.*, s. 70.

şeklindeki beş şer'i hükümden herhangi birisiyle ilgisi olmayan, amellerin faziletleri, rekaik, zühd, terğib, terhib ve kıssalar gibi konularda alimlerin çoğunluğunun zayıf hadîs rivayetini mutlak olarak kabul etmelerini, görmektedir.²⁰⁷

Karadâvî, Abdurrahman b. Mehdî'ye ait "Bize, Nebî (s.a.v)'den; helal, haram ve hükümler (ahkam) hakkında bir haber rivayet edildiğinde senedlerde titiz davranır, seneddeki ravileri tenkide tabi tutardık. Fakat amellerin faziletleri, sevap, ceza, mübahlar ve dualar gibi konularda rivayet edildiğinde ise isnadlarda müsamahakâr davrandık"²⁰⁸ şeklindeki sözü naklettikten sonra neden zayıf hadîs rivayetinin fazla tenkide tabi tutulmadığını, senedlere müsamaha gösterildiğini izah etmeye çalışır. Bu çerçevede Hatib el-Bağdadi'den naklen Ahmed b. Hanbel'in bir sözünü de aktarmakta fayda görmekteyiz:

"Bize Resûlullah'tan; helal, haram, sünnetler ve hükümlerle ilgili bir hadîs rivayet edildiğinde senedlerde titiz davranırdık. Fakat amellerin faziletleri, herhangi bir hüküm getirmeyen ve kaldırmayan konularda Nebî (s.a.v)'den bir şey rivayet olduğunda ise senedlerde müsamaha gösterdik. Ayrıca; İnsanları kalbi inceliklere çağıran rikak hadîslerde herhangi bir hüküm olsa bile müsamaha gösterilebilir."²⁰⁹

Karadâvî, senedlerdeki bu göz yumma ve müsamahanın nereye kadar olacağını sorar ve şöyle bir eleştiri getirir:

"Bazı insanlar bu tür yaklaşımlardan, zayıf hadîsin ravisi hataları cihetinden tek kalsa veya rivayet ettiği münker hadîsleri çok olsa da yahut yalanla itham edilse bile terhib ve terğibe dair hadîsin kabul edileceğini anladılar. Dahası bazı cahil sofiler, iyiliğe teşvik ettirdiği ve kötülüklerden sakındırdığı müddetçe mevzu, uydurma ve düzmece hadîs rivayetinin caiz olduğunu ileri sürdüler. Hatta onlardan bazıları bu maksatla Kur'an sûrelerinin faziletlerine dair veya bazı hayırlı işler hakkında bizzat hadîs uydurmayı kendilerine mübah kıldılar. Onlara Nebî (s.a.v)'nin, 'Her kim benim adıma kasten yalan söylese,

²⁰⁷ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 71.

²⁰⁸ Hâkim, *el-Müstedrek*, (nşr. Musatafa Abdulkadir Ata), Beyrut, 1990, I, 666.

²⁰⁹ Hatib el-Bağdadi, *el-Kifaye fi ilmi'r-rivaye*, Beyrut, 1988, s. 134.

cehennemdeki yerini hazırlasın'²¹⁰ şeklindeki mütevatir bir hadîs hatırlatıldığında, bütün küstahlıklarıyla, 'Biz, Nebî (s.a.v)'nin aleyhine değil, lehine yalan söyledik" demişlerdir. Onların bu özürleri, kabahatlerinden daha büyüktür.²¹¹

Tirmizî, zayıf hadîsin delil olması hususunda, "İtham olunanlardan veya gaflet ve hatasının çokluğundan dolayı zayıf kabul edilen ravilerden gelen bir hadîs, başkalarının da bilinmiyorsa, onunla delil getirilmez"²¹² demektedir. İbn Receb de Tirmizî'nin bu açıklamaları için şöyle der:

"Tirmizî'nin bundan maksadı, şer'i hükümlerde ve amel ile ilgili konularda delil getirilemeyeceğidir. Çünkü bu tür ravilerden bazısının naklettiği hadîs; rekaik, terğib ve terhib hususunda rivayet edilebilir. Nitekim imamlardan çoğu, zayıf ravilerden, rikak vb. hususlarda hadîslerin rivayetine izin vermiştir ki İbn Mehdi ve Ahmed b. Hanbel onlardandır. Terğib, terhib, zühd ve edep gibi konularda yalancılıkla suçlanmayan gaflet ehlinin hadîsleri rivayet edilir. Fakat yalancılıkla suçlananların ise reddedilir."²¹³

Karadâvî'ye göre, hadîs imamlarından hiçbiri; bilinmeyen, suçlanan veya çok hatalı olsalar bile, terğib ve terhib hadîslerinin her gelip geçen kişiden rivayet edilebileceğini söylememiştir. Onlar ancak, hıfzında biraz gevşeklik veya zayıflık olan bazı ravilerin rivayetini caiz görmüşlerdir. Çünkü onların doğruluklarında ve adaletlerinde hiçbir şüphe yoktur. Şüphe ancak onların hıfz, uyanıklık ve itinalarınadır.²¹⁴

Burada İbn Hacer'in rekaik ve terğib konularında zayıf haberin kabulü için ileri sürdüğü üç şartı da eklemek yerinde olacaktır:

1. İttifakla kabul edilen bir şart olan, rivayetin çok fazla zayıf olmamasıdır. Yalancılardan, yalancılıkla suçlanarlardan ve hatası çok olanlardan rivayetinde tek kalanlar bu şartın dışında kalır.

²¹⁰ Müslim, *Mukaddime* 1, 2, 3, 4.

²¹¹ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 73.

²¹² Tirmizî, *Kitabu'l-ilel*, İstanbul, 1992, V, 742.

²¹³ İbn Receb el-Hanbelî, *Şerhu İleti't-Tirmizî*, (thk. Nureddin İtr), Dîmeşk, 1978, I. 72-74.

²¹⁴ Karadâvî, *age.*, s. 73.

2. Rivayetin genel bir ‘asl’ın altına girmiş olması. Hiçbir aslı olmayan uydurma haberler de bu şartın dışında kalır.

3. Amel esnasında, Nebî (s.a.v)’nin söylemediği bir şeyi ona nispet etmiş olmamak için, bunun ondan sabit olduğuna inanmayıp ihtiyatla almak.²¹⁵

Karadâvî, terğib, terhib, zühd, rekaik vb. konularda bazılarının bir takım kriterleri dikkate almadan Müslüman kitleleri yanlış yönlendirmesine itiraz etmekte ve bazı hususlara açıklık getirmektedir. Ona göre; gerek önceki ve gerekse yeni âlimlerden bir kısmı; terğib, terhib, rekaik, zühd vb. konulardaki hadîsler ile ahkâm hadîslerini aynı kategoride görmüşler, dolayısıyla ancak sahih veya hasen hadîsi kabul etmişlerdir. İbn Receb el-Hanbelî (ö.260) *Şerhu’l-İlel’de* bu konuyla ilgili olarak şöyle der: “Müslim’in *Sahih’indeki Mukaddime’*sinde zikrettiği konuyla ilgili bilgilerin zahiri, terğib ve terhib hadîslerinin de ancak kendilerinden ahkam ile ilgili hadîslerin rivayet edilebildiği kimselerden rivayet edilmesini gerektirmektedir.”²¹⁶ Nitekim Müslim, *Sahih’inin Mukaddime’*sinde zayıf hadîsler ile münker rivayetlerin ravilerini cerh etmiştir. Allame Muhammed Şakir, İbn Kesir’in *İhtasaru Ulumi’l-hadîs* adlı eserine yazdığı şerh olan *el-Baisu’l-hasis* adlı kitabında, zayıf haberleri zikredilen şartlarla zayıflığını açıklamaksızın rivayette bulunmayı bazılarının onayladığını zikreder ve şöyle der:

“Kanaatime göre; zayıf hadîsteki zayıflığı açıklama her halükarda vaciptir. Çünkü bunun açıklanmaması, hadîsi okuyan kimseye onun sahih bir hadîs olduğu vehmini verir. Özellikle de hadîsi nakleden, bu sahada kendisine başvuru olan hadîs âlimlerinden ise gerçekten zayıf rivayetlerin alınmamasından, hükümler ile amellerin faziletleri vb. konular arasında hiç fark yoktur. Çünkü hiçbir kimsenin Resûlüllah’tan sahih olarak sabit olan sahih veya hasen hadîsten başka gösterebileceği bir kanıtı yoktur. Fakat Ahmed b. Hanbel, İbn Mehdi ve İbnu’l-Mübarek’in, ‘Faziletler vb. hususlarda bize hadîs rivayet edilince müsamaha gösterdik’ demelerine gelince, onlar -Allah bilir, benim tercihime göre- sahih derecesine ulaşmayan hasen hadîsi almayı kastetmişlerdir. Çünkü sahih hadîs ile hasen hadîs arasında

²¹⁵ Bkz. Subhi es-Salih, *Hadîs İlimleri ve Hadîs İstılahları*, (çev. Yaşar Kandemir), Ankara, 1981, s. 178.

²¹⁶ Bkz. İbn Receb el-Hanbelî, *Şerhu İleli’t-Tirmizî*, I. 74.

gözetilen ıstılah farkı, onların asrında henüz tam olarak oturmamıştı. Zira mutekaddimun âlimlerinin çoğu, hadîs sadece sahih ya da zayıflıkla nitelemektedir.²¹⁷

İbn Hacer'in ortaya koyduğu şartlara dikat çeken Karadâvî, terğib, terhib, rekaik vb. konularda zayıf hadîs rivayetini caiz görenlerin koymuş olduğu üç şarta maalesef ilmi açıdan riayet edilmediğini söyler. Ona göre, zühd ve rekaik hadîsleriyle meşgul olanların çoğu, zayıf hadîs ile çok zayıf hadîs arasındaki farkı görmüyorlar ve hadîsin Kur'an veya sahih sünnet ile sabit olmuş şer'i bir asla ters düşüp düşmediğine bakmıyorlar. Onların bundan da öteye giderek, heyecan verici ve ilgi çekici rivayetleri halka anlatma arzusu ağır basmakta ve bazen oldukça münker veya üzerinde uydurma alametleri görülen bir hadîsi dahi naklettikleri görülmektedir.²¹⁸ Zayıf hadîslerin kesinlik ifadeleriyle rivayetinin men edilmesini de dikkate almadıklarını ilave eden Karadâvî, İbnu's-Salah'ın bu konuda şöyle dediğini de rivayet eder:

“Zayıf hadîs rivayet edilmek istendiğinde ‘Resûlullah şöyle buyurdu’ veya buna benzer kesinlik ifade eden lafızlarla onu Resûlullah (s.a.v)’in buyurduğunu söyleme!. Böylesi durumlarda ancak, ‘Resûlullah (s.a.v)’tan şöyle rivayet edildi’ veya ‘ondan bize şöyle şöyle bir haber ulaştı’ ya da ‘ondan varid oldu ki’ yahut ‘bazıları rivayet ettiler’ gibi ifadeler kullanabilirsin. Sahihlik ve zayıflığında şüphe ettiğin haberlerde de hüküm böyledir. Bu durumda sahih olduğunu düşündüğün haberde ‘Resûlullah şöyle buyurdu’ dersin. En iyisini Allah bilir.²¹⁹

Karadâvî, dördüncü olarak da bir konuda yeteri kadar sahih ve hasen hadîsin var olduğunu söyleyerek, eğer bir konuda elimizde sahih ve hasen sınıftan bir veya daha çok hadîs, zayıf sınıftan da bir veya daha fazla hadîs olması durumunda bize düşen görev, ikinci gruptakilere ihtiyaç duymayıp elimizde olan birinci sınıftaki hadîslerle yetinmektir. Ona göre, zayıf hadîsleri

²¹⁷ Muhammed Şakir, *el-Baisu'l-hasîs şerhu İhtisari Ulumi'l-hadîs*, Beyrut, ss. 91-92.

²¹⁸ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 76.

²¹⁹ İbnu's-Salah, *Mukaddime*, (thk. Aişe Abdurrahman), Kahire, 1989, s. 217.

hafızalarımıza doldurmaya hiç gerek yoktur. Çünkü bu kesinlikle sahih hadîsin aleyhine bir durum olacaktır.”²²⁰

Ameller arasındaki oranların karıştırılmasından sakınmak gerektiğini beşinci madde olarak sıralayan Karadâvî, bu durumda zayıf hadîs rivayeti için; rekaik, terğib ve terhib hadîslerinin –her ne kadar helal veya haram kılan herhangi bir hükmü kapsamasa da- önemli olduğu kadar tehlikeli olan başka bir şeyi kapsadıklarını ifade eder. Ona göre, geçmiş imamların önem vermediği bir husus olsa da bu hikmet sahibi olan Şari’in yükümlülükler ve ameller için koymuş olduğu oranların bozulmasını sonuç veren bir durumdur. Çünkü Şari’ye göre - emredilen olsun, yasaklanan olsun- her bir amelin diğer amellere oranla bir ölçüsü ve belli bir değeri vardır. Şari’in onun için çizmiş olduğu sınırı aşmamız, onun değerini düşürmemiz yahut değerinden yüksek bir mertebeye yerleştirmemiz caiz değildir.²²¹

Karadâvî, aynı hususta devamla; bazı sahih amellere, ondaki sevabı abartmak suretiyle değerinden daha büyük ve hak ettiğinden daha çok kıymet verilmesi, hatta din nazarında daha önemli ve daha faziletli olan amellerin de üzerine çıkartılması tehlikesinden de bahseder. Bunun tam tersi olarak da dini açıdan mahzurlu bulunan bazı ameller konusunda, daha kötü amelleri basite alacak derecede ceza ve azabın büyütülerek ifade edilmesinin var olduğunu belirtir. Ona göre, sevap ve ceza vaad eden rivayetlerdeki bu abartı ve mübalağalar, aydın ve kültürlü kimselerin dine bakış açısında, işittikleri veya okudukları bu şeyleri bizzat dine nispet edecek kadar karışıklığa yol açmıştır. Oysa din böyle bir şeyden uzaktır. Bu tür mübalağaların psikolojik çalkantılara yol açtığını ifade eden Karadâvî, bu tür mübalağacıların, çok defa insanların Rabbini insanlara buğz ettirmiş, onları O’ndan nefret ettirmiş ve onları O’nun engin rahmetinden uzaklaştırmıştır.²²²

Amellerin faziletleri hakkında zayıf hadîs rivayetinin bir hükmün ispatı anlamına gelmeyeceği hususunun altını çizen Karadâvî, geçmiş âlimlerin müsamahakar davranışları hakkında bir takım yorumlarda bulunur. Ona göre,

²²⁰ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma’a’s-sünneti’n-nebeviyye*, s. 77.

²²¹ Karadâvî, age., s. 78.

²²² Karadâvî, age., s. 79.

zikredilen şartlarıyla ve öncekilerin ravilerin isnadlarında müsamaha gösterdiklerine dair açıklamayla zayıf hadîs rivayetini onaylayan alimlerden bir kısmı bununla ancak, muteber şer’i delillerle doğruluğu sabit olmuş sahih amele teşvik etmeyi veya şer’i delillerle kötülüğü sabit olmuş kötü amelleri yasaklamayı kastetmişlerdir. Yoksa ‘zayıf hadîs’ ile bir işin iyi veya kötü olduğunu ispat etmeyi amaçlamamışlardır.²²³

Genel olarak insanların çoğunun hatta bazı hadîsçiler de dahil zayıf hadîsin bu şartlarla rivayetine cevaz verilmesi ile onunla bir amelin ispatı arasında fark görmediklerini söyleyen Karadâvî, bazı Müslüman beldelerde, Hz. Ali’den merfu olarak rivayet edilen “Şaban ayının yarısına rastgelen gece olduğunda, geceyi ibadetle, gündüzü ise oruçla geçirin. Çünkü Yüce Allah, o gece güneş batımında dünya semasına iner ve ‘Var mı bağışlanmak isteyen, bağışlayayım’ buyurur”²²⁴ hadîsine binaen Şaban ayının yarısına rast gelen Berat Kandili gecesini, “Kim Aşure günü yakın akrabasına ikramda bulunursa, Allah da senesinin kalanında ona bolca rızık verir”²²⁵ sözüne binaen de Aşure gününün kutlandığını, bu günde kurban kesilip akrabalara ikram edildiğini söyler.²²⁶ Karadâvî, Aşure ile ilgili olarak rivayet edilen bu hadîsin, Şia’nın Aşure gününü hüznün ve matem günü yapma şeklindeki mübalağalarını reddetmek üzere Ehl-i Sünnetten bazı cahillerin uydurdukları hadîslerden olduğunu ifade eder.²²⁷

Karadâvî, cumhur ulemaya ait bu rivayet şartlarını saydıktan sonra terğib ve terhib konularında zayıf hadîs rivayetinin kabulü için kendince belirlemiş olduğu ve “mükemmel” olarak nitelediği iki şartın da yerine gelmesi gerektiğini ifade eder. Ona göre bu iki şart şunlardır:

1. Zayıf hadîs; aklın şeriatın ve dilin kabul etmediği abartıları veya korkuları içermemelidir. Karadâvî’ye göre, rivayette belirtilen, hatta bir sözün uydurma olduğunu gösteren şeyler cümlesinden birisi de; te’vil kabul etmeyecek

²²³ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma’a’s-sünneti’n-nebeviyye*, s. 81.

²²⁴ İbn Mâce, İkametu’s-Salat 191. İbn Hacer’in belirttiğine göre bu hadîsin senesinde yer alan Ebu Bekr b. Abdullah b. Muhammed b. Ebi Sebre’yi; Ahmed b. Hanbel, İbn Hibban, Hâkim ile İbn Adıyy hadîs uydurmakla suçlamıştır. Bkz. *Tehzibu’t-Tehzib*, IV, 489.

²²⁵ Bu hadîs İbn Teymiyye ve başkalarına göre uydurma bir hadîstir. Münziri, Beyhakî ve birçok kimse bu hadîsi bir gurup sahabeden değişik yollarla rivayet etmiştir, der.

²²⁶ Karadâvî, age., s. 80. Ayrıca Bkz. Karadâvî, *Çağdaş Meselere Fetvalar*, c.II, s.143.

²²⁷ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma’a’s-sünneti’n-nebeviyye*, s. 82.

tarzda akla aykırı olmasıdır. Duyuların ve gözlemin reddettiği bir şey içermesi de buna dâhildir. O, böyle bir rivayetin, kat'î olan kitabın, mütevatir sünnetin ve kati icmanın delaletine, bağdaştırması mümkün olmayacak tarzda ters düşmesinin, (aralarını bağdaştırmanın mümkün olduğu çelişme durumu böyle değildir) veya çoğunluğun huzurunda vuku bulması sebebiyle birçoklarınca nakledilmesi gereken bir haberi, onların içerisinde sadece birisinin nakletmesinin böyle olduğunu da beyan eder. Ona göre, bu durumlardan birisi de; küçük bir günah için şiddetli bir azap vad edilerek ya da basit bir amel için büyük bir müjde verilerek ifrata düşülmesidir.²²⁸ Konu hakkında bu tarz değerlendirmelerde bulunan Karadâvî, hadîsçilerin düşmüş oldukları birtakım hataları saymaktadır. Ona göre, hadîsçilerin çoğu terğib, terhib ve benzeri konularda rivayet ettiklerinde de bu kuralı uygulamamaktadırlar. Belki onların asırlarının yapısından kaynaklanan özürleri olabilir. Fakat asrımızın akılcılığı, bu tür mübalağaları ne kabul edebilir, ne de onları hazmedebilir. Ona göre, bu tür hadîsler anlatıldığında, belki de onlar sebebiyle dinin bizzat kendisi itham edilebilir.²²⁹

Karadâvî, yapılan rivayetlerde geçen konulardan dinin kabul etmediği bazı haberlerden bahsetmektedir. Dinin kabul etmediği haberler arasında bazı kıssacıların rivayet ettiği hadîslerden çoğunu sayan Karadâvî, Derrac Ebu's-Semh'in, Kur'an'ı Kerimdeki bazı kelimelerin tefsirinde bunları yaptığını vurgular. Bu kelimelerin dilde açıkça delalet ettiği şeyler olmasına rağmen, Kur'an'daki bazı kelimelerle ilgili olarak; dilin delaletinden uzak ve oldukça garip tefsirler rivayet edildiğini söyleyen Karadâvî, Derrac'ın Ebu Heyseme'den onun da Ebû Said el-Hudri'den merfu olarak rivayet ettiği şu hadîsi örnek vermektedir: "Veyl cehennemde bir vadi olup, kâfir onun dibine varıncaya kadar tam kırk sene iner."²³⁰ Bunun benzerini Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî de rivayet etmiş²³¹, ancak o kırk sene yerine yetmiş sene ifadesini kullanmıştır. Ayrıca veyl, İslam'dan önce de sonra da bilinen ve helak olma tehdidi için kullanılan bir kelimedir.

²²⁸ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 83.

²²⁹ Karadâvî, *age.*, s. 82.

²³⁰ Tirmizî, *Tefsir, Enbiyâ* (3164).

²³¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 75; Tirmizî, *Tefsir* 22.

Bunun bir benzeri Taberani'nin Abdullah b Mes'ud'dan²³² naklettiği, yüce Allah'ın, "Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldi ki, bunlar namazı bıraktılar; nefislerinin arzularına uydular. Bunlar o yüzden ileride sapıklıklarının cezasını çekeceklerdir"²³³ ayetindeki "gayy" kelimesinin tefsiridir. Derrac Ebu's-Semh onun cehennemde bir vadi olduğunu, diğer bir rivayette ise cehennemde bir nehir olduğunu söylemiştir. Halbuki "gayy" kelimesi bilinen bir kelime olup Yüce Allah'ın "Artık doğruluk ve sapıklık birbirinden ayrılmıştır"²³⁴ ayetindeki gibi "rüşd (doğruluk)" kelimesinin karşıtıdır.²³⁵

2. Zayıf hadîsin kendisinden daha kuvvetli diğer bir delille çelişmemesi gerekir. Bunun örneği de Abdurrahman b. Avf'ın hakkında rivayet edilen ve onun zenginliği sebebiyle cehenneme sürünerek gideceğini ifade eden zayıf hadîstir. Karadâvî'ye göre, bu tür hadîsler mal fitnesinden sakındırma şeklindeki ilkenin altına girebilir. O, bu hadîsin Abdurrahman b. Avf'ın mallarını Allah yolunda cömertçe harcayan Müslümanların hayırlılarından takva sahiplerinin büyüklerinden olduğunu ortaya koyan meşhur rivayetlere ve onu cennetle müjdelenen on kişiden sayan hadîslere ters düştüğünü ifade eder. Karadâvî, Hz. Ömer'in onu altı kişilik şura heyetine katmış olduğunu ve oyların eşit gelmesi halinde de onun oyunu diğerlerinin üzerine bir tercih unsuru olarak saydığını belirtir. Ona göre, ravisinin tek kalması hasebiyle o rivayetlerin hiç birisi hasen derecesine bile ulaşamamıştır. Abdurrahman b. Avf'ın malı hakkında, Resûlullah (s.a.v) 'salih bir kişi için helalinden kazanılmış mal ne güzeldir'²³⁶ buyurmuştur. Bu durumda onun derecesinin ahirette noksanlaşmayacağını vurgulayan Karadâvî, bu konuda sadece bu ümmetin fakirlerinin zenginleri geçeceği hususunun sahih olarak geldiğini söyler.²³⁷

Bu bölümle ilgili son olarak Karadâvî'nin zayıf hadîslerin tariklerinin çoğalmasıyla hadîsin makbul derecesine çıkmasına dair düşüncesine değinelim. Soru şudur: Zayıf bir hadîsin tariklerinin artmasıyla hadîs kendisiyle ihticac edilen sahih veya hasen mertebesine çıkar mı? Yetmiş üç fırka hadîsini incelerken

²³² Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebir*, IX, 227, Beyhakî, *el-Ba's ve'n-Nüşur*,(489)

²³³ Meryem 19/59.

²³⁴ Bakara 2/256.

²³⁵ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 83.

²³⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 197.

²³⁷ Karadâvî, *age.*, s. 84.

belirttiğimiz gibi Karadâvî'ye göre tariklerin çokluğuyla zayıf bir hadîs -özellikle mutekaddim hadîs alimlerine göre- mutlak olarak kuvvet kazanmaz. Onlar tahric ve ilel kitaplarında görüldüğü gibi çeşitli tarikleri olan pek çok hadîsi taz'if etmişlerdir. Bu muhaddisler ancak muarız olmayan, manasında da problem bulunmayan hadîsi kabul etmişlerdir.²³⁸ Burada Karadâvî'nin özellikle mutekaddim alimlere dikkat çekmesi önemlidir. Öyle anlaşılıyor ki, muteahhir ulema ile mutakaddim ulema nezdinde hadîs tashih ve taz'if anlayışlarında farklılık bulunmaktadır. Ancak bu konu detaylı bir şekilde başka çalışmalarda araştırılacak bir meseledir.

Karadâvî'ye göre, yaygın anlayış tariklerin çokluğuyla hadîsin makbul olacağı şeklindedir. Hatta bazıları bu vahid tariklerle hadîsin mütevatir seviyesine çıkabileceğini bile iddia edebilmiştir. Karadâvî bu noktada tariklerin artması meselesinde ittifak edilen ve ihtilaf edilen hususların olduğunu söyler. İttifak edilen hususlar şunlardır:

1. Ravi fasık olmamalı.
2. Ravi kizb ile itham edilmiş olmamalı. Bu durumlarda başkasının bu raviye muvafakatı önemli değildir.
3. Zayıflık, irsal, tedlis veya cehaletten kaynaklanıyorsa başka tariklerden bu ravinin desteklenmesi zayıflığı giderir ve hadîs makbul derecesine yükselir. Metin de böyledir. Metnin zayıflıktan salim bir veya daha çok şahidi varsa o da makbul hadîs olur.

İşte bu durumların dışında sırf tarikleri çok diye bir hadîs makbul derecesine yükselmez. Mesela Buharî veya Müslim sırf bir hadîsi çeşitli tariklerden geldi diye tashih etmemişlerdir. Yine Tirmizî hadîsin zayıf olduğunu söylediği durumlarda ayrıca onun pek çok sahabiden nakledildiğine de işaret eder. İbnu'l-Cevzî, *el-İlelu'l-mütenahiye*'de pek çok sahabiden nakledilmesine rağmen zayıf tariklerle gelen hadîsleri tashih etmemiştir. Fakihler de zayıf senedle nakledilmiş hadîsleri reddetmiş ve onun diğer zayıf tariklerden desteklenip desteklenmediğini araştırmamışlardır. Bilakis onlar hadîsi reddetmiş, onun üzerine görüş bina etmemişlerdir. Zira onlar tarikleri çok olan bu zayıf hadîsin tek

²³⁸ Bkz. Karadâvî, "*Ahadîs fi'l-mizân*", s. 20.

tek ihticac derecesine çıkmayacağını bilmektedirler. Mesela “Allah’ın ismini anmayanın abdesti yoktur”²³⁹ hadîsi böyledir. Hakim bunu tashih etmiştir, ancak eleştirilmiştir. Pek çok tarikten nakledilmiştir, fakat Ebu Hanife, Malik, Şafii, bir rivayette Ahmed gibi cumhur fukahaya göre sahih derecesine yükselmemiştir. Bu konuda çok şeyler söylenmiştir. Sonuç şudur: Tariklerin çokluğu hadîsi ihticac derecesine yükseltmez. Zayıf hadîsin derecesinin yükselmesinin bazı şartları vardır. Onlar şunlardır:

1. Zayıflık hafif ve desteğe elverişli olmalı.
2. Onun üzerine özellikle vucub ve tahrim konularında bağımsız şer’î bir hüküm bina edilmemeli.
3. Kendisinden daha kuvvetli şer’î naslara veya dinin umumi ilkelerine aykırı olmamalı.
4. Akla ve ilme muhalif olmamalı.²⁴⁰

C. Mevzu Hadîslerle İlgili Görüşleri

Karadâvî, mevzu hadîsler konusuna bir davetçi gözüyle bakmakta ve Müslümanların çok hassas olması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre davetçi münker kabul edilmiş veya mevzu olan hadîslerin rivayetinden sakınması gerekir. Ehl-i sünnet alimlerinin, insanları mevzu hadîsleri rivayet etmekten sakındırdıklarını, fakat mevzu olduğuna dikkat çekildiği takdirde rivayet edilmelerine cevaz verdiklerini ifade eden Karadâvî, bunun sebebi olarak da bu hadîsleri okuyan ve dinleyen kimselerin o hadîslerin mevzu olduğunu bilip sakınmaları olduğunu ifade eder. Karadâvî’nin naklettiğine göre Nevevî mevzu hadîslerle ilgili olarak her ne şekilde olursa olsun bunları bilerek rivayet etmenin haram olduğunu söylemiştir. Ona göre bunun ahkama, kıssalara, insanları ibadete teşvik vb. konularda da olsa rivayet etmek yine aynı şekilde haramdır. Ancak bunların mevzu olduğuna işaret edilirse rivayet edilebilir. Bu duruma, Semure b. Cündeb’den gelen ve Müslim’in rivayet ettiği şu sahih hadîs açıklık getirmektedir: "Kim benden,

²³⁹ İmam Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, el-Fethu’r-Rabbani Tertibi, Ensar Yayıncılık: II, 289-290.

²⁴⁰ Karadâvî, “Nahve mevzu’ a li’l-hadîsi’n-nebevî”, *Mecelletu merkezi’l-buhusi’s-sünne ve’s-sire*, (1984) sy. 1, 325-327.

yalan olduğunu bildiği halde bir hadîs rivayet ederse yalancılardan olur.²⁴¹ Karadâvî'ye göre, alimlerimiz bu tür hadîslerin gün yüzüne çıkarılması onların batıl kabul edilmesi ve bunları ortaya çıkaranların teşhir edilmesi konusunda uzmanlaşmışlardır. O, İbn Cevzi'ye atıfla, 'art niyetlilerin Kur'an'a bir şey sokamadıkları için Resûlullah (s.a.v.)'in sözlerine, onun söylemediklerini sokmaya başladılar' demektedir.²⁴²

Mevzu hadîslerin İslam'ın berrak kültürünü bulandırdığını ve birçok konuya da girmiş halde kitaplarımızda dal budak saldığını belirten Karadâvî, özellikle de tefsir, tasavvuf ve takvaya dair yazılan kitaplarda, fıkıh kitaplarında ve hadîs kitaplarında da yer ettiğini söyler. Ona göre birçok İslam davetçisi bu hadîsleri kullanıp delil gösterme tehlikesine düşmüşlerdir. Karadâvî, İslam davetçilerinin sahih hadîsler varken, bu tür hadîsleri vaaz ve nasihatlerinde kullanmalarının sebebini de açıklamaktadır. Ona göre bunun sebebi, bu tür hadîslerde halkın zevkini tatmin eden, insanları hayrette bırakan garip ve mubalağalı konular olmasıdır. Bu tür hadîsleri, cuma hutbesinde bir hatibin, camide ders veren bir hocanın ya da bir yayın esnasında bir konuşmacının sık sık kullandığını hatta, çağımızda yazılmış dergilerde ve kitaplarda gördüğünü ifade eden Karadâvî, bu hadîslerin aklın gerçekleriyle ve eldeki nakillerle zıtlık arz ettiğini, ilim yoluyla çakıştığını, şayet hadîs mevzu değilse örümcek ağı kadar zayıf olduğunu ifade etmektedir.²⁴³

Karadâvî, hadîs tetkik eden alimlerin bile vaaz içerikli eserler kaleme aldıklarında bazen tefrite varacak derecede rahat hareket ettiklerini belirterek, bu tür alimlere ve eserlerine dikkat çekmektedir. Bu alimlere, '*Kitabu'l-mevzuât*' adlı eserin sahibi İbnü'l-Cevzi'yi örnek olarak vermektedir. O, '*Zemmü'l-heva*' isimli vaaz içerikli kitabında sırf nasihat edeyim düşüncesiyle bu tür mevzu hadîsleri kolaylıkla vermiştir. Aynı şekilde Zehebî de '*el-Kebâir*' isimli eserinde böyle bir davranışta bulunmuştur.

Bir takım kitaplardaki hadîsleri kullanmak isteyenlere tavsiyelerde bulunan Karadâvî, İbn Kesir'in, bu konuda iyi bir hadîs tenkitçisi olduğunu, tahrirleri çok iyi bildiğini, hadîsleri dereceleri açısından eleştirme noktasında tam

²⁴¹ Karadâvî, *Müslümanın Temel Kültürü*, s. 101. Hadîs için bkz. Buhârî, Enbiyâ 50, İlim 38; Cenâiz 34; Tirmizî, İlim 9, 13; Ebu Dâvud, İlim 4.

²⁴² Karadâvî, age., s. 102.

²⁴³ Karadâvî, age., s. 103.

bir uzman olduğunu belirtir. Ayrıca, İmam Gazali'nin *İhya*'sından istifade etmek isteyenlerin de buradaki hadîsleri tenkid eden Hafız el-İrakî'nin eserine²⁴⁴ müracaat etmelerini ister ve orada yer alan hadîslerin ne kıymette olduklarını anlayacaklarını ifade eder. Münzirî'nin *et-Terğib ve't-Terhib*'inden yararlanmak isteyenler için de bu eserin mukaddimesini okumalarını tavsiye eden Karadâvî, bu mukaddimenin, eserde bulunan hadîs ve ıstılahların çeşitlerini, bunların zayıflık ve kuvvetlilik derecelerini, hatta zayıf olanlarını en zayıf olanlarından ayıracak derecede eleştiriler yapıldığını izah etmektedir. Böylece araştırmacının, kullanılan ıstılahları anlamayıp hasen veya sahih sandığı zayıf hadîsleri de kullanmaktan kurtulmuş olacağını ifade eder.²⁴⁵

Suyuti'nin *el-Camiu's-Sağir*'inden istifade etmek isteyenlerin de bu eserin şerhi olan, Münavî'nin yazdığı '*Feyzu'l-Kadi*'e başvurmaları gerektiğini söyleyen Karadâvî burada birer işaret olarak verilen ve hadîslerin sahih ya da hasen olduğunu belirten harflere de itimat edilmemesi gerektiğini belirtir. Ona göre, eserin çoğaltımı sırasında bu işle uğraşanlar tarafından bazı hatalar yapılmıştır. Bu sebeple eseri şerh eden Münavî çokca eleştiri ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Muhammed Nasruddin el-Elbânî, bu eseri (*el-Camiu's-Sağir*) ekleriyle beraber (*el-Fethu'l-Kebir*) içindeki sahih ve zayıf hadîsleri ayıklama yoluna gitmiş, bu şekilde çok ciltli bir eser ortaya çıkmıştır.²⁴⁶

Karadâvî'ye göre, bu meyanda istifade edilebilecek hadîs kitapları arasında meşhur hadîs kitaplarının tahrirlerine dair yazılan eserler gelmektedir. Mesela böyle bir çalışma *Keşşâf*'ta yer alan hadîslerin tahriri için yapılmıştır. Bunu İbn Hacer ortaya çıkarmıştır. Bu tür çalışmaların fıkıh kitapları için de yapıldığı görülmüştür. Mesela *Hidaye*'deki hadîslerin tahriri Hafız Zeylei tarafından gerçekleştirilmiştir. *İhtiyar*'daki hadîsler Kasım b. Kutluboğa tarafından tahrir edilmiştir. *Şerhu Rafi el-Kebir* adlı eserin hadîslerini de, İbn Hacer *Telhisu'l-Habir* adlı eserde tahrir etmiştir.²⁴⁷

Karadâvî, insanlar arasında hadîs diye dolaşan sözleri bir araya getirmek ve bunları ortaya çıkaranların kim olduklarını anlamak, sözlerin sıhhat

²⁴⁴ Irakî'nin bu eserinin adı *el-Muğni*'dir.

²⁴⁵ Karadâvî, *Müslümanın Temel Kültürü*, ss. 108-109.

²⁴⁶ Karadâvî, age., s. 109.

²⁴⁷ Karadâvî, age., ss. 108-111.

derecelerini tespit maksadıyla kaleme alınmış eserler arasında; SeHAVİ'nin *el-Makasidu'l-hasene*, eş-Şeybânî'nin *Temyizu't-Tayyib mine'l-habis fima yeduru ala elsineti'n-nas mine'l-hadîs ve Aclûnî'nin Keşfu'l-Hafa ve müzîlu'l-ilbas fima iştehere mine'l-hadîs ala elsineti'n-nas* adlı kitaplarını saymaktadır.²⁴⁸

D. Hadîs-Fıkıh İlişkisi

1. Ahkâmın Çoğunun Kaynağının Sünnet Olması

Çeşitli muteber mezheplerde fıkıh konularındaki hükümlerin çoğunun sünnetle sabit olduğu şüphe edilmez bir gerçektir. Fıkıh kitaplarını incelediğimizde bu açıkça görülecektir. Şayet fıkıh kültürümüzdeki sünnetlerle, onlardan doğan, onlardan alınarak detaylandırılmış hükümleri bir an için ortadan kaldıracak olursak, elimizde fıkıh denilecek bir şey kalmaz! Bundan dolayıdır ki, Kur'an'dan sonra ikinci delil olması itibarıyla sünnet bahsi, gerek bütün fıkıh usulü kitaplarında ve gerekse bütün muteber mezhepler nezdinde oldukça geniş ve uzun bir konudur. Bu kaynaklardaki sünnet konusu; onun delil oluşu, sabit oluşu, kabul şartları, delaleti, sünnetin kısımları vb. birçok meseleleri içermektedir.

Karadâvî'ye göre, sünnet, fıkıh ve yasama için, Yüce Allah'ın kitabından sonra ikinci kaynaktır. Bu sebeptir ki, şer'i hükümler için bir kaynak ve delil oluşu itibarıyla sünnet bütün mezheplerin Fıkıh Usulü kitaplarında geniş yer kaplar. Ona göre, sünnet, bir yandan Kitab'ı açıklarken, diğer taraftan da Kitab'ın yörüngesinde döner ve ondan dışarı çıkmaz. İbadetlerde ve muamelelerde fert, aile, toplum, devlet ve devletlerarası ilişkilerde sünnetin bir yasama kaynağı oluşunda herhangi bir tartışma sözkonusu değildir.²⁴⁹ Karadâvî, bu hususların, kıyas ve ta'lili (hükümün gerekçesine itibarı) inkar eden Zahirî mezhebinden Davud ve İbn Hazm'dan, İslam fıkıh tarihinde re'y ekolü diye bilinen Ebu Hanife ve ashabına kadar bütün mezhepler içinde geçerli olduğunu ifade etmektedir.²⁵⁰

“Hangi mezhepten olursa olsun, İslamî fıkıh kitaplarını okuyan kişi, onların kavli, fiili ve takriri sünnetlerle getirilmiş delillerle dolu olduklarını görecektir” diyen Karadâvî, ihtilafın ise, ancak hadîsi kabul etme ve onunla amel

²⁴⁸ Karadâvî, *Müslümanın Temel Kültürü*, s. 110.

²⁴⁹ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 51.

²⁵⁰ Karadâvî, “*Medhal li't-ta'rifü bi's-sünne*”, s. 48.

konusundaki şartların bir sonucu olarak, ayrıntılarda ve uygulamada olduğunu da belirtir. Müslüman fakihlerin hepsi, sünneti delil olarak almayı ve hüküm çıkarmada ona müracaat etmeyi; Allah'ın dininin vazgeçilmez bir parçası olarak görmüşler ve sünnete muhalif olmamışlardır.²⁵¹

Karadâvî, bu çerçevede re'y ekolünü de değerlendirmiştir. Re'y ekolü, İmam'ı A'zam Ebu Hanife ve öğrencilerinin oluşturduğu bir mezheptir. Daha çok re'ye yani akla önem vermeleriyle bilinir. Bu durum zaman zaman bu ekolün sünnete çok fazla yer vermediği ve akli ön plana çıkardığı eleştirilerini almalarına sebep olmuştur. Karadâvî'ye göre, re'y ekolü'nün imamı Ebu Hanife'nin mezhebi hiçbir zaman sünnetten yüz çevirmemiştir. Ekolün diğer imamları da daima sünneti delil olarak kullanmışlar ve hükümlerini bu sünnetler üzerine bina etmişlerdir.²⁵² Karadâvî, bu doğrultuda mezhebin birçok kitabında görülebileceği gibi meselelerden birçoğunun hadîs ve eserlere dayandığını söyler. O, bu eserlerden bazılarını zikreder. Bunlara örnek olarak, Merginânî'nin *el-Hidaye*'si ile Hanefî muhakkik ve müctehid Kemaluddin İbn Hümam'ın bu kitaba yazdığı *Fethu'l-Kadir* adlı şerhi, yine bu kitabın hadîslerinin tahric edildiği, Cemaluddin ez-Zeylaî'nin, *Nasbu'r-râye li-ahâdisi'l-Hidâye*'si ve İbn Hacer'in bu tahrir kitabına bazı faydalı bilgiler ilave ederek yazmış olduğu *ed-Dirâye fi tahrîci ahâdisi'l-Hidâye* adını verdiği kitapları vermektedir.²⁵³

Karadâvî, günümüzde Ebu Hanife'nin yanında sadece on yedi hadîsin sahih olduğunu iddia edenlerin yanlış olduğunu ve bu görüşü dayandırdıkları İbn Haldun'un *Mukaddimesi*'nde bunu zayıf bir sîga ile söylediğini belirtir.²⁵⁴ İbn Haldun, *Mukaddime*'de bu konu hakkında şöyle der:

“Bazı taassub sahipleri tarafından, ‘Müctehid imamlardan bazılarının hadîs sermayesi azdır. Bundan dolayı da naklettikleri rivayetler azdır’ denilmektedir. Büyük imamlar hakkında böyle bir şeye inanmaya imkan yoktur. Çünkü şer’i hükümler, ancak Kitap ve sünnetten alınıp çıkartılır. Buna göre hadîs sermayesi az olan bir kimsenin, dini, sahih esaslardan alınıp öğrenmesi, rivayet etmesi ve bu hususta çaba

²⁵¹ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 54.

²⁵² Karadâvî, “*Medhal li't-ta'rifî bi's-sünne*”, s.48.

²⁵³ Karadâvî, agm., s. 48.

²⁵⁴ Karadâvî, agm., s. 49.

gösterip canla-başla çalışması gerekir. Müçtehid imamlardan bazısının az hadîs rivayet etmesinin sebebi, rivayette delil olarak kullanmayı zedeleyici kusurlar, isnadlarda meydana çıkan illetler ve çoğunluğa göre hadîsle amel etmemeyi gerektiren unsurları ağır basmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumda böyle bir müçtehidin içtihadı, kendisini, hadîslerden ve senedlerin geliş yollarından durumları böyle olanları anlamamaya sevk etmiş ve bu tür şeyler çoğalınca, sened yollarının zayıflığı sebebiyle rivayeti de az olmuştur. Bununla birlikte Hicazlıların hadîs rivayeti, Iraklıların hadîs rivayetinden daha çoktur. Çünkü Medine hicret yurdudur ve sahabenin barındığı yerdir. Medinelilerden Irak'a gidenler ise daha çok cihad ile meşgul idi. Ebu Hanife'nin rivayeti ise, ancak onun hadîs rivayeti ve alıp aktarma şartlarında sıkı davranmasından, hadîsin kat'i, akli bir delille çeliştiğinde hadîsi zayıf saymasından ve böylece işi zorlaştırmasından dolayı az olmuştur. İşte bundan dolayı Ebu Hanife'nin rivayeti ve hadîsi az olmuştur. Ebu Hanife, hadîs rivayetini kasten terk etmiş değildir. Onun hakkında böyle bir şeyi düşünmekten Allah'a sığınılır. Hadîs ilminde büyük müçtehid olan diğer kimseler arasında Ebu Hanife'nin mezhebine itimat edilmesi, ona güven duyulması ve onun görüşlerinin hadîslerin red veya kabul konusunda hadîşçiler ile fıkıhçılar tarafından alınıp itibar edilmesi, onun hadîs ilminde de müçtehitlerin büyüklerinden olduğunu göstermiştir. Fakat Ebu Hanife dışındaki cumhuru oluşturan hadîşçiler, hadîsi kabul veya red şartlarında müsamahakâr davranmışlar, böylece onların naklettiği hadîsleri çok olmuştur. Ancak Ebu Hanife'nin ileri gelen öğrencileri de, ondan sonra bu şartlarda müsamaha göstermişler ve böylece onların rivayetleri de çok olmuştur".²⁵⁵

Yusuf el-Karadavî burada hem İbn Haldun'a dayanıp hadîs olgusuna eleştirel yaklaşanları tenkid eder hem de İbn Haldun'u savunur. Ona göre İbn Haldun, bazılarının zannettiği gibi Ebu Hanife'nin 17 hadîs bildiğini söylememiştir. Bunun da iki gerekçesi vardır. Biri bu bilgiyi "kîle" siğasıyla nakletmesi, diğeri ise ardından Ebu Hanife'yi savunan açıklamalar yapmasıdır.²⁵⁶

²⁵⁵ İbn Haldun, *Mukaddime*, (çev. Süleyman Uludağ), II, 1046.

²⁵⁶ Karadâvî, "*Medhal li't-ta'rifi bi's-sünne*", s.49,

Kevserî, Ebu Hanife'nin mezhebinde az hadîs olduğuna dair eleştiriler hakkında söylenenlerin gerçeği yansıtmadığını şu sözlerle ifade eder:

“Ebu Hanife'nin nezdinden (ondan rivayet edilen) müsnedlerle metni tekrarlamaksızın ve bir hadîsin çeşitli tarikleri verilmeksizin rivayet edilen büyük miktarda ahkâm hadîsleri mevcuttur. İmam Mâlik ve Şafi'nin, bizzat rivayet ettikleri halde kendilerinin amel etmedikleri hadîsler de göz önünde bulundurulduğunda bu iki imam nezdindeki ahkâm hadîslerin miktarını bilenler Ebu Hanife'ninkileri hiç de azımsayamazlar.”²⁵⁷

Karadâvî, Ebu Hanife ve mezhebine haksızlık yapıldığını, mezhebin sahabeden itibaren köklerini sayarak izah eder. Ebu Hanife, büyük fakih sahabe Abdullah b. Mes'ud'un kurduğu Küfe Fıkıh Medresesi mezunudur. Bu medreseden Alkame, Esved b. Yezid, Mesruk b. el-Ecda' ve onların tabakasından onlar gibi daha nice büyük fakihler yetiştirmiştir. Öyle ki Ali b. Ebi Talib Küfe'ye intikal ettiğinde fukahanın çokluğundan dolayı sevinerek, “Allah, Abdullah İbn Mesûd'a rahnet eylesin. Bu kasabayı ilimle doldurmuş!” demiştir. İbn Mes'ud'un başını çektiği Küfe Ekolünün ilminden gelen İbrahim en-Nehaî gibi bir alimi zikreden Karadâvî, bu alimin fıkıh ile rivayeti birleştiren bir alim olduğunu ve kendisi hakkında ondan rivayet edilen birçok hadîste, rivayette bulunanlar birtakım malumatlar bulduklarını ilave eder.²⁵⁸

2. Hadîs ile Fıkıh Birleştirmenin Zarureti

Sünnet, İslam Hukukçuları'nın Kur'an'dan sonra kullandıkları temel kaynakların ikincisidir. Dolayısıyla fıkıh imamlarının hadîs ilmini iyi bilmeleri gerekir. Karadâvî'ye göre genel kaide “ahkâm konularında zayıf hadîsle amel edilemeyeceği” olmasına rağmen fakihler bu kaidenin uygulanması konusunda tesahül gösterip senedi zayıf olan hadîslerle istidlal etmişler, hadîs ve rical ilminde uzman olan kimselere müracaat etmemişlerdir. Bundan dolayı fıkıh kitaplarında geçen hadîslerin tahrici yapılmış ve orada zayıf hadîslere işaret edilmiştir. Karadâvî bazı büyük fakihlerin zayıf hadîslerle ihticac ettiklerini söylemiş ve bunlara örnek vermiştir. Mesela “Malda zekâttan başka hak

²⁵⁷ Kevserî, *Te'nibu'l-Hatib*, Beyrut, 1981, s. 222.

²⁵⁸ Karadâvî, “*Medhal li't-ta'rifi bi's-sünne*”, s. 51.

yoktur”²⁵⁹ ve “Öşür ile haraç, ikisi birden alınmak suretiyle birleştirilmez”²⁶⁰ hadîsleri böyledir. ²⁶¹

Karadâvî’ye göre bundan daha garibi usul-i fıkihta zayıf, vahi hatta uydurma hadîslerin kullanılmasıdır. Mesela “Müslümanların güzel gördüğü şey Allah katında da güzeldir; Müslümanların kötü gördükleri şey Allah katında da kötüdür”²⁶² sözü böyledir. Bu merfu olmayıp İbn Mes’ud’un sözüdür. Yine “ümmetimin ihtilafı rahmettir”²⁶³ sözü de böyledir. Bu sözün itimad edilecek bir aslı yoktur. Elbanî mevzu olduğunu belirtmiştir.²⁶⁴

Bu durumun ilmi açıdan kapatılması gereken bir gedik olduğunu söyleyen Karadâvî’ye göre, fıkihla uğraşanlar, çoğunlukla hadîsle ilgili ilim dallarını iyi bilmezler. Özellikle de cerh-ta’dil ilmi ve ondan ortaya çıkan ravileri sika veya zayıf sayma gibi hususlarda derinleşmemişlerdir. Bu sebeptendir ki hadîs sarrafları olan bu ilmin imamları yanında sabit olmayan hadîsler, fıkihçılar yanında rağbet görür. Buna rağmen kitaplarında bu tür hadîslere yer verirler ve helal-haram konularında olsun, vacip veya müstehap hükmündeki konularda olsun verdikleri hükümlerde bu hadîsleri delil gösterirler.²⁶⁵ O, fakihlerin bu durumunun hadîsçiler için de geçerli olduğunu söyler. Ona göre hadîs ilmiyle uğraşanlar; genelde, fıkih

²⁵⁹ İbn Mâce, Zekât 3. İsmail L. Çakan bu hadîsi muztarib hadîse örnek olarak verir. Bkz. *Hadîs Usulü*, s. 143.

²⁶⁰ Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, IV, 132.

²⁶¹ Karadâvî, “*Nahve usûli fikhin müyesserin*”, ss. 17-18.

²⁶² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 379.

²⁶³ Fakihler tarafından kullanıldığı için halkın dilinde şöhret kazanmış ancak hadîsçiler arasında tenkide konu olan bu haber hakkındaki değerlendirmeler şöyledir: İbn Hazm, hadîsin sened açısından batıl, fasıkların yalanı olduğunu, mana açısından da bozuk bulunduğunu ifade eder. Elbanî de aslının olmadığını, muhaddislerin bir senedini taspit etmeye çeliştiklerini, ama buna vakıf olamadıklarını söyleyerek Sübkî’nin şu tespitlerini nakleder: Bu hadîs muhaddisler nezdinde maruf değildir. Ben de hadîsin ne sahih ne zayıf ne de mevzu bir senedine vakıf oldum, hiçbir şekilde bulamadım. (bkz. *Silsiletü’l-ahâdîsi’z-zaîfe*, I, 141, hd. no. 57) Zerkeşî, hadîsi Nasr el-Makdisî’nin “el-Hucce” adlı kitabında merfu olarak rivayet etmiştir, derken; Suyutî şu değerlendirmeyi yapar: Nasr el-Makdisî *el-Hucce*’de, Beyhakî de *er-Risaletü’l-Eş’ariye*’de bu hadîsi senedsiz olarak zikretmiş, ayrıca el-Halimî, Kadî Hüseyin ve İmamü’l-Harameyn gibi alimler de rivayet etmişlerdir. Herhalde hadîs hafızların bize kadar ulaşmayan bazı kitaplarında tahrir edilmiştir. (bkz. *el-Câmiu’s-sağîr*, I, 24, hd. no. 288) Hadîs tarihinde mütesahil olarak tanınan Suyutî’nin ihtimale dayanan söz konusu değerlendirmesini ihtiyatla karşılamak gerektiğini belirtmeliyiz. (Bkz. Zekeriya Güler, *Zahiri Muhaddislerle Hanefi Fakihler Arasındaki Münakaşalar ve İhtilaf Sebepleri*, Konya, 1992, 5-6; ayrıca bkz. Halil İbrahim Kutlay, “Ümmetimin İhtilafı Rahmettir Sözü Üzerine Bazı Mülahazalar”, *HTD*. - 2004- II, 1, ss. 81-104)

²⁶⁴ Karadâvî, “*Nahve usûli fikhin müyesserin*”, s. 18. Elbanî’nin görüşü için bkz. *Silsiletü’l-ahâdîsi’z-zaîfe*, I, 141, hd. no. 57.

²⁶⁵ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma’a’s-sünneti’n-nebeviyye*, s. 55.

ve fıkıh usulünü bilmeyi, ondaki hazineleri ve incelikleri çıkarabilme gücünü elde etmeyi ihmal ederek mezhep imamlarının görüşlerine vâkıf olmamakta; onların farklılıklarını, ihtilaf yollarını, ihtilafların sebeplerini, içtihatlarının çeşitliliğini iyi kavrayamamaktadırlar. Ona göre, her iki gurup da kendisinde olanı tanımlayabilmesi için diğersinin ilmüne muhtaçtır. Fakihe hadîs gereklidir. Çünkü fıkıh hükümlerinin çoğu, sünnetle sabittir. Hadîsçiye de fıkıh gereklidir. Böylelikle taşıdığını kavrayabilsin, sadece nakilci olmasın veya onu manasından farklı bir şekilde anlamasın.²⁶⁶

Karadâvî, ahkamla ilgili konularda zayıf hadîsle amel edilmeyeceği üzerine ittifak edilmesine rağmen, fıkıh kitaplarında birçok zayıf hadîs bulunduğunu, alimlerin çoğunun ise, zayıf hadîsleri sadece faziletler, terğib ve terhib ile ilgili konularda kabul ettiklerini buna rağmen fıkıh kitaplarında çok zayıf, uydurma ve hiçbir aslı olmayan haberlerin bulunduğunu da eleştirmektedir. Bu nedenle, bu tür hadîslerin fıkıh kitaplarında çokça yer alması üzerine bazı hadîsçilerin kitaplarda delil getirilen hadîslerin tahririni yapmak üzere eserler telif ettiğini belirtir. Bu amaçla telif edilen kitaplardan bazıları şunlardır: İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 597) *et-Tahkîk fi tahrîci't-teâlik* adlı eseri, Cemalüddin ez-Zeylâî'nin *Hidâye* kitabının hadîsleri için te'lif ettiği *Nasbu'r-râye li-ehâdisi'l-hidâye* kitabı, İbn Hacer de bu esere bazı faydalı bilgiler ilave ederek *ed-Dirâye fi tahrîci ehâdisi'l-Hidâye* adıyla bu eseri ihtisar etmiş ve bir cilt halinde neşretmiştir. *Hidâye* adlı kitap, Hanefî fikhının ana kitaplarından. Buna benzer bir çalışma, İbn Hacer'in *Fethu'l-azîz fi şerhi'l-Vecîz* adlı kitaba yaptığı tahrir kitabıdır. Bu kitap, Gazzâlî'nin *Vecîz* adlı kitabına, Râfî'nin (ö.623) yapmış olduğu *eş-Şerhu'l-kebîr* adlı şerhidir. İbn Hacer'in *Telhîsu'l-Habîr* adlı meşhur kitabı başta olmak üzere, birçok kişi bu eserin tahririni yapmıştır. Râfî'nin bu şerhi de Şâfîi fikhının ana kitaplarından.²⁶⁷

Karadâvî'ye göre, fakihlerden bazıları bu tür zayıf hadîsleri kitaplarında delil göstermişler, fakat sonra gelen alimler bu hadîslerin zayıf olduğunu tespit etmişlerdir. Onlar, bilmeyerek yaptıkları bu delil getirmelerde mazurdurlar. Fakat zayıf olduklarını sonradan öğrenen alimlerin, halen bu zayıf hadîsleri delil

²⁶⁶ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 56.

²⁶⁷ Karadâvî, *age.*, s. 57.

göstermelerinde ise kabul edilebilecek bir mazeret yoktur. Eğer zayıf hadîs şer’i naslardan başka bir delile yahut genel kaidelere ve umumi maksatlardan birisine dayanmıyorsa, o zaman o hadîsten çıkarılan hükmün terk edilmesi gerekir.²⁶⁸

Her ne kadar oranı mezhepten mezhebe göre değişse de bu durum sadece re’y ekolü diye isimlendirilen Hanefî Mezhebinin kitaplarına özgü olmayıp, diğer mezheplerin kitaplarını da kapsadığını ifade eden Karadâvî, o kitaplarda aslı olmayan haberlerin bulunduğunu örneklerle açıklar. Râfî’î’nin (ö. H. 623), Gazzâlî’nin –ikisi de Şafiî imamlarındandır- *Vecîz* adlı kitabına yaptığı şerhindeki hadîsleri tahrir eden İbn Hacer’in *Telhîsu’l-Habîr* adlı eserine bakan birisi bunu rahatlıkla görür. İbn Hacer de Şafiî olmasına rağmen kitapta delil olarak gösterilen hadîslerin birçoğuna zayıf demiştir. Beyhâkî’nin (ö. H. 458) babası olan Yusuf el-Cüveynî’ye (ö. H. 438) *Muhit* adlı eserinde yer alan bazı hadîs hatalarını yazılı olarak bildirmek suretiyle edepli bir şekilde tenkit ettiğini de görmekteyiz.²⁶⁹

3. Zayıf Hadîse Dayanan Fıkıh Mirası

Karadâvî, üzerine hüküm bina edilen hadîslerin zayıf olmaması gerektiğini vurgular. Kendisiyle yapılan bir söyleşide Usul-i Hadîs çerçevesinde yeniden ele alınması gereken bir hususun da üzerine bina edilen hadîsler olduğunu belirtir. Bu hadîslerin yeniden ayrıştırılmasına ve elenmesine ihtiyaç vardır. O, “eğer hüküm bildiren bir hadîs üzerinde ileri geri konuşulabiliyorsa, biz neden dinimizi sağlam bir bilgi üzerine bina etmeyelim” demektedir. Mesela, “Üç şey vardır ki, ciddi de ciddi, şakası da ciddidir”²⁷⁰ hadîsini ele alalım. Bu hadîs hiçbir zaman sahih mertebesine çıkmaz. Bu gibi hadîsler hakkında oldukça dikkatli olmalıyız. Hadîs tahsili gören talebelere, bu gibi hadîsleri sırf kitaplarda yaygın olarak verilmiş, üzerine hüküm bina edilmiş olmaları gerekçesiyle, taklidi olarak kabul etmemelerini öğretmeliyiz. Her hadîsi sağlam bir metod ile ele almalıyız.²⁷¹

²⁶⁸ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma’a’s-sünneti’n-nebeviyye*, s. 57.

²⁶⁹ Karadâvî, age., s. 58.

²⁷⁰ Ebû Dâvûd, Talak 9; Tirmizî, Talak 9, İbn Mâce, *Mukaddime* 7.

²⁷¹ Görmez, “*Sünnet ve Hadîs Üzerine Yusuf el-Karadâvî ile Bir Söyleşi*”, s. 146. Başka bir makalesinde Karadâvî, mezkûr hadîsi detaylı bir şekilde ele almış; hadîsin sahih olmama sebebini senedde tartışmalı ravilerin olduğuna ve bir de amellerin niyetlere göre olduğu prensibiyle tezat teşkil ettiğine dayandırmıştır. Bkz. “*Nahve usûli fikhin müyesserin*”, ss. 19-20.

Karadâvî'ye göre güvenilir ilim adamlarına düşen görev, fıkıh ve fıkıh usulü ile yakından ilgili olan hadîs ilmi ışığında fıkıh mirasımıza etkin bir akıl ve basiretle başvurmaları ve zayıf hadîslere dayanan hükümleri incelemeleridir. Çünkü zayıf hadîs üzerine herhangi bir hüküm verilemeyeceği, helal ve haram şeklinde bir sorumluluğun yüklenemeyeceği konusunda görüş birliği vardır. Güvenilir ilim adamları tarafından yapılacak ilmi bir başvuru, yasama ve toplumsal konulardaki önemli bazı meselelerdeki çeşitli hükümlerin zayıf hadîslerden başka dayanağı olmadığı ortaya çıkacaktır.²⁷²

Karadâvî, bu konuda iki örnek verir. Bu konudaki örneklerin ilki, Müslüman olmayanın diyeti meselesidir. Fakihlerin çoğunluğu ehl-i kitaptan olan zımmilerin diyetinin -fukahanın da ifade ettiği üzere onlar, İslam ülkesinde yaşayan kimselerdir- Müslümanın diyetinin yarısı olduğunu ileri sürmüşlerdir.²⁷³ Bu görüşlerinin dayandığı hadîs ise, “Kâfirin diyeti, Müslümanın diyetinin yarısıdır”²⁷⁴ hadîsidir. Konuyla ilgili olarak gelen başka bir lafız ise şöyledir: “Peygamber iki kitap (yani Tevrat ve İncil) ehlinin diyetinin, Müslümanların diyetinin yarısı olduğuna hükmetmiştir. İki Kitap ehli, Yahudiler ile Hıristiyanlardır.”²⁷⁵

Diğer bazı alimler ise Yahudi ile Hıristiyan diyetinin, bir müslümanın diyetinin üçte biri olduğunu ileri sürmüşlerdir. Nitekim bu husus, Nevevî'nin (ö. H. 676) *Minhâc* adlı Müslim şerhinde geçmektedir. Dolayısıyla bu durum, “zımmî diyetinin Müslüman diyetinin yarısı olduğunu” belirten hadîsin, mezkur alimlere göre sabit olmadığını göstermektedir. Karadavî, her iki tarafın da ileri sürdüğü hadîslerin, herhangi bir ihtimal söz konusu olmayacak şekilde sahihlik derecesine ulaşmadığını ve bu sebeple genel naslara, şer'i kurallara ve külli maksatlara başvurmak gerektiğini belirtir.²⁷⁶ Ona göre, Kur'an'a başvurduğumuzda, ister mümin olsun veya ister aramızda anlaşma bulunan topluluktan bir kimse olsun, hata sonucu öldürmede “Ölenin ailesine teslim

²⁷² Karadâvî, *Keşfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 58.

²⁷³ Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr*, (Ehl-i Zimmetin Diyeti Bahsi), VII, 221-224.

²⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 180; Nesâî, Kesâme 36; Tirmizî, Diyât 17.

²⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 183, 124; Nesâî, Kesâme 36; İbn Mâce, Diyât 13.

²⁷⁶ Karadâvî, *age.*, s. 59.

edilecek bir diyet verme ve mümin bir köle azat etme²⁷⁷ nin gerekli olduğunu ve Müslüman ile Müslüman olmayan arasında bir farkın gözetilmediğini görmekteyiz.²⁷⁸

İslam Ceza Hukuku'nda (bu anlamda yeniden) müracaat edilmesi gereken hükümlerin birisi de kadının diyeti meselesidir. Fakihlerin büyük çoğunluğu; kadının diyetinin, erkeğin diyetinin yarısı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Cumhur ulemanın bu konudaki delilleri “Kadının diyeti, erkeğin diyetinin yarısıdır”²⁷⁹ hadîsidir. Karadâvî'ye göre bu hadîsin senedinde kopukluk vardır. İbrahim en-Nehaî yoluyla Hz. Ali'den rivayet edilmiştir. Hadîs mevkuf bir hadîs olup, merfu' derecesine ulaşmadığından delil olarak kullanılmaz. Kadının diyetinin erkeğin diyetinin yarısı olduğunu söyleyenlerin icmayı delil olarak kullandıklarını söyleyen Karadâvî, kuşkusuz icmanın bir delil olduğunu, fakat bu husustaki icmanın da sabit olmadığını, selef alimlerinin bu hususta farklı düşündüklerini belirtir.²⁸⁰

4. Hadîse Dayalı Fıkıh Örnekleri

Karadâvî'nin fıkıh ve fetva ile temayüz ettiği bilinmektedir. Fetva alanında Türkçe'ye de çevrilen *İslam'da Haram ve Helaller* ve *Çağdaş Meselelere Fetvalar* adıyla bilinen iki kitabı bulunmaktadır. Fetvalarında hadîslerden bolca yararlanmıştıdır. Bir anlamda hadîs ve fıkıhı birleştirmenin zaruretiine dair fikirlerini bu fetva kitaplarında pratiğe dökmüştür. Biz burada onun bazı fetvalarında hadîsleri nasıl kullandığına ve onları nasıl değerlendirdiğine dair bazı örnekler sunmak istiyoruz.

Karadâvî'nin bu konuda verdiği örneklerden birisi; hanımın kocasının misafirlerine hizmet etmesidir. Bilindiği üzere bu konu tartışmalı bir konudur. Karadâvî, bu hususta bir takım şartlar ileri sürerek kadının böyle bir durumda hizmet etmesinin sakıncası olmadığı görüşündedir. Ona göre, kadın veya onu gören erkekler tarafından fitne tehlikesi olmadığı taktirde, kadın, giyinişinde, süsünde, konuşmasında ve yürüyüşünde İslam adabına uygun olduğu müddetçe

²⁷⁷ Nisa 4/92

²⁷⁸ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 59.

²⁷⁹ Nesâî, Kasâme 34.

²⁸⁰ Karadâvî, age., s. 59.

kocasının huzurunda onun misafirlerine gereken hizmeti yapabilir. Bu durumda kadının misafirleri, misafirlerin de kadını görebileceğini ifade eden Karadâvî, şu hadîsi örnek olarak verir: “Ebu Üseyd es-Sa’dî düğün yaptığı zaman Hz. Peygamber ile ashabı davet etmişti. Onlara ne bir yemek hazırlamış ne de bir şey takdim etmişti. Yalnız karısı Ümmü Üseyd, bir toprak kap içinde hurma yıkamış getirmişti. Peygamber yemeği bitirince ıslak hurmaları kendi elleriyle sıkarak, suyunu Hz. Peygamber’e içirmiştir.”²⁸¹

Karadâvî, bu gibi hallerde fitne tehlikesinin bulunmaması ve kadının örtülecek yerlerini örtmüş olmasını şart koşar. Zamanımızın ekseri kadınları gibi eğer kadın, tam tesettüre riayet etmemişse, onun erkeklere görünmesinin haram olacağını da vurgular.²⁸²

Karadâvî’nin, hadîse dayalı olarak vermiş olduğu fetvalara diğer örnek de, kişinin evleneceği kıza bakması hususundaki görüşleridir. Karadâvî’ye göre, Müslüman evlenmeye niyet ettiği ve belirli bir kadın üzerinde fikir birliğine vardığı takdirde; bilerek ve sağlam adımlarla ilerleyebilmek için evlilik adımları atmadan önce, ona bakabilir. Evlilikte gözü kapalı hareket etmemek ve sonradan kendisini pişman edecek bir felakete düşmemek için müslümanın bunu yapmasının meşru olduğunu söyleyen Karadâvî, gözün kalbin elçisi olduğunu belirtir ve gözlerin karşı karşıya gelmesi, kalplerin karşılaşmasına ve ruhların birbirine alışmasına sebep olur, demektedir. Ebu Hureyre’den rivayet edilen bir hadîste, şöyle buyrulur: “Peygamber efendimizin yanına bir kadınla evlendiğini söyleyen bir adam geldi. Resûlullah (s.a.v) ona sordu:

- Ona baktın mı?

- Hayır, dedi.

- Git ona bak, çünkü ensarın gözlerinde bir şeyler vardır, buyurmuşlardır.”²⁸³ Buna benzer rivayetler de vardır. Benzer bir hadîste de şöyle buyrulur: “Herhangi biriniz bir kadınla nişanlanır da onu nikaha götürecek bazı uzuvlarına bakabilirse baksın.”²⁸⁴ Kardavî, bazı alimlerin, görülecek uzuvların

²⁸¹ Buhârî, Nikâh 77.

²⁸² Yusuf el-Karadâvî, *İslamda Helal ve Haram*, çev. Ramazan Nazlı, Hilal Yay., ss.175-176.

²⁸³ Nesâî, Nikâh 17.

²⁸⁴ Hâkim, *Müstedrek*, II, 165.

sınırları konusunda çemberi çok daralttığını, bazılarının da alabildiğine genişlettiğini söyler. Ona göre, her şeyin hayırlısı; orta ve mutedil onlandır.²⁸⁵

Karadâvî'nin hadîse dayalı verdiği fetvalara örnek olabilecek bir husus da peruk takmayla alakalıdır. Kadının saçını hakiki veya suni bir saçla birleştirip, uzatması veya peruk takmasının mahzurlu olduğunu ifade eden Karadâvî, Peygamber efendimizin; “Allah, saçı ilave edenle ettirene lanet etmiştir”²⁸⁶ hadîsini delil getirmektedir. Ona göre, ister kuaförde çalışsın, ister saçlarını uzatıp, kadınlardan gençlerden olsun erkeğin bu işlerde bulunması da kesin olarak haramdır. Bu konuyla alakalı Peygamberimizden rivayet edilen başka bir hadîste, ensardan bir kadının, kızını evlendirmek istediğini, fakat bir hastalıktan dolayı saçları döküldüğü için ona bir şey ilave edeyim mi diye sorması üzerine peygamber efendimiz de; “Allah, saçı ilave edenle ettirene lanet etmiştir” cevabını vermiştir. Bu konuyla alakalı olarak Muaviye'nin Medine'ye vardığında bir hutbe irad ettiğini ve eline bir saç alarak, Hz. Peygamber'in; “Kadınları bunu kullandıkları zaman İsrailoğulları helak oldular”²⁸⁷ dediğini işittim şeklinde rivayet edildiğini ifade eden Karadâvî, Hz. Peygamber'in bu işleme “yalancı” ismi taktığını söyler. Ona göre, Hz. Peygamber'in saça ilave edilen bu tür saçları bu tarz bir isimle adlandırması, onun haram oluşunun hikmetine işaret etmektedir. Çünkü bu aldatma olduğundan dolayı insanı, başka bir şekilde gösterme ve şaşırtmadan başka bir şey değildir. İslam aldatmadan nefret eder. Maddi veya manevi bütün işlemlerde aldatmadan uzak kalır.

Peruk tarzı şeylerle saça ilavelerde bulunmanın insanları aldatmak olduğunu ifade eden Karadâvî, Hz. Peygamber'in, “Aldatan bizden değildir”²⁸⁸ hadîsinde olduğu gibi bu işin kötü bir davranış olduğunu söyler. Ona göre, bu tarz hadîslerden anlaşıldığı üzere, saçı suni veya tabii diğer bir saçla çoğaltmak, süslemek gibi işlem yasaklanmış ve buna “yalancı süs” adı verilmiştir. Fakat saçın bez parçaları, iplik vb. şeylerle yani saç olmayan bir şeyle süslenmesi, bu haramlığa ve yasaklamaya dahil değildir.²⁸⁹

²⁸⁵ Karadâvî, *İslamda Helal ve Haram*, ss.181-182.

²⁸⁶ Buhârî, Libas 85; Müslim, Libas 115.

²⁸⁷ Buhârî, Libâs 83; Müslim Libas 22; Tirmizî Edeb 32; Ahmed b. Hanbel, IV, 98.

²⁸⁸ Müslim, İman 164; Ebû Dâvûd, Buyû 50.

²⁸⁹ Karadâvî, age., ss. 95-96.

Hadîse dayalı fikhın örneklerinden biri de, dövme, diş inceltme ve estetik ameliyatla ilgilidir. Karadâvî'ye göre haramlardan bir tanesi de vücutlara dövme yaptırmak ve dişleri inceltmektir. Hz. Peygamber de dövme yapanla yaptıranı ve süs için dişleri incelttirenle, incelteni lanet etmiştir.²⁹⁰ Dövmenin, yüzün ve ellerin asli rengini, çok çirkin nakışla ve yeşil bir renkle bozmak olduğunu ifade eden Karadâvî, Arapların bazıları ve bilhassa kadınlarının bu hususta aşırıya gittiklerini, bazı milletlerin dövme ile duygularına ve ilahlarına ait bazı resimler edindiklerini, Hıristiyanların da ellerine ve göğüslerine dövme ile haç resmini yaptıklarını belirtir. Karadâvî bütün bu saydıklarına ilaveten, dövme yaptırانların vücutlarına iğnelerin batmasıyla vücuda acı çektirmelerini de ilave ederek haram oluş sebebini açıklamaktadır. Ona göre bütün bunlar, dövme yaptırana ve yapana lanet etmeyi gerektiren hususlardır.

Karadâvî, Hz. Peygamber'in; "Allah güzellik için dişleri birbirinden ayırıp, Allah'ın yarattığını değiştiren kadınlara lanet etmiştir"²⁹¹ hadîsiyle dişleri inceltmeyi haram kıldığını ifade eder. Ona göre bazı kadınlar, doğuştan dişleri birbirinden ayrı, bazıları da bitişik olarak doğar. Dişleri bitişik olanlar, biraz daha güzel görünmek için dişlerin arasını yontarak, birbirinden suni olarak ayırmaya çalışırlar. Bu ise aslında var olan bir şeyi insanlardan gizlemek ve süste haddi aşmaktır ki; İslam'ın ruhu ve özü bunu reddeder.²⁹²

Bu sahih hadîslerden yola çıkan Karadâvî, estetik ameliyatına da değinir. Karadâvî, estetik ameliyatı esnasında maddi anlamda çok para harcadığını ve vücudun birçok bölgesinde yapılan operasyonların Allah'ın yarattığını değiştirmek olduğunu söyler. O, bu işlem esnasında insana dokunan azap ve işkenceden dolayı bu durumun, Allah'ın ve Peygamber'in lanet ettiği bölüme girdiğini ifade eder. Karadâvî bunları belirttikten sonra önemli bir noktaya da temas eder. Ona göre, insanda her girdiği mecliste başkalarının dikkatini çekecek, kendini hakir gösterecek, hissi veya psikolojik olarak kendisini ızdırap içerisinde

²⁹⁰ Buhârî, Tefsir 4; Libas 82, 83, 84, 85, 87; İbn Mâce, Nikâh 52; Dârimî, İsti'zân 19.

²⁹¹ Buhârî, Libas 83.

²⁹² Karadâvî, *İslamda Helal ve Haram*, s. 94.

bırakacak çirkin bir yer varsa; kendisini üzen bu asli sıkıntıyı giderme niyeti olduğu müddetçe böyle bir ameliyatta mahzur yoktur.²⁹³

Konumuzu ilgilendiren hususlardan birisi de sakal bırakmadır. Bu hususta Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Müşriklere muhalefet ediniz (benzemeyiniz): Sakalı bırakınız ve bıyıkları kısaltınız.”²⁹⁴ Karadâvî, hadîsin emrin sebebinin belirttiğini, bu sebebin de müşriklere benzememek olduğunu ifade eder. Ona göre müşriklerden maksat; ateşe tapan Mecusilerdir. Karadâvî, Hz. Peygamber’in muhalefetteki emrinden maksadın, Müslümanları işte ve görünüşte, şekilde ve manada özel olarak ve müstakil bir şahsiyet üzerine terbiye etmek olduğunu ifade eder. Ona göre, sakalı tıraş etmekte fitrattan ayrılma ve kadınlara benzeme varken, tıraş etmemekte (sakalı bırakmakta) de erkeğin bütün mümeyyiz vasıfları vardır. Karadâvî, sakalı bırakmaktan maksat, ondan hiçbir şeyin kesilmemesi demek olmadığını belirtir. Ona göre, bazı selefîni yaptığı gibi; eninden ve boyundan kısaltılabilir. Karadâvî, mağlup olanın, daima galip geleni taklide yeltendiği gibi, kafirlere muhalefeti emir ve onlara benzemeyi nehiy fiilerinden gafil olarak Müslüman camianın çoğunluğunun Yahudi ve Hıristiyanları taklit ettiğini ifade eder. Oysa bu konuda Hz. Peygamber şöyle buyurur: “Bir kavme benzeyen, onlardandır.”²⁹⁵ Karadâvî, sakal bırakma konusunda fıkıh alimleri arasında farklılıklar olduğunu ifade eder ve bu farklılıkları izah etmeye çalışır. Ona göre bazı fıkıhçılar, Hz. Peygamber’in sakalı bırakma emrinden yola çıkarak, sakalı tıraş etmenin haram olduğunu söyler. Onlar, burada kafirlere benzememe sebebinin bilhassa gözetmişlerdir. Onlara muhalefet etmenin farz olduğunu ifade ettiklerini belirten Karadâvî, selef alimlerinden hiçbirisinin bu farzı bırakmadıklarını da ilave eder.²⁹⁶

Bu görüşün aksini savunan bazı çağdaş alimlerin birtakım tesirlerin altında kalarak, sakalın tıraş edilmesini mübah gördüklerini ifade eden Karadâvî, bunun sebebi olarak da sakal bırakmayı, İslam’ın kendisiyle ibadet edilen bir emri değil, Resûlullah (s.a.v)’ın adet haline gelen fiillerinden biri olarak görmelerini gösterir. Durumun böyle olmadığını söyleyen Karadâvî, hakikatte sakal bırakmanın yalnız

²⁹³ Karadâvî, *İslamda Helal ve Haram*, s. 94.

²⁹⁴ Müslim, Taharet 16, 54.

²⁹⁵ Ebû Dâvûd, Libas, 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 50.

²⁹⁶ Karadâvî, *age.*, s. 99.

Peygamber'in fiiliyle değil, aynı zamanda kafirlere muhalefet sebebinden açık emirleriyle de sabit olduğunu belirtir.²⁹⁷

Bütün bu anlatılanlardan sonra sakal kesme konusunda üç ayrı görüş ortaya çıkar. Karadâvî bu görüşleri şöyle kategorize eder:

a. Haram olduğu görüşü: Bu İbn Teymiyye ve bazılarının ileri sürdüğü görüş.

b. Mekruh olduğu görüşü: Bu İyad'dan rivayetle "el-Feth" deki görüştür. Bu hususta bundan başka birisinin görüşüne rastlanmamıştır.

c. Mübah olduğu görüşü: Bu ise çağımızın bazı alimlerinin görüşüdür.

Karadâvî, bu görüşler arasında ikinci görüşün gerçeğe en yakın olduğunu ifade eder. Ona göre, burada emir, kafirlere muhalefet sebebi gösterilmiş olsa bile, kesin olarak farz demek değildir. Bunun en yakın misali, Yahudi ve Hıristiyanlara muhalefet bakımından saç boyama emridir. Bazı sahabeler saçlarını boyamamışlardır. Böylece bu emir arzuya bağlı olduğuna delalet ediyor. Selefın sakallarını tıraş ettiğine dair herhangi bir delilin ulaşmadığını doğrulayan Karadâvî, onların adetleri icabı sakalı tıraş etmeye ihtiyaçlarının olmadığını da vurgular.²⁹⁸

5. Hadislerdeki Emir ve Nehyin Delaleti

Karadâvî, "kolaylaştırılmış usûl-i fıkha doğru" şeklinde adlandırdığı makalesinde dikkat çekici görüşler ortaya koymaktadır. Bunlardan biri sünnette varid olan emrin ve nehyin neye delalet ettiğiyile ilgili meseledir. Karadâvî bu meselede hâkim olan görüşün "Bir mani olmadıkça tüm emirlerin vucüb; tüm nehiylerin ise tahrım ifade ettiğiy" yönünde olduğunu belirtir. Fakat ona göre usûlcüler bu konuda çeşitli görüşler beyan etmişlerdir. Mesela Zerkeşî *el-Bahru'l-muhît* adlı eserinde emir siğasıyla ilgili olarak on iki görüş kaydetmiştir. Bu görüşlerden on birincisi şöyledir: Kur'an'da varolan emirle sünnette varolan emrin arası ayırtd edilir. Kur'an'da varid olan Allah'ın emri bir mani olmadıkça vucüb ifade eder. Sünnette varid olan Resûlullah'ın emri bir mani olmadıkça

²⁹⁷ Karadâvî, *İslamda Helal ve Haram*, s. 99.

²⁹⁸ Karadâvî, *age.*, s. 100.

istihbaba delalet eder. Kur'anî emre muvafık gelen ve Kur'an'ın mücmelini beyan eden nebevî emir bunun dışındadır. Bu görüş Malikî Ebherî'den nakledilmiştir. Ebherî, Müslümanların sunen ve farzların arasını ayırtetmesi, sünnetleri Resûlullah'a, farzları Allah'a izafe etmesi gerçeğinden yola çıkarak böyle bir görüşe varmıştır.²⁹⁹

Karadâvî, emirler hakkında söylenen şeylerin nehiyer için de geçerli olduğunu belirtir. Ona göre Kur'an'da varid olan nehiyerde aslanan -ondan dönülmesini gerekli kılan bir karine olmadıkça- tahrir; sünnette varid olan nehiyerde aslanan ise kerahattir. Karadâvî, bu görüşü tercih ettiğini açıkça vurgular. Sünnette varid olan emir ve nehiyer araştırıldığında bu görüşü desteklediği görülür. Ona göre buna dair bir veya iki örnek yoktur. Bilakis onlarca örnek vardır. Bu noktada Karadâvî, okuyucuya Nevevî'nin *Riyazu's-salihîn* adlı eserini önerir. Onda geçen istihbab ve kerahat bablarını araştırın kimse nebevî emrin istihbaba; nebevî nehyin kerahata dayandığını görür. Hiç kimse Nevevî'yi din işlerinde ruhsata dayandığı veya gevşeklik gösterdiği gerekçesiyle töhmet altında bırakamaz.³⁰⁰

Karadâvî, konuyla ilgili görüşlerini sünnetin bağlayıcılığını ele aldığı başka bir çalışmasında incelemiştir. Ona göre Hz. Peygamber'den gelen bazı konular, Allah'tan sevap almak ve O'nun hoşnutluğunu kazanmak arzusuyla yapılması veya el çekilmesi istenilen dinî konulardan değildir. Hatta bu taleplerden bir kısmı, emir ve nehy sîgasında olsalar bile durum böyledir. Usul alimlerinin bunu emr-i irşad veya nehy-i irşad olarak isimlendirdiklerini söyleyen Karadâvî, onların emr-i irşada, Yüce Allah'ın borçlanma ayetindeki, "Alış-veriş yaptığınız zaman, buna şahit tutun"³⁰¹ emrini; nehydeki irşada ise O'nun, "Ey inananlar, açıklandığı zaman hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın!"³⁰² buyruğunu örnek gösterdiklerini belirtir. Usulcülerin emir ve nehy dair örnekleri Kur'an'dan seçmelerini eleştiren Karadâvî'ye göre, onların bu hususu irşadın daha açık ve bariz olduğu bazı hadîslerden örnek vermesi daha uygun olurdu. Ona göre, Kur'an'ın emirleri, nedb veya irşad ifade etmesi itibariyle; nehiyeri de

²⁹⁹ Karâdavî, "*Nahve usûli fikhin müyesserin*", s. 25.

³⁰⁰ Karâdavî, agm., s. 25.

³⁰¹ Bakara 2/282.

³⁰² Mâide 5/101.

mekruhluk veya irşad ifade etmesiyle tartışılabilir. Karadâvî, usul alimlerinin; “nedb ahiret sevabına yöneliktir, irşad ise, dünya menfaatiyle alakalıdır. Borçlanmalarda şahit tutmayı terk etmekle, ahiret sevabı eksilmeyeceği gibi, bunun yerine getirilmesiyle de sevap artmaz” sözleriyle nedb ve irşad arasında fark gözettiklerini söyler.³⁰³ Karadâvî’ye göre bu durum; Hz. Peygamber’in bazı emirlerinin vaciplik veya mübahlık ifade etmediklerini, bunun içtihat etmeleri hatta o konuda başka bir reye başvurmaları caiz olan dünyevi maslahatlara irşat anlamı gördüklerinde, sahabenin böylesi emirleri nasıl terk edebildiklerini açıklamaktadır. Bu konuda örnek olarak Hz. Peygamber’in “Yahudiler ve Hıristiyanlar (saç-sakallarını) boyamıyorlar, siz onlara muhalefet edin”³⁰⁴ şeklindeki saç ve sakalların boyanmasıyla ilgili emri verebiliriz. İbn Hacer Fethu’l-Bârî’de aralarında Ali b. Ebi Talib, Ubey b. Ka’b, Seleme b. el-Ekva’ ve Enes b. Malik’in olduğu bazı sahabelerin buna muhalefet edip saç ve sakallarını boyamadığını söyler.³⁰⁵ Hafız İbn Hacer orada, selefin kına ile boya arasındaki ihtilafı ile onu terk etmelerini zikretmiş ve şöyle demiştir:

“Fakat mutlak olarak kına kullanılması daha evladır. Çünkü onda, Ehl-i Kitaba muhalefet etme emrine de imtisal vardır. Ayrıca onda, saçları toz vb. şeylere karşı korumada söz konusudur. Fakat bir beldenin saç boyamama gibi bir adeti varsa o başka. Zira böyle bir durumda toplumdaki ayrı hareket eden kimse, şöhret konumunda gibi olur ki, onun hakkında bunu terk etmesi daha iyidir.”³⁰⁶

Karadâvî, İbn Hacer’in -asrımızda kendilerini sünnete ittibaya nisbet eden bazı aşırı gidenlerin yaptıklarının aksine- bu işi beldelerin adetine bırakmakla oldukça insafli davrandığını söyler. “Oğlunu, Rabâh, Yesâr, Eflah ve Nâfi diye isimlendirme!”³⁰⁷ hadîsinin de böyle olduğunu söyleyen Karadâvî, sahabe asrından beri, Müslümanların bu isimleri çocuklarına koyduklarını ve bunda dinî

³⁰³ Karadâvî, “el-Cânibu’t-teşri’î fi’s-sünneti’n-nebeviyye”, *Mecelletu merkezi’l-buhusi’s-sünne ve’s-sire*, (1988), sy.3, s. 84.

³⁰⁴ Buhârî, Libas 67; Müslim, Libas 80.

³⁰⁵ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, X, 355.

³⁰⁶ İbn Hacer, *age*, s. 355.

³⁰⁷ Müslim, *Âdab* 11.

bir mekruhluk olsaydı, onların çocuklarını bu isimlerle isimlendirmeyeceklerini belirtir.³⁰⁸

Sünnetteki emir ve nehyin neye delalet ettiği konusunda Karadâvî'nin sunduğu görüşler dikkat çekicidir. Bununla birlikte konuyla alakalı detaylı araştırmaların yapılması gerektiği de bir vakıadır.

6. Sünnetin Bağlayıcılığı

a. Sünnetin Teşrî Değeri ile İlgili Tartışmalar

Karadâvî, insanların ittiba ve amel etmekle yükümlü oldukları teşrî sünnet ile teşrî ve teklif babından olmayan sünnetin nasıl değerlendirileceğinin açıklığı kavuşması gerektiği üzerinde durur. Ona göre, kıyamet gününe kadar bütün insanlar için genel ve devamlı olan bir teşrî ile geçici şartlar veya belirli durumlara özgü teşrî olan sünnetlerin ayrıca değerlendirilmesi gerekir. Karadâvî, Abdülmün'im en-Nemr'in, *es-Sünne ve 't-Teşrî* adlı eserinde, "Sünnet kitaplarında her ne varsa teşrî' içindir" diyerek bu konuda aşırılığa kaçanlara karşı çıkarken Karafî, Dehlevî ve Şeltut'un bu konuda yazmış oldukları hususlara dayandığını belirtir.³⁰⁹ Bu araştırmada faydalı görüşlerin ve tahlillerin mevcut olduğunu ifade eden Karadâvî, onun muamelat ve medeni hukuk ile ilgili hükümlerin neredeyse hepsini teşrî sünnet dairesinden çıkarmasını eleştirir.³¹⁰ Karadâvî'ye göre, o bu görüşlerinde o kadar ileri gitmiştir ki, Nebevî sünnetin helal kıldığı, -bütün mezhepler ve fıkıh ekolleriyle- Müslümanların da helal olduğunda icma ettikleri bir hususu kendi görüşleriyle haram kılmaya kadar götürmüştür. Karadâvî'nin belirttiği bu haram kılma, Hz. Peygamber'in ruhsat verdiği bey'u's-selem veya bazılarının isimlendirmesiyle de Selem denilen (para peşin, mal veresiye şeklindeki) alış-veriş tarzıdır. Nitekim birçok kaynak, İbn Abbas'tan onun şu hadîsini rivayet etmişlerdir:

³⁰⁸ Karadâvî, "*el-Câhibu 't-teşrî 'i fi 's-sünneti 'n-nebeviyye*", s. 85.

³⁰⁹ Karadâvî, agm., s.87.

³¹⁰ Nemr, Resûlüllah'ün muamelat ile ilgili emir ve yasaklarından çoğunun temelini vahiy değil, onun içtihadı olduğunu ifade etmiştir. Hâlbuki bu onun iddiasına herhangi bir yarar sağlamaz. Zira Hz. Peygamber'e ait bir içtihat, Allah tarafından onaylanmışsa artık o, vahiy mesabesinde. Çünkü Usûl'de belirtildiği üzere, Hz. Peygamber hata üzere bırakılmaz.

“Hz. Peygamber Medine’ye geldiğinde, Medineliler meyvelerde bir ve iki yıllığına selem tarzı satış yapıyorlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Her kim selem akdi yapacaksa, belirli ölçüde, belirli tartıda ve belirli zamana kadar yapsın.”³¹¹

Karadâvî, İbn Abbas’ın Yüce Allah’ın Kur’an’da; “Ey inananlar, belirli süreye kadar birbirinize borç verdiğiniz zaman onu yazın”³¹² ayetiyle de bu tür satışa izin verdiğini ifade ettiğini söyler. Karadâvî, Nemr’in selem satışı hakkında bunun tam tersi şeyler söylediğini ifade eder. Kardavî, Nemr’in, adı geçen eserinde, selem satışı hakkında şöyle dediğini aktarır:

“O, ortada olmayan bir şeyin zimmetiymiş gibi anlatılarak satılmasıdır. Köylerdeki halkın çoğu bu şekilde hareket ederek çiftçilerin ihtiyaçlarını bu yöntemle kötü bir şekilde istismar ederler. İşte bundan dolayı biz onun haram olduğu görüşüne meylediyoruz.”³¹³

Karadâvî’ye göre Nemr’e yakışan, zulüm ve sömürünün haram olduğunu söylemekle yetinmesi, sünnet ve icma ile sabit olmuş bir uygulamanın aslını haram kılmaya yeltenmemesi idi. Karadâvî, Nemr’in görüşlerinin aksine bir takım makaleler yayımlandığını söylemektedir. Ona göre, ortada bir problem vardır. Problemin çözümünde gerekli olan şey, Kur’an ve sünnetteki muhkem nasların ışığında, dinin maksatları ve kaideleri ışığında ve İslam ümmetinin en fakihî olmaları hasebiye selefî rehberliği ve anlayışı doğrultusunda itidal, denge ve meseleye derinlemesine, insafla ve ifrat tefritten uzak bir şekilde bakmaktır.³¹⁴

Karadâvî, tartışmaların kaynağı üzerinde durmakta ve tartışmalara konu olan hadîs çerçevesinde meseleyi ele almaktadır. Ona göre, sünnetin teşrî boyutunun olup olmadığı hususunda tartışmaların dayanağı hurma aşılama meselesi ile ilgili olarak rivayet edilen, “Siz dünya işlerinizi daha iyi bilirsiniz”³¹⁵ hadîsidir. Karadâvî, bazılarının sadece bu hadîse dayanarak İslam’dan, siyasi nizamı bütünüyle çıkarıp atmak istediklerini ifade eder. Karadâvî’ye göre onlar,

³¹¹ Buhârî, Selem 1, 2, 7; Müslim, Musâkat 127, 128; Ebû Dâvûd, Büyü’ 55; Tirmizî, Buyu’ 70; İbn Mâce, Ticarât 59; Ahmed b. Hanbel, *Müsned I*, 217.

³¹² Bakara, 2/282.

³¹³ Karadâvî, “*el-Cânibu’t-teşri’î fi’s-sünneti’n-nebeviyye*”, s. 88.

³¹⁴ Karadâvî, agm., ss. 24-25.

³¹⁵ Müslim, Fedail 139, 141.

siyaset işlerinin, usul ve fûrû ile bizim dünyamızın işi olup, bizim bunu daha iyi bileceğimize inanmaktadırlar. Dolayısıyla, bu alanda yasama ve yönlendirmeye gitmesi vahyin görevi değildir. Zira onlar nezdinde İslam, davetsiz bir din ve şeriatsız bir akideden ibarettir.³¹⁶

Karadâvî, bazılarının da sırf bu hadîse dayanarak, İslam'dan bütün iktisat nizamını çıkarmak istediklerini ifade eder. Ona göre, bundan daha öteye giden bazılarının da, alış-veriş, muamelat, içtimai, iktisadi ve siyasi ilişkilerle dolu sünnet kaynaklarının ihtiva ettiği bütün malumatı da sırf bu hadîsten yola çıkarak yıkmak istemektedirler. Karadâvî, insanların bu denli aşırılığa düşmeleri sebebiyle Muhammed eş-Şakir'in Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçen bu hadîs üzerine uzun bir değerlendirme yaptığını belirtir. Biz burada onun yaptığı bu değerlendirmenin bir bölümünü aktaracağız:

“Hadîs gayet açıktır ve herhangi bir nass ile çelişmediği gibi, bu alanda sünnet ile delil getirilemeyeceğine de delalet etmemektedir. Hurma aşılama olayında Hz. Peygamber yalnızca, ‘Bunun bir fayda vereceğini zannetmiyorum’ buyurmuş, ne onlara emretmiş, ne de nehyetmiştir. Yine o, onlara Allah’tan bir şey haber vermediği gibi, bu konuda herhangi bir sünnet de koymamıştır ki konu, yasamanın bir aslı olan sünnetin yıkılmasına kadar ileri gitsin.”

Karadâvî, bunları aktardıktan sonra “Siz dünya işlerinizi daha iyi bilirsiniz” hadîsinin anlamının ne olduğunu açıklamaktadır. Ona göre, bunun anlamı gayet açıktır ve onda herhangi bir karışıklık yoktur. O da dinin dünyevî maksat ve ihtiyaçların gereği olan işlere müdahale etmemesidir. Sadece ifrat ve tefrit durumlarının bu durum için geçerli olabileceğini ifade eden Karadâvî, dinin, Rabbanî yüce hedefler ve ideal ahlakî değerler sebebiyle insanın –maksatlı veya maksatsız normal davranışlar da dahil- bütün hareketlerine müdahale ettiğini ve sonra bu işleri yerine getirmede, kendisini dilsiz hayvanlardan ayırt edecek üstün insanî edepler ortaya koyduğunu ifade eder.³¹⁷ Karadâvî, dünyaya ait bazı işlerle, İslam’ın bu husustaki durumunu misallerle açıklar. Savaş, ziraat ve tedavi konularındaki İslam’ın durumunu belirtir. Biz burada onun ziraat konusundaki

³¹⁶ Karadâvî, “*el-Cânibu’t-teşri’î fi’s-sünneti’n-nebevîyye*”, s. 18.

³¹⁷ Karadâvî, agm., s. 19.

görüşlerini aktararak, durumu açıklamaya çalışacağız. Ziraat ile ilgili olarak, İslam'ın ziraata teşvik ettiğini ve ziraatçılara Allah katında üstün sevapları da vaad ettiğini belirtir. Nitekim Resûlullah (s.a.v) bu hususta şöyle buyurur: “Ziraat yapan veya ağaç diken bir Müslüman yoktur ki, herhangi bir kuş veya insan ya da hayvan, ekip-diktiğinden yesin de, bu, onun için bir sadaka olmasın.”³¹⁸

Karadâvî'ye göre, dinin insanlara nasıl ziraat yapacaklarını, neler ekeceklerini, ne zaman ekeceklerini ve ne ile ekeceklerini, kova, tulumba, saka ile ya da mekanik aletlerle mi veya geleneksel sulama tarzıyla ya da yukarıdan serpme yahut yağmurlama vb. sistemlerle mi sulayacaklarını öğretmek üzere müdahale etmez. Dinin bu hususta bir dahli olmadığını, bunun onun ihtisas alanına değil, Tarım Bakanlığı vb. müesseselerin ihtisas alanına girdiğini de belirtir. Ona göre, öküzlerin çektiği kara sabanlardan, mekanik pulluklara kadar, tarım aletlerinin gelişmesi, sulama usûllerinin ve kovalarla sakaların yerini modern mekanik aletlerin alması, suyu bolca salıverme yerine yukarıdan serpme yahut yağmurlama sistemlerinin kullanılması bu hususlardaki dinin tavrını ve baştan beri ortaya koyduğu engin yönlendirmelerini değiştirmez.³¹⁹

Karadâvî, sünnetin teşrîi konusunda asrımızda, ifrat ve tefrit arasında İslam'a mensup kimselerin birbirine zıt iki gruba ayrıldığını belirtir. Karadâvî, bu guruplardan birinin sünnetten gelen her şeyi, her zaman, her yerde, her durumda bütün insanlar için bağlayıcı bir teşri kılmak istediklerini ifade eder. Ona göre, Hz. Peygamber'in fiilerine bakıldığında içerisinde cibilli (mizaç ve yaratılıştan kaynaklanan) olanlar var, kasıtlı olarak değil de, tevafuken olanlar var. O, bu saydıklarından dolayı usûl alimlerinden bazı muhakkiklerin, Allah'a yaklaşma kastı ortaya çıkmadığı müddetçe bu fiilerin, en fazla o hususların mübah ve meşru olduklarını göstereceği kanaatinde olduklarını söyler. Karadâvî, bu doğrultuda yapılan bazı uygulamaların teşrîi anlamlar ifade etmediğini söyleyerek, bazı kimseleri eleştirmektedir.³²⁰ Karadâvî'nin eleştirdiği hususlardan birisi, günümüzde minberin üç basamaklı olmasının sünnet, fazla basamaklı olmasının da sünnete aykırı olduğunu iddia edenlerin görüşüdür. O, ihtiyacı olmadığı gibi,

³¹⁸ Buhârî, Muzaraa 1; Müslim, Müsâkât 7, 13.

³¹⁹ Karadâvî, “*el-Cânibu't-teşri'i fî's-sünneti'n-nebevîyye*”, ss. 21-22.

³²⁰ Karadâvî, agm., s. 25.

kavminin de adetlerinden olmadığı halde, elinde baston taşımayı sünnet kabul eden kimselerin bu tutumlarını eleştirmektedir. Minbere ellerinde asa olmaksızın çıkan ve cemaatlere hitap eden çağımızdaki hatiplere itiraz eden bazı dindarları bir başka örnek taife olarak gösteren Karadâvî'ye göre, hayatında hiç baston kullanmayan birisinin sırf onu hutbe okumak için taşıması bir anlam ifade etmez.³²¹

Karadâvî, bu görüşleri savunanların aksine bir gurubun da, sünneti hayatın bütün pratiklerinden, adetlerinden, muamelatından, iktisadî, idarî, harp vb. işlerinden ayırt etmek isteyenlerin de var olduğunu ifade eder. Onların böyle düşünmelerinin sebebinin ise daha önce de belirttiğimiz; “Siz dünyanın işlerini daha iyi bilirsiniz”³²² hadîsinin olduğunu söyler. Karadâvî, Hz. Peygamber'in burada ne demek istediğinin tam anlamıyla bilinmesi gerektiğini vurgular. O, bu hadîsten anlamamız gerekenin ne olduğunu şu şekilde izah eder:

“Hz. Peygamber, tecrübesi olmadığı dünya işlerinden biri hakkında zannına dayanarak bir görüş ortaya koymuştur. Zira kendisi ekipdikme ile iştilgal etmemiş Mekke halkından idi ve ziraat yapılmayan bir vadide oturmaktaydı. Medine ashâbı ise, onun bu görüşünü uygulaması gereken bir din, itaat edilmesi gereken bir dini kural sandılar. Neticede meyveler istenilen şekilde olmadı. Hz. Peygamber'in söylemiş olduğu bu sözler, dini olmayan bir hususta serdettiği bir zandan başka bir şey değildi. Meyve aşılama teknik bir konuydu ve onlar bu hususta, ondan daha tecrübelilerdi ve bu işi daha iyi bilmekteydiler. Ziraat, sanatkarlık, tıp vb. dünya işlerinden normal tecrübe gerektiren konularda bu kabildendir. Bu hususlarda uyulması gereken teşrî bir sünnet de yoktur.”³²³

Risaletin ruhaniliği iddiasıyla, bu hadîsin, sünnetin dışlanmasına, hatta bütün dinin hayattan çıkarılmasına ve toplumun işlerinden uzaklaştırılmasına dayanak yapılmasını eleştiren Karadâvî, Kur'an ve sünnetin de bunu reddettiğini belirtir. Karadâvî'ye göre, Kur'an'ı ve sünnetiyle İslam, ruh ile maddeyi karıştırarak, dünya ile ahireti birleştirerek ve hayatın bütün akışını Allah'ın

³²¹ Karadâvî, “*el-Cânibu't-teşri'î fi's-sünneti'n-nebeviyye*”, s. 26.

³²² Müslim, Fedail 139, 141.

³²³ Karadâvî, agm., s. 28.

şeriatına bağliyerek bütüncül bir hayat tarzı getirmiştir. Bunun içindir ki onun getirdiği yasama ve tavsiyeler, yeme-içme, giyim-kuşam, alış-veriş, bağış alıp-verme, evelenme-boşanma vb. konular hayatın her alanını kapsamaktadır.³²⁴

Karadâvî'ye göre, yanlış anlaşılmaya düşülmesi ve sünnetlerden teşrî olan ile- ki çoğu böyledir-, teşrî olmayanların; genel hüküm bildirenle, özel bir durum bildirenler arasında belli bir ayrıma gidilmemesi problemin asıl nedenidir. Karadâvî, durumun daha da iyi anlaşılabilmesi için iki gurup arasında gerçekleşen farklı algılama ve uygulamalardan birini örnek verir. Ona göre, bu iki gurubun yemek yeme sünnetleri ve adapları konusunda aralarında hararetili tartışmalar bulunmaktadır. Ona göre, bu guruplardan birisi, masada yemek yemeyi, çatal ve kaşık kullanmayı reddetmekte ve Hz. Peygamber'in yaptığına uyarak yere oturmada, el ile yemede ve yedikten sonra parmakları yalamada ısrar etmekte ve bunu yapmayanları da sünnete muhalefet etmekle suçlamaktadırlar.³²⁵

Karadâvî, diğeri gurubun ise, yeme ve içmenin hayatın değişmeye ve gelişmeye açık olduğunu çevre ve zamanın değişmesiyle değişebileceğini, dinin insanlara ne şekilde yiyip içeceklerini öğretmek üzere gelmediğini ve insanların elleriyle mi yoksa kaşık vb. aletlerle mi yediklerini önemsemediğini, ya da sol elle mi, sağ eliyle mi yedikleri ile ilgilenmediğini iddia ettiklerini belirtir.³²⁶

Karadâvî, bu iki grubun tavırlarını yorumlar. Ona göre, birinci grup tabiliği, tevazuyu, kanaati, yaldızlı dünya hayatında zühdü ve aristokratlara ve zorbalara benzemekten uzaklaşmayı temsil eden sevgili Peygamberimizin her hâl ve davranışına uyma hırsıyla hareket etmektedirler. Ona göre bu davranış, sahebeleri kiramdan İbn Ömer ve bazılarının yaptığı gibi Hz. Peygambere tam anlamıyla uyma niyet ve hırslarından dolayıdır. Onlar bu davranışlarından dolayı takdir edilecekler ve ecir alacaklardır. Bununla beraber, Karadâvî bu gurubun davranışları hakkında bazı eleştiriler de yapmaktadır. Ona göre, onlar şartlara ve durumlara riayet etmeksizin, bu şekilde hareket etmeyi, dinden ve sünnetten bir

³²⁴ Karadâvî, "el-Cânibu't-teşri'î fi's-sünneti'n-nebeviyye", s. 28.

³²⁵ Karadâvî, agm., s. 29.

³²⁶ Karadâvî, agm., s. 30.

parça kabul etme ve bunu terk edene karşı çıkma ile hak etmedikleri halde başkalarına meydan okuma aşırılığına düştüklerinden dolayı hata etmişlerdir.³²⁷

Karadâvî, diğer grubu da eleştirmekte ve onların dinin önem verdiği şeylerle, önemsemediği şeyleri birbirlerine karıştırdığını ifade etmektedir. Ona göre, her ne kadar din, yerde ve masada yenilmesini, el ile ya da çatal kaşık ile yenilmesini önemsemiyorsa da; sol ile değil de sağ ile yemeye, sağ elle içmeye önem vermektedir. Karadâvî, bunun sadece Hz. Peygamber'in her şeye sağdan başlamayı sevmesinden ibaret olmadığını, bu konuda onun bütün yönlendirmelerinde apaçık emir ve yasaklarının mevcut olduğunu ifade eder.³²⁸ Bu konuda Peygamber efendimizden rivayet edilen hadîsler mevcuttur:

“Allah'ın adıyla yemeye başla, sağ elinle ve önünden ye!”³²⁹

“Sol elinizle yemeyin, çünkü şeytan sol eliyle yer.”³³⁰

“Sizden biri yemek yediğinde sağ eliyle yesin, bir şey içtiğinde sağ eliyle içsin. Çünkü şeytan sol eliyle yer, sol eliyle içer.”³³¹

Karadâvî'ye göre, bu emreden ve nehyeden hadîsler, sağ elle yemenin gerekliliğini göstermektedir. O, bunun bir edep olduğunu ve bunun Müslüman birey, Müslüman toplum ve hayatın sıradan işlerinde dahi kendine has ayrıcalığı ve bağımsızlığı olmasını isteyen asîl ümmetler için ayırd edici edeplerinden biri olarak gösterir. Karadâvî bu iki durumu zikrettikten sonra doğru olanın; mutedil ve orta yol konumundaki uyulması gereken teşrî sünnet ile teşrî olmayan; genel ve devamlı olan ile bu özellikte olmayan arasında ayırım gözetmiş olanı olduğunu söyleyerek, bunun da Allah'ın Kitabı'nı ve Resûlün sünnetini iyi inceleme ve kavramayla olacağını belirtir.³³²

Karadâvî, sünnetin teşrî yönüyle alakalı alimlerin fikirlerinden bahsetmektedir. Biz burada onun faydalandığı ve görüşlerine yer verdiği alimlerin sadece isimlerini vermekle yetineceğiz. Onun, Hz. Peygamber'in sünnetleriyle alakalı görüşlerini aktardığı alimler arasında, İbn Kuteybe, Şihabüddin el-Karafi,

³²⁷ Karadâvî, “*el-Cânibu't-teşri'i fi's-sünneti'n-nebeviyye*”, s. 30.

³²⁸ Karadâvî, agm., s. 31.

³²⁹ Buhârî, Et'ime 2; Müslim, Eşribe 108.

³³⁰ Müslim, Eşribe 104.

³³¹ Müslim, Eşribe 105.

³³² Karadâvî, agm., s. 31.

İbnü'l Kayyim, Şah Velîyullah ed-Dihlevî, Muhammed Reşid Rıza, Muhammed Şeltut, Tahir b. Aşûr yer almaktadır.³³³

b. Karadâvî'nin Değerlendirmesi

Karadâvî, sünnetin teşri yönüyle alakalı alimlerin görüşlerini aktardıktan sonra konuyu kendi açısından değerlendirmektedir. Ona göre, ortada bir takım usûl problemleri vardır. O bu değerlendirmeyi yaparken, naslar, kaideler ve maksatlar ışığında görüşlerini açıklama gayreti içerisinde. Ona göre, bu hususta tartışılmaması gereken iki gerçek mevcuttur. Bu gerçekleri Karadâvî şöyle açıklamaktadır:

1. Hz. Peygamber'in söz, davranış ve onaylardan oluşan sünnetin çoğu teşrî içindir ve bu hususlarda Yüce Allah'ın "Ona uyun ki, hidayete erişesiniz"³³⁴ ayetiyle hidayeti kendisine ittibaya bağladığı Hz. Peygamber'e uyulması istenmektedir.

2. Sünnetin bir kısmında ise teşrî söz konusu olmadığı gibi, sırf dünya işlerinden olması hasebiyle bu hususlarda ona itaat da vacip değildir.³³⁵

Ona göre bu iki hakikat üzerinde ittifak edildikten sonra, sadece bu prensibin bazı hadîslere veya bazı alanlara uygulanmasında ihtilaf söz konusu olabilir. Mesela, "yeme-içme, giyi kuşam, tıp vb. nitelikli hadîsler acaba bize bırakılmış bizim daha iyi bilebileceğimiz dünya işleriyle alakalı meselelerden midir, yoksa bütün bunlar, vahiyden almamız gereken ve bu hususlarda da itaat etmemiz lazım gelen dinimizle ilgili işlerden midir?" sorusu tartışılabilir meselelerdendir. Bunun aksine de Resûlullah'tan sadır olan teşrîler geldiğini ifade eden Karadâvî, bunların bazılarında da genellik ve devamlılık niteliği olmadığını belirtir. Ona göre Hz. Peygamber bunlarla belirli şartlarda, belirli çözümler getirmeyi hedeflemiştir. O, bunların da "yöneticilik, başkanlık veya hakimlik vasfıyla sadır oldu" diye nitelendirilen hususlar olduğunu ifade eder. Ona göre,

³³³ Karadâvî, "el-Cânibu't-teşri'î fi's-sünneti'n-nebeviyye", ss. 33-61.

³³⁴ A'raf 7/158.

³³⁵ Karadâvî, agm., ss. 61-62.

bunun aslında ittifak edilmişse de çeşitli cüz’i meselelerle uygulanmasında ihtilaf vardır.³³⁶

Karadâvî, meseleye sahabe ve tabiin gözünden bakarak, onların bu husustaki uygulamalarını açıklamaktadır. Sahabe ve onları güzellikle izleyen tabii alimlerinin bu problemden gafil olmadıklarını ve bu hususu bilfiil araştırdıklarını söyleyen Karadâvî, onların bunu, sünnetin teşrî veya teşrî olmayan şeklinde bir başlık altında işlemediklerini belirtir. Ona göre, Resûlullah (s.a.v)’tan sabit olan bu amel, sünnet midir yoksa değil midir? şeklinde algılanmıştır. Bu durumun iki şeyi gayet önemli kıldığını ifade eden Karadâvî, bunları şöyle açıklar:

1. Sünnet olarak görülen husus, ittiba edilmesi gereken husustur.

2. Resûlullah (s.a.v)’tan gelen bazı şeyler, sünnet değildir. Karadâvî, bunun da çağdaş alimlerin teşrî değil diye ifade ettikleri hususa denk geldiğini söyler.³³⁷

Karadâvî’ye göre, sahabenin böyle bir uygulama içinde olmasının sebebi, sünnet kelimesinin lügavî anlamını dikkate almalarıdır. Sünnet kelimesinin onların nezdinde, “Hz. Peygamber’den söz, fiil veya takrirleri olarak rivayet edilen şeyler” olarak algılanmadan daha genel bir anlam ifade ettiğini belirten Karadâvî, onların sünneti bu lafızla anlayıp, onu Resûlullah (s.a.v)’tan sabit olan ve uyulup örnek alınacak davranışlar olarak kabul ettiklerini söyler. Karadâvî, sonraki dönemlerde ilim ehlinin ıstılahlaştırdığı sünnet kelimesinin anlamının; Hz. Peygamber’den söz, fiil, takrîr, sıfat ve sîret olarak nakledilen her şeye hamledilmesi sonucunda, sünnete genelde mevcut olan teşrî şeylerle birlikte, az da olsa bulunan teşrî olmayan hususların ilave edildiğini belirtir. Ona göre, ilim sahasında en tehlikeli ve çoğu zaman araştırmacıları şaşkırtan işlerden birisi de, öncekilerin kullandıkları tabirlerin son dönemdekilerin ıstılahlarına hamledilmesidir. Buradan yola çıkan Karadâvî, sahabenin Hz. Peygamber’in sünnetini bu gün kullandığımız teşrî veya teşrî olmayan şeklinde bir tanımla değil, sünnet veya sünnet olmayan şeklinde incelediklerini söyler. Karadâvî, Hz. Peygamber’in yaptığı bazı uygulamaları sahabenin bu çerçevede

³³⁶ Karadâvî, “*el-Cânibu’t-teşri’î fi’s-sünneti’n-nebeviyye*”, s. 62.

³³⁷ Karadâvî, agm., s. 63.

değerlendirdiğini belirtir. Kâbeyi tavaf ederken remel yapmayı, Safa ile Merve arasında sa'y yapmayı sünnet sayıp uygulayanların olduğu gibi, bunların sünnet olmayan şeylerden olduğunu düşünerek terk edenlerin de olduğunu ifade eder.³³⁸

Karadâvî, İbn Abbas'ın sabit olmasına rağmen Hz. Peygamber'in söz konusu bu fiilerinden bazısını itaat ve ittiba edilmesi gerekli sünnet olarak görürken, bazısının da sünnet olmadığı kanaatine sahip olduğunu söyleyerek, hac esnasında yapılan bazı uygulamalar hakkında bir takım açıklamalarda bulunur. Karadâvî, sahabenin uygulamalarından bir kaçını geniş ve anlaşılır bir şekilde izah etmektedir. Biz burada onlardan sadece birini açıklayarak, sahabenin sünnetlere ittiba konusundaki uygulamalarını ve Karadâvî'nin bu husustaki görüşlerini aktaracağız. Ona göre, özellikle Hac fiillerinde taabüdî yön üstün gelir. Bu konuda sahabenin bile ihtilaf ettiğini ifade eden Karadâvî, tavaf esnasındaki remel uygulamasını sahabenin nasıl algıladığını anlatır. Bilindiği üzere remel, Kudüm tavafında, ilk üç şavtta biraz hızlıca yürümektir. Karadâvî'ye göre, Hz. Peygamber, bunu yapıp emrettiği için cumhur bunun sünnet olduğu kanaatindedir.³³⁹

Karadâvî, burada İbn Abbas'ın remel konusundaki görüşlerini aktarmıştır. Onun bu görüşlerini konunun daha iyi anlaşılması için biz de burada aktarmak istiyoruz. İbn Abbas'a göre, remel yapmak sünnet değildir. O bu konuda şöyle der: "Dileyen remel yapar, dileyen yapmaz."³⁴⁰ İbn Abbas, Buhârî'nin rivayet ettiği şu hadîste de, Hz. Peygamber'in remeli emretmesinin sebebini şöyle açıklar: "Resûlullah ve ashabı, Mekke'ye gelmişlerdi. Müşrikler, 'Yesrib'in (Medine) sıcağının zayıflattığı kimseler gelecek' demişlerdi ki, onu işiten Hz. Peygamber onlara üç şavtta remel yapmalarını, iki köşe arasında da yürümelerini emretmiş, onlara bütün şavtlarda remel yapmalarını emretmesine ancak öylece kalması endişesi engel olmuştur."³⁴¹ Karadâvî, Hz. Ömr'in bir an remeli terk etmeyi düşündüğünü, fakat sonra bu düşüncesinden vazgeçtiğini de belirtir. Hz. Ömer, "Bizim artık remelle ne işimiz var ki? Biz o zamanlar onunla müşriklere güçlü görünmek istemiştik, ama Allah onları helak etti!" demiş; bunun akabinde ise,

³³⁸ Karadâvî, "el-Cânibu't-teşri'î fi's-sünneti'n-nebevîyye", s. 63.

³³⁹ Karadâvî, agm., s.66.

³⁴⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, III, 471.

³⁴¹ Buhârî, Hac 55.

“Fakat biz Hz. Peygamber’in yaptığını terk etmek istemeyiz” demiştir.³⁴² Karadâvî’ye göre, Hz. Ömer, remelin yapılış sebebini ve onun artık geçip gittiğini bildiği için önce remeli terk etmeyi düşünmüş, sebeb yok olması sebebiyle bunun terk edilmesi gerektiğini anlamıştı. Fakat daha sonra, bunda kendisinin bilmediği bir hikmetin bulunabileceği ihtimalinden dolayı bu görüşünden dönmüştür. Neticede o, bu mana cihetinden, ittibanın daha evla olduğu kanaatine varmıştır.³⁴³

Karadâvî, Resûlullah (s.a.v)’a itaat ve sünnete ittiba etmelerine rağmen sahabenin, zaman zaman, onun emir ve yasaklarının kesinlik ve bağlayıcılık ifade etmediğini veya bunun dünya işlerinden olan, onunla tartışılabilir, ona muhalefet edilebilecek bir re’y veya içtihat olduğunu anladıklarında bazı emirlerine muhalefet ettiklerini söyler. Ona göre, sahabe bazen de, Resûlullah (s.a.v)’tan ümmet ve devlet için yöneticilik ve reislik sıfatıyla sadır olup da bunun kıyamete kadar her ümmet için genel ve devamlı bir teşrî vasfına hamledilmemesi halinde yine onun bazı emirlerine muhalefet ettiklerini, yasaklarını yaptıklarını görmekteyiz. O bu muhalefetlere örnek olarak bazı uygulamaları verir. Ona göre, Hz. Peygamber’in ashabına visal orucunu yasaklamış olmasına rağmen, sahabenin bunu onlara acıma babından olduğunu zannettiklerinden dolayı hem oruç tutup hem de namaz kılmışlardır. Buna karşılık sahabenin bazen kendi zanlarında hataya da düştüklerini söyleyen Karadâvî, meşekkat olmasına rağmen, bazılarının yolculukta visal orucu tutmaları karşısında Hz. Peygamber’in onlar için; “Onlar âsîdirler”³⁴⁴ buyurmasını da örnek gösterir. Sahabenin, bazı durumlarda Hz. Peygamber’in emrine karşı geldikleri bir başka örnek de; “Medine hurmasının üçte birini almaları ve ordularıyla Medine’yi muhasaradan vazgeçmeleri karşılığında Hz. Peygamber, Gatafan kabilesiyle anlaşmak istediğinde, ona muhalefet etmişler, iki Sa’d (Sa’d b. Muaz ve Sa’d b. Ubade) bu hususta ona karşı çıkmalarını verebiliriz.”³⁴⁵ Karadâvî, İbn Abbas vb. sahabenin bu tarz muhalefetlerinin, Hz. Peygamber’in yasak ve emirlerini umumi ve ebedi yasaklar

³⁴² Buhârî, Hac 57.

³⁴³ Karadâvî, “*el-Cânibu’t-teşri’î fi’s-sünneti’n-nebeviyye*”, s. 68.

³⁴⁴ Müslim, Sıyam 90.

³⁴⁵ İbnü’l-Kayyim, *Zâdu’l-Meâd*, III. 273.

olarak görmeyip, bunu yalnızca o anki maslahatı gerçekleştirmek üzere ortaya atılan yöneticinin kararlarından biri olarak görmeleri şeklinde açıklamıştır.³⁴⁶

Karadâvî, bu tarz muhalefetlerin yoğun olarak görüldüğü hayvanların zekâtı ile ilgili hususlara da dikkat çekmiştir. Ona göre, hayvancılık Nübüvvet asrında, Arab'ın en büyük servet kaynağı idi. Bu yüzden zekât ile ilgili hüküm ve prensiplerin çoğu buradan alınmıştır, diyen Karadâvî, Hz. Peygamber'den sadır olan bu emir ve yasakların en fazla onun yöneticilik ve riyaset vasfıyla alakalı olacağını söyler.³⁴⁷

Karadâvî, buradan hareketle zekât kitaplarındaki ihtilafların sebeplerini de açıklamaya çalışmıştır. Hz. Ali'nin zekâtla ilgili rivayetlerinde “Sadaka toplayan görevli, hayvanlardan bir yaş büyüğünü alacak olursa, on dirhem geri verir” şeklinde emri mevcuttur. Resûlullah'ın zekât farızası ile ilgili belirlediği Hz. Enes'ten rivayet edilen hadîste geçtiği üzere, Hz. Ebu Bekir'in gönderdiği yazılı talimatta gelen, onun (Zekât veren şahsın beş yaşında bir deve vermesi gerekirken elinde bulunmadığı için onun yerine dört yaşında bir deve vermesi halinde, aradaki farkı telafi için) iki koyun veya yirmi dirhem vermesini bildiren haberde olduğu gibi farklılıklar vardır. Hz. Ali'den gelen zekât talimatnamesinde, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'den gelen talimatnamelere muhalif hususlar olduğunu belirten Karadâvî, bu talimatnamenin Hz. Peygamber'e ait olduğunda şüphe olmadığını belirtir. Karadâvî, bu hususta, Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'in belirlediği bir talimata muhalefeti nasıl caiz görebildiğini sorar. Ona göre, Hz. Peygamber bu miktarları, nübüvvet sıfatıyla değil de, o dönemdeki ümmetinin bir yöneticisi ve reisi sıfatıyla tayin etmiştir. Yöneticilik sıfatı da, içinde bulunan toplum için, zaman, mekan ve belirli hallerde en faydalı olan şeye itibar eder, diyen Karadâvî, Hz. Peygamber'in, nübüvvet sıfatının aksine, böyle bir ortamda bunu emrederken; zaman, mekan ve durumlar değişince, daha başka bir şey emredebilir, hatta tamamen değiştirebilir şeklinde açıklamaktadır. Ona göre, nübüvvet sıfatıyla sadır olanlar ise, her yerde ve her zamanda, bütün ümmet için bağlayıcı teşrî niteliği arzederler.³⁴⁸

³⁴⁶ Karadâvî, “*el-Cânibu't-teşri'î fi's-sünneti'n-nebeviyye*”, s. 72.

³⁴⁷ Karadâvî, agm., s. 73.

³⁴⁸ Karadâvî, agm., ss.73-74.

Karadâvî'ye göre, zekât olarak verilecek hayvanların arasındaki yaş farkını telâfi için belirlenen iki koyun veya yirmi dirhem tahdidi de bu durumdadır. Bu durumdaki farkın, dondurulmuş tek bir kıymet ile sabit kılınamayacağını söyleyen Karadâvî, koyun ile deve arasındaki farkın sabit kalsa bile, iki koyuna bedel olarak belirlenen yirmi dirhem sabit kalamayacağını belirtir. O, bu durum arasındaki farkın açıklamasında, koyunların kıymetinin artabileceği gibi, dirhem alım gücünün de düşebileceğini ifade eder. Bunu tam tersi de olabilir diyen Karadâvî'ye göre, Hz. Peygamber, bir koyunu yirmi dirhem ile takdir ederken, o günkü fiyatlar uyarınca ve yönetici vasfıyla belirlemiştir. Ona göre, bu halde, kıymet ve fiyatların değişmesine uygun olarak bizim de söz konusu farkı, başka bir miktar olarak belirlememize hiçbir engel yoktur. Hz. Ali'nin de uygulamasının bu yönde olduğunu açıklayan Karadâvî, bu yazılı zekât, talimatları arasındaki bir kısım detaylardaki ihtilafları bu şekilde yorumlamak ve böyle bir gerekçe ile izah etmek, senedini ve sübutunu eleştirerek reddetmekten daha evladır, der.³⁴⁹ Karadâvî, sığırların nisabı ve atların zekâtı hakkındaki farklı uygulamaları da bu açıdan değerlendirmektedir.³⁵⁰

Karadâvî, deliller arasındaki çelişkiden kaçmak için alimlerimizden bir çoğunun benimsediği nesh görüşüne de sık sık sığınmamak gerektiğini söyler. Ona göre nesh, ihtimal ile sabit olmaz. İki nastan birinin diğerini neshettiğini söyleyebilmek için, o ikisinden hangisinin sonra sadır olduğunun bilinmesi gerekir. Hakkında mensuh denilen hususlardan birçoğunun gerçekte mensuh olmadığı ifade eden Karadâvî, bir konudaki iki nassın, belli bir konumda, belirli sebep ve şartlarda sadır olan nebevî şer'i siyaseti temsil ettiğini söyler. Ona göre, hükmü gerektiren sebepler değişince, neticesi olan hüküm de değişir.³⁵¹

Karadâvî, Hz. Peygamber'in içtihatlarını da sünnetin teşrii açısından değerlendirmiştir. O, usûl ve kelam alimlerinin Hz. Peygamber'in içtihat etmesi hakkında görüş ayrılığına düştüklerini belirtir. Ona göre, alimlerden bazıları Hz. Peygamber'in şer'î hususlarda içtihadının olamayacağını, çünkü onun vahiy almaya kadir olduğunu dolayısıyla alt mertebedeki içtihada başvurarak daha üstün

³⁴⁹ Karadâvî, “*el-Cânibu't-teşri'î fi's-sünneti'n-nebeviyye*”, s. 75

³⁵⁰ Karadâvî, *İslam Hukukunda Zekât*, çev. İbrahim Sarmış, Kayıhan Yay., İstanbul 1984, I, ss. 189-203.

³⁵¹ Karadâvî, “*el-Cânibu't-teşri'î fi's-sünneti'n-nebeviyye*”, ss.78-79.

bir kaynak olan vahiyden veya zanna başvurarak yakînden (kesin bilgi) müstağni kalamayacağını belirtmişlerdir. Onlar, Yüce Allah'ın şu ayetini delil getirmişlerdir: “O, hevasından konuşmaz, o, ancak kendisine vahyedilen bir vahiydir.”³⁵² Karadâvî'ye göre, bu alimlerinin iddiasının tersine, bazı alimler de onun içtihadının sabit olduğunu söylemekte ve bu durumu bazı vakıalardan örneklerle açıklamaktadırlar.³⁵³ Karadâvî, bu örnekleri şöyle sıralar: Mesela; onun soru soran birine,

“Peki, babanın borcu olsaydı, bu hususta ne derdin?”³⁵⁴, Hz. Ömer'e,

“Mazmaza yapmış olsan ne olacaktı?”³⁵⁵, Hz. Abbas'a,

“İzhir otu hariç olsun”³⁵⁶ sözlerinde olduğu gibi Hz. Peygamber'in içtihat etmesinin caiz olduğu ve birçok davada bilfiil vuku bulduğunu söylediklerini aktarır. Karadâvî, alimlerin, Hz. Peygamber'in içtihat ettiği gibi bazen de hata edebileceği ve ardından hatasını tashih etmek üzere vahyin geldiğini ve ona doğrusunu açıkladığını, böylece Hz. Peygamber'in hata üzere bırakılmadığını söylediklerini aktararak, bu durumun dünya işleriyle ilgili olduğu zaman, iki gurup arasındaki görüş ayrılığının da büyüdüğünü söyler.³⁵⁷

Karadâvî'nin üzerinde durduğu önemli hususlardan bir tanesi de Hz. Peygamber'den irşad yoluyla gelen bazı konuların teşrî ifade edip etmediğidir. Ona göre, Hz. Peygamber'den gelen bazı konular, Allah'tan sevap almak ve O'nun hoşnutluğunu kazanmak arzusuyla yapılması istenilen dini konulardan değildir. O, bu konuların emir ve nehiy sigasında olmaları halinde bile durumun değişmeyeceğini söyler. Biz, bu konuyu daha önce Hz. Peygamber'in fiileri başlığı altında işlediğimizden burada fazla detaya girmeyi uygun görmedik. Karadâvî, Hz. Peygamber'in bazı emirlerinin vaciplik veya müstehaplık ifade etmediklerini, bunun içtihat etmeleri hatta o konuda başka bir re'ye başvurmaları caiz olan dünyevi maslahatlara irşad anlamında olduklarını gördüklerinde, sahabenin de böylesi emirleri terk edebildiklerini açıklamaktadır. Karadâvî, tıbbî

³⁵² Necm 53/3, 4.

³⁵³ Karadâvî, “*el-Cânibu't-teşri'î fi's-sünneti'n-nebevîyye*”, s. 82

³⁵⁴ İbn Mâce, Menâsik 10; Dârimî, Menâsik 23, 24; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 212, 259.

³⁵⁵ Ebû Dâvûd, Savm 33; Dârimî, Savm 21. .

³⁵⁶ Buhârî, Sayd 10; Müslim, Hac 445, 448.

³⁵⁷ Karadâvî, agm., s. 83.

nitelikli ve buna benzer, (mesela belli bir sürmeye, ya da belli türden yiyeceklere veya giyeceklere vb. teşvik eden) hadîslerin, terk edilmesiyle sevabı eksilmeyen, yapılmasıyla da artmayan irşad babından sünnetler olduklarını söyler. Resûlullah (s.a.v)'in, “siyatik hastalığına yakalanan kimseye, çölde yetişen koyunun kuyruğunu tavsiye etmesi”³⁵⁸ gibi emirler, Karadâvî'ye göre, yapanın sevap kazanacağı, terk edenin ise kınanacağı dini işlerden değil; Arap toplumunun tecrübesine bağlı dünyevî bir iş için irşad türündendir. O, müslümanın bugün onu terk edebileceğini, mütehassıs bir doktora gidip onun yanında tedavi görebileceğini söyler. Ona göre, böyle davranmak asla sünnete muhalefet olmaz.³⁵⁹

Karadâvî, herhangi bir kaba düşen sineğin batırılması ile ilgili hadîse de bu açıdan bakar. Ona göre, hadîs, dünyevî bir işte, besin maddeleri sınırlı ve az olan belirli bir çevreye yönelik irşadı temsil eder. O, evlatlarını belli bir sadelik ve sert hayat şartlarında yetiştiren ve onları cihad hayatına hazırlayan bir toplumda içerisinde sinek düşen bütün yemeği dökmeyeceğini söyler. Ona göre, hadîsin ihtiva ettiği “sineğin bir kanadında zehir, diğer kanadından da panzehir olduğunu”³⁶⁰ haber vermesi, çevre tecrübesinin, Arap tecrübesinin de üzerinde bir şeydir. Bu yüzden bu durumu yadırgayarak reddetme veya yalanlama ile karşılamamız gerekmektedir. Burada, İbnu'l-Kayyim'in görüşlerini de aktarmanın yararlı olacağı düşüncesindeyiz. Ona göre, tıp vb. husularla ilgili olarak gelen hadîslerin çoğu genel ve mutlak olarak alınamaz. Bunlar çoğu defa belli şartlar, belli mekanlar ve belli durumlarla ilgili oldukları için, başka durumlar hakkında geçerli olamazlar. Bilakis onlar, Hz. Peygamber'in beşeri görüş ve tecrübesinden sadır olmuştur.³⁶¹

Karadâvî, Hz. Peygamber'in bir insani yönüne vurgu yapmakta ve onun risaletinin, beşer oluşu gerçeğini ortadan kaldırmadığını belirtmektedir. Ona göre, Hz. Muhammed (s.a.v)'in söz ve fiilerinden bazıları, sırf beşer oluşunun gereği olarak sadır olmuştur ve bunlarda herhangi bir teşriî özellik yoktur. Karadâvî, Hz.

³⁵⁸ İbn Mâce, Tıp 14.

³⁵⁹ Karadâvî, agm., s. 84.

³⁶⁰ Buhârî, Bed'u'l-Halk 17; Tıb 58; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 229, 246, 263.

³⁶¹ İbnu'l-Kayyim, *Zadu'l-Mead*, IV, 98-99.

Peygamber'in, koyunun kol etini³⁶² ve kabağı sevmesi ile ilgili rivayetlerde³⁶³ bu durumların söz konusu olduğunu söyler. Ona göre bu durumlar, insanın tabiatı ile ilgili durum olup, insanların mizaçlarının farklılığına göre değişir. Şayet bir Müslüman, kol etini değil de, sırt veya baldır etini sevse, bunun ona bir zararı olmayacağını ifade eden Karadâvî, Hz. Peygamber'in sevdiği ve yediği halde, kendisinin hoşlanmadığı bir şeyi yemesinin de aynı olduğunu beyan eder.³⁶⁴

Karadâvî'ye göre, Hz. Peygamber, beşeriyeti gereği, hoşnut olduğu gibi, bazen de kızabiliyordu. Ondan gazap halinde bazı insanlara karşı kastetmediği bazı sözler veya dualar sadır olabildiğini söyleyen Karadâvî, ilim erbabının buna riayet etmelerini ve bu alanı, teşri ve hüküm çıkarma alanına geçirmemeleri gerektiğini belirtir. Karadâvî, Hz. Peygamber'in verdiği haberlerden bazısının vahiy olmadığını, bunların sadece hükümlerle alakalı olan emir ve nehiyleri içine almadığını, aynı şekilde haberleri de kapsadığını söyler. Ona göre, Hz. Peygamber bazen bir şey hakkında vahiyden değil de, kendi görüşü, beşeri bilgisi ve içinde yaşadığı çevrenin tecrübesiyle haber verebilir. Nitekim daha önce de belirttiğimiz hurma aşılama meselesi bunun bir örneğidir.³⁶⁵

E. Hadîs-Akâid İlişkisi

1. Haber-i Vahidin İtikatta Delil Olma Meselesi

Sahih haber-i vahidlerin ilim ifade edip etmemesi meselesi, üzerinde fazlaca tartışılan konular arasındadır. Burada bizim üzerinde duracağımız meselede ilimden kasıt, kati ve yakînî ilimdir. Geçmişte ve günümüzde sahih haber-i vahidlerin itikadî meselelerde ilim ifade ettiğini söyleyenler vardır. Özellikle günümüzde Elbanî gibi selefî muhaddislerin kanaati itikadî meselelerde sahih haber-i vahidlerin ilim ifade ettiği yönündedir. Ona göre hadîsler arasında bir ayırım yapmanın anlamı yoktur. Hz. Peygamber'in her dediğine uymakla emrolunduk.³⁶⁶ İşte bu noktada Karadâvî'nin ne düşündüğü daha bir anlam

³⁶² Buhârî, Et'ime 34.

³⁶³ Tirmizî, Et'ime 42.

³⁶⁴ Karadâvî, "el-Cânibu't-teşri'î fi's-sünneti'n-nebeviyye", s. 94.

³⁶⁵ Karadâvî, agm., ss. 98-99.

³⁶⁶ Elbanî, *Hadîs Üzerine*, (çev. Mehmet Kubat) Konya, 1992, ss. 78-105.

kazanmaktadır. Karadâvî'ye göre haber-i vahidin ilim ifade etmesinde üzerinde durulan üç husus söz konusudur:

1. İster bir karineyle olsun, ister olmasın haber-i vahid mutlak surette yakînî ilim ifade etmez.
2. Bir karine olmaksızın bile olsa, haber-i vahid ilim ifade eder.
3. Eğer birtakım karînelerle desteklenecek olursa haber-i vahid ilim ifade eder.

Birinci görüşün usûlcü ve kelamcılarının çoğunluğu ile Ebu Hanîfe, İmam Malik ve Şaffî'nin görüşleri olduğunu ifade eden Karadâvî, onlar haber-i vahidin yakînî ilim ifade etmediğini, yani gereğince amel etmeyi gerektiren bir ilim demek olmadığını belirtmişler ve onun yakînî bir ilim ifade ettiğini söyleyenlerin bu görüşünü de reddetmişlerdir. Ona göre bu tür bir iddia batıl bir iddiadır. Çünkü inceleyip şahitlik edenler bu iddiayı reddetmişlerdir. O, haber-i vahidin ihtimal ifade eden bir ilim olduğunun gayet açık bir şekilde görüldüğünü ve bunun bir gerçeklik olduğunu söyler.³⁶⁷

Burada haber-i vahidin ilim ifade etmediğini söyleyen Gazzâlî'nin görüşlerini de ifade etmeliyiz. Gazzâlî, haber-i vahid hakkında şöyle der:

“Haber-i vahid ilim ifade etmez. Onun ilim ifade etmediği kesin olarak bilinmektedir. Haber-i vahidin ilim ifade ettiği yönünde muhaddislerden yapılan nakil, haber-i vahidin delalet ettiği iş ve amelin gerekliliğini ifade eder. Zira zan da ilim ifade eder. Bu sebeple bazı muhaddisler, ‘haber-i vahid zahiri bir ilim ortaya koyar; ilmin ise zahiri, batını yoktur. Bilakis onun kendisi zandır, demişlerdir.’³⁶⁸

Karadâvî'ye göre, “haber-i vahidin bir karîne ile desteklenmemiş dahi olsa, ilim ifade eder” görüşünü savunanlar arasında Ahmed b. Hanbel, Davud ez-Zahirî, Hâris el-Muhasibî, Nâsuriddin el-Elbânî ve muhaddislerin çoğu bulunmaktadır. Aynı zamanda selef-i salihin de bu görüştedir. İbn Hazm'ın da bu görüşte olduğunu ilave eden Karadâvî, onun görüşlerini de aktarır. Ona göre,

³⁶⁷ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 120.

³⁶⁸ Gazzâlî, *el-Mustasfâ*, çev. Yunus Apaydın, Kayseri, 1993, I, 145.

sahih hadîs, ister *Sahihayn*'de, isterse diğer hadîs eserlerinde bulunsun, katî bir ilim ifade etmektedir. Adalet sıfatına hâiz bir kimsenin yine kendisi gibi ravilerden rivayet ettiği ve Resûlüllah'a ulaştırdığı her hadîs, hem ilim ifade eder hem de kendisi ile amel etmeyi gerektirir. Ahmed Muhammed Şakir de bu görüşü savunanlardandır. O, İbn Kesîr'in *İhtisâru Ulumi'l-hadîs* adlı eserine yaptığı *el-Bâisu'l-hasîs* adlı eserinde konuyla alakalı şöyle der: "Muhakkik surette delillerin bize gösterdiği görüş bu olup yakînî ilim, hadîste mütebahhır ravilerin durumlarını ve hadîsler konusundaki illetleri bilen alimlerden başkasının elde edemeyeceği nazari delillerle teyid edilen görüştür."³⁶⁹

Haber-i vahid konusundaki üçüncü görüş, onun ancak karînelerle desteklenmesi durumunda ilim ifade edeceği yönündedir ki, Karadâvî bu görüşü destekleyenler arasında, usûlcüler, kelamcılar ve bazı muhaddislerin olduğunu söyler. O, İbnu's-Salah ile mütekaddimun ve müteahhirun alimlerden, *Sahihayn* hadîslerini kesin bir şekilde kabul edenler ve onlara muvafakat edenlerin görüşlerinin de bu doğrultuda olduğunu ifade eder. Çünkü ona göre, ümmet *Sahihayn*'deki hadîsleri kabul etmiş olup bundan daha büyük karîne yoktur.³⁷⁰

İbnu's-Salah hadîs ilimlerine dair meşhur eseri *Mukaddime*'sinde, sahih hadîslerin kısımlara ayrılması ve derecelendirilmesi neticesinde, birinci dereceyi Buharî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettiği hadîslerin alacağını belirtir. Ona göre, bu kısma giren hadîslerin bütünü kesinlikle sahihtir. Haber-i vahidin zandan başka bir şey ifade etmediğini delil olarak ileri sürenlerin görüşlerinin aksine bu tür haberler, yakînî, tatbikî bir bilgi ifade etmektedir. Zira ümmet, bu hadîsleri tereddütsüz benimsemiştir. Çünkü bazen hataya düşmesine rağmen, zanla amel etmenin gerekliliği ümmet üzerine vacip olmuştur. İbnu's-Salah neden bu görüşü benimsediğini ise şöyle ifade eder:

"Bu görüşe meylim vardı ve onun kuvvetli bir görüş olduğunu sanıyordum. Sonra önceden tercih etmiş olduğumuz görüşün bu konudaki sahih görüş olduğunu fark ettim. Çünkü hatadan korunmuş olan Hz. Peygamber'in zannı yanılmaz. Ümmet ise icma ettiği

³⁶⁹ Ahmed Şakir, *el-Bâisu'l-Hasîs*, Beyrut, Daru'l Kütübi'l-İlmiye, ts, ss. 35-37.

³⁷⁰ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 122.

hususlarda hatadan korunmuştur. Bundan dolayı içtihadı mebnî icma, kesin olarak huccettir. Alimlerin çoğunun icması bu kabildendir.”³⁷¹

Karadâvî, Nevevî'nin İbnü's-Salah'ın görüşlerine muhalefet ettiğini belirtir. Karadâvî, Nevevî'nin Müslim şerhinde söylediklerine atıfla, haber-i vahidler konusunda *Sahihayn*'deki hadîslerle başkaları arasında fark bulunmadığını söyler. Ona göre, ümmetin *Sahihayn*'deki hadîsleri tereddütsüz kabulleri, hiçbir inceleme yapılmadan oradaki hadîslerle amel etmenin gerekliliği noktasındadır. Başkalarında ise böyle bir durum söz konusu değildir. O, *Sahihayn*'in dışındaki hadîs kitaplarında yer alan hadîslerle, onların sahihlik şartlarına hâiz olup olmadığı araştırması yapılmadan oradaki hadîslerle amel edilmeyeceğini belirtir. Ayrıca ona göre, *Sahihayn*'deki hadîslerle amel konusunda ümmetin icması, onların kesinlikle Hz. Peygamber'in sözü olduğunda ümmetin icma ettiği anlamına da gelmez.”³⁷²

Karadâvî, haber-i vahidin bilgi ifade etmesi ve delil olması açısından bu tür anlaşmazlıkları ortaya koyduktan sonra, bu alimler arasında anlaşmazlık konusu olan noktanın iyice açığa çıkarılmadığını ifade eder. Ona göre, eğer bu nokta iyice belirginlik kazanmış olsaydı, özellikle akîdevî konularda yakînî bilgi aramayı ve haber-i vahidin de karînesiz yakîn ifade etmediği görüşünü tercih ettikten sonra, marjinal düşünenler hariç iki gurubunda ittifak ettikleri görülmüş olacaktı.³⁷³

Karadâvî, “âhad hadîs, akîde ile ilgili bir meseleyi ortaya koyar mı koymaz mı?” diye sorduktan sonra, inanç esaslarından kastedilenin ne olduğunu açıklamakta ve bu soruya cevap vermektedir. Ona göre, bundan maksat, delaleti kesin olan muhkem ve sarîh Kur'an naslarıyla sabit olan; Allah'ın isim ve sıfatları, Hz. Peygamber'in O'nun kulu ve Resûlü olduğu, Kur'an'ı Kerim'in bir mucize olarak Allah katından indirildiği, Ahiret hayatı, Kabir azabı, Haşr, Hesap, Mîzan, Cennet-Cehennem, Kaza ve Kader, Meleklerle iman, Peygamberlere iman, Kitaplara iman vb. konularda ise; bilinmelidir ki bütün bu temel akîdevî konularda hiçbir müslümanın ihtilaf etmesi söz konusu değildir. Bu deliller

³⁷¹ İbnü's-Salah, *Mukaddimetü İbnü's-Salah ve Mehasinü'l-Istulâh*, ss. 100-101.

³⁷² Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 123.

³⁷³ Karadâvî, *age.*, s. 124.

üzerinde ümmetin icma ettiğini ifade eden Karadâvî, bunların ispatı için sünnetten delil getirmeye de gerek olmadığını söyler. Ona göre, bu prensipler ve esaslar konusunda sünnette yer alan deliller, Kur'an'daki esasın tekid veya açıklaması mahiyetindedir.³⁷⁴

Karadâvî, akidenin fer'i meselelerinin sahih sünnetle sabit olacağını söyler. O, akide terimiyle neyi kastettiğini ise şöyle açıklar:

“Eğer “akide” terimiyle, akidenin fer'i meselelerine dair konular, yani kabirde iki meleğin ölüyü sorgulaması, kabir azabı ve nimeti, ahirette Allah'ın görülmesi meselesi, kıyamet günü büyük günah işleyenlere şefaahat edilmesi ve asi müminlerin tevbe-i istiğfar etmedikleri günahlarının cezası olarak dilediği sürede cehenneme attıktan sonra Allah'ın onları oradan çıkarması, sırat ve mizan gibi, Kur'an'da kapalı olan ve sahih sünnetin açıklama getirdiği ya da Kur'an'da tevile açık ifadelerle yer alan meseleler kastediliyorsa ve bu konulardaki hadîsin sübutu sahih ve meseleye delaleti de açık ise, hadîsin delalet ettiği konuya imanın gerekliliği noktasında hiçbir Ehl-i sünnet aliminin ihtilafı olamaz. Ancak bu meselelerle ilgili hadîsin delalet ettiği konunun, aklın sınırlarını zorlayan bir husus olmaması, yani akıl cihetinden imkan dışı olmayan bir konu olması gerekir.”³⁷⁵

Bu konuda, Ebu'l-Mealî el-Cüveynî, *Luma'u'l-edille fi kavâidi ehli's-sünne ve'l-cemaa* adlı risalesinde şöyle demektedir: "Aklın onay verip caiz addettiği ve dinde yer alan her şeyin sahit olduğu bir gerçektir. Dinde varit olan kabir azabı, münker ve nekirin sorgusu ve ruhun kabirde sahibine iadesi, sırat, mizan, havz ve günahkârlar için şefaahat edileceği gibi hususlar da gerçektir.”³⁷⁶

Karadâvî'ye göre, İmam Gazzâlî de, *el-İktisad fi'l-i'tikâd* adlı eserinde ve *İhya's*ının *'Kavâidu'l-akâid* bölümünde bu görüşü teyid etmiş, Eş'arî ve Maturîdilerin bütün alimleri de bu anlayışı benimsemiş, berzah alemleri ve ahiretle ilgili konularda sahih hadîsleri inkâr eden Mu'tezile'nin görüşünü reddederek onlara şiddetli tenkitler yöneltmişlerdir.

³⁷⁴ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 125.

³⁷⁵ Karadâvî, *age.*, s. 126

³⁷⁶ Cüveynî, *Luma'u'l-edille*, ss.112-113.

Karadâvî, âhad haberler konusundaki anlaşmazlığın sebebinin iki farklı görüşten kaynaklandığını ifade eder. Ona göre birinci sebep, "akîde" kelimesiyle, inkarı tekfiri gerektiren bir mananın kastedildiği yolundaki görüştür. Buna göre sahih bir hadîsle sabit olan akîdevi bir meseleyi inkar eden evveliyetle İslam'dan çıkar ve Ehl-i kible olmaktan da azlolunur. Karadâvî'ye göre bu görüş, hamasi duygularla hareket eden, belki de arkalarında bazı büyük alimlerin bulunduğu hadîs ekolüne mensup genç kimselerin savunduğu görüştür. O, bu anlayışın hatalı bir görüş olduğunu, Eş'arî, Maturidî, Hanbelî, kelamcılar ile muhaddis fakih ve mutasavvıfların oluşturduğu Ehl-i sünnete dahil bütün mezhepler, kendilerine göre bid'at ehlinden olan Haricîler, Mu'tezile vb. fırkaları tekfir etmediğini ve İslam milletinden çıkarmadığını, bilakis onların Ehl-i bid'attan olduğunu belirtmekle yetindiklerini ifade eder. Ona göre, bu fırkaların, Ehl-i sünnet alimlerinden bir kısmının tevatür derecesine yükselttiği "müstefiz" nitelikli bazı hadîsleri inkar etmeleri bile, onların bu yargısını değiştirmemiştir. Çünkü mütevatir bir hadîsin inkarının küfrü gerektirdiği konusunda icma hasıl olmamıştır. O, Bilakis bu konudaki icma, İslam dininin olmazsa olmazlarından birini inkarı küfrü gerektireceği üzerinedir ki bu, salt tevatür ve icma konusunun ötesinde bir anlama sahiptir, der.³⁷⁷ Buna örnek olarak Deccal'in zuhuru ve insanları fitne-fesada düşürmedeki rolü, Mesih'in nüzûlü ve Deccal'i ödürmesi konuları gibi bazı kıyamet alametleriyle alakalı hadîslerin inkarı gösterilebilir. Karadâvî, bu meselelerin inkarı, selef ve Ehl-i sünnetin yolundan ayrılma olarak bir tür bid'at olarak değerlendirilse bile, küfrü gerektirmeyeceğini, çünkü bunların, zorunlu olarak inanılması gereken inançla ilgili meselelerden olmadığını belirtir.³⁷⁸

Karadâvî'ye göre, bu meseleden daha az öneme sahip diğer bir mesele de, mehdî ile ilgili hadîslerin yakînî ilim ifade ettiği görüşüdür ki bu konudaki hadîsler, yakînî ilim ifade edecek bir mertebeye ulaşmaz. O, *Sahihayn*'da da, mehdî ile ilgili sarîh hiçbir hadîsin bulunmadığını ve her ne kadar bazı hadîs alimleri bu hadîsleri tevatür derecesine yükseltmişler bile, bu tevatür iddiasından kolayca kuşku duymanın mümkün olduğunu söyler.³⁷⁹

³⁷⁷ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 127.

³⁷⁸ Karadâvî, age., s. 128.

³⁷⁹ Karadâvî, age., s. 128.

Karadâvî, ikinci olarak, Allah Teâlâ'nın gecenin son üçte birlik kısmında dünya semama indiğini gösteren nüzûl hadîsleri ile “sâk”, “kadem”, “parmaklar” ve “iki parmak” konusunda varit olan hadîsler gibi, selef ve halef uleması, yani isbat ve tevil taraftarları arasında ihtilafa yol açan hadîslerin, tartışma konusu olarak gündeme gelmesini zikreder. Ona göre, bu husustaki ihtilafi inceleyen ve bu konuda azıcık kafa yoran kimse görecektir ki, söz konusu meselelerdeki hadîsleri halef uleması, şayet hadîs senet yönüyle sabit ve sahihse onu inkar değil, bilakis sabit kılmaktadırlar. Buna karşılık, onların mecaz, istiare, kinaye ve temsil gibi Arap üslûbündeki farklılıkları göz önüne alarak hadîsi tevil ettiklerini, hadîs sahih olsun veya olmasın durumun aynı olduğunu ifade eder. Buna sebep olarak da, bu durumun inançla ilgili hususların dışındaki bir olgu olmasını gösterir.³⁸⁰

Ahmed b. Hanbel'den rivayet edilen görüşlerin farklılığı nedeniyle Hanbelîlerin konuyla ilgili görüşünün de farklılık arzettiğini tesbit ettiğini söyleyen Karadâvî, daha sonra bu mezhebin muhakkık alimleri ile usûlcülerinin çoğunun ahad haberlerin yakînî bir ilim ifade etmediği istikametinde görüş beyan ettiklerini de ilave eder.³⁸¹

2. Hadîsler Işığında Büyük Günahlar ve Küfür Meselesi

a. Hadîsler Işığında Büyük Günahlar

Karadâvî'nin üzerinde durduğu önemli meselelerden biri de büyük günahlar meselesidir. Karadâvî, büyük günahların imanı eksilteceğini fakat yıkmayacağını belirtir. Ona göre, küçük masiyetler ve büyük günah işleyenler, üzerinde ısrar etse ve tevbe etmeseler de, bu durum imanlarını soyar ve eksiltir; fakat kökünden kazımaz ve tamamıyla yok etmez. Karadâvî, bu görüşünü bir takım delillerle ispat etmeye çalışır.³⁸² Onun dayanmış olduğu deliller şunlardır:

1. Ona göre, şayet bu günahlar imanı kökünden kaldırsaydı ve işleyeni mutlak küfre soksaydı, o zaman masiyet ile riddet aynı şey olurdu. Günah işleyen kimse asi ise mürted olurdu ve ona mürted cezası verilirdi. Eğer durum böyle olsaydı, zina yapanın, hırsızın, yol kesenin, eşkiyanın, içki içenin ve de adam

³⁸⁰ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 128.

³⁸¹ Karadâvî, *age.*, s.129.

³⁸² Karadâvî, *Zahiretü'l-ğuluvv fi't-tekfîr*, Kahire, 1990, s. 42.

öldürenin cezalarının farklı olmayacağını ifade eden Karadâvî, bunun nass ve icma ile reddeldiğini belirtir.

2. Karadâvî, Kur'an'da kısas ayetinde, katil ile maktûlün velilerinin birbirinin kardeşleri olduğunu belirtir. Nitekim o ayette; “Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Özgüre karşı özgür, köleye karşı köle ve dişiye karşı dişi. Fakat kimin (hangi katilin) lehine kardeşi tarafından bağışlanma olmuşsa, bu taktirde örfü uymak ve ona (maktûlün velisine) güzellikle diyet ödemek gerekir.”³⁸³

3. Karadâvî'ye göre Kur'an'ı Kerim birbiriyle savaşan iki taifenin iman sahibi olduğunu isbat etmektedir. “Müminlerden iki topluluk birbirleriyle savaşacak olursa, aralarını bulup düzeltin. Şayet biri diğerine tecavüzde bulunacak olursa, artık tecavüzde bulunanla, Allah'ın emrine dönüncüye kadar savaşın...”³⁸⁴ Başka bir ayette de Yüce Allah şöyle buyurur: “Şüphesiz ki müminler kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını bulup düzeltin.”³⁸⁵ Karadâvî'ye göre, Kur'an'ın bu iki ayetle iki grup arasındaki savaşa rağmen, onların imanlı ve birbirlerinin din kardeşi olduklarını ispat etmiştir. O, Kur'a'nın bu hakikati, Hz. Peygamber'in, “Benden sonra birbirinizin boyunlarını vuran kafirler gibi olmayın!”³⁸⁶ hadîsi ile “İki Müslüman kılıçlarıyla birbirleriyle karşılaştıklarında, öldüren de öldürülen de ateştedir.”³⁸⁷ hadîsinin zahiri manasına rağmen beyan ettiğini belirtir. Karadâvî, Buhârî'nin bu son hadîs ile delil getirerek, günahların işleyeni küfre götürmediğini, çünkü Hz. Peygamber'in birbirine karşı kılıçlarıyla karşılaşan her iki tarafı da cehennemle tehdit etmekle beraber, Müslüman olarak isinlendirdiğini belirtmiştir. Ayrıca Karadâvî, bu ayet ve hadîslerde kastedilen şeyin hiçbir te'vil kabul etmeyen savaş olduğunu da belirtir.³⁸⁸

4. Karadâvî, dördüncü olarak Sahabe asrında yaşanan bir olayı örnek gösterir. Hatib b. Ebi Belta, Hz. Peygamber'in sıkı bir şekilde gizli kalmasını

³⁸³ Bakara 2/178.

³⁸⁴ Hucurât 49/9.

³⁸⁵ Hucurât 49/10.

³⁸⁶ Buhârî, Hacc 132; Edeb 43, 95; Hud 9, Diyât 2; Fiten 8; Müslim, İmân 119.

³⁸⁷ Müslim, Fiten 56.

³⁸⁸ Karadâvî, *Zahiretü'l-ğuluvv fi't-tekfir*, s. 43.

istememesine rağmen, Mekke'nin fethinden az bir zaman önce Hz. Peygamber'in haberlerini ve ordusunun Mekke'ye doğru hareket ettiğini Kureyş'e bildirmeyi istemek suretiyle günümüzde en büyük hainlik diye isimlendirilen suç gibi bir suç işlemiştir. Bunu üzerine Hz. Ömer, Hz. Peygamber'e şöyle dedi: "Ya Resûlellah! İzin ver de bunun boynunu vurayım. Çünkü o münafıklık yapmıştır." Bunun üzerine Hz. Peygamber, onun Bedir ehli olduğunu belirterek özrünü kabul etti ve onun bu fiilini, kendisini imandan çıkarıp küfre götüren bir fiil saymadı.³⁸⁹ Bu olay üzerine inen mümtetine süresinin başındaki ayetler de bunu teyid etmektedir: "Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları veliler edinmeyin. Siz onlara karşı sevgi yöneltiyorsunuz; oysa onlar haktan size geleni inkar etmişler, Rabbiniz olan Allah'a inanmanızdan dolayı elçiyi de sizi de yurtlarınızdan sürüp çıkarmışlardır. Eğer siz, benim yolumda cihad etmek ve benim rızamı aramak amacıyla çıkmışsanız, nasıl olur hâlâ onlara sevgi besliyorsunuz? Ben sizin gizlediklerinizi ve açığa vurduklarınızı bilirim. Kim sizden bunu yaparsa, artık o, elbette yolun ortasından şaşırıp sapmış olur."³⁹⁰ Karadâvî, bu ayette, Allah Teâlâ, "Siz onlara karşı sevgi yöneltiyorsunuz" kavli ile Hatib b. Ebi Belta'yı da iman edenlerin içine koyarak hitab etmiş olduğunu ve ayette onun düşmanı ile mü'minlerin düşmanlarını bir saydığını belirtir.³⁹¹

5. Karadâvî'ye göre, Bedir Savaşı'na katılanlardan biri olan ve Hz. Ebubekir'in kendisiyle artık ilişki kurmayacağına dair yemin ettiği Mistah b. Üsase'nin de aralarında bulunduğu Hz. Aişe'ye zina iftirasını atanlar hakkında inen şu ayetlerde de benzer durumlar söz konusudur. "Sizden faziletli ve varlıklı olanlar yakınlarla, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere mallarından vermekte eksiltme yapmasınlar, affetsinler ve hoş görsünler. Allah'ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz? Şüphesiz Allah çok bağışlayandır ve çok esirgeyendir."³⁹² Karadâvî, Mistah ve diğerlerinin tövbe ettikleri için özürlerinin kabul olmadığını söyler. Eğer böyle olsaydı, Allahu Teâlâ Müslümanlara onları

³⁸⁹ Karadâvî, *Zahiretü'l-ğuluvv fi't-tekfir*, s. 44.

³⁹⁰ Mümtetine, 66/1.

³⁹¹ Karadâvî, *age.*, s. 45.

³⁹² Nur 24/22.

affetmelerini, hoş görmelerini ve onlara ihsanda bulunmalarını emrederken tövbe etmelerini de şart koşardı. Fakat böyle bir durum söz konusu değildir.³⁹³

6. Karadâvî, kötülüklerin anası olan içkiyi içen kişiye müsamahakar davranan Muhammedî yaklaşımdan yola çıkarak, başka bir örnek vermektedir. Hz. Peygamber zamanında içki içen birine, Hz. Peygamber had cezasını vurmaya emretti. Sahabiler de ona vurdular. Adam cezasını çektikten sonra giderken, ashabdan bazıları ona, “Allah senin canını alsın!” dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber onlara şöyle buyurdu: “Böyle demeyiniz; şeytanı onun yardımcısı yapmayınız.”³⁹⁴ Karadâvî, buradaki yaklaşımı izah etmeye çalışır. Ona göre, Hz. Peygamber cezanın verilmesini emrediyor. Fakat onun Allah’ın rahmetinden kovulmasına ve lanetlenmesine, mü’minlerin çemberinden çıkarılmasına razı olmuyor; aksine onunla diğer mü’minler arasında kardeşlik olduğunu ispat ediyor. Onların ona söverlerken ve onu açıkça küçük düşürürlerken kalbinde şeytan için bir geçit açmalarını nehyediyor; onlara onun bağışlanmasını ve Allah’ın rahmetine kavuşması için dua etmelerini, ona kardeşlik, sevgi ve hidayet arzusu şuurunu vermelerini emrediyor.³⁹⁵

7. Buhârî’nin Hz. Ömer’den rivayet ettiği bir hadîs de konumuzu desteklemektedir: Resûlullah döneminde ismi Abdullah olup “hımar” diye lakabı olan bir adam vardı ki, bir defasında içki içtiğinden dolayı Resûlullah ona içki cezasını verdiğinde gülüyordu. Yine bir gün bu suçtan getirildi. Hz. Peygamber emretti ve yine cezası vuruldu. Bu esnada sahabeden biri şöyle dedi: “Ona lanet etmeyin! Allah’a yemin olsun ki, ben onun Allah’ı ve Resûlü’nü sevdiğini biliyorum.”³⁹⁶ Karadâvî’ye göre bu tavır, onun içkiye devam etmesine, içmekte ısrar etmesine ve içkiden dolayı yadırganmasına rağmen gösterilmiştir. İbn Hacer, *Fethu’l-Bâri*’de bu hadîsin nüktelerini beyan ederken şöyle demektedir:

a. Bu hadîste büyük günah işleyenlerin kafir olduğunu iddia edenlere reddiye vardır. Çünkü Hz. Peygamber, büyük günah işleyenlere lanet etmeyi nehyetmiş ve ona dua etmeyi emretmiştir.

³⁹³ Karadâvî, *Zahiretü’l-ğuluvv fi’t-tekfir*, Kahire, 1990, s. 45.

³⁹⁴ Buhârî, Hudûd 4; Ebû Dâvûd, Hudûd 35.

³⁹⁵ Karadâvî, age., s. 46.

³⁹⁶ Buhârî, Hudûd 5.

b. Yine bu hadîste büyük günah işleyen kişinin kalbinde bulunan Allah ve Resûlü'nün sevgisinin, büyük günah işlemekle yok edilmeyeceği gerçeği vardır. Çünkü Hz. Peygamber, mezkur adamın, kendisinden sadır olan günaha rağmen Allah ve Resûlü'nün sevdiğinden haber vermiştir.

c. Yine bu hadîste, kendisinden defalarca günah sadır olan kimsenin kalbinden Allah ve Resûlüllah (s.a.v) sevgisinin çekilip çıkarılmayacağı belirtilmektedir.

d. İçki içen kimseden imanı nefyeden, “Bir kimse mü'min iken içki içmez” şeklindeki hadîste imanın tamamıyla gittiği değil, imanın kemalinin zail olduğu belirtilmektedir.³⁹⁷

8. Karadâvî'ye göre bir başka delil de; “Lailahe illallah diyen” kimsenin zina ve hırsızlık yapsa da cennete gireceğini belirten hadîslerdir.

9. Diğer bir delil de, Hz. Peygamber'den sahih olarak rivayet edilmiş ve meşhur olan; onun, ümmetinden büyük günah işleyenlere şefaate edeceğini belirten hadîslerdir.

Karadâvî bu tür hadîslerin iki büyük hükme delalet ettiğini belirtir:

I. Şüphesiz onlar, büyük günah işlemekle Hz. Peygamber'in ümmet çemberinden dışarı çıkmazlar.

II. Yüce Allah, Hz. Peygamber'in bu şefaati sebebiyle ya onları, günahları dolayısıyla hak etseler de cehenneme girmekten affederek, ya da belirli bir zaman orada kalıp azaplarını çektikten sonra çıkararak onlara merhamet edecektir.³⁹⁸

Bunlardan ayrı olarak, şirkten başka her şeyin affedilme imkanına sahip olduğunu ifade eden Karadâvî, bundan başka diğer günahların ister büyük ister se de küçük olsun, Allah'ın dilemesine bağlı olarak affedilebileceğini belirtir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurur: “Hiç şüphesiz, Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındaki günahları ise dilediği kimse için bağışlar. Kim Allah'a şirk koşarsa elbette o uzak bir sapıklıkla sapmıştır.”³⁹⁹ Karadâvî, bu vb. ayetlerde geçen şirkten kastın, şirk-i ekber olduğunu söyler. Bu

³⁹⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri* VI, 215.

³⁹⁸ Karadâvî, *Zahiretü'l-ğuluuv fi't-tekfir*, s. 48.

³⁹⁹ Nisa 4/116.

ise, Allah-u Teâlâ ile beraber bir veya birçok ilah edinmektir. O, bu konuda İbn Hacer'e atıfla, Hz. Muhammed (s.a.v)'in peygamberliğini inkar eden kimse, Allah ile beraber başka ilah edinmese bile yine kafir olacağını ve tartışmasız olarak, bu kişiye de mağfiret edilmeyeceğini ifade eder.⁴⁰⁰

Karadâvî'ye göre, şirkten başka diğer bütün günahların ilahî meşiete bağlı olduğunu belirten, ayetin zımında bulunan hakikati teyid eden sahih hadîslerde vardır. Bunlardan birisi; Hz. Peygamber'in etrafında bulunan bir gurup sahabiye seslenerek; "Allah'a hiçbir şey ortak koşmayacağınıza, hırsızlık yapmayacağınıza, zina etmeyeceğinize, çocuklarınızı öldürmeyeceğinize, yalan-dolanlarla hiç kimseye iftirada bulunmayacağınıza ve iyilik hususunda isyan etmeyeceğinize dair bana bey'at ediniz. Sizden kim bunlara vefakar davranırsa, onun ecri Allah'a aittir. Her kim ki bunlardan birisini yapar ve bu sebeple dünyada cezalandırılırsa, bu onun için kefarettir. Her kim de bunlardan birini yapar da Allah onun bu ayıbını örterse, onun işi Allah'a kalmıştır, dilerse affeder, dilerse cezalandırır."⁴⁰¹ Karadâvî'ye göre, belki bu günahlardan dolayı ceza çekenler için, bu ceza temizleyici ve kefarettir. Şayet ceza çekilmişse, durum Allah'ın meşietine bağlıdır.⁴⁰²

b. Hadîslerde Küfr Terimleri

Karadâvî'ye göre, Kur'an ve sünnet terminolojisinde küfür kelimesi kullanılırken, dünya hükümlerine nisbetle insanı dinden çıkararak ve ahiret hükümlerine nisbetle cehennemde ebedi kalmasını gerektiren küfr-i ekber kastedilir. Buna karşılık, bazen de kişinin cehennemde ebedi kalmasını değil, cehennem ile tehdit edilmesini gerektiren ve onu İslam dininden çıkarmayan küfr-i asgar (küçük küfür) kastedilir. Ona göre bu küfür çeşidi ancak kişinin fasıklık ve isyankarlıkla damgalanmasına sebep olur. Karadâvî, küfr-i ekber'den kastın; Hz. Peygamber'in getirmiş olduğu dinden zaruri olarak bilinen her şeyi veya bunların bazısını kasten inkar etmek ve reddetmek, olduğunu beyan eder. Ona göre, küfr-i asgar ise, Allah'ın emrine muhalefet sayılan yahut O'nun nehyettiği

⁴⁰⁰ Karadâvî, *Zahiretü'l-ğuluvv fi't-tekfir*, s. 49.

⁴⁰¹ Müslim, *Hudûd* 41.

⁴⁰² Karadâvî, *age.*, s. 51.

yasakları işlemek suretiyle gerçekleşen diğer günahları kapsamaktadır.⁴⁰³ Karadâvî, bu konuda bize ulaşan birçok hadîsin olduğunu belirtir. Bu hadîslerden bazıları şunlardır:

- a. “Kim Allah’tan başkasına yemin ederse küfretmiş olur.”⁴⁰⁴
- b. “Müslümana sövmek fâsıklık, onu öldürmek ise küfürdür.”⁴⁰⁵
- c. “Benden sonra birbirinizin boynunu vuran kafirler olmayın.”⁴⁰⁶

Karadâvî’ye göre, bu ve benzeri nasslarda varid olan küfür, diğer bazı delillerden dolayı, kişiyi dinden çıkararak küfür değildir. Çünkü sahabe de birbirleriyle savaşmıştı. Ama onlardan bazıları diğer bazıları tekfir etmiyordu.⁴⁰⁷ Kur’an’ı Kerim’de “Müminlerden iki taife birbirleriyle savaşsın...”⁴⁰⁸ ayetiyle birbirleriyle savaşan iki taifenin mü’min olabileceğini ifade eden Karadâvî, onlar arasında din kardeşliğinin devam ettiğini de ispat ettiğini belirtir. “Şüphesiz mü’minler kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin”⁴⁰⁹ ayeti buna işaret etmektedir. Karadâvî, “Her kim Müslüman kardeşine kafir derse...” hadîsinde birbirlerine kafir diyen iki Müslümanın kardeş olduğunu ve bu olayın Müslüman ile kafir arasında olmadığını belirtiyor. Böylece kardeşine kafir diyenin bu sözüyle İslam dairesinden dışarı çıkmadığına delalet etmektedir.⁴¹⁰

Karadâvî, “Kim Allah’tan başkasına yemin ederse, şüphesiz küfretmiştir” hadîsi ile “Kim bir falcı veya kahine gider de onun dediğini tasdik ederse, şüphesiz o, Allah’ın Muhammed (s.a.v)’e gönderdiğini inkar etmiştir” şeklindeki hadîs ve buna benzer hadîsler de yukarıdaki gerçeği ifade ettiğini söylemektedir. Geçmiş zamanlarda hiçbir alimin yukarıdaki fiilleri dinden çıkararak ve İslam’dan döndüren fiiller olarak saymamıştır diyen Karadâvî, insanların zaman zaman bu tür davranışlarda bulunduğunu söyler. Ona göre, bu tür hareketleri yüzünden ilim ve din adamları onları yadırgadığını, onların sapık ve fasık olduklarını söylüyorlardı. Buna karşılık, onların mürted olduklarına hüküm vermiyorlar,

⁴⁰³ Karadâvî, *Zahiretü'l-ğuluuv fi't-tekfir*, s. 52.

⁴⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 125.

⁴⁰⁵ Buhârî, İman 36; Edeb 44; Fiten 8; Müslim, İman 116.

⁴⁰⁶ Ebû Dâvud, Menâsik 23; Tirmizî, Zekât 34; İbn Mâce, Vesâyâ 6; Nesâî, Hac 16.

⁴⁰⁷ Karadâvî, age., s. 53.

⁴⁰⁸ Hucurât 49/9.

⁴⁰⁹ Hucurât 49/10.

⁴¹⁰ Karadâvî, age., s. 54.

onları eşlerinden ayırmıyorlar, onların kabristana defnedilmesini nehyetmiyorlardı.⁴¹¹

Karadâvî, küfr-i ekber'in ise, imanın zıddı olduğunu ve “Şu kafirdir, şu da mü'mindir” şeklinde tarif edildiğini belirtir. Aşağıdaki ayetler bu anlamdadır:

“Onlardan kimi inandı, kimi inkar etti...”⁴¹²

“Allah, iman edenlerin velisi (dostu ve destekçisi) dir. Onları karanlıklardan nura çıkarır. İnkâr edenlerin dostu ise tağuttur. Onları nurdan karanlığa çıkarırlar. İşte onlar ateşin halkıdır, orada ebedi kalacaklarıdır.”⁴¹³

“Kendilerine apaçık belgeler geldiği ve elçinin hak olduğuna şahit oldukları halde, imanlarından sonra küfre sapan bir kavmi Allah nasıl hidayete erdirir?”⁴¹⁴

Karadâvî'ye göre küfr-i asgarın zıddı şükürdür. İnsan ya bir nimet için şükredici olur ya da hakkını yerine getirmeyerek -gerçi onu reddetmekle kafir olmasa da- nankör olur.⁴¹⁵ Allah Teâlâ insanın bu vasfı hakkında şöyle buyurur: “Şüphesiz biz ona yolu gösterdik. Artık o, ya şükredici olur, ya da kafir olur.”⁴¹⁶ Başka bir ayette de Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Her kim şükrederse, o ancak kendi lehine şükretmiştir. Kim de küfrederse (nankörlük yaparsa) şüphesiz benim Rabbim müstağnidir ve kerîmdir.”⁴¹⁷

Sahih-i Buhârî'de de, cehenneme girmelerinin sebebi hakkında hadîste şöyle buyrulur: “Şüphesiz onlar inkar (nankörlük) ediyorlar. Bunun üzerine sahabe dedi ki: Allah'ı mı inkar ediyorlar? Hz. Peygamber şöyle cevap cevap verdi: Onlar dostluğa ve iyiliğe küfr (küfran-ı nimet) ediyorlar.”⁴¹⁸ Karadâvî, Buhârî'nin Sahihi'nde “Kitabu'l-İman bölümünde, büyük günahları işlemeleri sebebiyle Müslümanları tekfir eden Hariciler'i reddetmek için birçok bab koyduğunu söyler. Bu bablar, “Bab-u Küfrani'l-Aşir” ve “Küfri düne küfrin”

⁴¹¹ Karadâvî, *Zahiretü'l-ğuluuv fi't-tekfir*, s. 54.

⁴¹² Bakara 2/253.

⁴¹³ Bakara 2/257.

⁴¹⁴ Nisa 4/86.

⁴¹⁵ Karadâvî, *age.*, s. 55.

⁴¹⁶ El-İnsan 76/3.

⁴¹⁷ En-Neml 27/40.

⁴¹⁸ Buhârî, İman 17.

bablarıdır. Karadâvî, “Küfr dîne küfr” ibaresinin, Allah’u Teâlâ’nın “Allah’ın indirdiğiyle hükmetmeyenler var ya, işte onlar kafirlerin ta kendileridir”⁴¹⁹ kavli şerifinin tefsiri hakkında İbn Abbas ve bazı tabîlerden rivayet edildiğini belirtir. Ona göre, küfrün büyük ve küçük olmak üzere değişik derecelere taksim edilmesi, ümmetin selefinden rivayet edilmiş bir taksimdir. Bu taksim şirkte de, nifakta da, fiskta da, zulümde de cereyan etmektedir, diyen Karadâvî, bütün bu saydıklarımız, insanın ebedi olarak cehennemde kalmasına sebep olan “büyük” ve buna sebep olmayan ve dinden çıkarmayan “küçük” küfrün kısımlara ayrıldığını da belirtir.⁴²⁰

Karadâvî, Buharî’nin, “Bâbu zulmin dîne zulm” bahsinde İbn Mes’ud’un rivayet ettiği şu hadîsi delil aldığını ifade eder: “İman edenler ve imanlarını zulüm ile karıştırmayanlar, işte güvenlik onlar içindir ve onlar hidayete ermişlerdir”⁴²¹ ayeti nazil olduğunda sahabe dedi ki: ‘Ya Resûlellah! Hangimiz kendisine zulmetmez ki? Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ‘Burada kastedilen sizin dediğiniz zulüm değil, imanlarına şirk karıştırmaktır. Yoksa siz Yüce Allah’ın şu sözünü duymadınız mı? “Şüphesiz şirk büyük bir zulümdür.”⁴²² Karadâvî bu hadîsin delalet yönünü şu şekilde izah eder: “Sahabe, ‘zulüm ile karıştırma’ sözünden bütün günahları anlamışlardı. Hz. Peygamber de onların bu anlayışlarını reddetmedi. Ancak bu ayette zulümden maksadın zulüm çeşitlerinden en büyüğü olan şirk olduğunu onlara açıkladı. Bu da zulmün çeşitli mertebelere ayrıldığını göstermektedir.”⁴²³

c. Hadîslerde Kullanılan Cahiliye ve Nifak Tabirleri

Karadâvî’ye göre iman; küfür, cahiliye ve nifak şubelerinden birçoğunu kapsayabilir. Bu hakikatin eskiden olduğu gibi şimdi de birçoklarına gizli kaldığını söyleyen Karadâvî’ye göre onlar insanın ya tam bir mü’min ya da tam bir kafir olduğunu, bu ikisi arasında bir makamın bulunmadığını ve insanın saf bir muhlis veya saf bir münafık olduğunu zannetmişlerdir. O bu yönteme sıkça başvurulduğunu ve tüm dikkatleri her iki tarafa çekip, orta mertebeye itibar

⁴¹⁹ Mâide 5/44.

⁴²⁰ Karadâvî, *Zahiretü'l-ğuluvv fi't-tekfir*, s. 57.

⁴²¹ En’am 6/82.

⁴²² Lokman 31/13.

⁴²³ Karadâvî, *age.*, s. 58.

etmediklerini belirtir. Onlara göre bir şey ya beyaz, ya da siyahtır. Karadâvî'ye göre, bizim bir fert veya topluluk için; kamil imanın sıfatlarını gerçekleştirmeyip, içlerinde kimi münafık özelliklerini, küfür şubelerini veya cahiliye ahlaki gördüğümüzde hemen mutlak olarak küfür, hakiki münafık veya küfre düşen cahiliye hükmünü vermemiz doğru değildir. Ona göre böyle yapanlar, imanın küfürden veya nifaktan bir özellikle hiçbir zaman bir araya gelmeyeceğine, İslam ile cahiliyenin bir arada bulunmayan iki zıt kutup olduğuna inanırlar. Bu inancın, mutlak yani kamil iman ile mutlak küfür veya İslam ile hakiki cahiliye açısından doğru olduğunu söyleyen Karadâvî, bazen mutlak iman ile küfür veya mutlak iman ile nifak yahut mutlak İslam ile cahiliyenin bir araya gelebileceğini belirtir.⁴²⁴

Bazı hadîslerde bu tür terimlerin bulunduğunu ifade eden Karadâvî, bu hadîslere Hz. Peygamber'in Ebu Zerr'e söylediği; "Sen de cahiliye hasleti bulunmaktadır"⁴²⁵ şeklindeki ifadesini örnek verir. Karadâvî, Hz. Peygamber'in bu sözü, Ebu Zerr daha cihad ve sıdk bakımından yeni Müslüman iken söylediğini belirtir. Başka bir hadîs de şöyledir: "Her kim ki, Allah yolunda gazve (cihad) etmeden ve gazveyi niyetlenmeden ölürse, o nifaktan bir şube üzere ölür."⁴²⁶ Bir başka hadîste ise; "Kalpler döt çeşittir: Kılıflı ve kilitli kalp ki, bu, kafirin kalbidir. Ters yüz olan kalp ki, bu da münafığın kalbidir. Pürüzsüz ve içinde parlak bir kandil bulunan kalp ki, bu da mü'min kalbidir. Diğer kalp de, içinde hem iman hem de nifak bulunan kalptir. Kalbin içindeki iman temiz su ile beslenen ağaç gibidir. İki maddeden hangisi diğerine galip olursa, o hakim olur."⁴²⁷

Karadâvî burada İbn Teymiyye'ye atıfla, selevin dilinde, bu manada kalpte bir imanın da nifakın da aynı anda bulunabileceğine dair pek çok sözün olduğunu söyler. Buna örnek olarak şu hadîsi verir: "Kimde nifak şubelerinden biri bulunursa, onda terk ettiği zamana kadar nifaktan bir şube bulunmuş olur."⁴²⁸ Karadâvî, bu şubenin, birçok iman şubesiyle bir arada bulunduğunu söyleyerek,

⁴²⁴ Karadâvî, *Zahiretü'l-ğuluuv fi't-tekfir*, ss. 58-59

⁴²⁵ İbn Mâce, Edeb 10; Ebû Dâvûd, Edeb 124.

⁴²⁶ Müslim, İmaret 158; Ebû Dâvûd, Cihâd 18.

⁴²⁷ Müslim, İman 44.

⁴²⁸ Buhârî, İman 24; Mezâlim 17; Müslim, İman 106; Ebû Dâvûd, Sünnet 16; Tirmizî, İman 14.

başka bir hadîsi daha örnek vermektedir: “Kalbinde zerre kadar iman bulunan herkes cehennemden çıkacaktır.”⁴²⁹ Bu hadîsten yola çıkan Karadâvî’ye göre, kendisinde azın azı kadar bile iman bulunan kimsenin cehennemde ebedi olarak kalmayacağı, kendisinde nifaktan çok miktarda bulunanın da kendisinde bulunduğu kadar azap çekeceği ve daha sonra cehennemden çıkacağı anlaşılmaktadır. Ona göre Yüce Allah’ın bedeviler hakkındaki şu ayeti de bu manadadır: “Bedevîler dedi ki: İman ettik. De ki: Siz iman etmediniz, ancak teslim (Müslüman) olduk deyin. İman henüz kalplerinize girmiş değildir.”⁴³⁰ İbn Teymiyye, âyetin imanın onların kalplerine girdiğini nefyettiğini, ancak bunun onların kalplerinde imandan bir şube bulunmasına mani olmadığını söyler. İbn Teymiyye, konuyla alakalı başka bir yerde bu konuya değinerek şöyle demektedir: “Burada kastedilen şudur: Müminlerin en hayırlı olanları cennetin en üst derecelerinde olacaktır. Münafıklar ise gerçi dünyada zahiren Müslüman görünseler ve haklarında zahiren Müslümanlara uygulanan hükümler cereyan etse de, cehennemde en alt tabakasında yer alacaklardır. Kalbinde hem iman hem de nifak bulunup müslüman olarak tanınanlar ise halis münafık değildirler. Bu durumda olanlar, şayet nifakları imanlarına galip ise mü’min ismini hak etmezler; aksine münafıklık ismi onlara daha yakındır.”⁴³¹

3. Hadîsler Işığında Küçük Şirk Çeşitleri

Büyük şirkin dışında şirkin başka çeşitleri de vardır. Küçük şirk olarak adlandırılan bu şeyler, büyük günahlardandır. Bunların günahının Allah katında diğer büyük günahlardan daha büyük olabileceğini vurgulayan Karadâvî, hadîslerden yola çıkarak onları on başlık altında tasnif etmiştir. Şimdi bunları görelim.

a. Allah’tan Başkası Adına Yemin Etmek

Allah’tan başkası adına yapılan yeminler, küçük şirk sayılır. Peygamber adına, Kâbe-i Şerif adına, evliyadan biri, büyüklerden biri, baba, dede vb. adına yapılan yeminler bu kategoriye girer. Nitekim, Hz. Peygamber, bir hadîslerinde

⁴²⁹ Tirmizî, Cehennem 10.

⁴³⁰ Hucurât 49/14.

⁴³¹ İbn Teymiyye, Mecmû’u’l Fetevâ, *Kitabu’l-İmâni’l-Kebir*, c. 7, s. 303.

şöyle buyurur: “Kim Allah’tan başkası adına yemin ederse kafir ya da müşrik olur.”⁴³² Karadâvî’ye göre, bu tür yeminde şirkin söz konusu olması, yemin edilene ta’zimde bulunulmasından dolayıdır. O, ta’zim ve takdisin yalnızca Allah’a yapılacağını ve O’ndan başkası adına yapılan yeminlerin nehyedildiğini belirtir. “Babalarınız adına yemin etmeyin. Kim yemin ederse, Allah adına yemin etsin veya terk etsin”⁴³³ hadîsi de bunu ifade etmektedir. Allah’tan başkası adına yapılan yeminlerde, bir kefaretin söz konusu olamayacağını belirten Karadâvî, bu tür yeminlerin bir şirk olduğunu ve şirkin de bir değerinin olmadığını ifade eder. Bu tür bir yeminde bulunan insanın tıpkı Resûlullah’ın “Kim Lat ve Uzza adına yemin ederse, hemen lailahe illallah desin.”⁴³⁴ hadîsinde olduğu gibi Allah’tan istiğfar dilemesi gerekir.⁴³⁵

b. Halka ve İp Takmak

Karadâvî’ye göre tevhid, Allah’ın kâinata ortaya koyduğu sebeplere sarılmaya karşı çıkmaz. Açlığı gidermek için yemek, susuzluğa karşı su, tedavi için ilaç, savunma için silah gereklidir. İnsan hastalandığında doktora gider. Doktora ona bir ilaç verir ya da ameliyat veya başka bir şeyi uygun görür. Hasta da bunlara kulak verir, yerine getirir. Bu tevhidden dışarı çıkmak değildir. Ona göre, tevhidin karşı çıktığı şey; meydana gelen veya meydana geleceği sanılan bir belayı def etmek için, Allah’ın meşru kılmadığı gizli sebeplere sarılmaktır. Madeni halkalar takmak, kola ip bağlamak, tevhide aykırı davranışlardır.⁴³⁶ Bu hususta Ahmed b. Hanbel’in İmran b. Husayn’dan rivayet ettiği şu hadîsi örnek verebiliriz: “Hz. Peygamber, bir adamın kolunda halka gördü. Sende tunçtan bir şey görüyorum, yazıklar olsun, nedir bu, dedi. Zayıflıktan takıyorum deyince; o, senin ancak zayıflığımı artırır, çıkar onu. Eğer bu senin üzerinde iken ölürsen, kesinlikle kurtuluşa eremezsin.”⁴³⁷

⁴³² Müslim, Eymân 1; Ebû Dâvûd, Eyman 4.

⁴³³ Buhârî, Eymân 4; Müslim, Eyman 1.

⁴³⁴ Buhârî, Eymân 5; İsti’zân 52; Müslim, Eymân 5; Ebu Dâvud, Eymân 4.

⁴³⁵ Karadâvî, *Tevhidin Hakikati*, s. 45.

⁴³⁶ Karadâvî, age., s. 46.

⁴³⁷ Buhârî, Tevhid 27.

Karadâvî'ye göre, Hz. Peygamber'in bu konunun üzerinde bu derece durmasının sebebi; şirkin türlerinden sakındırmak, sahabeye bu kapının tamamen kapatılmasını öğretmek içindir.⁴³⁸

c. Nazar Boncuğu ve Muska Takmak

Şirk çeşitlerinden bir tanesi de nazar boncuğu ve muska takmaktır. Karadâvî, özellikle Arapların çocuklara taktığı bu şeylerin, çocuklara nazar değmesini engellediği ve onları cinlerden koruduğuna inandıkları bir cahiliye geleneği olduğunu söyler. İslam bunları ortadan kaldırmış, koruyucu olmadıklarını öğretmiştir. Konuyla alakalı olarak, Peygamber Efendimizin; “Kim boncuk asarsa, Allah onun işini bitirmez. Kim katır boncuğu takarsa Allah onu korumaz”⁴³⁹ ve “Boncuk takan şirk koşmuş olur”⁴⁴⁰ hadîslerini örnek verebiliriz. Boncuk takmanın anlamını; onun bir hayrı cebellettiğine veya bir şerri defettiğine kalbin inanması şeklinde ifade eden Karadâvî, bunun kesinlikle bir şirk olduğunu ve şirke yol açan sebebinin de, Allah'tan başkasından zararın def edilmesini istemek olduğunu belirtir. Nitekim Allah Kur'an'ı Kerim'de şöyle buyurur. “Allah sana bir sıkıntı verirse, O'ndan başkası gideremez. Sana bir iyilik verirse başkası onu engelleyemez. O her şeye gücü yetendir.”⁴⁴¹

Bu boncuk türlerinin halk arasında yaygınlaştığını, insanların bu yüzden büyük günah işlemekte olduklarını ifade eden Karadâvî, gücü yeten herkesin, bu tür alışkanlık ve uygulamalardan insanları vazgeçirmelerinin üzerlerine vacip olduğunu ifade eder. Nitekim Hz. Peygamber; “Kim bir insanın boncuk ve muska takmasını engellerse, bir köle azad etmiş gibi sevaba girer”⁴⁴² buyurarak Müslümanları bu konuda teşvik de etmiştir. “Eğer bu muska, Kur'an ayetlerinden bir ayet veya Allah'ın isimlerinden biri olursa, bu durumda bunu kullanmak nehy kapsamına girer mi? Yoksa istisna edilip takılması caiz olur mu?” diye soran Karadâvî, selefın bu hususta ihtilaf ettiğini, bazılarının ruhsat verdiğini; bazılarının da yasakladığını belirttikten sonra Kur'an'dan bile olsa her türlü muskanın kullanılmasının caiz olmadığını şu delillerden dolayı tercih etmektedir:

⁴³⁸ Karadâvî, *Tevhidin Hakikati*, s. 46.

⁴³⁹ Müslim, *Tevhid*, 33.

⁴⁴⁰ Buhârî, *Tevhid* 30.

⁴⁴¹ En'am 6/17.

⁴⁴² Buhârî, *İman* 29.

1. Muska, boncuk konusundaki nehyin genel olması. Bu konudaki hadîsler hiçbir istisnai durum belirtmemektedir.

2. Seddü'z-zeria (şerre giden yolun kapatılması). Kur'andan olan muskanın takılmasına ruhsat verildiğinde başka şeylerin takılmasına kapı aralanmış olur. Şer kapısı açıldığında, bir daha kapanmaz.

3. Bu, Kur'an'ın pisliklerle karşı karşıya gelmesine sebep olur. Çünkü kişi def-i hacet, cünüplük vb. durumlarda bunu üzerinde bulundurur.

4. Bu işte Kur'an'ı hafife alma, getirdiklerine muhalif bir tavır vardır. Dosdoğru olan bu kitabı Allah, insanlara hidayet rehberi olsun, karanlıklardan nura çıkarsın diye indirmiştir. Kadınlara ve çocuklara muska ve boncuk olsun diye değil.⁴⁴³

d. Üfürükçülük

Üfürükçülük de tevhide zıt olan şeylerdendir. Karadâvî'ye göre üfürükçülük; Cahiliye Araplarının kendilerinden afetleri koruduğu inancıyla; cinlerden yardım dileyerek söyledikleri bazı yabancı ve anlamsız ifadelerdir. Üfürükçülüğün bir çeşit şirk olduğunu ifade eden Karadâvî, "Üfürükçülük, muska, boncuk ve sihir şirktir"⁴⁴⁴ hadîsini buna örnek göstermektedir. Karadâvî'ye göre, haram olan okuyup üfleme, içinde Allah'tan başkasından yardım isteme bulunan veya küfür ya da şirk bulunan üflemelemdir. Bunun dışındaki okuyup üflemenin bir zararı yoktur.⁴⁴⁵ Karadâvî, Suyuti'ye atıfla şu üç şart bulunursa, okuyup üflemenin caiz olduğunda ulemanın ittifakı olduğunu söyler. Bu üç husus şunlardır:

1. Allah'ın kelamı, isimleri veya sıfatlarıyla olması.

2. Arapça ve anlaşılır bir şekilde olması.

3. Gerçekte bunun bir etkisinin bulunmadığına, bunun Allah'ın takdiriyle olduğuna inanılması.⁴⁴⁶

⁴⁴³ Karadâvî, *Tevhidin Hakikati*, ss. 47-48.

⁴⁴⁴ Nesâî, Tahrîm 19.

⁴⁴⁵ Karadâvî, age., ss. 48-49.

⁴⁴⁶ Karadâvî, age., ss. 50-51.

e. Büyücülük

İslam'ın yasakladığı şirkin başka bir çeşidi de büyüdür. Karadâvî'ye göre büyü, hayal ve vehim aynı şeylerdir. Büyücülük, Allah'ı bırakıp, cin, şeytan ve yıldızlardan yardım dileme bulunduğundan dolayı şirktir. Hadîsi şerifte şöyle buyrulur: “Kim bir düğüm bağlar ve ona üfürürse; sihir yapmıştır. Kim de sihir yaparsa, şirk koşmuş olur.”⁴⁴⁷ Büyünün İslam'da ve diğer semavi dinlerde büyük günahlardan olduğunu ifade eden Karadâvî, Kur'an'da geçen; “Sihirbaz nereden gelirse gelsin başarı kazanamaz”⁴⁴⁸, “Yaptığınız sihirdir. Ancak, Allah onu boşa çıkaracaktır. Allah fesat edenlerin işini elbette düzeltmez”⁴⁴⁹ ayetleriyle Allah'ın bunların kötü ve faydasız şeyler olduğunu emrettiğini görmekteyiz. Buna karşılık Kur'an bize, sihrin ve onu yapanların şerrinden Allah'a sığınmayı da öğretmektedir: “Düğümlere nefes eden düğümcünün şerrinden Allah'a sığınırım.”⁴⁵⁰ Selef imamlarının çoğuna göre büyü yapanın kafir, büyüünün de küfür olduğunu ifade eden Karadâvî, birçok sahabeden rivayet edildiğine göre de büyü yapanın cezası kılıçla öldürülmektir, demektir. Ona göre, sihrin kendisinin haram olduğu gibi, bunu tasdik eden, bu işte çalışan ve katkısı bulunan da günaha ortaktır.⁴⁵¹ Bu hususuta, Hz. Peygamber şöyle buyurur: “Üç kişi cennete girmeyecektir: Sürekli içki içen, sihri teyid eden, sıla-i rahmi kesen.”⁴⁵²

f. Müneccimlik

Büyünün bir çeşidi de müneccimlikdir. Karadâvî'ye göre burada kastedilen ve bunu yapanların da zannettikleri şey, gelecekte meydana gelecek, özel ve genel olayları yıldız aracılığıyla, onlara bakarak haber vermektir. Peygamberimiz ; “Kim yıldızlara bakarak haber vermeye çalışırsa, büyüyle haber vermiş olur”⁴⁵³ buyurmaktadır. Karadâvî'ye göre bu hadîs, astronomi ilmi, yıldızların uzaklığını, yerlerini, yörüngelerini, gözlem ve araçlarla inceleyen bilim hakkında değildir. Bu ilm-i felek (astronomi)tir. Astronomi, ilkeleri, kuralları ve araçları olan bir ilimdir. Ancak bu hadîs, bu ilmi küfre götürecek şekilde, gaybı bildiği iddiasıyla –ki, gayb

⁴⁴⁷ Nesâî, Tahrîm 44.

⁴⁴⁸ Taha 20/69.

⁴⁴⁹ Yunus 10/81.

⁴⁵⁰ Felak 113/4.

⁴⁵¹ Karadâvî, *Tevhidin Hakikati*, ss. 50-51.

⁴⁵² Ebû Dâvûd, Tevhid 22.

⁴⁵³ Ebû Dâvûd, Tıbb 22.

bilgisine sadece Allah'ın sahip olmasından dolayı şirke düşülmüş olmaktadır-öğrenenler hakkındadır.⁴⁵⁴

g. Kâhinlik ve Falcılık

Kahin ve falcı münecim gibi müşriktir. Kâhin ve falcıların, gaybı bildiğini iddia etikleri için müşrik olduklarını ifade eden Karadâvî'ye göre, ister gelecek için, isterse insanın içindekileri için kehanette bulunsun durum fark etmez. Cinlerle ilişki kurarak, bakarak, kuma bir şey çizerek, fincan vb. bakarak yapmış olsa da şirk ifade etmesi açısından hiçbir fark yoktur. “Kim bir falcıya gidip bir şey sorar ve ona inanırsa, kırk gün namazı kabul olmaz”⁴⁵⁵ ve “Kim bir kâhine gider ve onun söylediklerini tasdik ederse, Muhammed (s.a.v)’e indirileni inkar etmiş olur”⁴⁵⁶ hadîsleri bu hususta Peygamberimizden sadır olmuştur. Kur’an’ı Kerim’de Allah Teâlâ, “Göklerde ve yerde gaybı Allah’tan başka bilen yoktur, de.”⁴⁵⁷, “Gaybın anahtarları O’nun katındadır. Onları ancak O bilir.”⁴⁵⁸, “Gaybı bilen Allah, gayba kimseyi muttali kılmaz. Ancak Peygamberlerden, bildirmek istediği bunu dışındadır”⁴⁵⁹ ayetleriyle gaybı sadece kendisinin bilebileceğini bildirmektedir. Dolayısıyla, gaybdan haberler verdiğini iddia eden kâhinler ve falcıların ayetlere aykırı davranmak sebebiyle müşrik olduklarını iddia etmektedir. Peygamberimizin de gaybı ancak Allah’ın bildirdiği kadarıyla bilebildiğini daha önce ifade etmiştik. Bundan dolayı Allah, ona şöyle hitap etmektedir: “De ki: Allah’ın dilemesi dışında ben kendime bir fayda ve zarar verecek durumda değilim. Gaybı bilseydim, daha çok iyilik yapardım ve bana kötülük de gelmezdi. Ben sadece, inanan bir milleti uyaran ve müjdeleyen bir peygamberim.”⁴⁶⁰

Karadâvî, büyücü ve kâhinlerin yardım istedikleri cinlerin gayb bilgisini elde etmeye güçlerinin yetmeyeceğini söyleyerek, bunu Kur’an’da Hz. Süleyman’ın ölümünü cinlerin bilmediklerini zikreden, “O, ölü olarak yere düşünce ortaya çıktı ki, şayet cinler gaybı bilmiş olsalardı, alçak düşüren bir azap

⁴⁵⁴ Karadâvî, *Tevhidin Hakikati*, ss. 51-52.

⁴⁵⁵ Müslim, Selâm 125.

⁴⁵⁶ Tirmizî, Tahâret 102.; İbn Mâce, Tahâret 122.

⁴⁵⁷ Neml 27/65

⁴⁵⁸ En’am 6/ 59.

⁴⁵⁹ Cin 72/26, 27

⁴⁶⁰ A’raf 7/188.

içinde olmazlardı”⁴⁶¹ ayetiyle izah eder. Kâhin ve falcıların durumları hakkında Karadâvî şöyle der: “Kahin ve falcıları tasdik etmek, Allah’ın açık ayetlerle indirdiğini inkar etmek demektir. Onlara gitmenin, din adına yaptıkları fecaati tasdik etmenin hükmü bu ise; kâhin ve falcıların kendi durumları ne olur? Din onlara uzak olduğu gibi, onlar da dinden uzaktır.”⁴⁶²

h. Allah’tan Başkasına Adakta Bulunmak

Allah’tan başkası adına adakta bulunmak da bir şirktir. Karadâvî’ye göre bunun şirk olmasının nedeni, adağın ibadet ve yakınlık olmasından dolayıdır. İbadetin ise Allah’tan başkasına yapılması caiz değildir. Allah Kur’an’da, “Sarf ettiğiniz her nafakayı ve adadığınız adağı şüphesiz Allah bilir. Zalimlerin hiçbir yardımcısı yoktur”⁴⁶³ buyurmuştur. Allah’tan başkasına ibadete yönelen kimsenin kesinlikle şirke düşmüş olacağını ifade eden Karadâvî, avamda görülen adakların; kaybolan bir insan, bir hasta veya ihtiyaç içinde olanın bazı salih insanların kabirlerine gitmesi ve orada “Ey falan efendi! Eğer Allah kaybolanı geri döndürürse veya hastam şifa bulursa ya da ihtiyacım giderilirse şunları şunları sana bu kadar altın veya bu kadar yiyecek vb. şeklindedir. Ona göre bu tür adaklar şu delillerden dolayı alimlerin icma ile batıldır:

1. Çünkü bu bir mahlûka yapılan adaktır. Bu ise caiz değildir. Adak, ibadettir. İbadet mahlûka yapılmaz.
2. Adakta bulunulan ölüdür. Ölü’nün yapabileceği hiçbir şey yoktur.
3. Bunu yapan, Allah’tan başkasının; yani ölü’nün, hayata yaptırımı olduğunu zannetmektedir. Bu inanç küfürdür.

Bu tür adakların haram olduğunu ifade eden Karadâvî’ye göre bunları yerine getirmek şu deliller yüzünden de caiz değildir.

1. Yapılan bu iş, “Kim, bizde olmayan bir iş yaparsa, bu merduddur (reddedilir)”⁴⁶⁴ hadîsindeki peygamberimizin emrine muhaliftir.

⁴⁶¹ Sebe 34/17.

⁴⁶² Karadâvî, *Tevhidin Hakikati*, ss. 52-53.

⁴⁶³ Bakara 2/ 270.

⁴⁶⁴ Buhârî, İ’tisam 5.

2. Allah'tan başkasına adakta bulunmak şirktir. Şirkin bir değeri yoktur. Bu yaratıklar adına yemin etmek gibidir. Yerine getirilmesi gerekmez. Kefareti de yoktur.

3. Temelinde günah bulunan bir adaktır. Sünnetin belirttiğine göre, içinde günah ve şirk bulunan adağın yerine getirilmesi gerekmez. Tersine yerine getirilmemesi gerekir. Bu hususta; “Kim Allah’a itaat etmek için adakta bulunmuşsa, itaat etsin. Kim de Allah’a isyan etmek için adakta bulunmuşsa, Allah’a isyan etmesin”⁴⁶⁵ hadîsi rivayet edilmiştir.⁴⁶⁶

1. Allah'tan Başkasına Kurban Kesmek

Şirk sayılan durumlardan bir tanesi de Allah'tan başkası için kurban kesmektir. Arapların kendi tanrıları adına kurban kesmeleri onların bir adeti idi. İslam, “Allah'tan başkası adına kesilenler haram kılındı”⁴⁶⁷ ayetiyle bunu yasakladı. Kesme işinin yalnızca Allah adına yapılacağını ifade eden Karadâvî, Allah'ın ismi dışında put vb. şeylerin ismi anılarak kesilen hayvanlar, ibadet, ta'zim ve kutsamak için taş, ağaç vb. putlara kesilen hayvanlar haramdır demektedir. Allah Teâlâ “Rabbin için namaz kıl ve kurban kes”⁴⁶⁸ ayetiyle Resûlüne namazını Allah için kılmasını ve kurbanı da yine Allah için kesmesini emreder. “De ki, namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm alemlerin rabbi içindir. O'nun hiçbir ortağı yoktur, böyle emrolundum”⁴⁶⁹ ayetiyle de peygamberin namazında ve ibadetinde onlarınkine zıt olduğunu müşriklere ilan etmesini emreder. Hz. Ali'den rivayet edilen bir hadîste Hz. Peygamber şöyle buyurur: “Allah'tan başkasına kurban kesene Allah lanet etsin. Anne babasına lanet edene de Allah lanet etsin. Bir suçluyu saklayıp koruyana da Allah lanet etsin. Tarla, arsa vb. şeylerin sınırını değiştirene de Allah lanet etsin.”⁴⁷⁰

Başkaları adına kurban kesenlerin durumlarını anlatan bir hadîste peygamber efendimiz şöyle buyurur: “Bir insan cennete bir sinekten dolayı girdi. Başka biri de cehenneme bir sinekten dolayı girdi. Bu nasıl olur ey Allah'ın

⁴⁶⁵ Müslim, Nüzûr 8; Ebu Dâvud, Eymân 28.

⁴⁶⁶ Karadâvî, *Tevhidin Hakikati*, ss. 54-55.

⁴⁶⁷ Maide 5/3.

⁴⁶⁸ Kevser 108/2.

⁴⁶⁹ En'am 6/162-163.

⁴⁷⁰ Müslim, Edâhî 44.

Resûlü dediler. İki adam puta tapan bir kavme uğradılar. Orada herkes puta karşı bir kurban kesmek zorunda idi. Biri diğerine benim keseceğim bir şey yok dedi. Ona sinek bile olsa bir şey kes dediler. O da tuttu bir sinek kesti. Cehennemlik oldu. Diğerine de bir kurban kes dediler. Ben Allah'tan başkasına kurban kesmem dedi. Başımı vurdular ve cennetlik oldu.”⁴⁷¹ Bu hadîs hakkında Hz. Peygamber'in bu mümin kişiyi övdüğünü ifade eden Karadâvî, o kişinin ölümüne sabrettiğini ve Allah'tan başkasının adına kurban kesmeye razı olmadığını söyler. Ona göre sorun çok boyutludur. Bu gün Allah'tan başkasına sineği kurban eden, yarın deveyi de kurban edebilirdi. Karadâvî'ye göre İslam dini tevhide o kadar önem vermiştir ki, Allah'tan başkasına kurban kesilen bir yerde, Allah için kurban kesilmesini de yasaklamıştır.⁴⁷²

i. Uğursuzluğa İnanmak

Tevekkül inancına ters düşen ve dolayısıyla tevhide de aykırı düşen davranışlardan birisi de duyulan ve görülen bazı şeyleri uğursuz saymaktır. Bunun sonucunda insanlar, niyet ettikleri bir yolculuktan veya evlenme, ticaret vb. şeylerden vazgeçmektedirler. Nitekim bu hususta Hz. Peygamber şöyle buyurur: “Kim uğursuzluğa inandığından dolayı, işinden vazgeçerse şirk koşmuş olur. Bunun kefareti nedir dediklerinde, şöyle söylemendir buyurdu: Allah'ım! Senin hayrından başka hayır yoktur. Senin uğursuzluk olarak bildirdiğinden başka da uğursuzluk yoktur. Senden başka ilah da yoktur.”⁴⁷³

İnsanın nefsindeki bazı tedirginlik ve tereddütlerin bir zararının olmadığını ifade eden Karadâvî, bu kişinin Allah'a tevekkül ederek O'nun yolundan yürümesi durumunda uğursuzluğun onu niyet ve amacından uzaklaştıramayacağını ifade eder. “Uğursuzluk, şirktir. Bizden değildir. Bunu ancak Allah'a tevekkül yok eder”⁴⁷⁴ hadîsi de bu durumu ifade etmektedir. Karadâvî, “bizden değildir, ancak” şeklindeki ifadenin anlamını, “beşerin zayıflığının gereği olarak kalbinde bir şey kalırsa, bu istisnadır” biçiminde açıklar.

⁴⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *Kitabuz-Zühed*, çev. M. Emin İhsanoğlu, İz Yayınları, İstanbul 1993, s. 15.

⁴⁷² Karadâvî, *Tevhidin Hakikati*, ss. 56-57.

⁴⁷³ Tirmizî, *Siyer* 47.

⁴⁷⁴ Ebû Dâvûd, *Tıbb* 24; Tirmizî, *Kıyame* 16; Fiten: 46; İbn Mâce, *Mukaddime* 10.

“Allah’a tevekkül eden kimseye O, yeter”⁴⁷⁵ ayetinde belirtildiği gibi, Allah, kendisine yapılan tevekkülden dolayı bu yanlış düşünceyi kalbinden söküp alacağını ilave eder. Uğursuzluğa inanmanın kötü ve Allah’a şirk koşma olduğunu söyleyen Karadâvî, uğursuzluğun karşıtı olan uğura inanmanın güzel bir davranış olduğunu belirtir. Peygamber efendimizin uğuru sevdiğini ve onun güzel söz söylemeyi uğur saydığını söyleyen Karadâvî, bu duruma şöyle bir örnek verir: “Hasta bir adamın, başka birini şöyle derken duyması uğurdur: ‘Ey sağlam kişi’ bu sözden dolayı hasta insan sağlık ve bir hayır umar. Bu güzel bir şeydir. Çünkü iyimserliğe ve Allah hakkında hüsn-i zan beslemeye çağırır. Uğursuzluk ise, Allah hakkında su-i zan ve boşu boşuna başkasından bir şey beklemektir.”⁴⁷⁶

F. Geleceğe Yönelik haberler ve Kıyamet Alametleri

Geleceğe yönelik hadîsler ve kıyamet alametleri konusunda günümüzde çeşitli tartışmalar yapılmaktadır. Bu konularda eleştirel tavır alarak tümünü reddedenler olduğu gibi yer yer içerinden metin tenkidi yapanlar da vardır. Dolayısıyla gayb hadîsleri ve kıyamet alametlerine dair hadîslerin nasıl anlaşılacağı, nasıl tasnif edileceği önem arz etmektedir. Karadâvî’nin gayb hadîsleri ve kıyamet alametlerine dair hadîslerin anlaşılması noktasında büyük gayretler sarfettiği görülmektedir. Karadâvî bu tür hadîsleri çeşitli şekillerde tasnif etmiştir. Biz de bu tasnife sadık kalarak onun mevzu bahis hadîsleri nasıl yorumladığını görelim.

1. Uyarıcı Hadîsler

Kıyamet alametleri olarak, zamanın değişmesini, değer yargıları ve ölçülerdeki haddi aşmayı, kötülüğün her tarafa yayılmasını, fitne ve fesadın kol gezmesi gibi hususları bilmekteyiz ki bunlar, dünyanın sonunun yaklaştığını gösteren ve alimlerimizin “kıyametin küçük alametleri” dedikleri şeylerdir. Bunlarla ilgili birçok hadîs varit olmuştur. Karadâvî’ye göre, bu hadîslerin zahiri, bu olayların vukuunu haber vermekte; hakikatte ise, bu tehlikeli değişiklikler konusunda bir korkutma ve ümmetin âkibeti hususunda da bir uyarı mahiyetindedir. Biz burada

⁴⁷⁵ Talak 65/3.

⁴⁷⁶ Karadâvî, *Tevhidin Hakikati*, ss. 58-59.

Karadâvî'nin hadîslerde belirtilen bu uyarı mahiyetindeki haberler hakkındaki görüşlerini aktaracağız.

a. Her Ümmetin Bir Kıyametinin Olması

Buhârî'nin Ebu Hureyre'den rivayet ettiği bir hadîse göre, Hz Peygamber'e bir adam gelip kıyametin ne zaman kopacağını sormuş; bunun üzerine Hz. Peygamber, "Emanete riayet edilmediği zaman kıyameti bekleyin" buyurmuştur. Adam, "Emanete riayetsizlik nasıl olur?" diye sorunca da, "İşler ehli olmayana verildiğinde kıyameti bekleyin"⁴⁷⁷ buyurmuştur. Karadâvî, Reşid Rıza'ya atıfla, insanların tamamı için umumi bir kıyamet, ümmetin her bir ferdi için de hususi bir kıyamet olacağını belirtmiştir. Ona göre, ümmet arasında emanete riayetsizlik baş gösterip işler ehli olmayana verilince, o ümmetin kıyameti gerçekleşmiş demektir. Çünkü bu o ümmetin izzet ve şerefının kaybolmasıdır.⁴⁷⁸

b. Değer Yargılarındaki Dönüşüm

Müslim'in Hz. Ömer'den rivayet ettiği ve "Cibril Hadîsi" diye meşhur hadîste Cebrail Hz. Peygamber'e gelmiş ve ona kıyametin ne zaman kopacağını sormuştur. Resûlullah, "Onun ne zaman kopacağını sorulan sorandan daha iyi bilmez" diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Cebrail, kıyametin alametlerinden sormuş ve Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Cariyenin efendisini doğurması, yalın ayak, çıplak, muhtaç ve koyun çobanı olan insanların bina yapma hususunda birbirleriyle yarıştıkları zaman."⁴⁷⁹ Karadâvî'ye göre bu hadîste ahlaki ve sosyal değerlerdeki değişim ve dönüşümün işaretleri vardır. Ona göre kadın, kendisinin efendisi olup onu azad edecek ve kendisinden üstün olacak çocuklar doğurmaz. Karadâvî, bu hadîste işaret edilen iktisadi değerlerdeki dönüşümün ise, petrol zengini ülkelerdeki pek çoğunda olduğu gibi, çıplak ve yalın ayaklı bedevilerin, hiçbir çaba sarfetmeksizin servetlerindeki ani artışlarla saray ve köşk sahibi olmalarıdır, demektir.⁴⁸⁰

⁴⁷⁷ Buhârî, İlim 2; İtk 8; Müslim, İman 1, 5, 6; Ebû Dâvûd, Sünnet 16; Tirmizî, İman 4.

⁴⁷⁸ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 159.

⁴⁷⁹ Buhârî, İman 37; İtk 8; Müslim, İman 1,5,6; Ebû Dâvûd, Sünnet 16; Tirmizî, İman 4. Hadîsi Buhârî ve Müslim Ebu Hureyre'den rivayet etmişlerdir.

⁴⁸⁰ Karadâvî, *age.*, s. 160.

Karadâvî, Buhârî ve Müslim'in Huzeyfe'den rivayet ettikleri bir hadîse göre Hz. Peygamber ashaba insanların İslam'a ihtida etmeleriyle birlikte, Kitap ve sünnetten öğrendikleri emanet duygusunun, nasıl insanların vicdanında yer ettiğinden bahsetmiş; ardından da yine bu emanet duygusunun insanların vicdanlarından nasıl kaldırıldığını anlatarak şöyle buyurmuştur: "İnsanlar alış-verişte bulunurlar, ancak emanete riayet etmezler. Hatta 'Filan kabileden emin bir kimse vardır' denilir. 'Ne zarif, ne akıllı adamdır' denilir, ancak o kimsenin kalbinde hardal tanesi kadar iman bulunmaz."⁴⁸¹ Bu hadîs hakkında Karadâvî şöyle der: "Şahısları değerlendirmede insanların ölçüleri değişmiştir. Artık insanları değerlendirirken ilk itibara alınması gereken ve onları her şeyden önce imanî çizgiler, rabbanî hedefler doğrultusunda eğiten İslam, bu değerlendirmede bir ölçü olarak alınmamaktadır. Ancak zeka ve zerafet gibi olguların da Müslüman değer ölçüsü olmayacağı açıktır. Çünkü bu değerlendirme vasıtalarında, iyi-kötü, mü'min-kafir eşit sayılmaktadır."⁴⁸²

Uyarıcı hadîslerden biri de Ahmed b. Hanbel ve Ebu Davud'un, Hz. Sevban'dan rivayet ettikleri şu hadîstir: "İnsanlar, tıpkı hazır bir sofraya üşüşükleri gibi, her koldan üzerinize üşüşeceklerdir." Sahabiler, "O gün bizim zayıf olmamızdan dolayı mı böyle olacak? Ey Allah'ın Resûlü!" diye sorduklarında şöyle buyurmuştur: "Bilakis sizler o zaman sayıca çok olacaksınız ancak akıntının üzerindeki köpük gibi olacaksınız ve Allah sizin korkunuzu düşmanlarınızın kalplerinden söküp çıkaracak sizin kalbinize gevşeklik ve zayıflık hissi salacaktır." Sahabiler tekrar, "Kalbimize salınan gevşeklik ve zayıflık hissi (el-vehn) nedir? Ya Resûlüllah diye sorunca Hz. Peygamber de, "Dünya sevgisi ve ölümü kerih görme"⁴⁸³ buyurmuştur. Karadâvî'ye göre bu hadîs, devletlerarası bir suikast planlarına işaret ederek, aç ve muhtaç insanların yardımına koşma hususunda zirve noktaya ulaşan Müslümanlara tuzak kurmak için bütün milletlerin uğraş verdiğini beyan etmektedir. O, Müslümanlar olarak bugün içinde bulunduğumuz durumun bundan başka bir şey olmadığını söyler. Ona göre, Allah'ın "Onlar birbirlerinin dostudurlar"⁴⁸⁴ buyurduğu gibi, Batı-Doğu, sağcı-solcu, Ehl-i Kitap-Ehl-i ilhâd, biz Müslümanları yok edip parçalamak için birlikte hareket etmektedirler. Bu tarz bir

⁴⁸¹ Buhârî, Rikak 35; Fiten 13; İ'tisam 2; Müslim, İman 230; Tirmizî, Fiten 17.

⁴⁸² Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, ss. 159-160.

⁴⁸³ Ebû Dâvûd, Melahim 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 278.

⁴⁸⁴ Maide 5/51.

cephelenmenin Müslümanların azlığından kaynaklanmadığını söyleyen Karadâvî, bu gün Müslümanların milyarı aşmış nüfuslarıyla sayıca üstün olduklarını belirtir. Buradaki sorunun niceliğin niteliğe dönüşmediğinden kaynaklandığını ifade eden Karadâvî, Hz. Peygamber'in bu durumu akıntının üzerindeki köpüğe benzetirken ne kadar da doğru söylediğini ilave eder. Ona göre, Hz. Peygamber'in bu durumu açıklamak için kullandığı "el-ğusâ" kelimesi, akıntının taşıdığı odun ve dal parçası, yapraklar, bitkiler vb. şeyler gibi, gayesiz bir şekilde oraya buraya savrulması ile dikkat çeken maddelerdir. Şüphesiz bu, çokluğun etkisiz ve kendisinden hiç de korkulacak bir şey olmadığını gösterir.⁴⁸⁵

Hadîsin ümmetin bünyesindeki muhtemel bir tehlikeye ve bütün hastalıkların özüne dikkat çektiğini belirten Karadâvî, bu hastalığın maddi/iktisadi değil, ahlaki ve manevi bir hastalık olduğunu söyler. Sahabilerin aslında buradaki "el-vehn" kelimesinin lügat manası olan, gevşeklik ve tembellik manasına geldiğini bildikleri halde Hz. Peygamber'e bu gevşeklik ve tembelliğin sebebini sorduklarını ilave eden Karadâvî, onların bu sorusuna Hz. Peygamber'in "dünya sevgisi ve ölümü kerih görmektir" buyurarak veciz bir şekilde cevap verdiğini de aktarır. Karadâvî, bu itibarla dünyalarını dinleriyle güzelleştireceğine ve ölümün kendileri için yeni ve güzel bir hayatın başlangıcı olduğuna insanları inandırmamız konusunda fikir yürütmemiz gerektiğini ve selef-i salihinin hayatlarında olduğu gibi, yön verdiğimiz insanlar için hayatı bir nimet haline dönüştürebilmemiz gerektiğini de ifade eder.⁴⁸⁶

2. Müjdeleyici Hadîsler

Karadâvî'ye göre geleceğe ait bilgiler ihtiva eden hadîslerin bir kısmı, insanların kendi elleriyle işledikleri hatalar sebebiyle karada ve denizlerde ortaya çıkıp ümmeti tehdit altına alabilecek tehlikeler hakkında uyarı mahiyetindeki hadîsler olunca, diğer bir kısmının da ümmet, İslam ve bütün beşeriyetin yarınları için yüz güldürücü ve müjdeleyici vaatlere dair olması tabiidir. Karadâvî bu tür hadîslere şunları örnek olarak verir:

⁴⁸⁵ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 161.

⁴⁸⁶ Karadâvî, *age.*, ss. 161-162.

a. İslam'ın Avrupa'ya Yayılışı ve Roma'nın Fethi

Bu tür hadîslere örnek olarak, İmam Ahmed'in Abdullah b. Amr'dan rivayet ettiği hadîs gösterilebilir. Hz. Peygamber'e Kostantiniyye ve Roma şehirlerinden hangisinin önce fetholunacağı sorulmuş ve Hz. peygamber, “Hirakl, şehri önce fetholunacak”⁴⁸⁷ buyurmuştur. Karadâvî'ye göre, buradaki Roma'dan maksat, şu an İtalya'nın başkenti olan Roma; Kostantiniyye ise, İstanbul'dur. O, sahabe'nin bu sorusundan anlaşılması gereken şeyin ne olduğunu şöyle açıklar: “Sahabe o zaman, İslam'ın bu iki şehri fethedeceğini ve ahalisinin İslam'a gireceklerini bilmekteydi. Ancak onlar, bu şehirlerden hangisinin daha önce fetholunacağını öğrenmek istiyorlardı. Hz. Peygamber de onların bu sorusuna cevap vermiş ve Hirakl'in şehri olan Kostantiniyye'nin (İstanbul) diğerinden önce fetholunacağını haber vermiştir.”⁴⁸⁸

Bu fetih, yirmi üç yaşında azimli ve genç bir Osmanlı şehzadesi olan Muhammed b. Murad'a (Fatih Sultan Mehmed) nasip olmuştur ki, tarihin bu ismi daha sonra Muhammed el-Fatih (Fatih Sultan Mehmed) olarak tanıyacağını söyleyen Karadâvî, Hirakl'in şehrinin, hicri IX. miladi XV. yüzyılda fetholunduğunu söyler. İlave olarak da, bu fethin tam tarihi, hicri 20 Cemaziyevvel 857, miladi 29 Mayıs 1453 yıldır ki bu tarih, İslam'ın nusret ve yükselişinin sonu ve hezimet yıllarının başlangıcı olarak gösterilen Moğollar'ın Bağdat'a girmelerinden (hicri 656) iki asır sonra gerçekleştiğini belirtir.

Hadîsteki ikinci müjde olan Roma'nın fethinin de gerçekleşeceğini belirten Karadâvî, İslam'ın, biri Endülüs diğeri de Balkanlar'dan olmak üzere, Avrupa'dan iki kere kovulduktan sonra tekrar Avrupa'ya girişinin gerçekleşeceğini söyler. Ona göre bu fetih, kılıç ve silahla değil, kalem ve lisanla olacaktır. Böylece dünya, beşerî ideoloji ve materyalist felsefenin esiri olduktan sonra, kucağını tekrar İslam'a açacak, imdadı gökten bekleyecek, hidayeti Allah'tan dileycek ve kurtuluşu İslam'dan başka bir yerde bulamayacaktır.⁴⁸⁹

⁴⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 176.

⁴⁸⁸ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 163.

⁴⁸⁹ Karadâvî, *age.*, ss. 171-174.

b. Hilafetin Nübüvvet Metodu Üzere Geri Dönüşü

Nübüvvet pınarının müjdeleyici hadîslerinden bir diğeri de, Huzeyfe b. Yeman'ın rivayet ettiği şu hadîstir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Aramızda, Allah’ın dilediği tarihe kadar nübüvvet olacaktır; sonra Allah bunu aramızdan kaldırmayı dilerse kaldıracaktır. Sonra bu nübüvvetin metodu üzere hilafet gelecek, Allah'ın dilediği kadar hüküm sürecek ve Allah, kaldırmayı dilediği zaman onu kaldıracaktır. Daha sonra ise, güç sahibi saltanat zuhur edecek, Allah’ın dilediği kadar hüküm sürecek ve sonra Allah, kaldırmayı dilediği zaman onu ortadan kaldıracaktır. Bundan sonra da zorba ve ceberrut saltanat hüküm sürecek, Allah’ın dilediği bir süre kalacak ve sonra Allah dilediği zaman onu ortadan kaldıracaktır. Bütün bunlardan sonra da nübüvvet metodu üzere hilafet gelecektir.”⁴⁹⁰

Karadâvî'ye göre, bu hadîste zikri geçen “el-melikü'l-âd”, bir başka rivayette “el-adûd”, sanki azı dişleriyle onları devamlı ısırıyormuşçasına insanların kendisinden devamlı zorbalık ve zulüm gördüğü zalim kraldır. Yine hadîste zikredilen "ceberrut kral" ise, zorba ve azgınlıkta haddi aşmış yöneticilerdir ki, halkını devamlı baskı altında ve istibdatla yöneten, asrımızın bir kısım askeri diktatörleri bunun en güzel örneğini teşkil ederler.

Ona göre, bu hadîs, zorbalık, zulüm ve azgınlık döneminin sona ereceğini, adalet ve şura esasını yerleştiren, Allah'ın hududunu (helal-haram), kulların hak ve hukukunu koruyup gözetken, nübüvvet metoduna göre hareket eden raşid hilafetin döneceğini müjdelemektedir.⁴⁹¹

c. Yardım Edilmiş (Mansur) Topluluğun Her Zaman Baki Olacağı

Bir grup sahabiden rivayet edilen aşağıdaki hadîs de, nebevi müjdelerdendir. Muaviye'den (r.a.) rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Ümmetinden, Allah'ın emirlerini yerine getiren bir topluluk olduğu müddetçe ve onlar, insanlar üzerinde üstün ve galip oldukları halde Allah hükmünü icra edinceye kadar, muhalefet edenlerin muhalefeti ve Allah'ın yardımından mahrum kalanların

⁴⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 273.

⁴⁹¹ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, ss. 167-168.

bu mahrumiyeti, onlara zarar veremeyecektir.”⁴⁹² Karadâvî bu hadîsin sahih olduğunu söyler. Ona göre, bu hadîsin sahih olduğunu, Ömer, Mugire, Sevban, Ebu Hureyre, Kurre b. İyas, Cabir, İmran b. Huseyn, Ukbe b. Amir, Cabir b. Semura ve Ebu Ümame⁴⁹³’den rivayet edilen aynı doğrultudaki hadîsler de bunu teyit etmektedir. Bu rivayete göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Ümmetinden dinin icaplarını yerine getiren bir topluluk olduğu sürece onlar düşmanlarına galebe çalarlar ve gevşeklik, tembellik sebebiyle başlarına gelenler müstesna, Allah hükmünü icra edinceye kadar (kıyamete kadar) muhalefet edenlerin muhalefeti onlara zarar veremeyecektir.” Bunun üzerine sahabiler, “Ya Resûlallah! Onlar nerede bulunacak?” diye sorunca Hz. Peygamber, “Kudüs ve etrafındaki bölgelerde”⁴⁹⁴ buyurmuştur.

Karadâvî’ye göre, bütün bu hadîsler göstermektedir ki, hayırlı ameller bu ümmette devam edecek ve kıyamete kadar bu ümmet içerisinde Allah’ın ahkâmını tatbik eden, Hakk’a yardım eden ve ona sınıksız sarılan kimseler bulunacaktır. O, bu mansur ve muzaffer topluluk, karşılaştıkları tüm zorluk, eza ve cefaya rağmen, Allah hükmünü icra edinceye kadar baki kalacaktır da demektedir.

Karadâvî, Ebu Malik el-Eş’arinin rivayet ettiği “Allah sizi üç musibetten korumuştur: Toptan helakinize sebebiyet verecek Peygamberinizin bedduasından, ehl-i bid’atin ehl-i Hakk’a üstün gelmeyeceğinden ve delalet-sapıklık üzere bir araya gelmeyeceğinizden”⁴⁹⁵ hadîsinin de bu görüşü desteklediğini belirtir.⁴⁹⁶

3. Kıyametin Büyük Alametleri

“Kıyametin büyük alametleri adı altında zikredilen rivayetler de, sünnetin bildirdiği geleceğe ait gaybi haberlerdendir” diyen Karadâvî’ye göre, bu haberler çoğunlukla içerisinde yaşadığımız kainatın sonunun geldiğini beyan eden rivayetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda, ilahlık iddia eden ve bir beşer olup

⁴⁹² Buhârî, İ’tisam 10; Tevhid 29; Müslim, İman 127; İmâret 170, 171; Ebû Dâvûd, Fiten 1; Cihâd 4; Tirmizî, Fiten 51; İbn Mâce, *Mukaddime* 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 93, 94, 104.

⁴⁹³ Bu sahabilerin hadisleri için bkz. Elbânî, *Sahihu'l-Cami'u's-Sağir*, Hadis no: 7287, 7296-7704.

⁴⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 269. Bu hadîs hakkında Ahmed b. Hanbel’in oğlu Abdullah, bu hadîsi babasının hattıyla bulduğunu belirtmektedir. Ayrıca hadîsi Heysemî de rivayet etmiş ve onu *Müsned* ve *Taberânî*’ye isnad ederek, ravilerinin “sika” olduğunu belirtmiştir. (Bkz. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, V. 288.)

⁴⁹⁵ Ebû Dâvûd, Fiten 1.

⁴⁹⁶ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, ss. 169-170.

noksanlığı açık olarak bilindiği halde, insanları kendine ibadete çağırın deccalin zuhur edeceğiyle ilgili rivayetler örnek olarak verilebilir.

1. Karadâvî'ye göre, burada söz konusu edilen deccal, büyük deccaldır ve ondan önce onun kadar cüretli olmayıp uluhiyyet iddia etmeyen ancak nübüvvet iddiasında olan, başka bir dizi deccaller ortaya çıkacaktır. Bu hususta, Ebu Hureyre'den rivayet edilen bir hadîste şöyle buyurulmuştur: “Allah'ın elçisi olduğunu iddia eden otuza yakın yalancı deccal türemedikçe, kıyamet kopmayacaktır.”⁴⁹⁷ Deccal ile ilgili olarak bir başka hadîste, Hz. Peygamber; “Gönderilmiş olan her peygamber ümmetini şaşkı ve çok yalancı olan deccal ile korkutmuştur. Biliniz ki o deccal şaşkıdır. Muhakkak ki, Rabbiniz şaşkı değildir ve deccal'in iki gözü arasında kafır yazılıdır”⁴⁹⁸ buyurmaktadır. Huzeyfe'den rivayet edilen bir başka hadîste ise, “Muhakkak zuhur ettiği zaman deccalin yanında su ve ateş vardır. İnsanların ateş olarak gördükleri, soğuk sudur. İnsanların soğuk su olarak gördükleri ise, ateştir. Sizden kim onu idrak ederse, ateş olarak gördüğüne gelsin. Zira o tatlı soğuk bir sudur”⁴⁹⁹ buyurulmuştur.

Son olarak deccal ile ilgili, Mugire'nin rivayet ettiği hadîste de Muğire şöyle demiştir: “Hiç kimse Resûlüllah'a deccal hakkında benim sorduğum kadar soru sormamıştır. Resûlüllah bana, ‘deccalden sana gelen zarar nedir?’ diye sordu. Ben, ‘insanlar, onun yanında ekmek dağı ve su nehri vardır, diyorlar’ dedim. Bunun üzerine Resûlüllah, “O, Allah'a göre bundan daha hakir ve basittir”, buyurdu.”⁵⁰⁰

Karadâvî, tüm bu rivayetlerden yola çıkarak; “deccalin yaptıkları gerçek değil, hayal mahsulü birtakım illizyonlardır” der. Ona göre, deccal'den sakındırma konusunda da pek çok hadîs vardır. Bütün bu hadîsler, deccalin, fitne zamanlarında Allah'ın, kullarını sınamak ve Resûlüne kimlerin ittiba edip kimlerin de ondan yüz çevirdiğini öğrenmek için gönderdiği bir şahsiyet olduğunu gösterir.⁵⁰¹

O, hadîslerden öğrendiğimize göre, deccalin şerrinden beşeriyeti kurtaracak olan Hz. İsa'dır, der. Ona göre bu konuda gelen sahih hadîsler, onun (a.s.) Allah

⁴⁹⁷ Buhârî, Fiten 26.

⁴⁹⁸ Buhârî, Fiten 17.

⁴⁹⁹ Buhârî, Enbiyâ 50; Müslim, Fiten 105; Ebû Dâvud, Melâhim 14.

⁵⁰⁰ Müslim, Fiten 115.

⁵⁰¹ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 171.

tarafından gökten indirileceğini ve deccali öldüreceğini, Hz. Peygamber'in şeriatı ile hükmedeceğini, döneminde tevhid akidesinin yerleşip dünyanın dört bir yanına yayılacağını bildirmektedir. İrfan sahibi alimler nezdinde bu hadîslerin tevatür derecesine yükseldiğini ve onlarda, aklın onaylamasını zorlaştıracak bir yön bulunmadığını belirten Karadâvî, bu itibarla bize düşen, onlara iman etmektir, demektedir.

2. Karadâvî'ye göre, kıyametin büyük alametlerinden biri de "dâbbe" olarak nitelendirilen yaratığın zuhurudur. Ona göre sünnet bu konuda Kur'an'daki bilgileri teyid eder. Kur'an'da bu konuda şöyle buyurulmuştur: "Onlar hakkında söz gerçekleştiği (yaklaştığı) zaman, bunlar için bir 'dâbbe' çıkarınız ki bu, onlara insanların ayetlerimize kesin bir iman getirmemiş olduklarını söyler."⁵⁰²

3. Bu alametlerden bir diğeri de, güneşin doğu tarafından doğmasıdır. Karadâvî, bu durumun güneş sistemindeki değişime delalet ettiğini söyler. Ona göre böyle bir zaman, tevbe kapısının kapandığı, kafirin İslam'ı ile facirin tevbesinin kabul edilmeyeceği zamandır. Bir hadîste bu durum şöyle anlatılmaktadır: "Allah, gündüz günah işleyenleri bağışlamak için geceleyin elini açar, geceleyin günah işlemiş olanları bağışlamak için de gündüz ellerini açar. Bu durum, güneş batıdan doğuncaya kadar sürer gider."⁵⁰³

Kur'an'ı Kerim de buna işaret etmiş ve şöyle buyurmuştur: "Rabbinin, (onları imana mecbur edecek) bazı ayetleri (işaretleri) geldiği gün, önceden inanmamış, ya da imanında bir hayır olmayan kimseye (o günkü) imanı bir fayda sağlamaz."⁵⁰⁴

Karadâvî'ye göre, şu halde iman ve tevbe kapısı kapandığında, bu dünyanın sonu da gelmiş demektir. Böylece insanlar, her bir canlının ölümü tattığı ve zulüm görmeyecekleri başka bir hayata girmiş olurlar. Karadâvî, güneşin batıdan doğacağını ihbar eden bu hadîsi, bazılarının dillendirdiği gibi, İslam'ın Batı'da yayılıp neşv ü nema bulacağı şeklinde tevil etmenin manası yoktur. Ona göre, yukarıdaki ayet, İslam devletinin yayılmasından değil, dünyanın sonundan bahsetmektedir. Zira, iman ve tevbe kapısının kapandığı, kafirin imanının ve facirin

⁵⁰² Neml, 27/82.

⁵⁰³ Müslim, Tevbe 31; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 395,404.

⁵⁰⁴ En'am, 6/18.

tevbesinin kabul edilmediği bir zamanda İslam'ın yayılmasından nasıl söz edilebilir?⁵⁰⁵

⁵⁰⁵ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, ss. 171-174.

İKİNCİ BÖLÜM

YUSUF EL-KARADÂVÎ'YE GÖRE HADİSLERİN ANLAŞILMASI VE YORUMLANMASI

I. YUSUF EL-KARADÂVÎ'YE GÖRE HADİSLERİN ANLAŞILMASINDA DİKKAT EDİLECEK İLKELER

A. Hadîslerin Kur'an ışığında Anlaşılması

Karadâvî'ye göre sünnetin tahrif, istismar ve yanlış te'vilden uzak sahih bir şekilde anlaşılması için yapılması gereken görevler vardır. Ona göre sünnet, haber verdiği doğru, hükmettiğinde ise adaleti kat'i olan Kur'an'ın ışığında ve onun Rabbani rehberliği çerçevesinde anlaşılmalıdır. Karadâvî, Kur'an'ın İslamî yapının ruhu olduğunu söyler. Ona göre Kur'an, İslam'daki her kanun için kendisine başvurulmuş bir anayasa mesabesinde olup onların temeli ve dayanağıdır. Nebvî sünneti, bu anayasanın yorumu ve daha detaylı şekli, Kur'an'ın teorik bir açıklaması ve pratik uygulaması olarak gören Karadâvî, Resûl'ün görevinin de insanlara indirileni açıklamak olduğunu vurgular. Nebvî açıklamanın devamlı olarak Kur'an'ın yörüngesinde hareket ettiğini ifade eden Karadâvî, ne açıklayanın açıklananla çelişkiye düşmesi ne de kendisine bağlı olanın asıl olana aykırı olmaması gerektiğini söyler. Ona göre, Kur'an'ın muhkem ayetlerine ve açık belgelerine ters düşen sahih ve sabit hiçbir sünnet yoktur.⁵⁰⁶

Karadâvî, bu çerçevede sünneti ele almış ve Kur'an ışığında değerlendirmiştir. Kendisi bir tasnif yapmış olmasa da onun değerlendirmelerini üç başlık altında toplamak mümkündür:

1. Hadîslerin Kur'an'a Arzı ve Reddi
2. Hadîslerin Kur'an'a arzı ve tavakkuf
3. Hadîslerin Kur'an'a arzı ve te'vil

⁵⁰⁶ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 93.

1. Hadîslerin Kur'an'a Arzı ve Reddi

Sünnetin Kur'an ışığında anlaşılmasının gerektiğini vurgulayan Karadâvî, bu yoldan hareketle, bazı hadîsleri Kur'an'a arz etmekte ve kabul etmemektedir. Onun bu konuda reddettiği hadîslerden birisi Garanîk hadîsi⁵⁰⁷ olarak bilinen; “Bu putlar, yüce garanik (kuğular)’dır ve onların şefaatleri umulur”⁵⁰⁸ rivayetidir. Bu hadîsin Kur'an'a ters düştüğünü söyleyen Karadâvî, “Gördünüz mü o Lat ve Uzza putlarını? Ve üçüncüleri olan öteki Menat putunu? Demek erkek size, dişi Allah'a öyle mi? O zaman bu insafsızca bir paylaşma! Bu putlar, sizin ve atalarınızın taktığı isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar ancak zanna ve nefislerinin arzusuna uyuyorlar. Halbuki kendilerine Rableri tarafından yol gösterici gelmiştir”⁵⁰⁹ ayetine ters düştüğünü ifade eder. Ona göre, Kur'an'ın o değersiz ilahları ayıplayıp rezil ettiği bir bağlam içerisinde onlara övgünün gelmesi düşünülemez.

Karadâvî, “Kadınlarla istişare edin, fakat onların söylediklerine muhalefet edin”⁵¹⁰ hadîsini de bu bağlamda değerlendirir. Ona göre, bu hadîs, anne babanın süt çocukları hakkındaki Yüce Allah'ın, “Anna-baba aralarında danışarak ve anlaşarak çocuklarını süttten kesmek isterlerse, ikisine de sorumluluk yoktur”⁵¹¹ ayetinde anlatılanlara ters düşer.⁵¹²

Karadâvî'ye göre, sünnetlerden hüküm çıkarmada fakihlerin ve şarihlerin anlayışları ihtilafli olduğunda bunların en uygun ve en doğru olanı, Kur'an'ın desteklediği görüştür. Bazı konularda mezhep imamlarının ihtilaf ettiklerini söyleyen Karadâvî, buna meyvelerin zekâtı konusundaki ihtilafı örnek verir. Ona göre Kur'an, “Çardaklı ve çardaksız üzüm bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri, birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaratan O'dur. Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yiyin. Devşirilip toplandığı gün de hakkını (zekât ve sadakasını) verin...”⁵¹³ ayetiyle genel ve

⁵⁰⁷ Bu konuyla ilgili geniş açıklama için bkz. Sabri Hizmetli, "Garânîk Meselesi Üzerine", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Ankara 1989, sayı, 9, ss. 40-58.

⁵⁰⁸ Buhârî, Tefsiru Sûreti ve'n-Necm 4.

⁵⁰⁹ Necm 53/ 19, 23.

⁵¹⁰ Ebû Dâvud Nikâh, 22, 23.

⁵¹¹ Bakara 2/233.

⁵¹² Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 93.

⁵¹³ En'âm 6/ 141.

detaylı olarak yeryüzünde biten istisnasız her şeyde belli bir hak olduğunu ve bunun verilmesini emretmiştir. Bu hakkın Kur'an ve sünnetin zekât başlığı altında detaylıca açıkladığı hak olduğunun söyleyen Karadâvî, bazı fakihlerin, zekâtı; Allah'ın yerden çıkarttığı hububat ve meyvelerden, normal hayat şartlarında yedikleri, kurutulabilen, ölçülebilen ve ihtiyaç zamanı için saklanabilen dört sınıfla sınırladıklarını söyler. Ona göre, sahibine bunlardan daha fazla gelir kazandıran diğer meyve ve sebzelerin vacip olan hak kapsamından çıkartıldığı görülmektedir. Mezhep imamlarını bu hususta eleştiren Karadâvî, onların ihtilaflarına ve sebeplerine değinir. Ona göre, Ebu Hanife ilgili ayeti doğru yorumlamış ve onun besin için biriktirilen cinsten olsun veya olmasın yenilen şeylerin hepsinde zekâtı farz kabul etmiştir. Hanbelî mezhebinin, "Beş vesaktan az olan mahsul için zekât yoktur"⁵¹⁴ şeklindeki Nebî (s.a.v)'nin hadîsinden dolayı zekâtın sadece ölçülebilen mahsullerde olduğu görüşünü benimsediklerini aktaran Karadâvî'ye göre, bu görüş zayıftır. Çünkü hadîsin zahirinde anlaşılan, nisabın meyve ve hububatta muteber olmasıdır. Ona göre, zekât hakkının bunların dışındakilerden kalkması görüşü kuvvetli bir görüş değildir. Karadâvî, zekâtı ihtiyaç dolayısıyla yenilen gıdalarla sınırlandıran Şafi mezhebinin görüşünü de tenkid ederek, bu görüşün de dayandığı bir aslın olmadığını söyler.⁵¹⁵

2. Hadîslerin Kur'an'a Arzı ve Tavakkuf

Karadâvî'ye göre, herhangi bir hadîsin Kur'an'ın muhkem ayetlerine ters düştüğünü gören bir müslümanın ona uygun bir te'vil bulamadığında yapması gereken şey, tavakkuf etmesi (hüküm vermemesi) dir. Karadâvî, buna "Kız çocuğunu diri diri toprağa gömen kadın ve toprağa gömülen kız cehennemdedir"⁵¹⁶ şeklindeki hadîsi örnek olarak verir. O, hadîsin ilk okunduğunda bir takım manevi sıkıntılar yaşanabileceğini ve gömenin anlaşılabilirliğini fakat gömülenin nasıl cehennemde olduğunun anlaşılmasının güç olduğunu söyler. Ona göre, hadîsin sahih olduğunu söyleyenlerin sayısı da fazladır. Buna benzer bir hadîs daha vardır: "Kızı diri diri toprağa gömen kadın ve toprağa gömülen kız cehennemdedir. Ancak, gömen kadın İslam'a yetişir de

⁵¹⁴ Buhârî, Zekât 4; Müslim, Zekât 7.

⁵¹⁵ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, ss. 94-95.

⁵¹⁶ Ebû Dâvûd, Sünnet 18.

Müslüman olursa o başka!”⁵¹⁷ Bu hadîsteki durumun da sıkıntılı olduğunu söyleyen Karadâvî, gömen kadının cehennemden kurtulma fırsatı var ama gömülen çocuğun hiç fırsatının olmadığı manasının çıktığını söyler. Karadâvî, bu hadîse benzer bir hadîsi daha aktarır: “İki Müslüman, kılıçlarıyla savaştıklarında, öldüren de öldürülen de cehennemdedir.”⁵¹⁸ Bu hadîsi duyan sahabenin, Hz. Peygamber’e “öldürülenin neden cehennemde olduğunu” sorduklarını, Hz. Peygamber’in de; “Çünkü o da, arkadaşını öldürmeye hırslıydı!” buyurduğunu söyler. Karadâvî, Hz. Peygamber’in onlara, arkadaşını öldüren kimsenin cehennemi hak etme yönünün, “arkadaşını öldürme niyetiyle çıkması” şeklinde tefsir ettiğini söyler. Karadâvî, bu durumda şu soruyu sorar: Hadi kızı gömen kadın cehennemde, peki gömülen kızın durumu nedir? Ona göre, kızın da cehennemde olduğuna hükmetmek, Yüce Allah’ın, “Kız çocuğunun hangi suçtan dolayı diri diri toprağa gömüldüğü kendisine sorulduğu zaman...”⁵¹⁹ şeklindeki ayetine ters düşmektedir. Karadâvî’ye göre, böyle bir durumla karşılaşılnca, uygun bir te’vil de bulunmazsa doğru olan tevakkuf etmektir.⁵²⁰

Karadâvî’nin üzerinde durduğu rivayetlerden birisi de; “Benim babam da senin baban da cehennemdedir”⁵²¹ hadîsidir. Karadâvî, Hz. Peygamber’in babası Abdullah’ın fetret ehlinden olması hasebiyle burada geçen “benim babam da cehennemdedir” ifadesinin ilk başta anlaşılması güç bir durum olduğunu söyler. “Benim babam” sözünden maksadın, Hz. Peygamber’in amcası Ebu Talip olduğunu söyleyen Karadâvî, Kur’an’da ve lügatte de amcanın baba olarak ifade edildiğini belirtir. Örneğin; yüce Allah’ın Yakup’un oğullarının diliyle belirttiği gibi; “Dediler ki, biz tek ilah olan senin ilahına, babaların İbrahim, İsmail ve İshak’ın ilahına kulluk edeceğiz. Biz ona teslim olanlarız.”⁵²² Hz. İsmail, Hz. Yakub’un ‘amcası’ olmasına rağmen, Kur’an onu ‘baba’ olarak ifade etmektedir. Karadâvî’ye göre, hayatının son anında kelime-i tevhidi söylemeyi reddetmesinden sonra, Ebu Talib’in cehennem ehli olmasına şaşılacak bir şey yoktur. Nitekim onun, cehennem ehlinin en az azap göreni olduğunu haber veren

⁵¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 478.

⁵¹⁸ Buhârî, İman 22; Diyât 2; Fiten 10; Müslim, Fiten 14.

⁵¹⁹ Tekvîr 81/ 8-9.

⁵²⁰ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma’a’s-sünneti’n-nebeviyye*, ss. 96-97.

⁵²¹ Müslim, İman 387.

⁵²² Bakara 2/133.

bir gurup sahih hadîs nakledilmiştir.⁵²³ Karadâvî, bu hadîs hakkında ayrıca; adamın babasının ne gibi bir günahı olacağını ve onun İslamiyet gelmeden önce öldüğünün de kesin olduğunu belirterek şüphelerini artırır. Bu durum karşısında Karadâvî, sadra şifa verecek bir şey buluncaya kadar hadîs hakkında herhangi bir hüküm vermeden beklemenin gerektiğini ifade eder. Karadâvî, bu hadîs hakkında söylenenleri de rivayet eder. Ona göre bazı alimler bu hadîsi inkar etmişlerdir. Bunlardan birisinin; Muhammed el-Gazzâlî olduğunu belirten Karadâvî, onun bu hadîsi bazı Kur'an ayetlerine ters düştüğü için reddettiğini söyler.⁵²⁴ Burada, Nevevî'nin hadîs hakkında söylemiş olduğu sözleri aktarmak yerinde olur. Nevevî, bu hadîs hakkında şunları söyler:

“Bu hadîste, ‘fetret döneminde, Araplarda olduğu üzere putlara taparak ölenin cehennemde olduğu’ manası vardır. Ancak bu, ‘kendilerine davet ulaşmadan önce azap etme’ cümlesinden değildir. Çünkü onlara İbrahim ve diğer peygamberlerin daveti ulaşmıştır.”⁵²⁵

Karadâvî, açık bir delil ortaya çıkmadıkça, mevcut kesin delillerin, fetret ehline azap edilmeyeceğine delalet ettiğini söyler.⁵²⁶

3. Hadîslerin Kur'an'a Arzı ve Te'vil

Karadâvî, sahih bir esas olmaksızın, hadîslerin Kur'an'la çeliştiği iddiasını büyütmemek gerektiğini söyler. O, Mutezile'nin ahirette resûl ve diğer peygamber kardeşleri, melekler ve sahih müminlerin, günahkâr tevhid ehli hakkındaki şefaathane edeceklerini belirten yaygın sahih hadîsleri⁵²⁷ reddetmelerini eleştirir. Ona göre bu hadîslerde, Yüce Allah fazlı, rahmeti ve şefaathaneçilerin şefaathaneyle onlara ikramda bulunacak ve böylece onlar ya asla cehenneme girmeyecekler veya cehenneme girip bir müddet sonra oradan çıkacaklar ve neticede varacakları yer cennet olacaktır. Karadâvî, bu durumun Yüce Allah'ın kullarına bir cömertliği olduğunu söyler. Ona göre yüce Allah, iyiliğin karşılığını on mislinden yedi yüze hatta daha fazlasına çıkarmış, kötülüğün karşılığını ise ya

⁵²³ Müslim, İman 357, 359, 360.

⁵²⁴ Bu ayetler için, Bkz; İsrâ 17/15; Tâhâ 20/134; Mâide 5/19; Yasin 36/6.

⁵²⁵ Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Sahih-i Müslim*, III, 74.

⁵²⁶ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 97.

⁵²⁷ Buhârî, Tevhid 24; Müslim, İman 302.

sadece bir misli yapmış ya da affetmiştir.⁵²⁸ Karadâvî'ye göre, Yüce Allah bundan başka, beş vakit namazı, Cuma namazını, Ramazan orucunu, teravih namazını, zekât ve sadakaları, hac ve umreyi vb. ibadetleri kötülöklere şefaaf kılmıştır. Bu durumda Allah'ın, seçilmiş hayırlı kullarına ikramda bulunup onların da tevhid kelimesi üzerine ölenlerden dilediklerine şefaaf etmelerinin uzak bir ihtimal olmadığını söyleyen Karadâvî, bu hususta rivayet edilen hadîslerin bulunduğunu söyler.⁵²⁹ Bu hadîslerden bazıları şunlardır:

“Cehennemden bir topluluk, Muhammed (s.a.v)'in şefaatiyle çıkar ve cennete girer Bunlar, ‘cehennemlikler’ diye adlandırılırlar.”⁵³⁰

“Ümmetinden bir adamın şefaatiyle cennete Temim Oğullarından daha çok insan girer.”⁵³¹

“Şehit, ev halkından yetmiş kişiye şefaaf eder.”⁵³²

“Her Peygamberin kabul olmuş duası vardır. Ve her peygamber duasını yapmıştır. Ben ise duamı, kıyamet günü ümmetime şefaaf etmek üzere geciktirdim. Ve o şefaaf inşallah ümmetinden Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmadan ölenlere ulaşacaktır.”⁵³³

Karadâvî'ye göre, Mutezile, vaid'i (ahretteki ceza) vaad'e (ahretteki mükafat); adaleti, rahmete; akıllı da nakle üstün tuttuğu için, sübutlarının kuvvetli ve delaletlerinin açık olmasına rağmen bu hadîslerden yüz çevirmişlerdir. Onların bu hadîsleri reddederken şüphelerinin bu hadîslerin, şefaaf edenlerin şefatini yasaklayan Kur'an'la çeliştiğini iddia etmeleri olduğunu söyleyen Karadâvî, Kur'an'ın yasaklamış olduğu şefaafin, Arap olan müşriklerin inanmış olduğu “şirk şefaaf” olduğunu belirtir. Ona göre, Müşrikler Allah'tan başkası veya Allah'la beraber taptıkları ilahların Allah katında kendilerine şefaaf edeceklerini ve kendilerinden azabı savunacaklarını iddia etmişlerdir. Kur'an'da bu konu hakkında şöyle buyrulur: “Onlar Allah'ı bırakarak, kendilerine fayda ve zarar vermeyen putlara taparlar. Ve ‘Bunlar, Allah katında bizim şefaafçilerimizdir’

⁵²⁸ Buhârî, Rikak 31; Müslim, İman 207.

⁵²⁹ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünnetü'n-nebeviyye*, ss. 99-100.

⁵³⁰ Buhârî, Rikak 51.

⁵³¹ Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyame 12.

⁵³² Ebû Dâvûd, Cihâd 28.

⁵³³ Buhârî, Deavât 1; Müslim, İman 341.

derler.”⁵³⁴ Karadâvî, Kur’an’ın ilahlarının onlara hiçbir fayda vermeyeceğini bildirerek idida edilen bu şefaati iptal ettiğini söyler: “Yoksa onlar, Allah’tan başkasını şefaatchiler mi edindiler? Deki: Onlar hiçbir şeye güç yetiremezler ve akıl erdiremezlerse de mi şefaata edeceksiniz? De ki: Bütün şefaata Allah’ındır. Göklerin ve yerin hükümranlığı O’nundur. Sonra O’na döndürüleceksiniz.”⁵³⁵

Kur’an’ın bu değersiz ilahların şefaathlerinin olmadığını, hem de müşriklerin itaat olunacak şefaathilerinin bulunmadığını söylemektedir: “Zalimlerin ne bir dostu, ne de itaat edilecek bir şefaathileri vardır.”⁵³⁶ Karadâvî, Kur’an’ın şefaati tam olarak reddetmediğini ve bunu iki şarta bağladığını ifade eder: Ona göre bu iki şart şöyledir:

1. Şefaathinin şefaathinin Allah’ın izninden sonra olması: Karadâvî, bu hususta, kim olursa olsun, Allah’a herhangi bir şeyi farz kılma yetkisine sahip olmadığını söyler. Nitekim Yüce Allah; “O’nun izni olmadan, O’nun katında şefaata edecek de kimdir?”⁵³⁷ buyurmuştur.

2. Şefaathin, tevhid ehline olması: Yüce Allah’ın melekler hakkında, “Onlar, Allah’ın hoşnut olduğu kimseden başkasına şefaata edemezler”⁵³⁸ buyurmaktadır. Kıyamet gününü yalanlayanlar hakkında da; “Artık kıyamet gününü yalanlayan kimselere, şefaathilerin şefaathileri fayda vermez”⁵³⁹ buyurmaktadır. Bu ayetlerin mefhumunun, şefaathilerin varlığını ve şefaathinin iman eden kimselere fayda vereceğini ortaya koyduğunu belirten Karadâvî, iddia edildiği gibi, Kur’an’ın şefaathini mutlak olarak reddetmediğini, müşriklerin vb. iddia ettiği, çeşitli din mensuplarının da fesat çıkarmalarına yol açan şefaathin ise olmadığını ifade eder.⁵⁴⁰

B. Bir Konuda Gelen Bütün Hadîslerin Toplanması

Sünnetin doğru anlaşılması için yapılması gerekenlerden birisi de, bir konuda gelen bütün hadîslerin toplanmasıdır. Zira hadîsler içerisinde müteşabih

⁵³⁴ Yunus 10/18.

⁵³⁵ Zümer 39/43, 44.

⁵³⁶ Mü’min 40/18.

⁵³⁷ Bakara 2/255.

⁵³⁸ Enbiyâ 21/28.

⁵³⁹ Müddessir 74/ 48.

⁵⁴⁰ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma’a’s-sünneti’n-nebeviyye*, ss. 101-102.

olanı. Muhkem, mutlak, mukayyed olanı, umum bildireni, has olanı vardır. Karadâvî'ye göre, o hadîslerden müteşabih olan muhkeme arzedilir, mutlak olan mukayyede hamedilir ve genel (amm) olan da özel (hâs) olana hamledilir. Karadâvî, böylelikle hadîslerde kastedilen mananın daha iyi anlaşılacağını ve hadîslerin de birbirleriyle tokuşturulmayacağını söyler. Karadâvî, bu konuda bir takım hadîsleri ele alarak konuyu anlamlandırmaktadır. O bu konuyla ilgili olarak; elbiseyi uzatma ve şiddetli tehdit içeren hadîsleri ele almaktadır. Karadâvî, bu konuda bazı insanların elbiselerini kısaltmayan kimselere şiddetli karşı çıktıklarını ve kısa elbise giymeyi neredeyse İslam'ın temel alametlerinden ve büyük farzlarından biri sayacak derecede önem atfettiklerini belirtir. Karadâvî, böyle davrananlardan İslam'ın mükelleflerden istediği hedeflerine kuşatıcı bir bakış açısıyla bakmalarını istemekte ve Allah'ın genişlik verdiği bir hususta insanları sıkıntıya sokmamalarını istemektedir.⁵⁴¹ Elbisenin uzatılmasıyla alakalı rivayet edilen hadîslere bir göz atalım:

“Şu üç kişi vardır ki, Allah, kıyamet günü onlarla konuşmaz:

1. Verdiğini ancak başa kakmak için verip, başa kakan kişi,
2. Yalan yeminle malına revaç sağlamaya çalışan kişi,
3. Ve elbisesini uzatan kişi.”⁵⁴²

Başka bir hadîs de şöyledir: “Üç sınıf insan vardır ki, Allah kıyamet günü onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak, onları arındırmayacaktır. Onlar için acı verici bir azap vardır.” Hadîsin ravisi der ki: “Hz. Peygamber bu sözü üç defa tekrarladı. Ashab, kim bunlar ey Allah'ın Resûlü diye sorduklarında Hz. Peygamber;

- ‘1. Elbisesini uzatan,
2. Sık sık başa kakan,
3. Yalan yeminle malına revaç sağlamaya çalışan kişi’⁵⁴³ buyurdu.”

⁵⁴¹ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 103.

⁵⁴² Müslim, İman 46.

⁵⁴³ Müslim, iman 48.

Karadâvî, bu hadîste “elbisesini uzatan” ile kastedilenin ne olduğunu açıklamaya çalışır. O, acaba bununla kastedilen, kibir ve böbürlenme kastı olmaksızın, kendi toplumunun adeti olarak da olsa, elbisesini uzatan herkes midir, sorusunu sorarak başlar. Ona göre; Buhârî’nin *Sahih*’inde yer alan; “Elbiseden topukların altına uzananı cehennemdedir”⁵⁴⁴ şeklinde gelen Ebu Hureyre hadîsi bunu desteklemektedir. Bu hadîs Nesâî’de ise şu lafızla nakledilmiştir: “Elbisesinin topuklarından altı cehennemdedir.”⁵⁴⁵ Karadâvî, İbn Hacer’e atıfla hadîsin manasını şöyle açıklar: “Uzun elbise, sahibinin topuğundan aşağıda ise cehennemdedir. Yaptığına bir ceza olarak “elbise” ile giyenin “bedeni” kinaye edilmiştir. Karadâvî, ayrıca bu konuda gelen tüm hadîsleri okuyan kişi; meselenin; Nevevî, İbn Hacer ve diğer birçok kimsenin tercih ettiği şekilde olduğunu anlar: “Buradaki mutlak ‘uzatma’ ifadesi, ittifakla hakkında uhrevi tehdit gelen ‘kibirlik’ ile sınırlandırılarak anlaşılmalıdır.”⁵⁴⁶

Buhârî’de geçen bu hadîsin diğer rivayetlerini de vermek yerinde olacaktır. Bu rivayetlerden bazıları şunlardır:

“Nebî (s.a.v), ‘Kim, elbisesini kibirle sürürse, Allah kıyamet günü ona bakmaz’ buyurdu. Bunu üzerine Hz. Ebu Bekir, ‘Ey Allah’ın Resûlü! Elbisemin iki eteğinden biri yere sarkıyor, ancak onu da kaldırıyorum. Bu hususta ne dersiniz?’ diye sordu. Bunun üzerine Nebî (s.a.v), ‘Sen onu kibir olarak yapanlardan değilsin’ buyurdu.”⁵⁴⁷

Buhârî’nin Ebu Bekre’den rivayet ettiği bir başka hadîs de şöyledir: “Biz, Nebî (s.a.v)’nin yanındayken güneş tutulması oldu. Bunun üzerine Nebî (s.a.v), acele bir şekilde kalkıp elbisesini yerde sürüyerek ta mescide kadar geldi...”⁵⁴⁸ Bir başka hadîste; “Allah, kibirle elbisesini sürükleyene bakmaz.”⁵⁴⁹

Buhârî’den başka Müslim’de de geçen bir hadîsi daha kaydetmek istiyoruz: “Kim elbisesini yerde sürür ve bununla sadece kibirlenmeyi isterse

⁵⁴⁴ Buhârî, Libas 4.

⁵⁴⁵ Nesâî, Zinet 103.

⁵⁴⁶ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma’a’s-sünneti’n-nebeviyye*, s. 104.

⁵⁴⁷ Buhârî, Libas 2.

⁵⁴⁸ Buhârî, Küsuf 1; Neşefî, Küsuf 16.

⁵⁴⁹ Buhârî, Libas 2.

Allah kıyamet gününde ona bakmaz.”⁵⁵⁰ Karadâvî, bu son rivayette geçen ‘bununla sadece kibirlenmeyi isterse’ şeklinde açıkça kibirlenme kaydı getirilerek sınırlama yapıldığını belirtir. Ona göre bu ifade başka türlü bir yoruma imkan bırakmamıştır.⁵⁵¹

İbn Hacer, Buharî’nin, elbiseyi uzatma ve elbiseyi yerde sürüme üzerine gerekecek uhrevi tehdit hakkında rivayet ettiği hadîslerin şerhinde şöyle der:

“Bu hadîslerde ‘kibir’ için elbiseyi uzatmanın, büyük bir günah olduğu geçmektedir. Kibir olmaksızın uzatmaya gelince, hadîslerin zahirinden onun da haram olduğu anlaşılmaktadır. Fakat ‘elbiseyi uzatmanın’ bu hadîslerde geçtiği üzere ‘kibir’ ile kayıtlanması dile getirilerek bunun haram olmadığına delil getirildi. Buna göre, elbiseyi uzatmayı zemmeden hadîslerdeki mutlak sakındırma ifadesi, ‘kibirle uzatmış olma’ kaydıyla anlaşılmalıdır. Dolayısıyla kibirden emin olduğunda elbiseyi sürüme ve uzatma haram olmaz.”⁵⁵²

Karadâvî bu hususta şunları söyler:

“Hadîslerde söz konusu olan tehdit, şiddetli bir tehdittir. Öyle ki elbisesini uzatan kişi Allah’ın kıyamet gününde konuşmayacağı, bakmayacağı, arındırmayacağı üç sınıf insandan biri olarak zikredilmektedir. Bütün bu anlatılanlar; onların yaptıklarının, sahibini helak eden günahlardan ve haramların büyüklerinden olduğunu göstermektedir.”⁵⁵³

Karadâvî’ye göre, alt taraf giyilen izar veya elbisenin sadece kısaltılması, güzellikler (tahsiniyyat) bahsine dahildir. Bu da kendisiyle hayatın güzelleştiği, zevklerin artırıldığı, güzel ahlakın derinleştiği edepler ve tamamlayıcı unsurlar ile ilgilidir. O, herhangi bir kötü kasıt olmaksızın elbisenin uzatılmasının tenzihen mekruh hükmüne girmesi gerektiğini ifade eder. Burada dinin mühim gördüğü ve en fazla önem verdiği şeyin zahiri gidişatın arkasındaki niyetler ve öze ait manalar olduğunu söyleyen Karadâvî, burada dinin karşı konulmasını istediği şeyin, kalbinde zerre miktarı dahi bulunsa kişinin, böbürlenme, kendini beğenme, kibir,

⁵⁵⁰ Müslim, Libas 45.

⁵⁵¹ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma’a’s-sünneti’n-nebeviyye*, s. 105.

⁵⁵² İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, X, 263.

⁵⁵³ Karadâvî, age., s. 106.

övünme ve başkalarını beğenmezlik gibi şeyler olduğunu ifade eder. Ona göre, diğer hadîslerin de delalet ettiği gibi elbiseyi uzatma sebebiyle gelen şiddetli tehdit kibirlenmeye çalışan ile kayıtlıdır. Karadâvî, biçimiyle ve şekliyle elbisenin tarzının insanların örflerine ve adetlerine bağlı olduğunu belirterek, değişen iklim şartları, insanların ekonomik ve sosyal yaşam seviyeleri vb. etkenlere de bağlı olduğunu söyler. Karadâvî'ye göre, şari zahirde israf ve şımarıklığın ortaya konulmasına, batında ise başkalarını beğenmemeliğin ve kibrin kastedilmesine engel olmak için bu duruma belirli sınırlar içerisinde müdahale etmektedir. Elbisenin kısaltılması konusunda son olarak, kim sünnete uyararak, kibirle giyinme zannından kurtulmak üzere, ihtiyatlı olanı almak için elbisesini kısaltırsa, inşallah bunun ecrini alır. Ancak o kişi, bunu bütün insanları bağlayıcı olarak görmemelidir. Ona göre, bu hadîslerin diğer rivayetlerine bakmaksızın ve sadece onun zahiriyle yetinmek, kişiyi çok defa hataya götürür, doğru yoldan ve hadîsin belirttiği maksattan uzaklaştırır.⁵⁵⁴

Karadâvî'nin üzerinde durduğu bir başka örnek de sabanı zemmeden Buhârî hadîsidir. Ebu Ümame'nin rivayet ettiği hadîs şöyledir: Resûlullah (s.a.v)'ı saban hakkında şöyle buyururken işittim: "Bu aletin sokulduğu eve, Allah mutlaka zelillik sokar."⁵⁵⁵ Karadâvî'ye göre, bu hadîsin zahiri, Resûlullah (s.a.v)'ın, çalışanlarını hor görmeye götüren tarım ve ziraattan hoşlanmadığını ifade etmektedir. Bu hadîsin manası gayet açık ve sahih olan diğer nasslarla görünürde çelişmektedir. Resûlullah (s.a.v)'ın ekip-biçme ile uğraşan Ensar'a böyle bir emrinin söz konusu olmadığını söyleyen Karadâvî, sünnetin, ziraat, sulama, ölü arazileri kullanma ve bunlarla ilgili hak ve görevleri beyan ettiğini, İslam fikhının da bunların her birisini açıkça anlattığını vurgular. Nitekim Resûlullah (s.a.v) bu hususta şöyle buyurur: "Bir Müslüman bir ağaç diker veya ziraat yapar da ondan kuş, insan veya herhangi ir hayvan yerse onun bu yediği o Müslüman için kesinlikle sadaka olur."⁵⁵⁶ Ekip biçmeyle alakalı en mükemmel hadîslerden birisi de; "Sizden birisi elinde bir fidan varken kıyamet kopsa ve kıyamet kopmadan onu dikebilecekse onu derhal diksin!"⁵⁵⁷ hadîsidir.

⁵⁵⁴ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, ss. 107-108.

⁵⁵⁵ Buhârî, Muzâraa 2.

⁵⁵⁶ Müslim, Müsâkat 7.

⁵⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 183, 184, 191.

Karadâvî'ye göre, burada anlatılmak istenen, dünyayı yaşanılır kılmak için yapılan çalışmanın güzel görülmesidir. Böyle bir davranışı teşvik etmenin ayrıca karşılıksız bir iş yapmak olduğunu söyleyen Karadâvî, bu durumun kıyamete kadar süreceğini ve insanın da Allah tarafından dünyayı mamur etmek için yaratıldığını ifade eder. Ona göre, daha İslam'ın ilk asrında sahabenin ve Müslümanların anladığı ve onları ziraat yaparak, ölü arazileri canlandırarak yeryüzünü yaşanılır hale getirmeye sevk eden şey de budur.⁵⁵⁸

Bu konuyu izah eden bir başka hadîste; “İyne tarzi⁵⁵⁹ alış-veriş yaptığımızda, sığır kuyruklarına yapışıp (hayvancılıkla meşgul olup), ziraattan hoşnut olan cihadi terk ettiğinizde, Allah size zelilliği musallat eder ve dininize geri dönünceye kadar bu zelilliği sizden kaldırmaz.”⁵⁶⁰ Karadâvî'ye göre bu hadîs, ümmetin dini görevler karşısında gevşekliğe düşmesine ve dünyadaki görevlerinden riayet etmesi gerekenleri ihmale uygun bir ceza olarak, kendisine musallat olan zenginliğin sebeplerini açıkça ortaya koyar. Karadâvî, bu tarz satışın ayrıca Allah'ın haram kıldığı, şiddetli azabın olduğu, Allah ve Resûlü'ne karşı savaş ilan etmiş olduğunu bildirdiği faiz hususunda ümmetin küçük düştüğüne ve dış yönü helal gibi gözükse, fakat içyapısı gereği şüphesiz haram olan çeşitli şekillerde yaptıkları muamelelerle onu yeme hilelerine başvurduğuna delalet etmektedir. Cihadın terkinin de yukarıda geçen hususun mantıksal bir sonucu olduğunu ifade eden Karadâvî, bütün bu sebeplerle ümmet dinine geri dönmedikçe, zellilik durumunun onları çepeçevre kuşatacağını belirtir. Karadâvî, bütün bu hususlara dikkat çekerek, bir müslümanın bir konuda gelen bütün hadîsleri bir arada değerlendirmeksizin sünneti bir tek hadîsten alıp, amel etmeye kalkışmasının doğru olmadığını söyler.⁵⁶¹

C. Çelişkili Hadîslerin Te'vil Edilmesi

Karadâvî'nin hadîslerin anlaşılmasında üzerinde durduğu hususlardan birisi de çelişki ifade eden hadîslerin nasıl değerlendirilmesidir. Ona göre, şer'i

⁵⁵⁸ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 109.

⁵⁵⁹ İyne: Kişinin malını başkasına vade ile satıp, malı müşteriye teslim etmesi, sonra malın bedelini almadan önce aynı malı, aynı adamdan önceki bedelinden daha az bir nakite satın almasıdır. Bu ise gerçekte, doğrudan faiz almak yerine, sıcak para elde edebilmek için, başvurulan bir hileli çözüm şeklidir.

⁵⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 84; Ebû Dâvûd, *İcâre* 54.

⁵⁶¹ Karadâvî, *age.*, s. 111.

naslarda asıl olan, birbirleriyle çelişmemeleridir. Eğer bir çelişkinin varlığını kabul etsek dahi, çelişkinin ancak işin zahirinde olabileceğini, hakikatte ve pratikte böyle bir şeyin söz konusu olamayacağını söyleyen Karadâvî, bize düşen görevin de bu çelişkiyi gidermek olduğunu söyler. Karadâvî'ye göre, herhangi bir zorlama ve saptırma olmaksızın, her ikisiyle birlikte amel edilecek şekilde iki nassın arasını cem ve bağdaştırma ile çelişkinin giderilmesi mümkün olursa, bu, ikisinden birini tercih yoluna gitmekten daha uygun olanıdır. Ona göre, sünnetin iyi anlaşılması için önemli olan hususlardan birisi de; “Zahirleri çelişen ve ilk bakışta metinleri farklı olan sahih hadîslerin arasını uygun hale getirme, aralarını bağdaştırma, uyum sağlanıp farklılık oluşmayacak ve bütünlük sağlanıp çelişmeyecek şekilde her birisini doğru yere koymaktır. Burada dikkat edilmesi gereken hadîslerin sahih olmasıdır. Zayıf hadîsleri bu kategoriye dâhil etmemeliyiz. Ancak, onu bir an için sahihmiş gibi almak suretiyle olursa o zaman başka.”⁵⁶²

Karadâvî, bu çerçevede iki noktaya dikkat çekmiştir:

1. Tercihden önce hadîslerin yorumlanması
2. Neshten önce hadîslerin yorumlanması

1. Tercihden Önce Hadîslerin Yorumlanması

Karadâvî'ye göre, sünnetin iyi anlaşılması için önemli olan hususlardan birisi, zahirleri çelişen ve ilk bakışta metinleri farklı olan sahih hadîslerin arasını uygun hale getirme, aralarını bağdaştırma, uyum sağlanıp farklılık oluşmayacak ve bütünlük sağlanıp çelişmeyecek şekilde her birisini doğru yere koymaktır. Burada dikkat edilmesi gereken hadîslerin sahih olmasıdır diyen Karadâvî, zayıf hadîsleri bu kategoriye dâhil etmemektedir.⁵⁶³

Karadâvî, hadîslerin cem edilmesinin onlar arasında bir tercihte bulunmaktan önce değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. O, hadîslerin cem ve uzlaştırılması konusuna dikkat etmiş ve bu konuda, alimlerin tahkik ettikleri ve de Ebu Davud ile Tirmizî'de geçen kadının, âmâ da olsa erkeklere bakmasını haram

⁵⁶² Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 113.

⁵⁶³ Karadâvî, *age.*, s. 117.

kılan “ikinizde mi âmasınız?” şeklindeki Ümmü Seleme hadîsini, Hz. Aişe ve Fatıma binti Kays’ın rivayet ettiği hadîse dayanarak reddetmelerini örnek olarak incelemiştir. Zira Karadâvî, bu iki hadîsin de *Sahih*’te geçtiğini de vurgular. Öncelikle bu olayların nasıl geliştiğini aktararak, Karadâvî’nin bu husustaki görüşlerini dile getirelim:

Bu olay Ümmü Seleme’den şöyle nakledilmiştir: “Ben, bir gün Resûlullah (s.a.v)’ın yanında bulunuyordum. O sırada diğer hanımı Meymune de vardı. Derken Abdullah b. Ümmi Mektum çıkageldi. Bu olay biz örtünmekle emrolunduktan sonra idi. Peygamber (s.a.v) bize, ‘Örtünün!’ buyurdu. Biz, ‘O âmâ biri değil mi, ey Allah’ın Resûlü? Bizi göremez, bilemez’ dedik. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v), ‘Siz ikinizde mi âmasınız, onu görmüyor musunuz?’ buyurdu.”⁵⁶⁴ Bu hadîsi Ebu Davud ve Tirmizî rivayet etmiştir. Tirmizî, bu hadîs “hasen- sahihtir” demiştir.⁵⁶⁵ Karadâvî’ye göre bu hadîs, kadının yabancı erkeklere bakmasının caiz olduğuna delalet eden Buhârî ile Müslim’de geçen bazı hadîslerle çelişmektedir. Hz. Aişe’den rivayet edilmiştir: “Ben, mescitte oyun oynayan Habeşlilere bakarken, Nebî (s.a.v), üzerindeki elbisesiyle beni örtüyordu”⁵⁶⁶ hadîsi ile Müslim ve Ebu Davud’da geçen “Kocası Fatıma binti Kays’ı üç talakla boşadığında, Nebî (s.a.v) ona, ‘(Git), İbn Ümmi Mektum’un evinde iddet bekle! Çünkü o ama bir adamdır. Olur ki elbiseni çıkarırsın ve o seni göremez’ buyurdu. Hz. Peygamber daha önce ona Ümmi Şerik’in evinde beklemesini söylemiş, sonra da ‘O, ashabımın yanına girip çıktığı bir kadındır. Sen İbn Ümmi Mektum’un evinde iddet bekle’ buyurmuştur”⁵⁶⁷ hadîsleriyle çelişmektedir. Bu iki durum karşısında hadîslerin öncelikle sıhhat durumlarına dikkat çeken Karadâvî, hadîsleri şöyle ele almaktadır: “Ümmü Seleme hadîsi hakkında her ne kadar Tirmizî, ‘Bu hadîs, hasen-sahihtir’ dese de hadîsin senesinde Ümmü Seleme’nin azatlı kölesi Nebhan vardır. Bu kişi, meçhul biri olup, İbn Hibban (ö. 354)’dan başka hiç kimse onu sika görmemiştir. Bu hadîs, kadının yabancı erkeklere bakmasının caiz olduğuna delalet eden Buhârî ile Müslim’de geçen hadîslerle çelişmektedir. Bu iki rivayet ise, sahihtir. Sonuç

⁵⁶⁴ Ebû Dâvûd, Libas 34; Tirmizî, Edeb 29.

⁵⁶⁵ Tirmizî, Edeb 29.

⁵⁶⁶ Buhârî, Nikâh 114; Müslim, İdeyn 18.

⁵⁶⁷ Müslim, Talak 36, 37; Ebû Dâvûd, Talak 37, 39.

itibariyle bu sahih hadîsler varken, zayıflığı sebebiyle Ümmü Seleme hadîsine itibar edilmez.”⁵⁶⁸ Karadâvî, durumu böyle ifade ederken, bir hususa da dikkat çekmektedir, Bununla birlikte bu vacip değilse de –bir an için zayıf delili ‘sahih’ kabul etme babından- zayıf hadîs ile sahih hadîsin arasını bağdaştırmaya çalışmak da caizdir.⁵⁶⁹

Karadâvî, Kurtubî’den rivayetle Nebî (s.a.v)’nin Fatıma binti Kays hadîsi hakkında söylediklerini de aktarmaktadır: “Nebî (s.a.v), Fatıma binti Kays’a, Ümmi Şerik’in evinden İbn Mektum’un evine taşınmasını emretti. Çünkü bu, Fatıma binti Kays’ın Ümmi Şerik’in evinde kalmasından daha uygun idi. Zira Ümmi Şerik’in evine girip çıkanlar çok olunca, orada Fatıma binti Kays’ı gören çok kişi olacaktı. Fakat İbn Ümmi Mektum’un evinde ise onu kimse görmeyecekti. Dolayısıyla Fatıma binti Kays’ın gözünü, İbn Ümmi Mektum’dan çekivermesi daha kolay ve daha uygun idi. Bundan ötürü Nebî (s.a.v) buna izin verdi. Yine de en iyisini Yüce Allah bilir.”⁵⁷⁰

Karadâvî’nin üzerinde durduğu hususlardan birisi de, Nebî (s.a.v)’in kadınların kabirleri ziyaret etmeleri ile ilgili hadîslerdir. Bu konuyla ilgili rivayet edilen hadîslerde Hz. Peygamber (s.a.v)’in kabir ziyaretlerini yasakladığı hadîslerle izin verdiği hadîsler bulunmaktadır. Kadınları kabir ziyaretinden men eden hadîslerden biri, Ebu Hureyre’nin naklettiği şu hadîstir: “Nebî (s.a.v) kabirleri ziyaret edip duran kadınlara lanet etti.”⁵⁷¹ Tirmizî bu hadîs hakkında: “Bu hadîs, hasen-sahihtir”⁵⁷² demiştir. Bu hadîs, “Kabirleri ziyaret eden kadınlar” lafzıyla Abdullah b. Abbas (r.a) ve Hassan b. Sabit (r.a)’den rivayet edilmiştir.⁵⁷³ Bunu kadınların cenazeyi takip etmelerini yasaklayan hadîsler de⁵⁷⁴ desteklemektedir. Karadâvî, bu hadîslerden farklı olarak, erkekler gibi kadınların da ziyaretlerine izin verildiği anlaşılan başka hadîsler de olduğunu söyler.

⁵⁶⁸ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma’a’s-sünneti’n-nebeviyye*, s. 114.

⁵⁶⁹ Karadâvî, age., s. 115.

⁵⁷⁰ Karadâvî, age., s. 114.

⁵⁷¹ Tirmizî, Cenâiz 61; İbn Mâce, Cenâiz 49; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 337.

⁵⁷² Tirmizî, Cenâiz 61.

⁵⁷³ Elbânî, *İrva’u-l Galil*, ss. 761-765.

⁵⁷⁴ Buhârî, İman 35; Cenâiz 57, 58; Müslim, Cenâiz 52; Tirmizî, Cenâiz 49.

Bunlardan birisi, Nebî (s.a.v)'in şu sözüdür: “Size kabirleri ziyaret etmeyi yasaklamışım. Artık onları ziyaret edebilirsiniz.”⁵⁷⁵ hadîsidir.

Bir diğer hadîs ise; “Kabirleri ziyaret edin. Çünkü kabirleri ziyaret etmek, ölümü hatırlatır”⁵⁷⁶ hadîsidir. Bu husustaki bir başka hadîs ise; Müslim, Neseî ve Ahmed’in Hz. Aişe (r. anha)’dan rivayet ettiği şu hadîstir: “Ben, ‘Ey Allah’ın Resûlü! Kabirleri ziyaret ettiğimde onlara ne şekilde dua edeyim?’ diye sordum. Resûlüllah, ‘Allah’ın selamı, mü’minlerden ve Müslümanlardan bu diyar ahalisinin üzerine olsun. Allah bizden önce gidenlere de, sonraya kalanlara da rahmet eylesin. İnşallah bizler de sizlere katılacağız’ diye dua et, buyurdu.”⁵⁷⁷

Kabirleri ziyaret etmeye izin veren bir başka hadîs de; Buhârî ve Müslim’in, Enes b. Malik’ten rivayet ettiği şu hadîstir: “Nebî (s.a.v), bir mezarın başında ağlamakta olan bir kadının yanından geçmişti. Ona, ‘Allah’tan kork ve (başına gelen musibetten dolayı) sabret’ buyurdu. Kadın, Nebî (s.av)’i tanımayarak, ‘Çekil git yanımdan! Çünkü benim başıma gelen musibet, senin başına gelmemiştir....’dedi.”⁵⁷⁸ Karadâvî, bu hadîsle ilgili olarak; “Görüldüğü gibi Nebî (s.a.v), kadının sabretmeyeşine karşı çıktı ama onun kabri ziyaret etmesine bir şey demedi, demektedir. Karadâvî’ye göre, kabir ziyaretine izin veren hadîsler, onu men eden hadîslerden daha sahih ve daha çok olmakla birlikte, aralarının birleştirilmesi ve bağdaştırılması mümkündür.”⁵⁷⁹

2. Neshten Önce Hadîslerin Yorumlanması

Karadâvî, çelişkili hadîslerin arasında bağdaştırmak güç olduğunda bazı hadîşçilerin bu iki hadîsten sonra söylenen bilindiğinde nesh görüşüne sığındıklarını ifade etmektedir. Ona göre, nesh meselesinin Kur’an ile ilgili olduğu kadar hadîs ilimleri ile de ilgisi bulunmaktadır. Hadîsteki nesh iddiası ile Kur’an’daki nesh iddiasını karşılaştırıp değerlendirmede bulunan Karadâvî bu hususu şöyle dile getirir: “Gerçekte hadîsteki nesh iddiası, Kur’an’daki nesh iddiasından fazla yer tutmaktadır. Oysa durum bunun tam aksi olmasını

⁵⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 38; Hâkim, *Müstedrek*, I, 531.

⁵⁷⁶ Müslim, *Cenâiz* 108.

⁵⁷⁷ Müslim, *Cenâiz* 102; Neseî, *Cenâiz* 103; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 221.

⁵⁷⁸ Buhârî, *Cenâiz* 32, 43; Müslim, *Cenâiz* 15.

⁵⁷⁹ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma’a’s-sünneti’n-nebeviyye*, ss. 115-117.

gerektirmektedir. Çünkü Kur'an'da asıl olan, Kur'an ayetlerinin umum için ve ebedi olmasıdır. Sünnete gelince, ondan bazısı, Resûlullah (s.a.v)'in ümmetinin lideri sıfatıyla ve ümmetinin günlük işlerini yönetmesi sebebiyle, cüz'i davalara ve geçici hallere çözüm getiren hususlardır.”⁵⁸⁰

Karadâvî, nesh iddia edilen hadîslerin çoğunun, iyice araştırıldığında mensuh olmadıklarının ortaya çıkacağını söyler. Ona göre, bazen hadîslerden kimisi ile ‘azimet’ kastedilirken, kimisiyle de ruhsat kastedilir. Dolayısıyla her hüküm ilgili yerlerinde geçerli olur. O, Beyhâkî'nin, senediyle İmam Şafi'den rivayetine atıfla “Her iki hadîs ile amel edilme ihtimali olduğunda ikisiyle de amel edilir, birisi alınıp diğeri terk edilmez. Fakat iki hadîs arasında ihtilaftan başka bir ihtimal olmazsa o zaman iki durum söz konusu olur.” Karadâvî, bu iki hususu da şöyle dile getirir:

1. Bunlardan bisirisinin nasih, diğersinin mensuh olması. Dolayısıyla, nasihle amel edilir, mensuh terk edilir.

2. İki hadîs çeliştiği halde, hangisinin nâsîh, hangisinin mensuh olduğuna dair herhangi bir delaletin olmaması.⁵⁸¹

Hadîslerin çoğunun iyi araştırıldığında mensuh olmadığına ortaya çıkacağını söyleyen Karadâvî'ye göre, bazen hadîslerin kimisi ile ‘azimet’ kast edilirken, kimisiyle de ‘ruhsat’ kast edilir. Dolayısıyla her iki hüküm, ilgili yerlerinde geçerli olur. Bazı hadîsler, bir durum ile ve bazıları ise başka bir durum ile sınırlı olabilir. Bu durumların başka başka oluşu, nesh anlamına gelmez. Sık sık nesh görüşüne sığınmanın doğru olmadığını söyleyen Karadâvî'ye göre, nesh, ihtimallerle sübut bulmaz. Çünkü iki nasdan hangisinin önce, hangisinin sonra sadır olduğunu bilmek gerekir. O, mensuh olduğu hükmü verilen hususlardan pek çoğunun, gerçekte mensuh olmadığını aksine, bu husustaki iki nas, belirli bir konuda, belli sebep ve şartlar altında sadır olmuş bulunan şer'i-nebevi bir siyaseti temsil ettiğini belirtir. Ona göre, hükmün verilmesine yol açan sebep ve şartlar değişince, bu sebebin sonucu olan hüküm de değişir.⁵⁸² Karadâvî bu hususta,

⁵⁸⁰ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 121.

⁵⁸¹ Karadâvî, *age.*, ss. 121-122.

⁵⁸² Karadâvî, *age.*, s. 122.

kurban etlerinin biriktirilmesinin yasaklanıp sonrada mübah kılınmasının nesh olmadığını *söylemektedir*. Kurban etleriyle ilgili rivayet edilen hadîsler şunlardır:

“Sizden her kim kurban kesmişse, üç günden sonra ondan evinde bir şey bırakmasın.”⁵⁸³ Bu hadîsten bir yıl sonra ashap yeniden kurban etleriyle ilgili sorduğu zaman; “Yiyin, yedin ve biriktirin! Çünkü geçen yıl böyle yapmamamızın sebebi, insanlar o zaman sıkıntı –açlık ve meşakkat- içerisindeydi ve ben bununla sizin onlara yardım etmenizi istemiştım”⁵⁸⁴ şeklinde bir rivayeti de vardır. Karadâvî, bunlardan başka, “Ben sizi gelen misafirlerden (yani Medine dışından gelen kimselerden) dolayı nehyetmişim.”⁵⁸⁵ şeklinde rivayetin de olduğunu belirtir. Karadâvî’ye göre bu hadîs ile bir önceki hadîs, söz konusu nehyin illetini açıklamaktadır. Buna göre Hz. Peygamber (s.a.v)’in bu tasarrufu şartların getirdiği geçici bir problemin çözüme kavuşturulmasına yöneliktir. Bu hükme medar olan illet ortadan kalkınca, hüküm de ortadan kalkmıştır.⁵⁸⁶ Bununla birlikte, kurban etlerinin biriktirmesinin açıkça mübah olduğunu ifade eden bir hadîste gelmiştir: “Sizi kurban etlerini biriktirmekten nehyetmişim, artık yiyin, yedin ve biriktirin!”⁵⁸⁷

Kurban etlerinin saklanması hususunda bazı alimlerin görüşleri önem arz etmektedir. Karadâvî, bu alimlerin görüşlerinin de önemli olduğunu söylemektedir. Ona göre bu konuda önemli görüşleri olan alimlerden birisi de Kurtubî’dir. Kurtubî’ye atıfla kurban etlerinin saklanması ile ilgili yasağın ortadan kalkması hakkında Karadâvî şöyle der: “Aksine o, mensuh olduğu için değil, illetin kalkması sebebiyle kalkan bir hükümdür. Bir hükmün neshedilerek kalkması ile illetin yok olmasından dolayı kalkan hüküm arasında fark vardır. Çünkü nesh ile kalkan bir hüküm ile ebediyen hükmedilemez. Oysa illetin kalkmasıyla kalkan hüküm, illetin dönmesiyle yine döner. Şayet bir belde halkına kurban zamanında muhtaç insanlar gelse, bu belde halkının da, onların ihtiyaçlarını kurbanların dışında gidermeye imkanları olmasa, onların da tıpkı Hz.

⁵⁸³ Buhârî, Edâhî, 16.

⁵⁸⁴ Müslim, Edâhî 34.

⁵⁸⁵ Müslim, Edâhî 28.

⁵⁸⁶ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 83.

⁵⁸⁷ Müslim, Cenâiz 106.

Peygamber (s.a.v)'in yaptığı gibi üç günden fazla biriktirmemeleri gerekir.”⁵⁸⁸ Bu konuda görüşleri olan bir başka alim de, İbn Hacer'dir. İbn Hacer de *Fethu'l-bari*'de kurban etlerinin saklanması ile ilgili olarak; “Üç gün sınırlaması, o günkü hal ile ilgili bir vakıadır. Aksi taktirde, şayet ihtiyaç bütün etlerin dağıtılmasıyla giderilecek olsa bu durumda, etlerin bir gece dahi olsa hiç bekletilmemesi gerekirdi.”⁵⁸⁹ Tüm bu görüşlerden sonra Karadâvî'nin görüşleri de önem arz eder. O bu husustaki Nebevî nehyi şöyle izah eder: “Buradaki nehy, raiyyesinden sorumlu olan bir yönetcinin tasarruflarından ve o günkü şartlarla ilgili şer'î siyasetin gereklerindedir. Çünkü bu bir mübahı sınırlamaktan, şartların gerektirdiği bir yardımı gerekli kılmaktan fazla bir şey değildi.”⁵⁹⁰

D. Hadîslerin Söylendiği Sebep ve Şartlar Işığında Anlaşılması

Zamanın değişmesiyle birlikte nasslardan çıkartılması gereken hükümler de değişebilmektedir. Bir nassın söylenmiş olduğu andaki illetin ortadan kalkması veya oluşan yeni durumlara göre şekil alabilmesi mümkündür. Karadâvî'ye göre, Hz. Peygamber'in bir konuda söylediği ve yasaklamaya sebep olan illet zamanla ortadan kalkabilir. O bu durumun bazı örfi uygulamalarda da olabileceğini ve bu örfi uygulamaların toplumdan topluma farklılık arz edebileceğini ifade eder. Fakihlerin de zaman, mekan, örf ve hallerin değişmesiyle ahkâmın da değişebileceğine cevaz verdiklerini söyleyen Karadâvî, yapılması gereken şeyin, daha önceki asırlarda söylenen kimi sözleri ve görüşleri yeniden gözden geçirmek, olduğunu beyan eder. Ona göre, söz konusu söz ve görüşler o zamana ve hallere münasip olabildiği gibi, geçmişte yaşayan zatların hatırına gelmeyen, asrımıza uygun olmayan yığınlarca yenilikler de ortaya çıkmış olabilir.⁵⁹¹

Karadâvî, Hz. Peygamber'in hadîslerde bazı yasaklamalar getirdiğini ve bu yasaklamalara göre davranmamızı emrettiğini ifade eder. Ona göre bu yasaklamalar bazen genel ve devamlı hükümler içerebildiği gibi bazen de, varlığıyla hükmün var olacağı, yokluğuyla da hükmün yok olacağı bir illet üzerine bina edilmiş olabilir. Karadâvî, burada söz konusu olan illete dikkat çekmekte ve

⁵⁸⁸ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 123.

⁵⁸⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî* XII. 120-125

⁵⁹⁰ Karadâvî, age., s. 123.

⁵⁹¹ Karadâvî, age., s. 125.

illetin değişebilirliğinin ve ortadan kalkmış olabileceğinin iyice tespit edilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Ona göre, hadısın doğru ve titiz bir şekilde anlaşılabilmesi için, nassın hangi bağlamda, hangi konuyu açıklamak üzere söylendiğinin de bilinmesi gerekir. Hadısları bu şekilde değerlendirmenin ondan kastedilmeyen bir mananın peşine düşmekten bizleri alıkoyacağını vurgulayan Karadvı, zanna dayanarak akla gelen her şeyi söylemekten kurtulmuş olunacağını da beyan eder. O, tıpkı Kur’an’ın anlaşılmasında ayetlerin nüzûl sebeplerini bilmenin gerekli olduğu gibi hadısların nüzûl sebeplerinin de bilinmesi gerektiğini söyler. O, bu hususta Kur’an’la sünnet arasında bir kıyaslama da yapar. Ona göre Kur’an’ın hükümleri genel ve ebedidir. Bazı esaslar ve ibretler dışında, cüz’i şeyleri, detayları ve geçici şeyleri insanlara sunması onun vazifesi değildir. Sünnetin çok defa bölgesel, cüz’i ve anlık problemlere çözüm getirdiğini söyleyen Karadvı, sünnette Kur’an’da bulunmayan hususların ve detayların olduğunu belirtir.⁵⁹²

Karadvı, bu bağlamda bazı hadısları ele alarak konuyu incelemektedir. Bunlardan birisi “Ben, müşrikler arasında oturan her müslümandan uzağım. Onlar, (Müslümanlarla müşrikler) birbirlerinin ateşlerini göremezler”⁵⁹³ hadısidir. Karadvı, bazı kimselerin, globalleşen bu dünyada, öğrenim, tedavi, iş, ticaret, seyahat vb. hususlarla ilgili asrımızda ortaya çıkan birçok ihtiyaa rağmen bu hadısten, genel itibariyle bir Müslüman’ın, Müslüman olmayanların beldesinde oturmasının haram olduğunu anlayabileceğini söyler. Böyle bir anlamının yanlış olduğunu ifade eden Karadvı, bu hadısın, Mekke’deki Müslümanların Nebı (s.a.v)’ye yardım etmeleri için müşriklerin yanından ayrılıp ona hicret etmelerinin vacipliği hakkında söylenmiştir.⁵⁹⁴ Karadvı, bu hadısi Tirmizı’nin mürsel olarak rivayet ettiğini, Buharı’nin *Sahih*’inde rivayet etmediği gibi onun şartlarına da uygun olmadığını söyler. Hadısın metni şöyledir: “Nebı (s.a.v), ‘Has’am denilen yere bir askeri birlik gönderdi. Bu kabiledede bazı insanlar Müslüman olduklarını belirtmek için secdeye kapandırlarsa da askeri birlikte yer alan bazı kimseler bu davranışı dikkate almaksızın derhal onları öldürdüler. Bu durum Nebı (s.a.v)’ye ulaştı. Bunun zerine Nebı (s.a.v), bundan dolayı onlara yarım diyet vermelerini

⁵⁹² Karadvı, *Keyfe neteâmelu ma’a’s-sünneti’n-nebeviyye*, s. 126.

⁵⁹³ Eb Dâvûd, Cihâd 105; Tirmizı, Siyer 42.

⁵⁹⁴ Karadvı, *age.*, s. 127.

emretti ve ‘Ben, müşrikler arasında oturan her müslümandan uzağım. Onlar, (Müslümanlarla müşrikler) birbirlerinin ateşlerini göremezler’ buyurdu.” Yani onlar, birbirlerinin ateşlerini görebilecek şekilde ne komşuluk yapabilirler, ne de birbirlerine yaklaşabilirler. Bu, aradaki uzaklığı anlatan kinayeli bir yaklaşımdır. Karadâvî, bu durum hakkında, Müslüman oldukları halde, Nebî (s.a.v) o insanlar hakkında yarım diyet verilmesini emrettiğini söyler. Ona göre, onlar Allah ve Resûlüne karşı savaşan müşriklerin arasında yaşamaları sebebiyle kendi aleyhlerine yardım ettiler ve böylece bütün olan haklarının yarısını düşürmüş oldular.⁵⁹⁵ Nitekim böyle davranışlarda bulunanlara Kur’an’da karşı çıkmaktadır: “İman edip de (müşrikler arasında kalarak) hicret etmeyen kimselere gelince, onlar, hicret edinceye kadar onların velayetinden size hiçbir şey yoktur. Fakat onlar dinde yardım isterlerse onlara yardım etmeniz gerekir. Yalnız aranızda anlaşma bulunan bir topluma karşı yardım etmeniz olmaz.”⁵⁹⁶ Karadâvî’ye göre, bu ayette, Yüce Allah hicret etmek vacip olduktan sonra hicret etmeyenlerle dostluğu ve yönetim sorumluluklarını ortadan kaldırmıştır. Ona göre, Hz. Peygamber’in, “Ben, müşrikler arasında oturan her müslümandan uzağım” sözünün anlamı, ‘öldüğü zaman kanından beriyim (sorumlu değilim) demektir. Çünkü böyle birisi, İslam devletine karşı savaşanlar arasında ikamet etmek suretiyle kendisini ölüme arz etmiş olur.⁵⁹⁷

Karadâvî’nin bu konuda üzerinde durduğu hadîslerden birisi de, “Bir kadın, yanında ancak kocası veya kendisine nikah düşmeyen mahremi olduğu halde yolculuk yapabilir”⁵⁹⁸ hadîsidir. Karadâvî bu yasağın arkasındaki gerekçeyi şöyle açıklar:

“Bu yasağın arkasındaki illet yolculuğun deve, katır eşek üzerinde yapılıp, genellikle de yerleşim merkezlerinin olmadığı ve yaşayanların da pek bulunmadığı sahra ve çöllerin aşıldığı bir zamanda kocasız ve mahremsiz yolculuğundan dolayı kadın hakkındaki korkudur. Böylesi bir yolculukta kadının kendisine bir kötülük yapılmasa dahi en azından hakkında kötü şeyler şüyu bulabilirdi. Fakat asrımızda olduğu

⁵⁹⁵ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma’a’s-sünneti’n-nebeviyye*, s. 127.

⁵⁹⁶ Enfal 8/72.

⁵⁹⁷ Karadâvî, age., s. 128.

⁵⁹⁸ Buhârî, Cihâd 140; Nikâh 111; Müslim, Hac 424.

gibi durum değişip, yolculuğun en az yüz ve daha fazla yolcunun bindiği uçak, tren vb. araçlarla yapılması halinde ise yalnız başına yolculuk yapan kadın hakkında korkmaya gerek yoktur. Dolayısıyla bu hususta şer'an kadın hakkında bir günah yoktur ve bu husus hadıse muhalefet de sayılmaz. Ayrıca hadıs, İslam'ın zuhurunu, onun nurunun âlemlerde yükselmesini ve yeryüzünde güvenliğin yayılmasını methetmek üzere söylenmiştir ki bu aynı zamanda böylesi yolculuğun caiz olduğuna delalet etmektedir.⁵⁹⁹

Karadâvî'ye göre "Devlet başkanları (imamlar) Kureyş'tendir"⁶⁰⁰ hadısi de sebep-i vurûd çerçevesinde değerlendirilmesi gereken hadıslardan birisidir. O bu hadısi İbn Haldun'un Mukaddimesi'nde belirttiği hususlara atıfla değerlendirir. İbn Haldun, *Mukaddime*'sinde bunu "Nebî (s.a.v)'nin yaşadığı dönemdeki Kureyş'in sahip olduğu kuvvet ile asabiyeti (yani güç ve nüfuzu) dikkate aldığı" şeklinde yorumlamıştır. İbn Haldun'a göre Kureşlilik şartının sadece onlarda bulunan asabiyet ve üstünlük sebebiyle bu hususta ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları engellemek için konulduğu sabit olunca bu şartın yeterlilik ile ilgili olduğu anlaşılmış olur. Dolayısıyla biz bu hususu, yeterliliğe; buradaki Kureşlilik ile de tam olarak kastedilen şeyin asabiyetin var olması şeklindeki illete bağlayabiliriz. Ona göre bundan dolayı Müslümanları yönetecek kimsenin, o sırada yaşayan topluluklar üzerinde asabiyeti olan bir toplumdan gelmesini şart koşmaktadır.⁶⁰¹

Hadıslarda ifade edilmek istenen maksadı anlayabilmek için, sözün zahiri anlamı yanında illetini de düşünmek ve bu illeti çevre ve zaman şartlarına göre değerlendirmek gerekir. Karadâvî'ye göre sünnete harfiyen sarılmak, dış görünüşüyle ona sarılmak gibi olsa da, bazen sünnetin ruhunu ve ondan kast olunanı yerine getirmek olmayacağı gibi, hatta tam onun zıddı bile olabilir. Bu konuda fitir sadakasının verilmesini ele alan Karadâvî, Hz. Peygamber'in bu husustaki emir ve yasaklarını illet açısından değerlendirir. O, Hz. Peygamber'in Fıtır sadakası verdiğini ve onun bayram günü sabah namazı sonrası ile bayram

⁵⁹⁹ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 128.

⁶⁰⁰ Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, III, 129.

⁶⁰¹ İbn Haldun, *Mukaddime* II, 598.

namazı öncesinde verilmesine yönelik bir emrin sabit olduğunu ifade eder.⁶⁰² O zamanın şartlarını değerlendiren Karadâvî, küçük hacimli toplum olması, halkın birbirini tanması, ihtiyaç sahiplerinin bilinmesi ve evlerin birbirine yakın olması gibi sebeplerle fitır sadakasını alabilecek kimselere ulaştırmak için Resûlullah dönemindeki bu vaktin yeterli olacağını ve bunda herhangi bir problem olmayacağını söyler. Sahabe asrından itibaren toplumun genişlediğini ve bu kısa zamanın yetmemeye başladığını ifade eden Karadâvî, müçtehit fakihlerin döneminde de genişlemenin devam ettiğini belirtir. Bu durum karşısında mezhepler meseleyi yeniden değerlendirmişlerdir. Hanefiler, Ramazan'ın yarısından, Şafiler ise Ramazanın başından itibaren verilmesini uygun görmüşlerdir. Karadâvî değişimin sadece zamanla kayıtlı kalmadığını ve Resûlullah döneminde verilen yiyecekleri de her bölgenin genelinde var olan yiyecek maddelerine kıyas ettiklerini ve bunlardan verdiklerini belirtir. Karadâvî'ye göre bazı imamlar da yiyecek maddelerinin yerine onun bedelinin verilmesini uygun görmüşlerdir. Ona göre, sadakadan maksat da insanların sıkıntılarını gidermektir.⁶⁰³

Karadâvî, fitır sadakasının hadîste belirtilen erzaktan mı, yoksa onun nakit karşılığı mı verilmesi gerektiği konusunda tartışmalar yaşandığını söyler. O bu durumun Ebu Hanife ve ashabının mezhebinde olduğu gibi fitır sadakasının kıymetinin nakit olarak verilmesine şiddetle karşı çıkanlarda görüldüğünü beyan eder. Buna şiddetle karşı çıkanların delili olarak; Nebî (s.a.v) nin 'Fitır sadakasını, hurma, kuru üzüm, buğday ve arpa olmak üzere yiyeceklerin belli sınıflarından verilmesini vacip kılmıştır'⁶⁰⁴ hadîsini gösterir. Karadâvî bu hadîsi günümüzde nasıl anlamamız gerektiği üzerinde durur ve açıklamaya çalışır. O, "günümüzde fitır sadakasını nasıl ve ne şekilde verirsek hadîse ve sünnete ters bir davranışta bulunmamış ve fakirleri mağdur etmemiş oluruz?" şeklinde sorarak işe başlar. O, bu şekilde davranan Ebu Hanife ve ashabı için; "Bu kardeşler, bu konuda gerektiği gibi düşünseler –zahirde Nebî (s.a.v)'e uysalar bile- gerçekte O'na muhalefet ettiklerini göreceklerdir. Yani bununla onların, sünnetin şekline önem verip ruhunu ihmal ettiklerini kastetmekteyim" demektedir.

⁶⁰² Buhârî, Zekât 70, 76; Müslim, Zekât 22-23.

⁶⁰³ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 135.

⁶⁰⁴ Buhârî, Zekât 76; Müslim, Zekât 17.

Resûlullah(s.a.v)'in fitir sadakasını yiyecek maddelerinden verilmesini vacip kılmasının sebebi olarak da Karadâvî şöyle demektedir: “Aslında Resûlullah(s.a.v) çevrenin ve zamanın şartlarını dikkate almış ve böylece fitir sadakasını, insanların, ellerinde bulunan yiyeceklerden vermelerini vacip kılmıştı. Çünkü bu verene daha kolay, alan kimse için ise daha faydalıydı. Altın ve gümüş şeklindeki nakit paralar ise Araplar ve özellikle de çöl halkı arasında ender bulunmakta idi. Yiyecek vermeleri onlar için daha kolaydı. Zaten yoksullarda bu yiyecek maddelerine ihtiyaç duymakta idiler. Bunun için sadaka onlara kolay gelen şeylerden belirlendi.”⁶⁰⁵

Karadâvî'ye göre, Resûlullah insanların ellerinde en kolay bulunan mal ne ise ondan fitir sadakası verilmesini emretmiştir. Bu yüzden, Nebî (s.a.v); deve, koyun ve sığır sahibi olan köylülerin daima ellerinde bulunması ve vermeleri kolay olması sebebiyle fitir sadakasını yağlı alınan süttten süzülüp katı haline getirilen (bir çeşit çökelek, keş, peynir türü olan) ‘ekit’ten vermelerine bile izin vermişti, demektedir.⁶⁰⁶ Günümüzde fitir sadakasının nakit olarak verilmesi gerektiğini ifade eden Karadâvî şöyle demektedir: “Fakat durum değiştiğinde, nakit paralar yaygınlaşıp, yiyecek maddeleri azaldığında, fakirin bayramda o yiyeceklere değil de, kendisi ve ailesi için başka şeylere ihtiyaç duyduğunda, sadaka değerinin nakit olarak verilmesi, hem verene daha kolay, hem de alana daha faydalı hale geldi. Bu da Nebevi yaklaşımın ruhuyla ve ondan kastedilenle yapılmış bir amel oldu.”⁶⁰⁷

Karadâvî, yukarıda bahsedilen durumun daha iyi anlaşılması için de şu örneği vererek meseleyi somutlaştırmaktadır:

“Kahire gibi on milyondan fazla Müslüman’ın yaşadığı bir şehri, on milyon sa’ buğday, arpa, hurma, ya da kuru üzüm vermeleriyle mükellef tutsak, onlar bunu nerede bulacaklar? Bunun hepsini veya bir kısmını elde edebilmek için köy köy buluncaya dek arayıp tararlarken, kim bilir ne gibi zorluklarla karşılaşacaklardır. Hâlbuki Allah dinden bütün zorluğu kaldırmış, kulları için güçlüğü değil, kolaylığı istemiştir. Haydi, onu kolaylıkla bulduklarını farz edelim, şayet fakir

⁶⁰⁵ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma’a’s-sünneti’n-nebeviyye*, s. 136.

⁶⁰⁶ Buhârî, Zekât 76; Müslim, Zekât 17.

⁶⁰⁷ Karadâvî, age., s. 136.

onu öğütemiyor, hamur yapıp ekmeği pişiremiyorsa ve de ekmeği para verip fırından alıyorsa, bundan nasıl istifade edecek? Böylece bir sa' birkaç defa alınıp satılıyor. Hakikatte ise fakir burada yiyecek değil yine para alıyor. Üstelik zekât verenin direkt olarak vermesi gerekenden daha azına.⁶⁰⁸

Karadâvî'ye göre fitır sadakasının yiyecek olarak verilebileceği tek durum, insanların paradan çok yiyeceğe ihtiyaç duydukları açlık halidir. Kişinin elinde para vardır ama yiyecek yoktur. İşte bu durumda yiyecek verilmelidir.⁶⁰⁹

Karadâvî, Hz. Peygamber'in yakınlarının (ehl-i beyt) zekât alınamayacağı hususunu da bu minvalde değerlendirir. O, bu hususta alışılmış olandan farklı bir görüş ileri sürmektedir. Ona göre, Hz. Peygamber'in soyundan gelen kimseler zekât alabilir. O, bu görüşünün sebeplerini birkaç maddede belirtmektedir:

1. Karadâvî'ye göre, bu gün Hz. Peygamber'in yakınları ganimet ve fey gelirlerinden mahrumdur. Bu yüzden, ganimet ve fey gelirlerinden hisse almadıkları takdirde yoksulluk çekmemeleri için Hz. Peygamber'in yakınları zekât alabilir.

2. Hz. Peygamber'in yakınlarının zekât alamayacağını söyleyenlerin delil olarak getirdikleri hadîslerin delaletleri pek sarîh değildir. Ona göre, bu hadîslerin umumundan çıkan mana, Hz. Peygamber'in yakınlarını devlet gelirlerinden faydalanan bir gurup olarak değil, bilakis gerektiğinde fedakârlıklara katlanan, afif yaşayan ve bu halleriyle örnek olan kimseler olarak görmek istediğini ortaya koymaktır.

3. Bütün bu delillerden sarf-ı nazar etsek bile, hadîsi şeriflerde geçen Hz. Peygamberin yakınlarından kasıt Resûlullah (s.a.v)'in kıyamete kadar devam edecek zürriyeti değil, yaşadığı devirdeki ailesi ve yakınlarıdır.

4. Hukukçukların ekserisi Hz. Peygamber'in yakınlarının zekât alamazken, nafiye sadaka alabileceklerini kabul ettiklerini ifade eden Karadâvî, minneti daha

⁶⁰⁸ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 137.

⁶⁰⁹ Karadâvî, *age.*, s. 137.

fazla olan nafile sadakayı alırlarken, farz olan zekâtı almamalarının tutarlı olmadığını söyler.⁶¹⁰

Karadâvî, bu yasaktaki illeti göz önüne alarak son bir değerlendirme yapmaktadır. Ona göre, bu yasağın konuluş hikmeti Hz. Peygamber'in bu yasakla kendisini ve yakınlarını zekât almaktan tenzih etmek, afif yaşamının örneğini vermek ve kendisi ile ailesini töhmetten kurtarmak istemesidir. Bu yasağın kıyamete kadar devam etmesinde hiçbir hikmetin olmadığını savunan Karadâvî, bu yasağın, ganimet ve fey gelirlerinden mahrum olan peygamber yakınlarını, yoksulluğa ve fakirliğe mahkum etmiş olduğunu da vurgular.⁶¹¹

E. Hadîslerin Anlaşılmasında Araç-Amaç İlişkisine Dikkat Edilmesi

Sünneti anlamada dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de; hadîslerde ifade edilen araç ve amacın birbirinden ayırt edilmesidir. Karadâvî'ye göre, sünneti anlamada hata ve karışıklığa düşülmesinin sebeplerinden birisi, bazı insanların sünnetin gerçekleştirmeye çalıştığı sabit amaçları ve istenilen bu amaçlara ulaşmada bazen ona yardım eden anlık ve çevresel araçları birbirine karıştırmalarıdır. Sünneti ve onun sınırlarını anlamada derinleşen kişi, önemli olanın amaç olduğunu ve bu amacın da sabit ve devamlı olduğunu bilir, diyen Karadâvî, araçların ise çevre, asır veya örf vb. etkenlerin değişmesiyle değişebileceğini ifade eder.⁶¹²

Karadâvî'nin hadîslerdeki amaç ile aracın birbirine karıştırılmasına örnek olarak; “Tartı Mekkelilerin tartısıdır. Ölçü ise, Medinelilerin ölçüsüdür”⁶¹³ hadîsini vermektedir. Ona göre, bu hadîs-i şerifte belirtilmek istenen amaç, söylenmesine sebep olan arka plan ve söylenmesindeki hedefler arasında bir takım yanlış anlamalar mevcuttur. O, bu hadîsin, Nebî (s.a.v)'nin içinde yaşadığı asra göre ‘ileri görüşlü nebevi bir öğretiyi’ içerdiğini ifade eder. Karadâvî'ye göre bu öğretinin hedefi, insanların alışverişlerinde, diğer muamelelerinde, değiş-tokuşlarında kullanacakları ölçü ve birimlerin birleştirilmesi ve bu hususta

⁶¹⁰ Karadâvî, *İslam Hukukunda Zekât*, II. ss. 227-230.

⁶¹¹ Karadâvî, *age*, II, s. 231.

⁶¹² Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 143.

⁶¹³ Ebû Dâvûd, *Büyu'* 8; Nesâî, *Büyu'* 54.

bildikleri en hassas ölçü birimlerine başvurulmasıdır.⁶¹⁴ Karadâvî, Mekkelilerin tartıda Medinelilerin ise ölçüde otorite kabul edilmelerinin arka planında yatan bir takım unsurların olduğunu söyler. Ona göre, Mekkeliler ticaret ehli olduklarından, alışverişlerini madeni paralar ile yapıyorlardı. Burada esas olan tartı; ukiyye (okka), miskal, dirhem vb. ağırlık birimleriydi. Mekkelilerin gayesi, bu tartı birimlerinin katlarını ve küçük birimlerini iyice korumaya yönelikti. Dolayısıyla onların bu ayarlarının, tartışma anında hüküm verilirken kendisine başvuracakları bir ölçü ve güvenilen ayarlar olmasında şaşılacak bir şey yoktur. Karadâvî, Medinelilerin ekip-biçen, ağaç diken ziraatçılar, hububat ve meyve sahipleri olduklarından ürünlerini, hurmalarını ve üzümünü pazarlamalarındaki ihtiyaçlarından dolayı müdd, sa' ve başka ölçüleri korumaya özen gösterdiklerini belirtir. Dolayısıyla Resûlullah (s.a.v)'ın onların ölçüsünü birim olarak ele almasında yine şaşılacak bir şey yoktur. Karadâvî'ye göre hadîs, insanların bildikleri en ince birimlere varıncaya kadar ölçü birliğine gitmelerini hedeflemektedir.⁶¹⁵

Karadâvî'nin hadîslerdeki araç ve amaca dikkat edilmesi gerektiğini açıklamaya çalıştığı örneklerden birisi de; “Ramazan hilalini gördüğünüzde oruç tutunuz. Şevval hilalini gördüğünüzde ise iftar ediniz (yani bayram yapınız). Eğer hava bulutlu olursa o zaman hilâli taktir ediniz”⁶¹⁶ hadîsidir. Bu hadîsin bir başka lafızla rivayeti; “...eğer hava kapalı olursa, Şaban ayının sayısını otuza tamamlayınız”⁶¹⁷ şeklindedir. Karadâvî, bu hadîsin bir amaca işaret ettiğini ve bu amaca ulaşmak için de bir araç tayin ettiğini ifade eder. Ona göre bu hadîsteki amaç; Ramazan ayının tamamında oruç tutulması, başında veya sonunda ondan bir gün bile zayi edilmemesi veya Şaban ya da Şevval ayları gibi Ramazan'ın dışındaki bu aylardan bir gün bile olsa oruç tutulmaması şeklinde gayet açık ve nettir. Ona göre bu araç da, insanların çoğunun yapabilecekleri ve onları dinlerinde herhangi bir sıkıntıya ve zorluğa sokmayan, ayın girip çıktığını kolayca ispatlayabilecekleri bir araç ile olur.⁶¹⁸

⁶¹⁴ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 144.

⁶¹⁵ Karadâvî, *age.*, s. 144.

⁶¹⁶ Müslim, *Siyam* 6, 9; Buhârî, *Savm* 5, 11.

⁶¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 63.

⁶¹⁸ Karadâvî, *age.*, s. 146.

Karadâvî'ye göre, hilalin gözle tesbit edilmesi uygulaması, astronomi alanında yapılan çalışmalar sayesinde birçok ülkede terk edilmektedir. O böyle bir davranışta bulunmanın hadîste belirtilen hedeften bir sapma ve hadîse aykırı davranma olarak görülemeyeceğini söyler. O bunu asrımızda bilimsel olarak gelinen yüksek mertebeye açıklamaya çalışır. Ona göre, beşer ilminin, insanı bizzat aya yükseltmesini, ayın sathına inmesini, onun yüzeyinde dolaşmasını ve onun taşlarıyla topraklarından örnekler almasını mümkün kılacak kadar ileri bir seviyeye ulaştıktan sonra ve ümmet içerisinde de dünya çapında astronom, jeolog ve fizikçi uzman ilim adamları ile bilginler var olduktan sonra, hadîsin hedefini daha iyi gerçekleştirecektir. O, ayın girişini tespit; hata, yanlış ve yalan ihtimalden daha uzak başka bir vesile bulunmuşsa – hadd-i zatında kastedilen hedef olmadığı halde- hükmü, niçin sadece hilalin gözle görülmesi şeklindeki vesile üzerinde donduralım da hadîsin istemiş olduğu hedeften gafil davranalım.⁶¹⁹

Karadâvî, durumu bu şekilde açıkladıktan sonra bugün Ramazan ayının girişini ve çıkışını tespit kesin hesabı dikkate almamız gerektiğini vurgulamakta ve dini semboller ve ibadetler hakkında arzu edilen vahdeti sağlamak açısından konuyu değerlendirmektedir: Ona göre, bugün kameri ayların giriş çıkışını tespit etmek için kesin hesabı esas almak, 'kıyas-ı evla' babından öncelikle kabul edilmesi gereken bir vasıta. Yani sünnet, rü'yet gibi kendisinde şüphe ve olasılık bulunan en basit vasıtayı alıp emel etmeyi bize meşru kılıp; kesin hesap gibi daha yüksek, daha mükemmel ve daha uygun olan vasıtayı reddetmez. Çünkü hesap, kastedilene gerçekleştirmede, orucun başlangıcı, bitimi ve kurban kesme zamanını belirlemede ümmeti aşırı derecede ihtilaftan kurtarıp, ümmeti dinin en güzel hususlarıyla, dini hayatında ve ruhi varlığıyla ilgili dini semboller ve ibadetler hakkında arzu edilen vahdeti sağlayabilecek bir vasıta.>'⁶²⁰

F. Hadîslerin Anlaşılmasında Hakikat ve Mecazın Ayırt Edilmesi

Karadâvî, Arapça'nın içerisinde bol miktarda mecaz bulunan bir dil olduğunu söyler. Bu yüzden Hz. Muhammed (s.a.v)'in hadîslerinde de bol

⁶¹⁹ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 147.

⁶²⁰ Karadâvî, *age.*, s. 148.

miktarda mecaz bulunduğunu ifade eden Karadâvî, bu durumun garipsenecek bir durum olmadığını ilave eder. Karadâvî'ye göre mecaz, lügavî ve akli istiare ile lafız veya cümleyi, aslına uygun olan delaletinden dışarı çıkararak her şeydir. Bir sözdeki mecazın; onun mecaz olduğuna delalet eden karineler vasıtasıyla bilinebileceğini belirten Karadâvî'ye göre, bu karineler ister sözde olsun, isterse (sözün söylendiği) durumda olsun asla değişmez.⁶²¹

Karadâvî, Arapların hayvanlara, kuşlara, cansızlara ve çeşitli kavramlara nisbet edilen söz ve konuşmalarında mecazı sıkça kullandıklarını söyler. Ona göre, Kur'an'ı Kerim'de de bol miktarda mecaz bulunmaktadır. Nitekim; “Doğrusu biz sorumluluğu göklere, yere, dağlara sunmuşuzdur da onlar bunu yüklenmekten çekinmişler ve ondan korkup titremişlerdir. Pek zalim ve çok cahil olan insan ise onu yüklenmiştir”⁶²² ayeti mecaz içeren ayetlerden birisidir. İçerisinde mecaz bulunan hadîslere örnek olarak; Resûlullah(s.a.v), müminlerin anneleri olan hanımlarına; “Bana en çabuk kavuşacak olanınız, kolu en uzun olanınızdır”⁶²³ hadîsini örnek verebiliriz. Karadâvî, mü'minlerin annelerinden bazıları bu hadîsi işittiğinde bunu gerçek ‘kol uzunluğuna’ hamlettiklerini söyler. Ona göre buradaki kol uzunluğu mecaz anlamdadır. O bu hadîsten asıl kastedilemek istenen şeyin Resûlullah (s.a.v)'in eşlerinin anladığı gibi değil de hayırda ve iyilik yapmadaki kol uzunluğu olduğunu ifade eder.⁶²⁴

Karadâvî'ye göre hadîslerde yer alan mecazların benzerleri Kur'an'da vardır. Nitekim oruç hakkındaki, “Artık (Ramazan gecelerinde hanımlarınıza) yaklaşabilirsiniz. Allah'ın sizin için takdir ettiğini dileyin. Tan yerinde, beyaz iplik siyah iplikten sizce ayırt edilinceye kadar yiyin, için, sonra orucu geceye kadar tamamlayın”⁶²⁵ ayeti mecaz içeren bir ayettir. Nitekim bazı sahabeler bu ayette mecazi anlamda yer alan ifadeleri doğru anlayamamış ve farklı bir uygulamaya kalkışmışlardır. Bu ayeti yanlış yorumlayanlardan birisi Adiy b. Hatim'dir. Bu olay Buhârî'de Adiy b. Hatim'den rivayetle şu şekilde geçmektedir: “.... beyaz iplik siyah iplikten sizce ayırt edilinceye kadar yiyin,

⁶²¹ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 155.

⁶²² Ahzab 33/72.

⁶²³ Buhârî, Zekât 11.

⁶²⁴ Karadâvî, *age.*, s. 156.

⁶²⁵ Bakara 2/187.

için..... ayeti inince, biri siyah diğeri beyaz iki parça ip alıp yastığının altına koydum. İkisine bakmaya başladım. Sabahleyin Resûlullah(s.a.v)'in yanına varıp ona geceleyin yaptığım şeyi haber verdim. Nebî (s.a.v), 'Öyleyse senin yastığın bir hayli geniş! Bu, ancak gündüzün beyazlığının, gecenin siyahlığından ayrılmasıdır' buyurdu."⁶²⁶

Karadâvî, hadîslerde yapılan bu tarz yorumların dini hiçbir sıkıntıya sokmayacağını söyler. Ona göre, bu yorumların körü körüne ve zorlama bir yorum değil de, kabul edilebilecek bir şekilde olması ve orada yorumu ve hakikatten mecaza çıkmayı gerektirecek bir durumun olması gerekir. O, mecaza sığınmanın terk edilmesinin, İslam'ı "nakledilen sahih nasslar ile aklen kavranılan açık gerçekler arasında çelişki yoktur" diye öğreten akılcı insanlar için bir fitne kapısı olabileceğini vurgular.⁶²⁷

Karadâvî, mecaz meselesini geniş bir şekilde ele almış, hem ahkam hadîslerinde hem de bunların dışında nasıl gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Bu noktada mecazda aşırılığa kaçma konusunda da uyarılarda bulunmuştur. Şimdi bunları görelim.

1. Ahkam Hadîslerinde Mecaz

Mecaz, haberler ile ilgili hadîslerde geçtiği gibi, ahkam ile ilgili hadîslerde de yer alır. Karadâvî, fakihlerin bu konuda hem kendilerini hem de başkalarını uyarmaları gerektiğini ifade eder. Ona göre, mecaz ile hakikatin arasını ayırt etmekten gafil davranmak, kişiyi çok defa hataya düşürür. Karadâvî, günümüzde bazı insanların bilip bilmeden fetva vermelerini, bazı insanları bidatçilikle ve fasıklıkla suçlamalarını eleştirmekte ve onların sıhhati ve sabitliği kabul edilse bile delaleti kabul edilmeyecek bazı nasslarda insanları tekfir ettiklerini söyler. Karadâvî, bu konuda bazı kimselerin erkeğin kadın ile tokalaşmasının haram olduğuna dair delil olarak getirdikleri "Birinizin, demirden bir iğne ile dürtüklenmesi, kendisine helal olmayan bir kadına dokunmasından daha hayırlıdır"⁶²⁸ hadîsini ele almaktadır. Karadâvî'ye göre Elbâni bu hadîsin hasen olduğunu söylemiştir. Ona göre, Elbanî'nin, sahabe ve onların talebeleri arasında

⁶²⁶ Buhârî, Savm 16; Müslim, Sıyam 13.

⁶²⁷ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 160.

⁶²⁸ Heysemî, *Mecmau'z-Zevaid*, IV, 326.

meşhur olmamasına rağmen bu hadîsi hasen görmesini kabul etsek bile, hadîsin erkeğin kadınla tokalaşmasının haramlığı hakkında bir delil olmadığı anlaşılmaktadır. O, burada geçen “el-mess” dokunma kelimesinin, yalnızca derinin deriye dokunması anlamında kullanılmadığını söyler. Burada geçen dokunma kelimesinin anlamını Kur’an tecümanı olarak bilinen İbn Abbas’a atıfla; cinsi birleşmeden bir kinaye olarak anlamaktadır. Çünkü Allah haya sahibidir ve dilediğini dileği şeyle kinaye eder.⁶²⁹

Karadâvî, erkeklerin kadınlara dokunmasının haram olmadığına dair Kur’an ve sünnette birçok delil olduğunu söyler.⁶³⁰ Ona göre bu hadîste, şehvetle olmayan ve arkasından fitne çıkmasından korkulmayan mücerret bir tokalaşmanın haram olduğuna delalet eden bir şey yoktur. Karadâvî, özellikle de akrabalar arasındaki tokalaşma ve birbirlerini öpüp tebrik etmeleri de bu kategoriye dahil eder. Ona göre, erkek bazen amcalarının veya halalarının kızlarıyla tokalaşma ihtiyacı hissedebiliyor. O, özellikle de kadının, erkekle birlikte bulunduğu aklına kötü bir düşünce gelmediğinde erkeğe elini uzatır ve gerek erkek açısından, gerekse de kadın açısından hiçbir şehvet hissinin de hatıra gelmediğini söyler. Karadâvî, bu görüşüne de Enes b. Malik’in rivayet ettiği şu hadîsi delil getirir: “Medine’de cariyelerden bir cariye de olsa, Resûlullah (s.a.v)’in elinden tutardı. Nebî (s.a.v) de cariye onu istediği yere götürünceye kadar elinden bırakmazdı.”⁶³¹ Buhârî ise aynı hadîsi şu lafızlarla rivayet etmiştir: “Medine cariyelerden herhangi bir cariye de olsa, Resûlullah (s.a.v)’in elinden tutar ve onu istediği yere götürürdü.”⁶³² Karadâvî’ye göre bu iki hadîs, Nebî (s.a.v)’nin bir cariye karşısında bile tevazusu, edebi ve inceliğinin ne denli olduğuna delalet etmektedir.⁶³³ Burada İbn Hacer’in Buhârî’deki hadîsin şerhinde söylediklerini de aktarmak istiyoruz:

“Elden tutmaktan maksat, bunun getirdiği incelik ve yumuşaklıktır. Hadîs erkeği değil kadını, hür kadını değil cariyeyi, ‘cariyeler’ şeklinde bir genellemeyle de herhangi bir cariyeyi, ‘istediği yere’ ile de herhangi bir yeri ifade ettiğinden tavazu hakkında bir takım mübalağa çeşitlerini kapsamaktadır. ‘Elden tutma’

⁶²⁹ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma’a’s-sünneti’n-nebeviyye*, s. 162.

⁶³⁰ Ahzab 33/49; Bakara 2/236-7.

⁶³¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 174.

⁶³² Buhârî, Edeb 61.

⁶³³ Karadâvî, age., s. 163.

ifadesi ise tasarrufu tamamen cariyeeye verdiğine bir işarettir. Öyleki cariyeenin ihtiyacı eğer Medine dışında olsa ve Nebî (s.a.v)'den bu ihtiyacı için kendisine yardım etmesini istese, mutlaka buna da yardım ederdi. Bu da Nebî'nin fazlaca mütevazı olduğuna ve kibrin bütün çeşitlerinden uzak durduğuna delildir.”⁶³⁴

2. Ahkam Hadîsleri Dışında Mecaz

Karadâvî'ye göre, hadîsleri anlamada mecaz kapısının kapanması, nassın asli ve harfî manaları üzerinde durulması çağdaş kültürle yetişen kimselerin çoğuna sünneti anlamaktan yüz çevirtmektedir. O, bu tarz kimselerin sözün mecaz anlamını dikkate almadıklarını ve sözü tamamen zahirine göre aldıklarını, böyle yaptıklarında da hadîsin sıhhati hakkında şüpheye düştüklerini söyler. Bazı İslam karşıtı insanların bir takım hadîslere bakarak, İslamî kavramlar ve onların modern ilme, çağdaş düşünceye ters düşmeleriyle alay etmek için bir dayanak yaptıklarını ifade eder.⁶³⁵ Karadâvî, bazı hadîslerdeki mecazı anlayamayan kimselerin, o hadîslerle alay etme noktasına geldiklerini ifade ederek, bu hadîslerden bazılarını örnek verir. “Humma (sıtma) hastalığı, cehennem ateşindedir, onu su ile soğutunuz.”⁶³⁶ Karadâvî'ye göre, bu hadîse dayanarak, bilim ve aydınlık asrında İslam düşüncesinin hala hurafelere inandığını söyleyerek eleştiriler getirmektedirler.

Yine bu tarz hadîsler arasında “el-Haceru'l-Esved, cennettendir”⁶³⁷ hadîsi ile “Acve hurması, cennettendir”⁶³⁸ hadîslerini örnek olarak verebiliriz. Karadâvî'nin insanların bazılarının gafil davrandığını söylediği hadîsler arasında, hem Buhârî'nin hem de Müslim'in rivayet ettiği; “Biliniz ki, cennet kılıçların gölgesi altındadır”⁶³⁹ hadîsi yer alır. Karadâvî'ye göre, hiç kimse, Allah'ın takva sahipleri için hazırladığı ve enini geniş kıldığı cennetin gerçekten kılıçların gölgesi altında olduğu şekilde anlamaz, böyle tasavvur etmez. O buradan ancak Allah yolunda cihadın -ki sembolü kılıçtır- özellikle de Allah bu cihada ona şehit olmayı yazmışsa, cennete en yakın yol olduğunu anlar. Karadâvî, Hz. Muhammed

⁶³⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XIII.

⁶³⁵ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 165.

⁶³⁶ Buhârî, Tıp 28.

⁶³⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 277.

⁶³⁸ Tirmizî, Tıp 22; İbn Mâce, Tıp 8.

⁶³⁹ Buhârî, Cihâd 22; Müslim, Cihâd 20.

(s.a.v)'in, arkasından bakıma muhtaç annesini bırakıp cihada gitmek isteyen kişiye söylemiş olduğu “O zaman annene hizmet et! Çünkü cennet, annenin ayakları altındadır”⁶⁴⁰ hadîsinin de buna benzer olduğunu söyler. Ona göre, akıl sahibi herkes, gerçek cennetin, annenin ayakları altında olmadığını anlar. Anneye iyi davranmanın ve onun bakımıyla uğraşmanın ancak Naim cennetlerine giden kapılardan en rahat şekilde içeri girmeyi kapsadığını anlar.⁶⁴¹

Karadâvî'nin üzerinde durduğu bir başka hadîs de; “Nil ve Fırat, cennet ırmaklarından”⁶⁴² hadîsidir. Karadâvî'ye göre, bazı alimler sırf bu hadîs yüzünden Buhârî'nin kitabından yüz çevirmişlerdir. Onlara göre bu ırmakların akış yerleri, cennet değil de yerdir. Karadâvî, bu tarz düşünen insanların biraz kafa yorararak, biraz da alçakgönüllüce davransalar ya da Buhârî'nin şerhlerinden birisine baksalardı durumun böyle olmadığını anlayacaklarını ifade eder. Burada İbn Hazm'ın bu hadîs hakkındaki görüşlerini aktarmanın doğru olacağını düşünüyoruz. İbn Hazm, burada, “Seyhan, Ceyhan, Nil ve Fırat'ın her biri cennet nehirlerindedir”⁶⁴³ şeklindeki hadîs ile “Evim ile minberimin arası, cennet bahçelerinden bir bahçe (Ravza) dır”⁶⁴⁴ hadîslerini zikredip şöyle der: “Bu iki hadîs, bazı cahillerin zannettiği üzere, Ravzanın cennetten bir parça olduğu ve bu nehirlerin de cennetten doğup aktıkları anlamına gelmez. Bu, batıl ve yalandır. Nebî'nin evi ile minberinin arasının cennetten bir bahçe oluşunun anlamının, oranın faziletinden ve orada kılınan namazın cennete götürdüğünden dolayıdır.”⁶⁴⁵ Karadâvî, zahiriliği ve nasslara sabitlik derecesinde harfi harfine bağlılığıyla bilinen İbn Hazm'ın bile bu nassların zahirine hamledilmesini caiz görmediğini ifade eder.⁶⁴⁶

3. Mecazda Aşırıya Kaçmaktan Sakınmak

Karadâvî, hadîslerin ve genel olarak nassların yorumlama ile onların lafızlarının ifade ettiği zahiri anlamlarının dışına çıkarmanın tehlikeli olduğunu ve bundan sakınılması gerektiğini söyler. Ona göre, akıl ve nakil yönünden bunu

⁶⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 429.

⁶⁴¹ Karadâvî, *Keyfe neteâmeli ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 166.

⁶⁴² Buhârî, *Menâkibu'l-Ensar* 42; Eşribe 12; Tevhid 37.

⁶⁴³ Müslim, *Cennet* 26.

⁶⁴⁴ Müslim, *Hacc* 500.

⁶⁴⁵ İbn Hazm, *Muhalla*, VII, 230, 231, 919 nolu mesele.

⁶⁴⁶ Karadâvî, *age.*, s. 167.

gerektirecek bir durum olmadıkça, Müslüman alimin bu kapıdan içeri girmemesi gerekir. Hadîslerin, kişilere, belirli zamanlara veya mekanlara itibar edilerek yorumlanmasının doğru olmadığını ifade eden Karadâvî'ye göre doğru olan onun zahiri üzerine bırakılıp lafızları neyi ifade ediyorsa o şekilde anlaşılmasıdır.⁶⁴⁷ Karadâvî'nin, bununla ilgili olarak üzerinde durduğu hadîslerden birisi; “Kim bir (sidre) ağacı keserse, Allah onun başını cehennem aşağı sarkıtır”⁶⁴⁸ hadîsidir. Ona göre burada geçen ‘sidre’ kelimesi şart cümlesi içerisinde nekre olmasına ve dolayısıyla her çeşit ağacı içermesine rağmen, bazı hadîs şarihleri, bununla “Harem bölgesindeki sidre ağacının kesilmesi”nin kastedildiği şekilde yorumlanmıştır. Karadâvî, bu tarz bir yorumda bulunanların gafil oldukları önemli bir hususun olduğunu altını çizer. Ona göre, sidre ağacı, Arap ülkelerinde insanların hem gölgesinden hem de meyvesinden yararlandığı ağaçların –bilhassa sahrada sidre ağacının- önemlilerindedir. Dolayısıyla zorunluluk olmadıkça bu ağacın kesilmesi, bütün insanların birçok yararını yok edecektir. O, bugün çağdaş dünyanın “yeşili korumak “ olarak isimlendirdikleri faaliyetin bizzat bu olduğunu ifade eder. Karadâvî, Ebu Davud’un görüşüne atıfla, onun da kendisi gibi düşündüğünü⁶⁴⁹ söyler. Karadâvî'ye göre bu tarz hadîsler sayesinde İslam, bunu, cennete girmeyi uman ve cehennemden korkan Müslüman için dini davranış tarzları içerisine sokmakla, çevreyi korumaya, yeşili ve ağaçları korumaya davet edenleri geride bırakmıştır.⁶⁵⁰

Karadâvî'ye göre, rededilmesi gereken bir takım te'viller vardır. Bunlardan bir kısmı, ne ibarede ne de metnin akışı içerisinde o yorumu destekleyen herhangi bir delil olmaksızın yapılan batınî yorumlardır. O, bu tarz yorumlara; “Sahur yapınız! Çünkü sahurda bereket vardır”⁶⁵¹ hadîsinde geçen “sahur” kelimesi ile kastedilenin ‘istiğfar’ olduğunu söylenmesini örnek verir. Ona göre, böyle bir yorum kabul edilemeyecek tarzda, körü körüne yapılan bir yorumdur. Onun üzerinde durduğu reddedilmesi gerektiğini savunduğu

⁶⁴⁷ Karadâvî, age., s. 168.

⁶⁴⁸ Ebû Dâvûd, Edeb 158, 159.

⁶⁴⁹ Bu hadîs muhtasardır ve şunu demek istiyor: Her kim yolcuların veya hayvanların gölgelendiği çöldeki bir ağacı boş yere, zalimliğinden dolayı haksız yere keserse Allah da onun başını cehenneme sarkıtır. Bkz. Ebû Dâvûd, Edeb 150, 159.

⁶⁵⁰ Karadâvî, age., s. 168.

⁶⁵¹ Buhârî, Savm 20.

yorumlardan birisi de; her namazda fitnesinden Allah'a sığınmakla emrolduğumuz Mesih deccal hakkında nakledilen hadîslerin, bugünkü karanlık Batı medeniyetini temsil ettiğine dair yapılan yorumlardır. Ona göre, bu tarz bir yorum pek çok hadîste sabit olduğu üzere Deccal'in gelen-giden, girip-çıkan, propaganda yapan, tahrik edip bozgunculuk çıkaran, tehdit eden..... bir insan, bir fert, bir şahıs olduğu şeklindeki nitelemelere aykırıdır. Karadâvî, bu konuda mütevatir mertebesine ulaşmış pek çok hadîsin olduğunun da altını çizer.⁶⁵²

Karadâvî, son olarak mecazı inkar eden İbn Teymiyye'yi tenkit etmektedir. Ona göre, İbn Teymiyye, mecazı genel olarak inkar etmektedir. Onun böyle bir düşünceye sahip olmasının altında yatan sebebi; ümmetin selef görüşünü canlandırmak istemesi ve Kur'an ile sünnetin kabul ettiklerini kabul, reddettiklerini de reddetmek istemesi olarak açıklar. Hatta onun dilin bütününde mecazı inkara gittiğini dile getiren Karadâvî, onu çok sevmesine ve birçok konuda ondan etkilenmiş ve onun yolunu tutmuş olmasına rağmen bu hususta ona muhalefet etmektedir.⁶⁵³

G. Hadîs Lafızlarının Delalet Ettiği Anlamların İyice Tesbit Edilmesi

Sünnetin doğru anlaşılması için önemli olan hususlardan birisi de, sünnette gelen lafızların delalet ettiği şeyleri iyice tespit etmektir. Çünkü lafızların delalet ettiği şeyler çevreden çevreye değişmektedir. Karadâvî, nasları sonradan çıkan lafızlara indirgemekten sakınmak gerektiğini vurgular. Sünnetten gelen lafızların sonradan gelen lafızlara hamledilmesi sorununun benzerinin Kur'an içinde söz konusu olduğunu belirten Karadâvî, bu durumun zaman zaman kargaşalar meydana getirdiğini ifade eder.⁶⁵⁴

Karadâvî, Gazzâlî'nin *İhya* adlı eserinde belirttiği hususlara atıfla, yerilmiş ilimlerle şer'i ilimlerinin karıştırılmasının, övülen isimlerin anlamaları tahrif edilip değiştirilmesinden, bozuk amaçlarla selef-i salih ve ilk asrın kastedmediği başka anlamalara dönüşmesinden kaynaklandığını belirtir. Burada Gazzâlî'nin anlamaları değişikliğe uğrayan kavramları beş guruba ayırdığını görmekteyiz. Bu

⁶⁵² Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 168.

⁶⁵³ Karadâvî, age., ss. 169-170.

⁶⁵⁴ Karadâvî, age., s. 179.

kavramlar, Fıkıh, ilim, tevhid, tezkir ve hikmettir. Gazzâli bu kavramların günümüzde yerilmiş hale getirildiğini eleştirmektedir.⁶⁵⁵

Karadâvî, naslarda geçen lafızların, sonradan çıkan kavramlara indirgenmesinin sakıncaları üzerinde durur. O bu konuda bazı hadîslerde geçen kelimelerin anlamlandırılmasında ve kullanılmasında hataya düşüldüğünü söylemektedir. Buna örnek olarak; Buhârî ve Müslim'in üzerinde ittifak ettiği sahih hadîslerde⁶⁵⁶ geçen “tasvir” kelimesini ele almaktadır. Karadâvî, tasvir yapanları en şiddetli azap ile korkutan bu hadîslerdeki “tasvir”den neyin kastedildiğini açıklamaya çalışır. Ona göre, hadîs ve fıkıhla uğraşanların bir çoğu, günümüzde “kamera” adı verilen ve “suret” (fotoğraf) adı verilen “şekli” çeken aleti kullanan “musavvir” (fotoğrafçı) diye isimlendirdiğimiz herkesi bu azabın içine dahil ederler. O, fotoğrafçının yaptığı işin tasvir diye isimlendirilmesinin lügavî bir isimlendirme olmadığını söyler. Ayrıca, bu isimlendirmenin şer’i bir isimlendirme de olamayacağını söyleyen Karadâvî, buna sebep olarak da fotoğrafçılık sanatının İslamî yasama asrında bilinmediğini gösterir. Ona göre, o dönemde olmayan bir fotoğrafçı lafzının, hadîslerde geçen bu hususa verilmesi düşünülemez.⁶⁵⁷ Karadâvî, fotoğraf ve resim arasındaki farkı ve bunun hangi lafızlara delalet ettiği hakkında geniş bir açıklama da yapmaktadır.⁶⁵⁸

Karadâvî, böyle bir isimlendirmenin ne demek olduğunu ve nasıl ortaya çıktığını açıklar. Ona göre, bu sonradan ortaya çıkan örfdür. Bu tarz isimlendirmenin insanların yaşamış olduğu bölgelere göre değişik isimle anılabileceğini söyleyen Karadâvî, fotoğraf çekme işinin tıpkı şeklin aynada yansıdığı gibi, belirli araçlarla şeklin yansıtılmasından başka bir şey olmadığını da ifade eder. Karadâvî'nin üzerinde durduğu kavramlardan birisi de “naht” (yontmacılık/ heykeltıraşlık)’tır. O bu konunun da fotoğrafçılık ve fotoğrafçı ile aynı anlama gelip gelmediği, tasvir ve tasvirçiler hakkındaki azap tehdidini ifade eden nasların kapsamına dahil olup olmadığını da izah etmeye çalışır. Ona göre naht, fotoğrafçılık gibi değildir. Bu durumda, heykeltıraşlık, hem lügat olarak hem de şer’an “tasvir” lafzına en uygun olanıdır. Çünkü onun yaptığı bu iş, Allah’ın

⁶⁵⁵ Gazzâli, *İhya u Ulumi'd-Din*, I, s. 31.

⁶⁵⁶ Buhârî, Büyü’ 40; Müslim, Libas 96.

⁶⁵⁷ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*, s. 180.

⁶⁵⁸ Bkz. Karadâvî, *İslam ve Sanat*, çev. Hamza Tekin, Aşiyân Yay., ss. 70-88.

yaratmasına benzemektedir. Karadâvî, bu durum da; “Benim yarattığım gibi yaratmaya kalkışanlardan daha zalim kim vardır?!”⁶⁵⁹ kutsi hadîsinde belirtilen duruma göre haram olan bir husus olduğunu belirtir. Dolayısıyla bu kavram, azap tehdidinin kapsamına girer.⁶⁶⁰

Karadâvî’ye göre, kelimeleri ve cümleleri yorumlarken iyice araştırma yapmak gerekir. Ona göre bu metin, Kur’an metni veya beşeri belagatın zirvesine ulaşmış nebevi bir metin şeklinde kutsal ve dini bir metin ise, incelemeye ve araştırmaya daha fazla ihtiyaç duyulur. Hz. Peygamber’den gelen metinlerin, daha önce de belirttiğimiz gibi, beyan ve tafsilat açısından Kur’an’ın yörüngesinde döndüğünü söyleyen Karadâvî, hadîslerde geçen bazı kelimelerin anlamlarını açıklamak için, araştırma yapmanın zorunlu olduğunu, sözlüklere, Garîbu’l-Hadîs kitaplarına bakılması gerektiğini vurgular. O, dinin bazı kelimelerin anlamlarını, sözlükteki hakiki anlamından çıkararak, daha önce bilinmeyen yeni anlamlar verebildiğini, bazı kelimelerin ise; sözün akışı, söyleniş amacı ve söylendiği ortamda anlaşılabilceğini beyan eder.⁶⁶¹

II. HADİSLERİN SİHHAT VE ANLAŞILMASI AÇISINDAN YUSUF EL-KARADÂVÎ’NİN HADİS FETVALARI

A. Genel Olarak Hadîs Fetvaları

Hadîs çalışmaları hicrî ilk asırlardan başlayıp günümüze kadar gelen ve devam eden bir süreçtir. Bu süreç içerisinde hadîsle ilgili birçok problem ortaya çıkmış ve hadîs alimleri çeşitli şekillerde bunlara cevap vermeye çalışmıştır. Hadîslerin anlaşılmasıyla ilgili problemler ihtilâfu’l-hadîs, müşkilu’l-hadîs, nâsihu’l-hadîs ve daha büyük çapta şerh literatürünü ortaya çıkarmıştır. Bu literatür daha ziyade ilmî ihtiyaçlara verilen cevaplar niteliğindedir.

Ancak bunların yanında toplumdan gelen talepler üzerine kaleme alınan eserler de bulunmaktadır. Bunların başında *el-Fetâva’l-hadîsiyye* literatürü gelmektedir. Fetvâ kelimesinin daha ziyade fikhî bir çağrışımı vardır. “Yiğit, delikanlı” anlamındaki *fetâ* kelimesinden gelen fetvâ kelimesi sözlükte “bir olayın

⁶⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 232.

⁶⁶⁰ Karadâvî, *Keyfe neteâmelu ma’a’s-sünneti’n-nebeviyye*, s. 180.

⁶⁶¹ Karadâvî, *age.*, s. 181.

hükmünü açıklayan veya hükmünü koyan, güçlükleri çözen kuvvetli cevap” anlamındadır. Fıkıh terimi olarak “fakih bir kişinin sorulan fikhî bir meseleye yazılı veya sözlü olarak verdiği cevap, ortaya koyduğu hüküm demektir.⁶⁶² Fetvâ kelimesi tek başına kullanıldığında daha çok fıkıh terimi olarak kastedilen bu manayı ifade etmektedir. Fetvâ kelimesinin sözlük anlamı dikkate alındığında bunu hadîslere dair soru taleplerine verilen cevaplarla ilgili kullanmak da mümkündür. *el-Fetâva'l-hadîsiyye* terkihi de “bir hadîsçiye hadîsle ilgili sorulan sorular ve onun bunlara verdiği cevaplar” şeklinde bir manayı içermektedir.

Bu tür eserlerin kaleme alınmasına yol açan toplumsal talepler eserin yazıldığı dönemle alakalıdır. Bu talepleri ortaya çıkaran olaylar da bireylerin hadîsle ilgili sorularıdır. Buradan yola çıkarak fikhî anlamda fetva isteğinin yanında -ki bu anlamdaki fetvalar şüphesiz daha çoktur- hadîsle ilgili fetva isteğinin de zaman zaman gündeme geldiğini söylemek mümkündür. Hadîsle ilgili fetva isteği aslında hadîs konusunun toplumda canlı halde kalmasının ve hadîse duyulan ilginin de bir göstergesidir. Bunun yanında hadîs fetvâları, toplumda hadîsle ilgili hangi konuların sorun teşkil ettiğini ve bu sorunlara nasıl cevap verildiğini ortaya koyan önemli eserlerdir. Dolayısıyla -biraz niteliği farklı olsa da- günümüzde hadîsle ilgili ortaya çıkan problemleri ve bu problemlerle ilgili soruları bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

Hadîs literatürü kaynaklarını araştırırken başvurduğumuz önemli eserlerden biri olan Kettanî'nin (ö. 1345/1927) *er-Risâletu'l-müstatrefe'*inde hadîs fetvalarına dair altı eser adı kaydedilmiştir. Bunlar şunlardır:

1. İbn Teymiye (ö. 728/1328): *el-Fetâva'l-kübrâ*
2. İbn Hacer (ö. 852/1447): *Fetâvâ*
3. Sehavî (ö. (ö. 902/1496): *el-Ecvibetu'l-merdiyye ammâ suiltu anhu mine'l-ahâdîsi'n-nebeviyye*
4. Suyutî (ö. 911/1505): *el-Hâvî li'l-Fetâvâ*
5. İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1566): *el-Fetâva'l-hadîsiyye*

⁶⁶² Fahrettin Atar, “Fetva”, *DİA*. XII, 486.

6. Ebu'l-Alâ İdris b. Muhammed el-Irakî (ö. ?): *Fetâvâ*⁶⁶³

İbnu's-Salâh (ö. 643/1245) ve Nevevî'nin (ö. 676/1276) hadîs fetvaları ile İbn Kuteybe'nin (ö. 276/887) *el-Mesâil ve'l-ecvibe*⁶⁶⁴ adlı eserini de bunlara ilave edebiliriz. Bu eserlerin adı Kettanî'de geçmemektedir. Ayrıca son dönem hadîs fetvaları çalışmalarını da bunlara ekleyebiliriz. İşte bu çalışmalardan biri de Yusuf Karadâvî'ye ait olup, son dönem çağdaş gelişmeler karşısında kaleme alınan ve Türkçe'ye *Çağdaş Meselelere Fetvalar* adıyla çevrilen kitaptır. Bu eserde Karadâvî'ye hadîslerin sahih olup olmadıklarından hadîslerin anlaşılmasına kadar pek çok soru sorulmuştur. Şimdi bunları görelim:

B. Karadâvî'nin Hadîs Fetvaları

1. Hadîslerin Sıhhati ile ilgili Fetvaları

Karadâvî, fıkıh ve hadîs çalışmalarıyla meşhur olmuş önemli bir alimdir. Mezkûr eserinde fıkıh meseleleri ağırlıktadır. 1. ve 3. cildinde hadîsle ilgili müstakil bölümler olmakla birlikte genelde konular dağınıktır. Ele aldığı konuların çoğu hadîsler etrafında tartışılmıştır. Ancak biz doğrudan hadîsle ilgili bu müstakil bölümlerde ne tür soruların sorulduğunu inceleyeceğiz. Bu soruları subut ve anlam açısından ikiye ayırdık. Önce sıhhat ve subutla alakalı hadîsleri ele alacağız. Buna geçmeden vurgulamak gerekirse, Karadâvî soruları cevaplarken tamamen geçmiş muhaddislerden yararlanmıştır. Yer yer hadîs tenkidinde bulunan Karadâvî'nin bu noktada geleneksel anlayışa dayalı olarak soruları cevaplandırması dikkat çekicidir.

a. Her müslümanın yanında belli bir konuma sahip olan Buharî'nin Sahih'i hakkındaki şüphe ve iddialara dair bir soru.

Soru soran şahıs bir takım zaten mevzu olan hadîslerle birlikte Buharî'de de mevzu olduğunu iddia ettiği bazı hadîsleri peş peşe sıralar. Ardından soru soran şöyle der: “Sahih-i Buharî ve diğer sahih kitaplarda bunlardan daha acı ve daha dehşetlileri var. Hem de Allah'ın kullarına emrettiklerine ve Kitab'ında bulunanlara aykırılık teşkil ediyorlar. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır. “Sana

⁶⁶³ Kettanî, *er-Risâletu'l-müstatrefe*, İstanbul, 1986, s. 193; ayrıca bkz. Mücteba Uğur, *Hadîs İlimleri Edebiyatı*, Ankara, 1996, s. 96.

⁶⁶⁴ Mervan el-Akiyye ve Muhsin Harabe tahkikiyle 1990 yılında Beyrut'ta basılmıştır.

hayızdan sorarlar. De ki; o bir ezadır. Hayızlı iken hanımlarınızdan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın”⁶⁶⁵ Hayızlı iken bir kişinin hanımına yaklaşmaması kesin bir emir olarak Kur'an'da belirtilmiştir. Fakat Buhârî ve onun gibi daha birçokları -Allah onlara mağfiret etsin- Hz. Aîşe'ye nisbetle şu hadîsi rivayet ediyorlar. Hz. Aîşe şöyle buyuruyor: ‘Peygamber bana peştimalimi giymemi emreder, sonra da hayızlı olduğum halde benimle oynaşır.’⁶⁶⁶ Bu hadîsin bir benzeri de, Peygamber’in hanımlarından birisi olan Meymune'ye nisbet edilmektedir. İnsanların bu tür hadîslerden anladıkları tek şey; Allah Resûlü hayızlı dönemlerinde hanımlarıyla cinsi münasebette bulunuyordu. Hem de Allah Teâlâ'nın emrine aykırı olarak. Sen buna razı olur musun? Ya da herhangi bir müslüman razı olur mu? Bu tür çirkin hareketlerin bir Peygamber'den çıkması beklenir mi?⁶⁶⁷ Karadâvî'nin cevabı şöyledir:

“Buhârî'ye saldırmak için ortamlar hazırlamak amacıyla bir kaç tane mevzu veya icma ile asılsız oldukları ispatlanmış hadîsler nakletmiştir. Oysa bu hadîsleri nakletmesine gerek bile yoktu. Ayrıca ömürlerini sünnet-i nebeviyye yolunda harcamış, hadîsleri bozguncuların elinden korumaya kendilerini adanmış ve batıl zihniyetli kimselerin elinden hadîsleri korumak için günlerini vermiş olan alimlerin gayretli çalışmalarından da sitayişle bahsetmiştir. Abdullah b. Mubarek'e; “Bu hadîsler mevzu hadîslerdir denildiğinde” şu cevabı vermiş “Mütehassıs alimler de zaten bunun için varlar.” Abdullah b. Mübarek gerçekten doğru söylemiş. Alimler bu hadîsler için yaşamışlardı. Onlar öldüler. Hamd olsun Allah dinini korudu ve va'dini yerine getirdi.”⁶⁶⁸

b. Sinek hadîsi hakkındaki soru

Karadâvî'ye bu konuyla alakalı sorulan soru şöyledir: “Bu hadîs ittifakla kabul edilen sahih bir hadîs midir? Hadîsi inkar edenin veya Peygamber (s.a.v) tarafından söylenip söylenmediği hakkında şüpheye düşenin durumu ne olur ? Onu inkar etmek kişiyi dinden çıkarır mı? Günümüzde bazı doktorlar bu hadîsin içeriğini doğrulayanları maskaraya alacak kadar hadîsin sıhhati konusunda etrafi

⁶⁶⁵ Bakara 2/222.

⁶⁶⁶ Buhârî, Hayz 5; Müslim, Hayz 2.

⁶⁶⁷ Karadâvî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, I, 119.

⁶⁶⁸ Karadâvî, age., I, 123.

tozu dumana katıyorlar. Bunu da şunun için yaptıklarını söylüyorlar. Koruyucu ve tedavi tıp ilmine göre sinek, kendisinde bulunan zararlı mikroplardan dolayı hastalıkları yayan etkenlerden biridir, sineğin tedavi için kullanıldığı bilinmediği halde nasıl olurda hadîste ‘Bir kanadında zehir diğer kanadında da şifa (panzehir) vardır’ diyebilir?”⁶⁶⁹

Yukarıdaki soru hem sıhhat hem de anlamla ilgilidir. Biz Karadâvî’nin onun sıhhatine dair cevabını kısaca belirtip manasını bir sonraki bölüme bırakacağız.

Karadâvî, bu hadîs hakkında “İmam Buharî *Sahih*’inde rivayet etmiştir ve aynı zamanda sahih bir hadîstir” der.⁶⁷⁰

c. “İman temenni ve kalbi süslemekle olmaz. Ancak o kalbe yerleşen ve amelle tasdik etmektir.”

Karadâvî hadîs hakkında şöyle der: “Bunu Kütüb-i Sitte ve meşhur müsned kitaplarından hiç biri rivayet etmemiştir. Sadece İbn Neccar *Firdevs* adlı kitabında rivayet etmiştir. Alaî ise şöyle demektedir: Münker bir hadîstir, sadece Abdusselam b. Salihulabd rivayet etmiştir. Nesaî de şöyle demektedir: Metruk bir hadîstir. İbn Adiy zayıf olduğu üzerinde ittifak edildiğini belirtir. Hadîsin manası, Hasan-ı Basri'den sağlam bir senetle rivayet edilmiştir. Doğru olan da budur”⁶⁷¹

d. “Haberi duymak onu görmek gibi değildir”

Karadâvî’ ye göre bu hadîs, sahih ve merfu bir hadîstir. Bu hadîsin rivayeti hakkında şunları söyler:

“Sahabeden üç kişi rivayet etmiştir: Hz. Enes, Hz. Ebu Hureyre ve İbn Abbas. Şu lafızlarla rivayet etmişlerdir. Heberi duymak onu müşahede etmek gibi değildir. Taberani *el-Mu’cemu’l-Evsat* adlı kitabında Hz. Enes'ten rivayet etmiştir. el-Hatib Ebu Hureyre'den rivayet etmiş. Suyuti *el-Camiu's-Sağir* adlı kitabında bu hadîsin hasen bir hadîs olduğuna işaret etmiştir. *el-Camiu's-Sağir*'in şarihi Münavi de şöyle demiştir: Hadîs, Suyuti'nin dediği gibi veya ondan daha üstündür. Heysemi; hadîsin ravileri sahihtir, demiş. İbn Muniy ve Askerî de bu

⁶⁶⁹ Karadâvî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, I, 139.

⁶⁷⁰ Karadâvî, age., I, 140.

⁶⁷¹ Karadâvî, age., I, 147.

hadîsi rivayet etmişler; hikmetli ve özlü sözlerden olduğunu söylemişlerdir. Zerkeşi'ye göre şarihlerin bir çoğu bunun hadîs olmadığını düşünmüşlerdir. Halbuki hasen bir hadîstir. Ahmed b. Hanbel, İbn Hibban ve Hâkim rivayet etmişlerdir. Taberanî de bu hadîsi rivayet etmiştir. Zerkeşi başka bir yerde de şöyle demektedir: Hakim ve İbn Hibban bu hadîsi rivayet etmişlerdir. Senedi ise sahihtir. İbn Abbas'ın rivayet ettiği hadîse gelince, Ahmed b. Hanbel, Hakim ve Taberani 'Evsat' adlı kitabında rivayet etmişlerdir. Heysemî ravilerinin güvenilir olduğunu söylemiştir. İbn Hibban da bunu doğrulamıştır. İbn Abbas'ın rivayet ettiği hadîsin tamamı şöyledir: "Allah Teâlâ Musa'nın kavminin buzağı hakkında yaptıklarını kendisine haber verdi. Fakat Musa onları görmeden elinde bulunan levhaları atmadı. Onların gerçekten buzağıya taptıklarını gözleriyle görünce elindeki levhaları attı ve levhalar da kırıldı."⁶⁷²

e. "Biz küçük cihaddan büyük cihada dönüyoruz"

Karadâvî'nin bu hadîs hakkındaki görüşlerine geçmeden önce bazı alimlerin görüşlerini aktarmak istiyoruz. Hadîsi Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-din*'de nakletmiştir. Irakî, hadîsi Beyhakî'nin Cabir'den naklettiğini söyler. Ona göre hadîs zayıftır. Elbanî'ye göre hadîs münkerdir.⁶⁷³ İleri derecede zayıf olduğunu söyleyenler de vardır.⁶⁷⁴ İbn Hacer, halk arasında meşhur olduğunu, oysa İbrahim b. Able'nin sözü olduğunu ifade eder.⁶⁷⁵ İbn Teymiye, aslı olmadığını, Hz. Peygamber'in söz ve fiillerini bilen hiç kimsenin bunu nakletmediğini ve kafirlerle cihadın en büyük amel olduğunu belirtir.⁶⁷⁶

Karadâvî'ye göre, hadîs sıhhat açısından problemlidir. Ancak, mana yönünden doğrudur. Ona göre hadîs, her şart için geçerli bir ilke olarak ifade edilmemiştir. Peygamberimiz ahabını uyarmak, dikkatlerini şeytan ve nefse çekmek için bu veciz ifadeyi kullanmış olabilir. Bu şu demek değildir: Düşmanla savaşmak küçük, önemsiz bir şeydir. Asıl olan nefisle mücahededir. Oysa her şey yerine göredir. Yerine göre düşmanla çarpışmak gerçekten en büyük cihaddır.

⁶⁷² Karadâvî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, I, 148.

⁶⁷³ Elbanî, *Silsiletü'l-ahadîsi'z-zaiife*, V, 478, no. 2460.

⁶⁷⁴ Muiyiddin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadîs*, s. 217.

⁶⁷⁵ Elbanî, age., no. 2460.

⁶⁷⁶ İbn Teymiyye, *el-Fetevâ*, XI, 197.

Yerine göre de nefisle mücahede yapmak. Mesela vatan müdafaası gereken bir durumda miskin miskin oturup cihada katılmayan ve “en büyük cihadı biz yapıyoruz” bahanesine sığınanlar için Peygamberimizin böyle bir ifade kullanması mümkün müdür? O halde her şey yerine göre. Yerine göre düşmanla cihad büyük, yerine göre nefisle cihad. Karadâvî, nefisle cihad yapmanın önemi hakkında şunları söyler:

“Aslında nefisle cihad bile kafirlerle cihadın ön aşamasıdır. Burada şu husus unutulmamalıdır: Nefisle cihad yapılmadığı zaman, zararı kişiye dokunur, ancak kâfirlerle cihad yapılmadığı zaman zararı topluma dokunur. Bu durumda kafirlerle cihad her zaman en büyük ameldir.”⁶⁷⁷

Hadîsimiz ise “ya o, ya bu” şeklinde bir tercihle bizi karşı karşıya bırakmıyor. Peygamberimiz kazanılmış bir savaşın ardından “büyük cihada çıkıyoruz” diyerek ashabının şımarmalarını, bu işleri kendinden bilmelerini önlemeye çalışıyor. Şurası muhakkak ki, nefisle mücadele edilirken bir savaş çıkması durumunda peygamberimiz muhakkak “haydi, küçük cihaddan, büyük cihada çıkıyoruz” derdi.⁶⁷⁸

f. “Allah’a gerçek manada tevekkül etseydiniz, sabahleyin aç karnına yola çıkıp akşamleyin tok karnına geri dönen kuşları rızıklandığı gibi sizi de rızıklandırır”

Tirmizî, hadîs⁶⁷⁹ hakkında “Hasen-sahihdir, onu sadece bu tarikten biliyoruz” der. Karadâvî’ye göre, hadîste, tevekkül ve halktan soyutlanma iddiasıyla tembeliğe ve yan gelip yatmaya delalet eden herhangi bir şey yoktur. Bazı mutasavvıfların bu iddiayı savunduklarını söyleyen Karadâvî, söylenenin aksine hadîste gerçek manada tevekküle işaretlerin var olduğunu belirtir. O, sebeplere tutunmanın da gerekli olduğunu ifade eder. Ona göre, kuşlar bile belli bir gayret ve çalışmadan sonra kendileri için hazırlanan rızka varabiliyor.⁶⁸⁰ Karadâvî, Ahmed b. Hanbel’e atıfla “hadîste çalışmanın terkedilmesiyle alakalı

⁶⁷⁷ Karadâvî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, I, 149.

⁶⁷⁸ Karadâvî, age., I, 148.

⁶⁷⁹ Tirmizî, *Zühd* 33; İbn Mâce, *Zühd* 14.

⁶⁸⁰ Karadâvî, age., I, 150.

herhangi bir şey olmadığını, aksine hadîs rızkın aranmasını ve istenmesini göstermektedir” der.⁶⁸¹

g. “Allah’ın en sevmediği helal, boşanmadır.”

Bu hadîsi Ebu Davud rivayet etmiştir.⁶⁸² Ebû Dâvûd burada biri Muharib b. Dessar yoluyla doğrudan Resûlullah’tan mürsel olarak; diğeri ise yine aynı raviden İbn Ömer yoluyla muttasıl olarak iki rivayet nakleder. Hattabî, meşhur olanın mürsel olduğunu söyler. Burada Hattabî kerahatin, talakın bizzat kendisinde değil, ona götüren sebepte olduğunu hatırlatır. Çünkü Hz. Peygamber bazı hanımlarını boşamış, sonra onlara dönmüştür. Aynı şekilde İbn Ömer de karısından boşanmak istemiş, Resûlullah’a şikâyetinde bulunmuş, o da “karını boş!” deyince boşamıştır. Bu, Allah’ın hoşlanmadığı, kerih gördüğü bir şeyi emretmek değildir.⁶⁸³

Karadâvî, “her ne kadar hadîs, sahih derecesinde olmasa da hasen derecesindedir” demektedir. O, bazılarının hadîsi mana yönünden zayıf gördüklerini söyler: Onlar “Nasıl olur da Allah tarafından kızıldığı halde helal olabilir? Bu bir çelişkidir ve hadîsin zayıf olduğunu gösterir” derler. Bazıları da yukardaki görüşe karşılık şöyle demişlerdir: “Hadîs, helalin yapılmasına göre sevilenle kızılan diye ikiye ayrıldığına delildir. Dolayısıyla her helalin sevilemeyeceğini göstermektedir.”⁶⁸⁴ Hattabî de –yukarıda görüldüğü gibi– hadîste kızılan şeyin talakın kendisi değil, talaka sebep olan etken olduğunu söylemiştir.⁶⁸⁵

h. “Cennet ehlinin çoğunluğunu ahmak (veya saf) kimseler oluşturur” hadîsi sahih midir?

Karadâvî’ye göre hadîs Gazzâlî’nin *İhyâ*’sında geçer. Gazzâlî’nin de ifadesiyle onun hadîs ilmindeki sermayesi çok azdır. Bu hadîsin anlamını kabulde tereddüt etmek isabetlidir. Çünkü bu şekliyle hadîs dinimizin akla, düşünce ve ilme yönelik çağrısıyla çelişmektedir. ‘Sağduyu sahipleri’ deyimini Kur’an’da on

⁶⁸¹ Karadâvî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, I, 150.

⁶⁸² Ebû Dâvûd, *Talâk* 3.

⁶⁸³ Hattabî, *Mealimu’s-sunen*, III, 199.

⁶⁸⁴ Karadâvî, *age.*, I, 151

⁶⁸⁵ Hattabî, *age.*, III, 199.

altı yerde geçer... İmam Gazzâlî ve onunla aynı görüşü paylaşanlar bu hadîsi işledikleri zaman, ‘ahmaklar’ deyimini ‘dünya işlerine ilgi duymayan, onu en büyük amaçları ve bilgilerini en ideal sonucu olarak görmeyenler’ şeklinde yorumlamıştır. Yani onlar dünya ile ilgili meselelerde ahmak gibidirler. Ama ahiret konusunda son derece zekidirler. Nitekim selef ulemasından bazıları şöyle demiştir: ‘Biz öyle insanlar gördük ki, kesinlikle onlara deli derdiniz ve eğer onlar sizi görselerdi, mutlaka size Müslüman değil derlerdi.’ Ancak bu te’vil, hadîsin sahih olması durumunda kabul edilebilir. Oysa bu hadîs ne sahih ne de hasendir. Bu yüzden onu te’vil etmenin anlamı yoktur.”⁶⁸⁶

1. “Temizlik imandandır” sözü

Karadâvî’ye göre bu söz Resûlullah tarafından söylenmemiştir. Ancak Taberanî, *Evsat*’ta merfu olarak “Parmaklarınızın arasını yıkayın, çünkü bu bir temizliktir, temizlik imanı çağırır, iman da cennette kişiye eşlik eder” hadîsini nakletmiştir. Heysemî, senedde geçen İbrahim b. Hibban hakkında İbn Adiy’in “hadîsleri uydurmaz” sözünü nakletmiştir. Elbanî son derece zayıf olduğunu belirtir. Ancak bu sözün anlamı doğrudur.⁶⁸⁷ Mesela Müslim’de Peygamberimizin şöyle buyurduğu nakledilir: “Temizlik imanın yarısıdır.”⁶⁸⁸

2. Hadîslerin Anlaşılması ile İlgili Fetvaları

a. “İslam garib başladı...” hadîsi hakkında.

Bu hadîs, Müslim tarafından rivayet edilmiştir.⁶⁸⁹ Karadâvî’nin hadîsle ilgili yorumu şöyledir: “Bu gurbet genel ve evrensel, sürekli bir durum mudur yoksa kastedilen geçici bir gurbet midir? Ülkeden ülkeye, toplumdan topluma değişir mi? Benim anladığım şudur: Bu hadîs ‘dönemler’den veya gelip geçen ‘dalgalar’dan söz ediyor. İslam’ın da her davet hareketi ve her ilahî bir mesaj gibi kuvvetli ve zayıf anları oluyor, yayıldığı ve geri çekildiği, parladığı ve söndüğü dönemleri oluyor. Bu değişmez bir ilahî yasadır. İslam da her hareket, her düşünce sistemi gibi bu ilahî yasalara boyun eğer. Her din ve mezhep için geçerli olan İslam için de geçerlidir. Dolayısıyla hadîs İslam’ın bir dönemde bir zaman

⁶⁸⁶ Karadâvî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, III, 138.

⁶⁸⁷ Karadâvî, *age.*, III, 147.

⁶⁸⁸ Müslim, Taharet 1.

⁶⁸⁹ Müslim, İman 232.

diliminde yaşayacağı zayıflığa dikkat çekiyor. Ama çok geçmeden tökezlediği yerden doğrulacak, yaşadığı gurbetten kurtulacaktır. Bu ikinci uyanışı yıpkı ilk doğuşu gibi görkemli olacaktır. Evet, İslam'ın başlangıcı gurbettir. Fakat hep garip olarak kalmadı. Bir zamanlar zayıftı, ama sonra güçlendi, Sınırlı bir bölgede varlık savaşı veriyordu, sonra dünyanın dört bir yanına yayıldı. Tekrar ilk doğuşu gibi garip olacaktır. Yeniden güçlenmek için zayıf düşecektir. Tüm dinlere üstünlük sağlamak için horlanmış olacaktır. Yeniden intişar etsin diye düşmanlarının takibine uğrayacaktır. Hadîsi doğru yorumlarsak geleceğimiz hakkında karamsarlığa gerek olmadığı anlaşılır.”⁶⁹⁰

b. “Kadının devlet başkanı olduğu bir toplum felah bulmaz.”

Bu hadîs⁶⁹¹ hakkında sorulan soru şöyledir: “Kadının devlet başkanı olmasıyla ilgili hadîs hakkında bir kısım kadın hakları savunucuları, bunun ‘Dininizin yarısını Humeyra'dan alın’ hadîsiyle çelişki oluşturduğunu savunuyorlar. Bu ne derece doğru bir görüştür?” Karadâvî bu soruya verdiği cevapta, cehaletin büyük bir musibet olduğunu söyler. Hele bir de hevayla karışık bir cehalet oldumu işte o zaman daha büyük bir felaket patlak verir, diyor Karadâvî, bu duruma şu ayeti işaret etmektedir: ‘Allah'tan bîr yol gösterici olmadan hevesine uyandan daha sapık kim vardır?’⁶⁹² Cehaletin toplumda hayli arttığını belirten Karadâvî, bu nedenle sahih olan bir hadîsin reddedilmesini, buna karşın İslam alimleri nazarında kıymetsiz bir hadîsin sahih sayılmasını o kadar garip ve tuhaf karşılamamaktadır. O, hadîsin sıhhat açısından sahih bir hadîs olduğunu söyler. Hadîsi mana yönünden değerlendiren Karadâvî, ‘Dininizin yarısını Humeyra (Hz. Aişe)'dan alın’ rivayetiyle ilgili olarak İbn Hacer'e atıfla, “Rivayetin senedini bilmiyorum. İbnu'l-Esir'in ‘en-Nihaye’si dışında başka bir hadîs kitabında göremedim. İbnu'l-Esir, hadîsin ravisinin kim olduğunu da belirtmemiş. Hafız İmadüddin İbn Kesir yukarıdaki hadîs hakkında Mizzî ve Zehebî'ye sorulduğunda, onların böyle bir hadîsi bilmediklerini kaydetmiştir.”⁶⁹³

⁶⁹⁰ Karadâvî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, III, 113.

⁶⁹¹ Buhârî, Meğâzi 82; Tirmizî, Fiten 75; Nesâî, Kudât 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 43, 51.

⁶⁹² Kasas 28/50.

⁶⁹³ Karadâvî, age., I, 96.

Karadâvî'ye göre, hadîse bakarsak durum yukardaki gibi olur. Metin ve içeriği bakımından yaşlaşırsak, aklın bu hadîsi inkâr ettiğini tarihi olayların da reddettiğini görebiliriz. Bu tarihi olayları şu şekilde değerlendirir:

a. Peygamber (s.a.v) dinin yarısını nasıl sadece Humeyra (Hz.Aişe)'den almamızı emretsin? Çoğunlukta olan diğer sahabelerden ne alacağız? Hem Humeyra'dan dinin hangi yarısını alıp hangi yarısı almayacağız?

b. Humeyra kelimesi peygamber (s.a.v)'in özel konuşmalarında hanımları için kullandığı nazlandırma ve sevme kastıyla "Hamra" kelimesinin ism-i taşgiridir. Ancak böyle bir kelimeyi ümmetine karşı irşat ve talim makamında kullanmış olması mümkün değildir.⁶⁹⁴

Karadâvî, hadîs hakkında devamla şöyle der:

“Gerçekler gösteriyor ki, İslam alimleri dinin ne yarısını ne dörtte birini ne de onda birini Hz Aişe'den almış değildir. Bu, rivayet yönünden de böyledir. Dirayet yönünden de raviler yönünden hadîse bakacak olursak; kadınlı erkekli binlerce sahabinin, Resûlullah (s.a.v)'in söz, fiil, hüküm ve takrirleri açısından aydınlatıcı hidayetini tebliğ etmeye katıldıklarını görmekteyiz ki, Hz. Aişe de bunlardan biridir. Onun rivayet ettiği hadîslerin sayısı, Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği hadîslere ulaşamaz. Dirayet, fıkıh ve fetva yönünden hadîse bakacak olursak, Hz. Aişe'nin tek başına dinin yarısını temsil etmesini ne din ne de tarihi olaylar kabul eder.”⁶⁹⁵

Kadının devlet başkanı olamayacağıyla ilgili hadîsin aslı şöyledir: Buhârî'nin naklettiğine göre Ebû Bekre şöyle demiştir: “Cemel vak'ası günlerinde ‘ehl-i cemel’ denen cepheye katılarak onlarla birlikte Ali'ye karşı harp etmeye başladıktan sonra vaktiyle Resûlullah'tan işittiğim bir söz ile Allah bana hayır ihsan buyurdu da bu Cemel cephesine katılmadım. Fars halkının Kisra Perviz'in kızını kendilerine melik seçtikleri haberi Resûlullah'a ulaşınca, ‘devlet başkanlığını bir kadının eline veren millet felah bulmaz’ buyurdu.”⁶⁹⁶ Hadîsi uydurma kabul edenler vardır. Mesela, S. Ateş'e göre, kadınların devlet başkanı

⁶⁹⁴ Karadâvî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, I, 96.

⁶⁹⁵ Karadâvî, *age.*, I, 96-97.

⁶⁹⁶ Buhârî, *Meğazî* 83.

olamayacağına dair hadîs sonraki siyasî gelişmelerin ürünüdür. Özellikle Hz. Aişe'nin Cemel vak'asında taraftarlarına liderlik etmesinin kadının halife olamayacağı rivayetlerine sebep teşkil etmesi mümkündür. Oysa Kur'an'da kadının devlet başkanı olamayacağına dair kanıt yok, aksine kanıt vardır. Sebâ melikesinin güzel vasıflarla anlatılması pekâla akıllı kadının da devlet başkanı olabileceğine kanıt olabilir.⁶⁹⁷ Ateş'in burada da hadîsleri tarihî şartlarda anlama yerine reddetme cihetine gittiği görülmektedir.

Yine “siyasî gelişmelerin etkisi” gibi subjektif bir ölçü ile mezkur hadîs eleştirilmiştir. Böyle bir iddia olsa olsa hadîsi uyduranların Hz. Aişe'nin devlet başkanlığına niyetlendiğini bilmeleri durumunda mümkün olur. Elimizde Hz. Aişe'nin bu işe soyunduğuna dair tarihî bir delil bulunmamaktadır. Kanaatimizce Hz. Aişe'nin Cemel savaşındaki konumu, organizeli bir stratejiden ziyade fiilî bir durumdur. Hadîslerin, dolayısıyla Hz. Peygamber'in sözlerinin ortaya çıktığı bağlam çok iyi bilinmelidir. Bu bilinmediği takdirde hadîslerin Kur'an'la veya başka şeylerle çelişkili gibi gözükmesi ortadadır. Kadının devlet başkanı olamayacağını ifade eden hadîs genel bir ilke olarak değil, İran bağlamında ortaya çıkmıştır. Yukarıdaki hadîs, o zamanki İran'ın iç işleriyle alakalı olabileceği gibi Hz. Peygamber'in İran politikasıyla da ilgili olabilir. Bu ihtimaller varsa, hadîsi reddetmenin anlamı bulunmamaktadır.

Bunun yanında hadîsten kadının asla devlet başkanı olamayacağını çıkarımlar da vardır. Hattâbî hadîse göre kadının devlet başkanlığını ve kazâyı üstlenemeyeceğini ifade eder. İbn Hacer, bunu naklettikten sonra onun tenkit edildiğini belirtir. Ona göre kadının devlet başkanlığı ve kazâyı üstlenmekten menedilmesi cumhurun görüşüdür. Taberî ve bir rivayete göre İmam Mâlik ona cevaz vermiştir. Ebû Hanîfe'den, kadının şehadeti caiz olan konularda kazâyı da üstlenmesinin caiz olduğu nakledilmiştir.⁶⁹⁸ Aynî ise, bu hadîsi şerh ederken sadece kadının devlet başkanlığı ve kazâyı üstlenemeyeceğini nakleder.⁶⁹⁹

Aynî bu konuda sadece Hattâbî'nin görüşünü naklederek kendi görüşünü ima ederken, İbn Hacer farklı görüşleri de aktararak biraz esnek davranmıştır.

⁶⁹⁷ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1989, I, s. 141.

⁶⁹⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 472.

⁶⁹⁹ Aynî, *Umde*, XIX, 393.

Şüphesiz kadının devlet başkanı olamayacağı görüşü hadîsi zâhirine bakarak yorumlamaktır ve burada bir yorum söz konusudur. Ayrıca hadîsi nakleden Ebû Bekre'nin bu hadîsi bulunduğu şartlara göre yorumladığı vurgulanmalıdır. Çünkü Hz. Aişe ile birlikte Hz. Ali'ye karşı savaşan, Hz. Aişe'nin dışında başka sahâbiler de bulunmaktadır. Dolayısıyla hadîsle ilgili yorum yapma imkânı devam etmektedir. Tarih içinde oluşan yorumlar hadîslerin reddine sebep olmamalıdır.⁷⁰⁰

c. “Ailesinin üzerine ağlamasıyla ölünün azap çekmesi” ile ilgili hadîs.

Bu hadîs birçok kitapta yer almaktadır.⁷⁰¹ Bu hadîsle ilgili çeşitli tenkitler söz konusudur. Buharî'nin konuyla ilgili tespitleri olayı aydınlatıcı mahiyettedir. Buharî'ye göre hadîsteki mutlaklık iki şeyle kayıtlanması gerekir. 1. Her ağlamak değil, bazı ağlama türleri. Bu da feryad ü figan etme şeklindeki ağlamaktır. 2. Ölüden maksad da her ölen kişi değildir. Hadîste kastedilmek istenen ölü, hayatta iken aynı şeyleri kendileri de yapanlardır. Bu davranışlarıyla ailelerine kötü bir örnek oluyorlardı. Onlar hayatta iken bu tür şeyler yapmayı adet edinmişlerdi. Yakın akrabaları aynı şeyi yaptıklarında onları engellemek için herhangi bir çaba sarf etmiyorlardı. Dolayısıyla çirkin işlerden koruması gerektiği aile fertlerini iyi terbiye şöyle dursun, ağlayıcılık gibi bir mekruha onları alıştırmış bulunduğundan ötürü kendi eseri olarak azap olunacaktır. Buharî, bu görüşlerini bir ayet ve bir hadîsle delillendirir: “Ey iman edenler! Kendinizi ve aile fertlerinizi ateşten koruyun...”⁷⁰² ve “Her biriniz birer çobandır ve yönetimi altındakilerden sorumludur.” Buharî, bunun ardından şöyle der: “Şayet ölü üzerine yapılan ağlama, ölünün hayatta iken yapageldiği alışkanlığından meydana gelmiş değilse, işte bu nevi ağlama Hz. Aişe'nin dediği gibidir: “Günahkâr hiçbir nefis başkasının günahını yüklenmez.”⁷⁰³ Yani ölü hayatta onları bu işe kendi eseri olarak

⁷⁰⁰ Konuyla ilgili tartışmalar için bkz. bkz. Hayrettin Karaman, “Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi”, *İslamî Araştırmalar*, c. 5, sy. 4, (1991). ss. 284-291; Faruk Beşer, *Kadının Çalışması, Sosyal Güvenliği ve İslâm*, İstanbul, 1995, ss. 116-134; Nejla Akkaya, “İslâm Hukukunda Kadının Siyasî Hakları”, *İslamî Araştırmalar*, c. V, sy. 4, (1991) ss. 236-250

⁷⁰¹ Buhârî, Cenâiz 32; Müslim, Cenâiz, 16, 18, 19, 22, 24, 26, 27; Tirmizî, Cenâiz, 25; Nesâî, Cenâiz, 15; Mâlik, Cenâiz 37; İbn Hanbel, I, 38, 41, 42, 45, 47, 54.

⁷⁰² Tahrîm 66/6.

⁷⁰³ En'am 7/164; İsrâ 17/15.

alıştırmamış, ancak ölünün yakınları bu mekruh fiili kendileri işlemişse, ölü bundan azap görmeyecektir, çünkü onların yaptıklarından sorumlu değildir.⁷⁰⁴

Karadâvî de konuyla ilgili görüşleri İbn Hacer'den naklederek hadîsi anlamaya çalışmıştır. Şöyle ki: "...Tüm bunların gereği olarak; Ölü, sağlığında aile efradını terbiye hususunda kusurlu davrandığı için kendisi de azap çeker. Daha doğrusu bunun sıkıntı ve ızdırabını kabirde hisseder. Oysa insan nasıl kendisini ateşten koruyorsa aile efradını da ateşten korumalıdır. Hakikatte ölü, aile efradının suçundan değil de kendi ihmalkarlık suçundan ötürü azaba nail olur."⁷⁰⁵ Bir de şu var; yaka-paça yırtılmadan üzüntülü ağlamalara gelince bunlarda herhangi bir sakınca yoktur. Ebu Mes'ud el-Ensari ve Kurza b. Ka'b'ın şöyle dedikleri rivayet edilmiştir. Musibet anında yaka-paça yırtmadan ağlamaya dair bize ruhsat verildi. Bu hadîsi İbn Ebi Şeybe, Taberanî rivayet etmiş, Hakim de sahih olduğunu söylemiştir. Hafız İbn Hacer de şöyle demektedir Bütün bu söylenenleri bir noktada toplayabiliriz. Ölü üzerine ağlamak, ölüden ölüye değişik durumlar arzeder. Mesela şöyle söylenir; Ölümü halinde halkının kendisi için ağıt dökmelerini isteyen kişi, azap görür. Bir kişi aile halkının ağıt yaktığını bilir de onları bu adetten bile bile engellemezse, yaptıklarına razı olmuş demektir. Ama yaptıklarına razı değil de ailesini engellemede ihmalkâr davranmışsa, kınanır. Bütün bunlardan uzak olup, aile halkını ağıt yakmaktan engellemiş, ama aile halkı onun nasihatlarına aykırı davranarak ölümünden sonra da kendisine ağıt yakarlarsa ailesinin bu günahından ötürü sadece incinir. Doğruyu en iyi bilen Allah Teâlâ'dır". Bunun ardından Karadâvî, Hz. Aişe'nin mezkûr hadîsi Kur'an'a aykırı görmesinin hatalı olduğu üzerinde durur ve şöyle der:

"Bu konuyla alakalı olarak şunu da kaydetmek de fayda vardır: Hz. Aişe (r.anh) de, soruyu yönelten kardeşimizin zannettiği gibi hadîsi Kur'an'ın ifadelerine aykırı bulmuş ve rivayet edenleri azarlamıştır. İbn Ömer'den rivayet eden raviyi de yanılğı ve unutkanlıkla itham etmiştir. Bu anlamda hiç bir hadîs duymadığını yalnız Müslimde de geçen şu hadîsi bildiğini söylemişti; Allah Resûlü (s.a.v) şöyle buyurdu: "Ölü, kendi günahından ötürü azap çeker. Ehli ise

⁷⁰⁴ Konunun bütün detaylarıyla tahlili için bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, III, 499-502.

⁷⁰⁵ Karadâvî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, I, 96-97.

onun üstüne ağlar.” Hz. Aişe'nin bir başka rivayeti de şöyledir: "Resûlullah (s.a.v) ehlinin üzerine ağladığı ölmüş bir yahudi kadının cenazesinin yanından geçerken şunları söyler: "(Aile efradı) onun üzerine ağlıyor ama o ise kabrinde azap içinde." (Buhârî) Bir başka rivayet de ise; (Yine Hz. Aişe'den); "Allah Teâlâ aile halkı ağladığı için kafirin azabını artırır. “Hz Aişe; sizin için Kur'an yeterlidir. Hiç bir kimse bir başkasının günahından sorumlu değildir, der. (Buhârî) Hafız İbn Hacer şöyle der; Hz. Aişe'ye ait olan ve ondan rivayet edilen yorumların hepsi birbiriyle çelişkilidir. Bu da gösteriyor ki; Hz. Aişe konuyla ilgili hadîsi, bir başka hadîsle reddetmemiştir. Aksine o, hadîsin Kur'an'la çeliştiği hissine kapılmıştır. Hz. Aişe'nin son rivayeti, ölünün kendi aile halkının ağlaması nedeniyle daha fazla azap göreceğini ispatlamaktadır. Azap görmekte olan bir ölünün azabının, ağlama nedeniyle artması ile başka bir suçu ve günahı olmasa da ağlamaktan ötürü azap görmesi arasında ne gibi bir fark vardır? Şayet hadîsi zahiri manasında alacak olursak o zaman Kur'an'la çelişir. Bundan dolayı alimler Hz Aişe'nin bu konudaki tutumlarını benimsememişlerdir. Muhakkak ki, Allah Resûlün'den başka hiç kimse hatalardan korunmuş değildir. Kurtubi de konuyla alakalı olarak şöyle der. Hz Aişe'nin bu hadîsi inkar etmesi ve ravisini de unutkanlıkla itham etmiş olması ya da hadîsin bir kısmını duyup bir kısmını duymadığını söylemesi olur şey değildir. Çünkü aynı manada birçok rivayetler bulunmaktadır ve aynı zamanda hepsi de güvenilirlerdir. Hadîsin doğru yorumlanabilme imkanı varken kalkıp da karşı çıkmanın hiç bir manası yoktur.”⁷⁰⁶

Ona göre, bu hadîsin din usulüyle herhangi bir alakası yoktur. Mesela, ilahiyat, nübüvvet ya da dinin açık-gizli toplumsal ve kişisel vecibeleri, helal ve haram konuları, aile, toplum, devletle alakalı teşri konular, İslamın kendine özgü ahlak prensiplerini açıklayıcı herhangi bir hüküm içermiyor. O, bir müslüman ömrünü bu hadîsi duymadan ve okumadan yaşasa, bu onun dinine herhangi bir zarar getirmez, demektedir. Akidesine, inancına ve yaşantısına herhangi bir etkisi olmaz. Karadâvî'ye göre, her ne kadar bu hadîs, hadîs alimleri tarafından sahih olsa da ahad hadîstir. Kesinlik ifade eden mütevatir derecesinde değildir. Ahad hadîslerin Buhârî ve Müslim veya ikisinden biri tarafından rivayet edilmesi durumunda kesin bir bilgi mi ifade ederler, yoksa sadece kuvvetli bir zan mı veya

⁷⁰⁶ Karadâvî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, I, 102-103.

bazı özel şartlarda bilgi mi ifade ederler? Karadâvî, alimlerin bu konularda ihtilafa düştüklerini söyler. O durumu özetleyerek şöyle der:

“Kim ahad hadîsleri inkar ederse, kimin içinde Peygamber (s.a.v) tarafından rivayet edildiği hakkında şüphe olursa bu sebeple dinden çıkmaz. Çünkü, yakın derecesine ulaşan hadîsleri inkar eden dinden çıkar. Bunda şüphe yok, ihtilaf da yok. Kati derecesinde olan hadîsleri İslam alimleri 'Zaruret-i Diniyye' diye isimlendirmişlerdir.”⁷⁰⁷

d. Sinek Hadîsi

Hadisin sıhhat yönüne, ilgili bölümde değinmiştik. Burada anlamı üzerinde duracağız. Karâdavî'ye göre, bu hadîs etrafında oluşturulan şüphe bulutlarıyla dine dil uzatmak, onu alaya almak gibi birşey amaçlanıyorsa işte bu insanı dinden çıkarır. Böyle yapmak açıkça küfürdür... Hadîsin içeriğine, modern tıp ve bilimle olan ilişkisi bir bilim adamı ve tıp otoritesince savunulmuş aynı zamanda batılı bilim adamlarının araştırma ve bilimsel çalışmalarına delil teşkil etmiştir. Bazen bu bilimsel araştırmalar çeşitli münasebetlerle İslami mecmualarda yayınlanmıştır. Karadâvî, bu mevzuyla alakalı olarak bilimsel, tıbbi bir reddiyei nakletmektedir. Bu reddiye 1977 senesinde Mısır'da çıkan 'Tevhit dergisinde yayınlanmıştır. Reddiye, İskenderiye Üniversitesi Ortopedi ve Travmatoloji uzmanı Prof. Dr. Emin Rıza tarafından bir başka tıp doktorunun anılan hadîsin etrafında halkı şüpheye düşürmesine karşılık kalame alınmıştır. Dr. Emin Rıza reddiyesinde şunları söylüyor:

1. Sırf günümüz bilimine uygun olmadığı için bu hadîsi veya herhangi bir hadîsi reddetmek doğru olmaz. Bilim, devamlı değişmekte ve ilerlemektedir. Hatta bazen önce söylediğinin aksini dahi söyleyebilmektedir. Bugün ilmi nazariyenin doğru olarak değerlendirdiği bir şey belli bir zaman sonra hatta çok kısa 'zamanda hatalı olduğu ortaya çıkabiliyor.

2. Bu hadîsi veya herhangi bir hadîsi kendi mantığıyla çelişiyor diye reddetmek doğru bir şey değildir. Bu çelişkiye sebep olan kusur, hadîste değil kişinin kendi aklında aranmalıdır. Çağdaş bilime önem veren herkes kendi aklına da büyük bir şekilde saygı duyar. Akla önem veren kişi bilgiyle cahaleti kıyaslar.

⁷⁰⁷ Karadâvî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, I, 140-141.

3. 'Tıpta hastalıkların sinekle tedavisini sağlayacak hiç bir hüküm bulunmamaktadır' demek doğru değildir. Ben de birçok eski kaynaklar var. Bu kaynaklarda, sinekler kullanılmak suretiyle çeşitli hastalıkların iyileştirilmesine dair reçeteler mevcut. Sülfat terkininin bulunduğu yıllarda yaşayan cerrahların tümü, çeşitli kırıkların, müzmin yaraların sinekle tedavi edildiğini görmüşlerdir. Zaten o yıllarda sinekler bu hastalıklar için özel olarak yetiştiriliyorlardı. Bu durum, mikrop öldürücü bakteriyofaj virüslerin keşfedilmesi ile de geçerliliğini bir kat daha artırmıştır. İlacın keşfi yapılırken sineğin, aynı anda hastalık etmeni olan mikroplarla bu mikroplara karşı savaş açan bakteriyofajları taşıdığı esastan hareket edilmiştir. Buradan hareketle bu gün artık çıbanların ve kemik iltihaplarının, sinekle tedavisinin yapılmaması, bu tedavi metodunun başarısız olmasından kaynaklanmamaktadır. Bu tedavi metodunun uygulanmayışı, bilim adamlarını dikkatlerini fazlasıyla üzerine çeken sülfat bileşimlerinin keşfedilmiş olmasındandır.

4. Bu hadîs sineğin kanadında zehir bulunduğunu haber vermesi sebebiyle gaybı bildirmektedir. Çağdaş bilim bu gerçeği ancak ve ancak son asırlarda ortaya çıkarabilmiştir. Daha önceleri bilim adamları sineğin kanadında herhangi bir zararlı maddenin varlığını bilemediklerinden ötürü yalanlayabiliyorlardı. Fakat daha sonra gerçek ortaya çıkınca yani mikropların keşfi ile beraber eski inkarcı tutumlarını bırakıp hadîsi doğruladılar.⁷⁰⁸

Yemek kabına düşen sineğin kanatlarında hem zehir hem de panzehir bulunmasından dolayı tekrar yemeğe batırılmasıyla ilgili hadîs Buhârî'de geçmektedir.⁷⁰⁹

İbn Hacer ve Aynî, hadîsteki müşkili halletmek için Hattâbî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Nasibi olmayan kimseler bu hadîsi eleştirip 'sineğin iki kanadında hem zehir hem şifa nasıl olur?' dediler. Bu cahilane bir sorudur. Pek çok hayvan zıt sıfatları kendinde toplamıştır. Mesela arı karnından bal, iğnesinden zehir çıkarır."⁷¹⁰ Bu hadîsi yorumlayan diğer alimler de İbn Hacer ve Aynî ile

⁷⁰⁸ Karadâvî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, I, 142-145.

⁷⁰⁹ Buhârî, Tıb 58.

⁷¹⁰ İbn Hacer, *Feth*, XI, 421; Aynî, *Umde*, XVII, 435.

aynı görüşte olup yine destekleyici tarzda bu alimlerden farklı yorum yapanlar da vardır.⁷¹¹

Hadîse yapılan itirazlar yeni değildir. Günümüzde ise uydurma olduğunu söyleyenlerin yanında bu tür hadîslerin kesin olarak bilim tarafından yanlışlığı ortaya koyuluncaya kadar sahih olmadıklarını söylemenin doğru olmadığını ifade edenler de vardır. Ayrıca tam bir mucizevî beyân olduğu yönüyle bu hadîsle ilgili yoğun tartışmaların yapıldığını belirtmeliyiz. Öyle anlaşılıyor ki, hadîs hakkında red hükmü vermek erken olur. Ancak hadîsin anlaşılması yolunda bilimsel çabaların arttırılmasına da ihtiyaç vardır.

e. “Mü’min mü’minin aynasıdır”

Karadâvî, bu hadîsin Elbanî’ye göre hasen olduğunu belirtir. Bu hadîs Ebu Davud tarafından rivayet edilmiştir.⁷¹² Manası şöyledir: Kişinin bedeninde düzeltilmeye muhtaç yerler olabilir. Ayna insana kendi suretini gösterir. O da gerekli yerleri düzeltir. Mü’min’de böyledir. Kardeşine düzeltilmesi gereken davranışı hatırlatır, o da bu eksikliğini giderir.⁷¹³ Karadâvî de aynı şeyleri söyler: ‘Mü’min mü’minin aynasıdır’ sözünün manası; yani onlar birbirlerine nasihat ederler. Hiçbir saptırmaya uğratmadan ayıplarını ayna gibi birbirlerine gösterirler.⁷¹⁴

f. “Acele şeytandandır” rivayeti

Konuyla ilgili hadîsler şöyledir: “Hz. Peygamber Eşecc b. Abdilkays’a şöyle buyurur: Sende Allah’ın sevdiği iki huy var: Hilm ve teennî”. Sehl b. Sa’d Peygamberimizin şöyle buyurduğunu nakleder: “Teennî Allah’tan; acele ise şeytandandır.”⁷¹⁵ Tirmizî, birinci hadîs hakkında hasen-sahih-garib derken, ikinci hadîs hakkında “garib” ifadesini kullanır. Bazı hadîsçiler Abdulmuheymin b. Abbas’ı hıfzından dolayı tenkit edip zayıf kabul etmişlerdir. Karadâvî’ye göre teennînin/yavaşlığın övülmesi, aceleciliğin yerilmesi insanın fitratında olan bir

⁷¹¹ Bkz. İbn Kuteybe, *Te’vîlu muhtelefi’l-hadîs*, 273; Kirmânî, *el-Kevâkibu’d-derârî*, XIII, 221; Münâvî, *Feyzu’l-kadîr*, I, 581; Aliyyu’l-Kârî, *Mirkâtu’l-mefâtiḥ*, VII, 732; Kamil Miras, *Tecrid-i Sariḥ*, IX, 70; Kuseymî, *Müşkilâtü’l-ehâdîsi’n-nebeviyye ve beyânuhu*, ss. 93-95; Ebû Şehbe, *Sünnet Müdafası*, II, 129-35; İbrahim Bayraktar, *Edebi ve İlmi Açından Hadîs*, s. 118.

⁷¹² Ebû Dâvûd, Edeb 49.

⁷¹³ Seharenfurî, *Bezlu’l-mechûd*, Beyrut, ts, IX, 159.

⁷¹⁴ Karadâvî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, I, 149.

⁷¹⁵ Tirmizî, Birr 66.

şeydir. Önceki ve şimdiki bütün alimler de bu yönde icma etmişlerdir. Hatta bazı meselelerde şöyle denmektedir. Yavaş hareket eden kişi ümit ettiğine ulaşır. Yavaş davranmakta selamet, acelecilikte ise pişmanlık vardır.⁷¹⁶

g. “İyiliğin en hayırlısı acele etmektir” sözü

Bu sözle ilgili Karadâvî şöyle der: “Bu söze gelince ‘Keşfu’l-Hafa’ adlı kitabında Aclûnî bu sözün hadîs olmadığını, ama aynı manada Abbas (r.a)’dan rivayet edilen şöyle bir hadîsin var olduğunu söylemiştir: ‘İyi bir iş acele edilmeden tamamlanamaz. Acele edildi mi hayırlı sonuca varılır’. Dillerde yaygın ve meşhur olan şöyle bir söz de vardır ‘Beklemek ölümden daha beterdir’. Şu da var ki, ‘Ma’ruf (iyi) bir iş acele edilmeden tamamlanamaz’ cümlesindeki ma’ruf kelimesi ‘birr’ kelimesinden daha kapsamlı manaya sahiptir. Ma’ruf kelimesi tüm amel-i salih olan davranışları kapsamına alır. Kişiyi Allah'a yaklaştıran ya da onunla faydalandığı her şey ma’ruftur. İyilik ve salih ameller için acele etmek övülmüş işlerdendir. Kur'an ve sünnet de insanları daima buna teşvik etmektedir.”⁷¹⁷

h. “Meleklerin infak edenlerle ilgili bir duası” hakkında

Karadâvî’ye bu hususta sorulan soru şöyledir: “Bir hadîste Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur. ‘Güneşin doğmadığı hiç bir gün yok ki, o günde iki melek şöyle seslenmesin; Allah'ım! infak edenin malını yeniden doldur. Cimrilik edenin malım ise telef et!’. Oysa hayatta hep bunların tersini yaşıyoruz. Malını infak edip sadaka dağıtanlar geçim sıkıntısı çekiyorlar. Cimriler ise hiç bir infakta bulunmadıkları halde mali durumları oldukça iyi. Şimdi bu hadîs sahih mi değil mi?”⁷¹⁸

Karadâvî’nin yaklaşımı şöyledir: “Yukarıda bahsedilen hadîs sahihtir. Ebu Hureyre (r.a)'den Buharî ve Müslim rivayet etmiştir. Ebu Hureyre Peygamber (s.a.v)'in şöyle dediğini söylemiştir: ‘Kulun sabahladığı hiç bir gün yoktur ki o günde iki melek inip biri; Allah'ım! İnfak edenin malının yerini doldur. Diğeri de; Allah'ım! cimrilik edenin malını telef et’ diye buyurmasın. Aynı anlamda daha birçok hadîs vardır. Hepsisi de yukarıdaki hadîsi te'yit niteliğindedir. Bunlardan bir

⁷¹⁶ Karadâvî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, I, 105.

⁷¹⁷ Karadâvî, age., I, 105. Ayrıca bkz. Aclunî, *Keşfu'l-hafâ*, I, 340.

⁷¹⁸ Karadâvî, age., I, 110.

tanesi de Müslim ve Tirmizî'nin Ebu Ümame'den rivayet ettikleri hadîstir. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuşlardır. 'Ey Ademoğlu! Malının fazlasını dağıtırsan bu senin için daha hayırlıdır. Yok, eğer cimrilik edip tutarsan bu da senin için daha kötüdür'. Kişiyi infaka çağırıp ve cimriliğin sebeplerini yenmeye teşvik eden Allah Teâlâ'nın kitabından daha doğru ne olabilir? 'Şeytan sizi fakirlikle korkutarak cimriliği ve hayasızlığı emreder. Allah ise kendisinden mağfaret ve bol nimet vadeder. Allah'ın lütfü boldur. O her şeyi bilir.'⁷¹⁹ 'Sarfettiğiniz herhangi bir şeyin yerine O daha hayırlısını koyar, çünkü O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.'⁷²⁰

İbn Kesir bu ayetin tefsirinde şunları söylemiştir: "Allah'ın size emrettiklerinden ve mubah kıldıklarından her ne sarfederseniz Allah Teâlâ dünyada karşılığını ona bedel bir şeyle verir ahirette ise sevap ve mükafat olarak verir. Hadîslerde bu konuda aynı şeyleri söylemektedir. Kutsi bir hadîste Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: 'Sen harcarsan Ben de senin için harcarım' (Yani sen Benim yolumda mal harcarsan Ben de sana misliyle veririm). Soruyu yönelten kardeşimiz 'malın yerine konması' ve 'telef edilmesi' sözlerini sadece mali konulardan ibaret olduğunu telakki ettiği için meseleyi biraz karıştırmıştır. Oysa mesele kardeşimizin anladığından daha geniş ve daha kapsamlıdır. Bir malın yerine getirilmesi, Allah Teâlâ'nın infak eden kuluna karşılığını vermesi demektir. Allah'ın vereceği mükâfat maldan daha güzel ve daha şerefli. Hatta bazan 'malın yerine konması' ailenin sıhhatli olması, evlatların salih olması, bedenin afiyette olması, az şeylerde bereketin olmasıyla da sağlanabilir. Bazan da manevi şeyler olabilir. Mesela, hakkı bulmak, başarıya ulaşmak, göğsün genişlemesi, kalpte huzurun bulunması, kişinin sevgisinin halkın gönlüne yerleşmesi, Allah'a imanın ve Allah'ın takdirine razı olmanın tadına varmak da 'malın yerine konması' demektir. Bunların yanında Allah'ın salih kullarına ahirette hazırladığı ve hiç bir gözün göremediği ve hiç bir kulağın duymadığı şeyler de yine kulun dünyada harcamış olduklarına karşılık malının yerine konması olarak da adlandırılabilir...'⁷²¹

⁷¹⁹ Bakara 2/268.

⁷²⁰ Sebe 34/39.

⁷²¹ Karadâvî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, I, 107.

1. “Ya hayır söyle ya da sus!” hadîsinin manası

Karadâvî, bu konuda şöyle der: “Dilin afetleriyle alakalı olarak Peygamber (s.a.v)'den birçok rivayetler mevcuttur. Bunlardan bir iki tanesi şunlardır. "Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa ya hayır konuşsun ya da sussun"⁷²² ve "Allah hayır söyleyip de zengin olanla susup da selamet bulana rahmet etsin."⁷²³ Karadâvî'ye göre, çok konuşmak bazan insanı, içinden çıkılmaz durumlara sürükler. Dilin afetleri vardır. İmam Gazzâlî dilin tam yirmi afetini sayar; yalancılık, gıybet, kovuculuk, yalancı şahitlik, yalan yere yemin, insanların namusları hakkında konuşmak, malayani şeylerden konuşmak, başkalarını alaya almak ve aşağılamak. Hatta Şeyh Abdulgani Nablusi dilin afetlerini yetmiş ikiye kadar çıkartmıştır. Bu konunun açıklamaları oldukça uzundur. Bir kişi çok konuştuğu zaman hataya düşmesi, dilini onun bunun namusuna uzatmaya gıybetle insanların etini yemeye yakalanması kaçınılmaz olur. Bundan dolayı susmak selamet vesiledir. Bu demek değildir ki kişi duyduklarını hiç konuşmadan tutacak ve hiç kımıldamadan duracaktır. Hayır, sadece konuşunca hayır konuşacak yani Allah'ın razı olacağı şeyleri konuşacaktır. Bilindiği gibi eskiden beri insanların dilinde hep şu söz dolaşır: ‘Söz gümüş ise, sükut altındır’. Sadece ahirette değil dünyada da insan dilinin hatasından dolayı ortaya çıkacak neticeleri görebiliyor. Çok konuşması sebebiyle zararlara, musibetlere dûçar kalıyor. O halde dilin hatalarından sakınmak gerekir”⁷²⁴.

i. “Siz Yahudilerle savaşmadıkça kıyamet kopmaz” hadîsi

Bu hadîs Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiştir.⁷²⁵ Burada sorulan soru: “Şimdi bundan Yahudilerle savaşımızın kıyamete kadar süreceği sonucunu çıkarabilir miyiz? Yoksa bu, kıyametin kopmasına yakın bir zamanda ortaya çıkacak bir kuşak için hazırlanmış bir ayrıcalık mıdır?” şeklindedir.

Karadâvî'nin cevabı şöyledir: “Yahudilerin Filistin toprağını işgal ederek halkını yurtlarından çıkarmaları ve mukaddes mekanları kirletmeleri ile birlikte onlarla Müslümanlar arasında fiiline savaş başlamış oldu. O, hadîste haber verilen

⁷²² Buhârî, Edeb 31, 85, Rikak 23; Müslim, İman 74; Ebû Dâvûd, Edeb 123; Tirmizî, Kıyâmet 50.

⁷²³ İbn Mübarek 'Züh'd' adlı kitabında rivayet etmiş ve daha bir kaç yoldan rivayet edilmiştir.

⁷²⁴ Karadâvî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, I, 115.

⁷²⁵ Buhârî, Cihâd 94; Menâkib 25; Müslim, Fiten 82.

savaşın bir gün patlak vereceğine kesin olarak inandığını söyler. Ona göre, bu savaşın sonucunda Müslümanlar daha önce kendilerine egemen olan Yahudileri ağır bir yenilgiye uğratarak onlara egemen olacaklardır... Bu savaşın ne zaman gerçekleşeceğini bilgisi sadece Allah'a aittir. Önemli olan bu savaşın Ulasalcılık adına yapılmayacağıdır. Bu savaş bir din savaşı olacağını söyleyen Karadâvî, bunun, Araplarla Siyonistler arasında savaş ya da bir Filistin-Yahudi savaşı veya Suriyelilerin, Iraklıların Yahudilerle savaşı yahut da bir gurup Müslümanın ile bir grup yahudiye karşı başlattığı bir savaş olmayacaktır. Ona göre bu savaş Müslümanlarla Yahudiler, hadîsten de anlaşıldığı gibi tüm Müslümanlarla tüm Yahudiler arasında geçen topyekün bir savaş olacaktır. Karadâvî'ye göre, hadîsin ifade tarzının zorunlu bir sonucu olarak 'yahudiyle savaşımızın kıyamete kadar süreceği' gibi bir anlam çıkmaz. Aksine bu, 'hatta' edatından sonra gelen durumun kesinlikle kıyametin kopmasından önce gerçekleşeceğine işaret eder. Ona göre, 'kıyametin kopmasından önce' ifadesi ise Peygamberimizin vefatından kıyametin kopuşuna kadarki zamanı kapsar. Karadâvî, bu kalıpla nakledilen pek çok hadîs olduğunu ifade eder. Bunların bir kısmı gerçekleşmiş bulunuyor. Karadâvî burada kastettiği anlamın, 'hatta' edatından sonra işaret edilen olaylar olduğunu söyler. Ona göre bunların bir kısmı da henüz gerçekleşmemiştir. Mesela önceki kuşaklara karışı karışına uyacağımıza dair hadîs gerçekleşmiştir, diyor Karadâvî, 'Türklerle savaşmadıkça kıyamet kopmaz' hadîsinin de böyle olduğunu belirtir. Bu olay da yüzyıllar önce gerçekleşti. Sonra Allah Türkleri doğru yola ilettiler. İslam'ın mesajını dünyaya yaydılar.⁷²⁶

Karadâvî, bu tür hadîslerde sözü edilip henüz gerçekleşmeyen olayların da olduğunu söyler. Güneşin battığı yerden doğması gibi. Soruyu soran tıpkı bunun gibi vaat edilen zaferin kıyametin kopuşuna yakın bir zamanda gerçekleşeceğini sanıyor. Hadîste bu zannı destekleyen bir kanıt yoktur. Aksine beklentimiz şayet Allah dilerse bu zaferin pek yakın olduğu yönündedir. İşaretleri görülmeye başlandı bile."⁷²⁷

Konuyla ilgilenen İ. L. Çakan hadîsin yanlış tercüme edildiğini ve anlaşıldığını ifade eder. Hadîste söz konusu olanın bir soykırım çağrısı ve teşviki

⁷²⁶ Karadâvî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, III, 131.

⁷²⁷ Karadâvî, *age.*, III, 132.

olmadığını vurgulayan Çakan şunları belirtir: “Hadîsin bazı rivayetlerinde değerlendirmede dikkate alınması gereken önemli ifadeler bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel’in üç rivayette (II, 131, 133, 149) Buhârî’de (Menakib, 25) ve Müslim’de ‘Yahudiler sizinle savaşacak. Siz onların üzerine gönderilecek, galip geleceksiniz’ kayıtları bulunmaktadır. Bu farklı ifadeler, hadîsten anlaşılması gereken asıl anlamı açıklamaktadır. Hadîs sadece yahudilerin sebep olacakları Müslümanların da mecbur olacakları bir son hesaplaşmayı, bir büyük olayı haber vermektedir.”⁷²⁸

j. “Peygamberimize büyü yapıldığına” dair hadîs

Bugün çok tartışılan bir hadîstir. Konuyla ilgili olarak Buhârî, Yahudi Lebid b. A’sam’ın Resûlullah’a sihir yaptığına dair uzun bir hadîs rivayet etmiştir.⁷²⁹ Yapılan bu sihrin vahyi etkileyip etkilemediğini tartışan İbn Hacer Ma’zerî’den naklederek şunları ifade etmektedir:

“Bid’at ehli kimseler bu hadîsi reddetmiş ve peygamberlik makamını çiğneyip şüphe uyandırdığını iddia etmişlerdir. Onlara göre böyle bir şeye güvenmek, peygamberin şeriat olarak getirdiği hususlara güvenmemeyi doğurur. Çünkü Cebrail’i görmediği halde gördüğü, bir şey vahyedilmediği halde kendisine bir şey vahyedildiği hayaline kapılır. Tüm bu düşünceler merduddur. Zira Hz. Peygamber’in Allah’tan aldıklarını aktarmada doğru ve bu tebliği yaparken masum olduğu hususunda deliller vardır. Delilin ortaya koyduğu bir hususun hilafına cevaz vermek ise batıldır. Hz. Peygamber’in risaletle ilgisi olmayan hastalık gibi bazı dünyevî hususlara gelince, Hz. Peygamber de diğer insanlar gibi bunlara maruz kalabilir. Bu sebeple dini işlerde masum olmasına rağmen dünyevi işlerde hakikatte olmayan bazı şeylerin yapıyormuş gibi kendisine hayal olarak gelmesi uzak bir durum değildir.”⁷³⁰

⁷²⁸ İsmail L.Çakan, *Seçme Hadîsler*, İstanbul, 2008, 108-109.

⁷²⁹ Buhârî, Tıb 50.

⁷³⁰ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, XI, 390.

İbn Hacer aynı şekilde Kadı İyâd'ın da sihrin sadece bedenine tesir ettiği görüşünde olduğunu belirtmiştir.⁷³¹ Aynî de İbn Hacer'le aynı görüştedir.⁷³²

Bu konuda Karadâvî'ye şöyle bir soru sorulur: “Reşid Rıza'yı İslam'ın davetçisi, sünnetin savunucusu bilirdik. Fakat son zamanlarda Buhârî'de yer alan bir hadîsi yalanladığını gördük. Bu, Peygamberimize büyü yapıldığına ilişkin bir hadîstir. Anladığım kadarıyla siz Reşid Rıza hayranısınız. Onun bu tutumunu nasıl açıklarsınız?” Karadâvî, buna cevap olarak Reşid Rıza hayranı olduğunu inkâr etmediğini belirtir. Ona göre Reşid Rıza selef ekolün davetçilerinden, Muhammedî sünnetin yılmaz savunucusudur. Bununla birlikte kusursuz da değildir. Bunun ardından Karadâvî, uzun bir şekilde konuyla ilgili şariklerin sözlerine yer verir ve bedenine sihrin tesir edebileceği kanaatini izhar eder. Son olarak Reşid Rıza'nın da aslında bu hadîsi inkâr etmediğini bir makalesini kastederek ortaya koyar.⁷³³

k. “Kadının fitne oluşuyla” ilgili hadîs

Bu hadîs birçok muhaddis tarafından rivayet edilmiştir.⁷³⁴ Tirmizî, hadîs hakkında hasen-sahih hükmünü vermiştir.⁷³⁵ Hadîste geçen fitne, imtihan anlamındadır.

Günümüzde ise bu hadîs çeşitli açılardan tenkit edilmektedir. Bu tenkitlerden biri şöyledir: “Kadının uğursuz, fitneci ya da şerli olduğuna dair anlayış önceki kültürlerin ürünü olup daha sonraları İslam kültürüne sokulmuş ve bunlar hadîs haline getirilmeye çalışılmıştır. Bunlara kısaca İsrailiyat demek mümkündür. Kadını fitneci ya da şerli olarak damgalamak İslam'ın temel esaslarıyla bağdaşmaz ve Hz. Peygamber'in tebliğ metoduyla uyuşmaz. Kötü veya iyi, hayırlı veya şerli, fitne ve fesad kaynağı insan olmak sadece kadın cinsine mahsus değildir. Erkek olsun, kadın olsun tüm insanlar iyi eğitilip terbiye edilmezlerse, bu çirkin niteliklere sahip olabilirler.”⁷³⁶ Bu eleştirinin çok subjektif olduğu söylenebilir. “Kadının zararlı ve fitne oluşuyla” ilgili hadîsi “önceki

⁷³¹ İbn Hacer, age., XI, 391.

⁷³² Aynî, *Umdetu'l-karî*, XVII, 420.

⁷³³ Karadâvî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, III, 152.

⁷³⁴ Buhârî, Nikâh 18; Müslim, Zikr 97; İbn Mâce, Fiten, 19; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 200.

⁷³⁵ Tirmizî, Edeb 31.

⁷³⁶ A. Osman, Ateş, *Hadîs Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, İstanbul, 2000, s. 65.

kültürlerin ürünü kabul etmenin” herhangi bir delili yoktur. Şüphesiz hadîste kastedileni yanlış anlamak böyle bir sonuca yol açmıştır. Bir kere metinde geçen fitne kelimesi kadının varlığıyla irtibatlandırılmıştır. Oysa kadının fitne unsuru olması varlık itibariyle değil, pratik sonuçları itibariyledir. Hz. Peygamber’in bir insan olarak kadında var olan farklı yönleri kötülemediği mümkündür. Kadının cinsel cazibesi ona yaratılıştan verilen bir fitrattır. Bu cazibenin fitneye dönüşmesi ise pratik yönüyledir. Hz. Peygamber de kadının bu yönüne dikkat çekmiştir. Bir başka hadîs bu durumu te’yid etmektedir. Müslim’in naklettiği bir hadîste Hz. Peygamber şöyle buyurur: “Dünyadan sakının, kadınlardan sakının; şüphesiz İsrailoğullarının ilk fitnesi kadınlar yüzünden olmuştur.”⁷³⁷ Burada dünya nasıl ki bizatihi sakınılması gereken bir şey olmayıp onun geçiciliğine dikkat çekmek şeklinde ise, kadınlardan sakınılması da bizatihi olmayıp onların fitneye düşürücü yönlerine dikkat çekmek şeklinde olmalıdır. Kaldı ki, bu dikkat çekmeyi teyid eden İsrailoğullarının yaşadığı bir vakıa da vardır. Elbette bu tür vakıalar, İsrailoğullarıyla sınırlı değildir. Yazarın yukarıdaki tenkidinde kadın fitne ve fesad kaynağı olarak kabul edilmiştir. Ancak bunun yanına erkek de eklenmiştir. Dolayısıyla kadın ve erkek fitne ve fesad kaynağı olabilmektedir. Kadın da fitne ve fesad kaynağı ise o halde hadîs niçin reddediliyor? Bunun sebebi erkeğin onunla birlikte zikredilmeyişi midir? Hadîste erkeğin zikredilmeyişi erkeğin fitne unsuru olmadığını göstermez. Hz. Peygamber, kadının cazibesinin daha ağır basmasından dolayı buna dikkat çekmiştir. Mesela “Nefsanî arzulara, kadınlara, oğullara... düşkünlük insanlara çekici kılındı”⁷³⁸ ayetinde erkekler geçmiyor diye ayetin inkar edilmesi mi gerekmektedir? Yine ayet sınırlı sayıda insanlara çekici gelen şeyleri saymıştır. Bu, insanlara çekici gelen başka şeylerin olmadığı anlamına mı gelir? Bütün bunlar düşünüldüğünde Hz. Peygamber hadîste özellikle kadınları zikretmiş ve onların kadınsı özelliklerine dikkat çekmiştir.

⁷³⁷ Müslim, Zikr 99.

⁷³⁸ Al-i İmran 3/14.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUSUF EL-KARADÂVÎ'YE GÖRE SÜNNETİN TOPLUMSAL VE MEDENİYET BOYUTU

I. YUSUF EL-KARADÂVÎ'YE GÖRE SÜNNETİN TOPLUMSAL BOYUTU

A. SÜNNET VE EĞİTİM

1. Genel Olarak Hz. Peygamber ve Eğitim

Resûlullah (s.a.v), ilme ve alimlere değer vermiştir. Bununla birlikte alimlerin uyması gereken bir takım ahlaki ölçüler de getirmiştir. Karadâvî, modern bilimin bugün ortaya attığı eğitim konusundaki ilkeleri Hz. Peygamber'in ta kendi zamanında ortaya koyduğunu ifade eder.

Karadâvî, onun ortaya koymuş olduğu ilkeleri şu şekilde özetlemektedir: “Eğitim-öğretim ve adabı, her müslümanın öğrenmesi gereken ilkeler, ilim öğrenmede kişinin niyetinin halis olması, öğrenimde süreklilik, ilim tahsilinin zorluklarına karşı sabır, talebenin hocaya hürmet etmesi ve güzel sorular sorması, toplumun öğretmene verdiği değer, öğrenciye karşı güler yüz gösterme ve onu hoş tutma, öğrenciye şefkatle muamele, iyi ve çalışkan öğrencilerin ödüllendirilip övülmesi, hata edene merhamet ve şefkatli olma, tedrici bir metod takip etme ve zorluk değil kolaylık gösterme, bireysel farklılıkları gözetme, orta bir yol takip etme ve bıktırmama, eğitim ve irşatta uygulamalı bir metod takip etme, teşbih, darb-ı mesel ve kıssa yoluyla anlatım gibi güzel metodları benimseme, soru sorma ve karşılıklı diyalog yöntemiyle dikkatin dağıtılmasını temin etme gibi metodlardır.”⁷³⁹

Hz. Peygamber'in kavli hadisleriyle fiili-takriri sünnetlerinde eğitim-öğretimi ilgilendiren ve nebevî hakikat parıltılarını yansıtan pek çok tevcih, öğüt

⁷³⁹ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 178.

ve uyarı bulunmaktadır. Karadâvî de bu konuları ayrıntılı bir şekilde ele almıştır.⁷⁴⁰

2. Hz. Peygamberin Eğitimde Bireysel Farklılıkları Gözetmesi

Eğitimde dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi de bireysel farklılıkları dikkate almaktır. Hz. Peygamber de insanlar arasındaki bireysel farklılıkları dikkate almış ve tebliğ ve eğitim alanında bu farklılıkları gözetmiştir. O bir hadîsinde; “İnsanlara akılları nisbetince konuşunuz”⁷⁴¹ buyurarak bu konuda yol göstermiştir. Bireysel farklılıkları etkileyen bir takım faktörlerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Karadâvî de bu duruma dikkat çekerek, çevre şartlarının ve bir takım kişisel özelliklerin bireysel farklılıklara etki ettiğini ifade etmektedir. O bu durumu açıklarken, bir kimse için uygun düşen eğitim-öğretim faaliyetlerinin bir başkası için uygun düşmeyeceğini belirtir. Aynı zamanda bir sosyal çevrede geçerli olan bu faaliyetin bir başka sosyal çevrede geçerli ve uygun bir yöntem olamayabileceğini de söyler. Değişen zaman şartlarının da dikkate alınmasını söyleyen Karadâvî, bir asırda uygun olan eğitim yönteminin başka bir asırda uygun olamayacağını söyler. Ona göre, başarılı bir eğitimci, fert olsun cemaat olsun, uygun miktarda ve istifadeli olabilecek tarz ve vakitte, her insana bildiği konularda munasip bir eğitim ve öğretim sunmalıdır. Karadâvî, Hz. Muhammed (s.a.v)’in bu konuda hem pratik hem de teorik olarak örnekler sunduğunu ifade eder.⁷⁴² Karadâvî, Hz. Peygamber’in insanların farklılıklarını gözetmedeki tavır ve davranışları konusunda bir takım örnekler vermektedir. Biz de bu örnekleri onun yaptığı sıralamaya sadık kalarak anlatmak istiyoruz.

a. Şahıslara Göre Hz. Peygamber’in Tavsiyelerinin Farklılığı

Karadâvî, Hz. Peygamber’in birçok kimseye doğru yolu göstermede doğrudan veya dolaylı olarak tavsiyelerde bulunduğunu ve muhtelif öğütler verdiğini söylemiştir. Mesela o bir kimseye; “Allah’a ibadet et, Ona hiçbir şey

⁷⁴⁰ Karadâvî, *er-Resûl ve'l-ilm*, Kahire 2001, ss. 85-154.

⁷⁴¹ Ebû Dâvûd, Edeb 20.

⁷⁴² Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 179.

ortak koşma, namazını kıl, zekâtını ver, sıla-i rahimi ihmal etme”⁷⁴³ şeklinde tavsiyelerde bulunurken, başka birine “Nerede olursan ol, Allah’tan kork, bir kötülük işlediğin zaman ardından bir iyilik yap ki, o kötülüğü yok etsin ve insanlara güzel ahlakla muamele et”⁷⁴⁴ buyurmaktadır. Diğer bir kimseye “Allah’a inandım de ve dosdoğru ol”⁷⁴⁵ diye öğüt verirken, diğer birine de, başka bir şey söylemeksizin sadece “Kızma”⁷⁴⁶ buyurmuştur. Hz. Peygamber’in kendisine sorulan sorulara yönelik tavrını, hastanın bünyesine ve hastalıklarının durumuna uygun ilaçları veren bir doktorun tavrına benzeten Karadâvî, Hz. Peygamber’in kendisinden öğüt ve tavsiye isteyen kişinin durumunu gözettiğini ve herkese en fazla ihtiyacı olan tavsiyeyi verdiğini belirtir.⁷⁴⁷

b. Aynı Soruya Verilen Cevabın Farklılık Arz Etmesi

Hz. Peygamber’in hadîslerinde bunun örneklerine sıkça rastlamaktayız. Özellikle kendisine sorulan; “Hangi amel daha faziletlidir?”, “Hangi İslam daha değerlidir?” gibi sorular karşısında Resûlullah’ın verdiği cevaplar farklılık arz etmektedir. Bu konuda Hz. Peygamber’in hadîslerinden bazıları şunlardır:

Abdullah b. Mes’ud’dan rivayet etmiştir. “Resûlullah’a hangi amellerin Allah katında daha faziletli olduğunu sordum ve bana, ‘Vaktinde kılınan namaz’ diye cevap verdi. ‘Sonra hangisi?’ diye sorduğumda, ‘Anne-babaya iyilik edip rızalarını kazanmak’ buyurdu. ‘Daha sonra hangisi?’ diye sorduğumda ise, ‘Allah yolunda cihad etmektir’ buyurdu.”⁷⁴⁸

Has’am kabilesine mensup bir kimse şöyle demiştir: “Resûlullah bir gurup ashabıyla beraberken onlara gelip, Hz. Peygamber’e hitaben, ‘Kendisinin Allah’ın elçisi olduğunu iddia eden sen misin?’ diye sordum. Resûlullah, ‘Evet’ diye cevap verdi. Bunun üzerine ben ‘Ey Allah’ın Resûlü! Allah katında en sevimli amel hangileridir?’ dedim; ‘Allah’a iman etmek’ buyurdu. Ben, ‘Ey Allah’ın Resûlü! Sonra hangisi?’ dedim, ‘Akrabayı ziyaret edip hal ve hatırlarını sormak’ diye

⁷⁴³ Buhârî, Zekât 1.

⁷⁴⁴ Tirmizî, Birr 55.

⁷⁴⁵ Müslim, İmân 62.

⁷⁴⁶ Buhârî, Edeb 76.

⁷⁴⁷ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 180.

⁷⁴⁸ Buhârî, Cihâd 5; Edeb 120; Müslim, İman 137, 140.

cevap verdi. Ben tekrar, ‘Ya Resûlellah! Daha sonra nedir? Dediğim zaman da, ‘İyiliği emredip kötülüklerden sakındırmak’ buyurmuştur.⁷⁴⁹

Karadâvî, bu rivayetlerde Resûlullah (s.a.v)’a yöneltilen soruların aynı olmasına rağmen, bu sorulara verilen cevapların farklılık arz etmesinin sebebini, soru soranların içinde bulunduğu durum ve onlarla ilgili farkların göz önünde bulundurulmasının gözetilmesi olarak açıklar.⁷⁵⁰

c. İçerisinde Bulunan Konum ve Buna Yönelik Davranış Farklılığı

H.z.Peygamber’in, çöl hayatından gelen bedevi Araplarla, kendi terbiyesinde yetişmiş sahabeye muamelesi farklılık arz etmektedir. Bedevilerin bazı davranışlarına göstermiş olduğu müsamahayı, kendi arkadaşlarına göstermemiştir. O, İslam’a yeni girenlerin- özellikle de Mekke’nin fethinden sonra- kalplerini İslam’a ısındırmak için yaptıklarını muhacir ve ensardan diğer sahabiler için yapmamıştır. Karadâvî, H.z. Peygamber’in, ashabının makam-mevki ve mizaçlarını göz önünde bulundurarak onlara muamelede bulunduğunu söyler. Nitekim, H.z. Peygamber, huzuruna H.z. Osman girdiği zaman ayaklarını toplar, elbisesini düzeltirdi. Aynı şeyi, H.z. Ebubekir ve H.z. Ömer için yapmazdı. Çünkü H.z. Osman’daki edep ve haya duygusunu o, şu şekilde izah ederdi: “Meleklerin haya ettiği bir kimseden ben haya etmeyeyim mi?”⁷⁵¹ H.z. Aişe, neden böyle yaptığını sorduğunda, H.z. Peygamber şöyle buyurmuştu: “Osman haya sahibi bir kimsedir ve ben eğer o bu halimle huzuruma girerse, bana ihtiyacını bildirmeyeceğinden korkuyorum.”⁷⁵² Karadâvî’ye göre, Resûlullah (s.a.v) bir kavmin önde geleni ve şerefliyi huzuruna geldiği zaman, ona ikramda bulunur, iltifat eder; ahmak ve kötü biri huzurunda bulunduğu zaman da onun gönlünü fethedip şerrinden emin olmak için tatlı sözle muamele eder ve güler yüz gösterirdi.⁷⁵³

⁷⁴⁹ Heysemî, *Mecmau’z-Zevaid*, VIII, 151.

⁷⁵⁰ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 181.

⁷⁵¹ Müslim, Fedail’s-sahabe 26; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 71.

⁷⁵² Müslim, Fedail’s-sahabe 27.

⁷⁵³ Karadâvî, *age.*, s. 184.

d. Emir ve Sorumluluklardaki Farklılık

Hız. Peygamber, her insana gücünün yettiği oranda, ona uyan ve o kişinin durumuna uygun düşen görev ve sorumluluğu yüklemiştir. Karadâvî, Hız. Peygamber'in Medine'ye hicret ve Sevr mağarasında saklanma hadîsesini buna örnek verir. Hız. Muhammed (s.a.v), bu hadîsede, Hız. Ebubekir'e yolculukla ilgili hazırlık ve kendisine refakat görevini verirken, Hız. Ali'ye her türlü tehlike ihtimalini göze alarak kendi yatağında geceleme vazifesini vermiştir. Esma binti Ebubekir'e mağaraya yemek getirme ve Mekkelilerle ilgili istihbarat görevini verirken, Abdullah b. Ebubekir ve Amir b. Fühayr'e de bu konuda önemli görevler vermiştir. Karadâvî, onun bu tarz uygulamalarına verdiği başka örnekler arasında; Halid b. Velid ve Amr b. El-As'ı bazı seriyyelerin başında görevlendirmesi, Hasan b. Sabit'e Kureyş şairlerinin hicivleri karşısında onları aynı şekilde hicvetme görevi vermesi, görüş ve mizacındaki katılık ve tavizsizliği bildiği için, kendisini vali tayin etmesini istediği zaman Ebu Zer'e icabet etmeyip, onu böyle bir göreve getirmemesini sayar.⁷⁵⁴

e. Bazı Sahabelerden Müsamaha ile Karşıladığı Bir Davranışı Diğer Bazılarından Kabul Etmemesi

Hız. Peygamber, bedevi Araplarının sadece farzlarla yetinmesine ses çıkarmamakta ve kendisine, "Allah'a yemin olsun bunlara ne bir ilavede bulunur ne de eksiltirim" dediklerinde onlar hakkında "Eğer söylediğinde sadık olurlarsa kurtuluşa ermiş demektir"⁷⁵⁵ buyurmaktadır. Karadâvî, Hız. Peygamber'in bu tavrı için; "talebelerinin ve aşhabının durumunu, onların özel ve genel kabiliyetlerini görüp gözeten gerçek bir mürebbi ve muallimin haline benzetir. Ona göre, Hız. Peygamber'in büyüklerine hitabı ile küçüklerine hitabı aynı olmaz. O, kızlarla konuştuğu gibi erkelerle konuşmaz. Avamdan olan kimselere anlattıklarını bilgili olan kimselere anlatmaz. Karadâvî, topluma yön verici konumda olan insanların, anlayıp anlamadan herkese aynı şeyleri anlatmasının, acizyetlerinin ifadesi olduğunu vurgular. Hız. Peygamber bir hadîslerinde; "Her işittiğini anlatması,

⁷⁵⁴ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 185.

⁷⁵⁵ Buhârî, İman 3; Savm 1; Müslim, İman 8, 9.

kişiyi günah(yalan) olarak yeter”⁷⁵⁶ buyurmuştur. Karadâvî, sahabe-i kiramın sakındırdığı şeylerden birinin de bu husus olduğunu belirtirken, bunun hiçbir surette ilmin gizlenmesi olmadığını, aksine ilmin yerinde ve güzel bir şekilde insanlara aktarılması ve ehli olanlara verilmesi olduğunu söyler.⁷⁵⁷ Burada, Gazzâlî’nin görüşlerini de aktarmak istiyoruz. O, *İhya* adlı eserinde bu hususta şunları söylemektedir: “Talebesinin, kavrayış ve kabiliyetine göre, bilgi aktarması, hocanın talebesine karşı görevlerindedir. Böylelikle hoca, insanlığın efendisi Hz. Peygamber’in sünnetine uyarak, aklının ermediği ve talebesinin hoşuna gitmeyecek bir meseleyi ona aktarmamış olur. Talebenin akli, kavrayış ve anlama açısından bağımsız düşünme melekesini kazanıp kıvama ermeden belli gerçekleri ona aktarmaması gerekir.”⁷⁵⁸

B. Sünnet ve Çevre

1. Kur’an’ın Çevreye Verdiği Önem

Kur’an çevreye önem vermekte ve birçok ayette çevreye vurgu yaparak insanları bilinçlendirmeye çalışmaktadır. Mesela Kur’an, “Devenin nasıl yaratılmış olduğuna bakmazlar mı?”⁷⁵⁹ buyurmaktadır. Karadâvî’ye göre, bu ayet, ilginç yaratılışa sahip deveye verilen önemin bir işaretidir ve Kur’an deveye yaptığı bu vurguyla, onun yaratılışı, fonksiyonelliği, ona mahsus özellikleri ve onun sağladığı faydalar konusunda düşünmemizi öğütlemektedir. Karadâvî, Kur’an’ın sürekli olarak başka ülkelerde bulunan bazı hayvanlara değil de deve, sığır ve koyun gibi dört ayaklı hayvanlardan söz etmesi, muhatabın dikkatini çevrede bulunan hayvanlar alemi üyelerine çekme amacı taşıdığını ve böylece insanlar bu hayvanlardan istifade edip Allah’ın nimetlerine şükretmelerini istemesinden dolayı olduğunu söyler.⁷⁶⁰

Kur’an, “Biz size onların karınlarındaki fişkî ile kan arasından, lezzetli ve içenlerin boğazından kolayca geçen halis bir süt içiyoruz”⁷⁶¹ ayetinde buyurulduğu üzere etinden ve sütünden yiyip içsinler ve “Sizin için onlardan

⁷⁵⁶ Ebû Dâvûd, Edeb 80.

⁷⁵⁷ Karadâvî, age., ss. 185-186.

⁷⁵⁸ Gazali, *İhyau ulumi’-d-din*, çev. Ali Arslan, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1992, I, 57.

⁷⁵⁹ Ğaşıye 88/17.

⁷⁶⁰ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 188.

⁷⁶¹ Nahl 16/66.

ayrıca akşamleyin getirirken, sabahleyin salıverirken bir güzellik (bir zevk) vardır”⁷⁶² ayetinde de güzellik ve estetiğinden bahsetmekte ve onlardan yararlanmaları vurgusunu yapmaktadır. Kur’an’ın, kendi ismini taşıyan surede arının peteği, çeşitleri, faydaları, balı ve ilaç olarak kullanılmasından bahsetmesi de böyledir. Ayrıca Kur’an, tadı değişik, birbirine benzemeyen zeytin ve nar bahçeleri, üzüm ve üzüm bağları, hurma ve hurma bahçeleri ve çeşitli ekinlerden bahsetmektedir. Karadâvî, Kur’an’ın bu hususta iki mühim nokta üzerine vurgu yaptığını ifade eder. Bu iki unsuru “Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın!”⁷⁶³ ayetinde vurgulandığı üzere güzellik unsurundan istifade etme ve “Devşirilip toplandığı gün de hakkını (zekât ve sadakasını) verin, fakat israf etmeyin”⁷⁶⁴ ayetinin beyanına göre de, Allah’ın hakkı olan zekât ve sadakasını vermek suretiyle, maddi olarak bunlardan istifade etme, olarak açıklar.⁷⁶⁵

Karadâvî, Kur’an’da sık sık tertemiz bir şekilde Allah’ın halife olarak yarattığı insanoğlunun istifadesine sunulmuş olan yeryüzünde fesat çıkarmanın haramlığından bahsedildiğini söyler. Kur’an, Allah’ın fesadı ve fesat çıkarıcıları sevmediğinden bahsetmektedir. Ona göre, yeryüzünde fesat çıkarma, tabii ve sosyal çevrenin bozulup kirlenmesi, düşmanlık ve zulmün onu çepeçevre kuşatması ve onu Allah’ın koyduğu nizamın dışına çıkarmakla olur. Bunu da bir çeşit nankörlük olabilebileceğini beyan eden Karadâvî, Ad, Semud ve onlardan sonra yaşamış başka kavimlerin başına gelenlerin, bu şekilde kainatta fesat çıkarıcıların başına da gelebilme ihtimalinin olduğunu söyler.⁷⁶⁶ Kur’an’da bu hususta şöyle buyrulur: “Ülkelerinde azgınlık edenler, onlar da kötülüğü çoğalttılar. Bu yüzden Rabbin onların üstüne azap kamçısı yağdırdı. Çünkü Rabbin her an gözetlemededir.”⁷⁶⁷ Bu konuda kendilerine vermiş olduğu onca nimete rağmen, o nimetlerin hakkını vermeyip yüce yaratıcıdan yüz çeviren Sebe halkının başına gelenleri de örnek vermek mümkündür. Kur’an bu hususu şöyle beyan eder: “Andolsun, Sebe kavmi için oturduğu yerlerde büyük bir ibret vardır.

⁷⁶² Nahl 16/6.

⁷⁶³ En’am 6/99.

⁷⁶⁴ En’am 6/141.

⁷⁶⁵ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 189.

⁷⁶⁶ Karadâvî, *age.*, s. 189.

⁷⁶⁷ Fecr 89/11, 14.

Biri sağda, diğeri solda iki bahçeleri vardı. Onlara: Rabbinizin rızkindan yiyin ve Ona şükredin. İşte güzel bir memleket ve çok bağışlayan bir Rab! Ama onlar yüz çevirdiler. Bu yüzden üzerlerine Arim selini gönderdik. Onların iki bahçesini, buruk yemişli acı ılgınlı ve içinde biraz da sedir ağacı bulunan iki harap bahçeye çevirdik. Nankörlük ettikleri için onları böylece cezalandırdık. Biz nankörlük edenden başkasını cezalandırır mıyız?”⁷⁶⁸

2. Sünnetin Çevreye Verdiği Önem

Sünnetin çevreye ve çevresel unsurlara verdiği önem Kur’an’a göre çok daha detaylı ve çeşitlidir. Bu konuda günümüzde müstakil çalışmalar da yapılmıştır.⁷⁶⁹ Burada Karadâvî’nin görüşlerine dikkat çekmek istiyoruz.

Karadâvî, Kur’an’ın birçok konuda külli kaideler ve bazı ilkeler vaz ettiğini; sünnetin ise Kur’an’ın bu külli kaidelerini, bir takım hükümler, bazı tevcihler ve detaylar getirerek açıkladığını söyler. Durgun suya bevletmek, insanların gelip geçtiği yerler ile konakladıkları yerlere ve su kaynaklarına büyük ve küçük abdesti bozmak gibi fiiller Allah’ın, meleklerin ve bütün insanların lanetlediği fiillerdir. Karadâvî’ye göre, Kur’an’ın önem verdiği, sünnetin de tekid ettiği hususlardan biri de beden eğitimi olması, hac ve umre için ihrama girdiği zaman çevredeki hayvan ve bitkilere zarar vermeyip saygı göstermesidir. Bu hususta Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Ey iman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin.”⁷⁷⁰

Hz. Peygamber’in sünnetinde çevre ile alakalı insanları aydınlatacak birçok hadîs bulunmaktadır. “Kim bir sidre (ağaç) keserse, Allah da onun başını cehenneme sokar”⁷⁷¹ hadîsi bunlardan birisidir. Karadâvî, buradaki “sidre” ifadesinden maksadın, bilinen sedir ağacı olduğunu söyler. Bu ağacı kesmenin neden bu kadar ağır bir yaptırımla karşılaşacağı ve o dönemdeki önemi hususunu Karadâvî şöyle açıklar: “Bu ağaç, çölde yetişen bir ağaç olup sığağa ve uzun süre susuz kalmaya dayanıklıdır. İnsanlar misafir olarak gelip serinlemek istediklerinde, otlu ve sulak bir yer aradıklarında ya da buna benzer diğer

⁷⁶⁸ Sebe 34/15, 17.

⁷⁶⁹ Bkz. Yunus Macit, *İslamî Perspektifte Çevrecilik*, Trabzon 1999.

⁷⁷⁰ Mâide 5/95.

⁷⁷¹ Ebû Dâvûd, Edeb 159.

amaçlarla buralara uğradıklarında, bu ağacın gölgesinden istifade ederek meyvesinden de yemektirler.”⁷⁷² Karadâvî’ye göre, sidre ağacını kesenin cehenneme gideceği yönündeki tehdit tabi çevrenin üzerine oturduğu temellerin korunmasına delalet eder. Tabii çevrenin mahlûkatlar arasındaki dengeyi koruduğunu söyleyen Karadâvî, insanlığın daha iyi yaşaması için bu dengelerden birinin bile gözden çıkarılmasının çevreye haksızlık ve haddi aşma anlamına geldiğini de vurgular. Bu gün dünyanın değişik yerlerinde yeşilin ve ormanın korunması konusunda “Green Peace” vb. grupların yapmaya çalıştıklarını Hz. Peygamber asırlar öncesinde yapmış ve bu konuda tedbirler almıştır. Karadâvî’ye göre sünnet, yeşil alanları tehdit eden bu ağaçların kesilip yok edilmesini sorumsuz bir davranış olarak görür. Karadâvî, sünnet olan bu davranışı, “Doğrusu o, insan çok zalim ve çok cahildir”⁷⁷³ ayetinde bildirildiği gibi, insanın cahillik ve hırsının bir sonucu olarak görmektedir.⁷⁷⁴

Karadâvî, bu hadîsle alakalı olarak yapılan bir takım yanlış te’villeri de eleştirmektedir. Ona göre, bazı hadîs alimleri bu hadîsi, ilk akla gelen genel manasıyla almayıp, başka bir manaya tevil etmişlerdir. Karadâvî, onların sidre ağacı harem bölgesine mahsus bir ağaç olduğunu ve sadece sidre ağacını kesenlerin cehennemle cezalandırılacağı ve cezanın daha da şiddetli olacağı yönündeki tevillerine katılmamaktadır. Ona göre, bir sözde esas olan, aksine bir delil yoksa onu zahirdeki anlamına ve umumuna hamletmektir.⁷⁷⁵

Hz. Peygamber’in sünneti ağaç dikmeye de önem vermektedir. Sünnetin, hem ağaç dikme hem de yeşili korumaya verdiği önemi başka bir yerde bulmak söz konusu değildir. Çeşitli hadîslerde, ağaç dikmeye ve insanların, kuşların ve hayvanların bunlardan istifade edeceği sürece ağaç dikmenin insanı Allah’a en çok yaklaştıran faziletli amellerden olduğu görülmektedir. Nitekim Hz. Peygamber bir hadîslerinde; “Ağaç diken hiçbir Müslüman yoktur ki, bu dikilen ağaçtan yenmesi, çalınması ve gölgesinde konaklanması o kimse için kıyamete kadar sadaka olmasın”⁷⁷⁶ buyurmuştur. Yine buna benzer bir başka hadîste de,

⁷⁷² Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 191.

⁷⁷³ Ahzab 33/72.

⁷⁷⁴ Karadâvî, *age.*, s. 191.

⁷⁷⁵ Karadâvî, *age.*, s. 192.

⁷⁷⁶ Buhârî, Edeb 27; Tirmizî, Ahkam 40.

“Kim bir ağaç dikerse, o diktiği ağaçtan insanoğlu veya Allah’ın mahlûkatından biri yemese dahi, o ağacı diken kimse için sadaka olur”⁷⁷⁷ buyurmuştur.

Hız. Peygamber’in sünnetinde kuşlar ve hayvanların yanında diğler bazı canlı türlerinin de korunmasına yönelik faaliyetleri destekleyen deliller de mevcuttur. “Eğler köpeklerde ümmetlerden bir ümmet olmasaydı, öldürölmelerini emrederdim; onların simsiyah olanlarını öldürün”⁷⁷⁸ buyurmuştur. Karadâvî’ye göre bu hadîs, Kur’an’ı Kerim’in de belirttiğı üzere, kainattaki nizamın tedviriyile ilgili bir hakikati ortaya koymaktadır. Karadâvî, akıl sahibi dışında kalan mahlukatın da, onları diğlerlerinden ayırıp birbirine kaynaştıran kendilerine mahsus sosyal bir düzenleri vardır. Kur’an tabiriyle bu “Onların her biri bizim gibi birer ümmettir” şeklinde formüle edilmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve gök yüzünde iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi ancak sizin gibi bir topluluktur. Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık.”⁷⁷⁹ Karadâvî, burada Kur’an’ın zikrettiğı benzerliğin her konuda birbirine benzemeyi gerektirmediğini ifade eder. Ona göre, bir şeye benzeyenin kendisine benzetilene bütün yönleriyle benzemesi gerekmeyp durum gereğı belli bir yönüyle benzemesi de yeterlidir. O, buradaki benzerliğin, ümmet olma durumu olduğunu söyler. Hayvanlardan her birinin kendine mahsus oluşum ve mahremiyetleri olduğunu ifade eden Karadâvî, Allah’ın onları diğlerlerinden ayrı bir şekilde yaratmasında bir hikmet bulunan birer ümmet olduklarını da vurgular.⁷⁸⁰ Karadâvî, insanların bazılarına zarar veriyor diye insanların aklına onları öldürmek ve bir hamlede onlardan kurtulabileceğı gelebilir. Ona göre, bu hadîs tam da bu düşünceye karşı çıkmakta ve asrımızın mantık örgüsünü aşan bir gerekçeyle bu düşünceye karşı durmaktadır. Çünkü bu hadîsin sahibi heva ve hevesinden konuşmaz diyen Karadâvî, onun söylediğinin “Vahyedilenden başkası değildir”⁷⁸¹ ayeti de söyler.

⁷⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 184, 191.

⁷⁷⁸ Ebû Dâvûd, *Sayd* 21; Tirmizî, *Sayd* 14.

⁷⁷⁹ En’am 67/38.

⁷⁸⁰ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 196.

⁷⁸¹ Necm 53/38.

C. Sünnet ve Sağlık

1. Genel Olarak Sağlık ve Temizliğin Önemi

İslam dini, Kur'an ve sünnette belirtilen şekilleriyle insan sağlığı ve beden ile ruhun korunmasına önem vermektedir. Bu konuda sünnet insanı inceleyen herkes için bulunmaz bir hazine niteliğindedir. Burada sünnetin ele aldığı bazı ilkeleri belirtmek istiyoruz. Karadâvî'ye göre, bu ilkeler, insan sağlığı, insanın hastalıktan kurtulması, iş yapabilme güç ve kudreti, insanlığın sağlığını tehdit eden bir takım bulaşıcı hastalıklara karşı mukavemet hususundaki bilgi ve prensipleri içermektedir.

Sağlık konusunda sünnetin önem verdiği bir takım ilkeler mevcuttur. İnsan sağlığını her şeyin üstünde tutan İslam, Allah'ın en çok değer verdiği bir nimet olarak karşımıza çıkmaktadır. Allah Teâlâ, insana vermiş olduğu bu nimetin karşılığı olarak insandan istediği şey, ona karşı şükretmektir. Bir emanet olarak insana verilen sağlık ve afiyette olma durumuna karşı, emanete titiz bir şekilde bakmak, onu kollamak ve onu verene şükretmek, insandan istenilen görevlerdir. Allahu Teâlâ, Kur'an'da bu konuda şöyle buyurmaktadır: “Hatırlayın ki, Rabbiniz size: Eğer şükrederseniz, elbette size nimetimi artıracam ve eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir!”⁷⁸² Karadâvî'ye göre, sağlık nimetinin şükürü, onun Allah'ın sebep ve sonuçlar olarak koymuş olduğu sünnetlerine uygun yaşamak, en güzel öğüt ve tavsiyelerle insanın hidayetine ve doğruya yönelmesine vesile olan Hz. Peygamber'in sünnetine uymakla olur.⁷⁸³

Hz. Peygamber, insan sağlığı üzerinde durmuş ve bu konuda birçok hadîs beyan etmiştir. Bu hadîslerden birisi; “İki nimet hususunda insanlar aldanmaktadır: Sıhhat ve boş vakit”⁷⁸⁴ hadîsidir. Onun bedeninin sıhhati üzerinde durduğu bir başka hadîs de; “Bedeni sıhhatli, göğsü imanlı ve rızkı temin olan kimse için, sanki dünya onun olmuş gibidir”⁷⁸⁵ hadîsidir. Hz. Ebu Bekir'den rivayet edilen bir hadîste ise; “Allah'tan size, yakîn (iman-ilim) ve afiyet vermesini isteyin; hiçbir kimseye yakînden sonra, afiyette olmaktan daha hayırlı

⁷⁸² İbrahim 14/7.

⁷⁸³ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 198.

⁷⁸⁴ Buhârî, Rikak 1; Tirmizî, Zühd 1.

⁷⁸⁵ Tirmizî, Zühd 34.

hiçbir şey verilmemiştir.”⁷⁸⁶ Tüm bu hadîsler ve buna benzer daha başka birçok hadîste Hz. Peygamber’in insan sağlığına ne kadar değer verdiğini anlamaktayız.

İslam’ın sağlık ve sıhhatin korunması hususunda üzerinde durduğu konulardan birisi de temizliğe verilmesi gereken önemdir. İslam’ın temizlik konusundaki tutumunu başka hiçbir dinde göremeyiz. İslam temizliği Allah’a bir ibadet ve yakınlaşma aracı olarak görmekte ve bazı ibadetlerin gerçekleşmesi için de farz kılmaktadır. İslam dini temizliği abdest almakla gidermeye çalışmış ve bunu bir şiar olarak ortaya koymuştur. Karadâvî de, abdesti, namazın cennetin anahtarı olması gibi, abdestin de namazın anahtarı olması benzetmesiyle örneklendirir.

Temizlik konusunda Kur’an’ı Kerim’de insanlara birçok emir ve tavsiyelerin yer almaktadır. “Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi, başlarınızı meshedip, topuklarınıza kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp oldunuz ise boy abdesti alınız.”⁷⁸⁷ Hz. Peygamber de bu konuda; “Allah temizlenmeden (abdestsiz) hiçbir namazı kabul etmez.”⁷⁸⁸ Karadâvî, Kur’an ve sünnetin tüm bunların ötesinde temizliği ve temiz kimseleri övdüğünü ifade eder. Zira Kur’an’ı Kerim bu hususta; “Muhakkak Allah, tevbe edenlerle temizlenenleri sever”⁷⁸⁹ buyurmuştur. Hz. Muhammed (s.a.v) “Temizlik, imanın yarısıdır”⁷⁹⁰ buyurarak başka hiçbir din ve kültürde bulunmayan hikmetli bir söz söylemiştir. Hz. Peygamber, bunlardan başka, insanın şahsi temizliğine⁷⁹¹, ağız ve diş temizliğine⁷⁹², tırnak temizliğine,⁷⁹³ saç

⁷⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 3.

⁷⁸⁷ Mâide 5/7.

⁷⁸⁸ Buhârî, Vüdu’ 2; Müslim, Taharet 1.

⁷⁸⁹ Bakara 2/22.

⁷⁹⁰ Müslim, Taharet 223.

⁷⁹¹ “Akıl ve baliğ olan her müslümanın üzerine Cuma günü yıkanmak vaciptir.” Bkz. Buhârî, Cum’a 2, 3; Müslim, Cum’a 4, 7.

⁷⁹² “Misvak ağız temizler ve Rabbin rızasını kazanmaya vesile olur.” Bkz. Buhârî, Savm 27; Nesâî, Taharet 4.

⁷⁹³ “Beş şey fitrattandır: Sünnet olmak, bacak arası kılları tıraş etmek, bıyığı kısaltmak, tırnakları kesmek ve koltuk altı kılları almak.” Bkz. Buhârî, Libas 51; Müslim, Taharet 49.

temizliğine⁷⁹⁴, ev ve evin çevresinin temizliğine⁷⁹⁵, yol temizliğine ve yoldan geçen insanlara zara verecek şeylerin atılmamasına⁷⁹⁶ önem vermiştir.

Karadâvî, Hz. Peygamber'in bazı cahillerin sonuçlarını düşünmeden işledikleri bazı fiillerden sakındırdığını belirtir. Bunları, estetik zevkten yoksunluğun göstergesi, en tehlikeli bulaşıcılardan ve çevreyi çok kirleten fiillerden sayan Karadâvî, suya bevletmek, hamama küçük abdest bozmak, insanların gölgelenip dinlendikleri mekanlara, yollara ve su kaynaklarının bulunduğu yerlere büyük abdest bozmak gibi fiileri bunlara örnek verir.⁷⁹⁷ Bu hususta Hz. Peygamber; “Kendilerine lanet edilen iki kimseden korkun: İnsanların gelip geçtiği yollar ile insanların konaklamak ve dinlenmek için kullandıkları yerlere büyük abdest bozanlar”⁷⁹⁸ buyurmaktadır. Hz. Peygamber'in uykudan uyandıktan hemen sonra elleri kapların içine sokmaktan nehyetmesi de bu gibi sakındırmalara örnektir: “Sizden biriniz uykudan uyandığı zaman üç defa yıkamadan elini kapların içine daldırmasın. Çünkü o elin nerede gecelediğini bilmez.”⁷⁹⁹

Hz. Peygamber, her zaman aktif olmaya ve zinde kalmaya özen göstermiş, erken kalkmaya da teşvik etmiştir. Zira o, “Allah'ım! Ümmetime sabah vaktini bereketli kıl”⁸⁰⁰ buyurarak dua etmiştir. Kendisi daima acizlik ve tembellikten Allah'a sığınmış⁸⁰¹, hoş karakterli ve zinde olmayı dinine bağlı bir müslümanın; kötü karakterli ve zinde olmayı da dindar olmayan Müslümanların vasıfları arasında saymıştır.⁸⁰² Hz. Peygamber, spora da teşvik etmiş ve bir takım sporları anne babaların çocuklarına öğretmesini tavsiye etmiştir.

⁷⁹⁴ “Kim saçı varsa ona ikramda bulunsun (temizleyip tarasın).” Bkz. Ebû Dâvûd, Tereccül 3.

⁷⁹⁵ “Allah, güzeldir güzeli sever, paktır pakı sever, temizdir temizi sever. Öyleyse evinizin avlusunu ve bahçesini temizleyin ki, Yahudilere benzememiş olun.” Bkz. Tirmizî, Birr 61.

⁷⁹⁶ “Kim, müslümanın gelip geçtiği yollarda, onların eziyet görmesine sebebiyet verirse, o insanların laneti eziyete sebep olan kimselerin üzerine olur.” Bkz. Sahihu'l-Camî's-Sağir, hadîs no: 113.

⁷⁹⁷ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 203.

⁷⁹⁸ Müslim, Taharet 68.

⁷⁹⁹ Müslim, Taharet 87.

⁸⁰⁰ Tirmizî, Büyü' 6.

⁸⁰¹ Bu manadaki bazı hadîsler için Bkz. Buhârî, Deavât 38; Cihâd 25; Müslim, Zikr 49-51; Ebû Dâvûd, Vitr 32; Tirmizî, Deavât 70; Nesâî, İstiaze 6.

⁸⁰² Bu durum şu hadîste açıkça ortaya çıkar: “Şeytan, sizden biriniz uyuduğu zaman başının arkasına üç düğüm atar...” Bkz. Buhârî, Teheccüd 12; Bed'u'l-halk 11.

İslam'ın insan sağlığına verdiği önemin göstergelerinden birisi de uyuşturucu ve sarhoşluk veren şeyleri yasaklaması ve bu hususta son derece katı hükümler getirmiş olmasıdır. İslam dini bu gibi maddeleri kullananlara, her ne şekilde olursa olsun bunların kullanılmasına yardım edenlere şer'i cezalar getirmiştir. Karadâvî, İslam'ın bu tarz zararlı maddeleri kullanmayı yasaklayarak, insan sağlığını korumaya yönelik tedbir almış, Allah'ın emaneti olarak verilmiş bulunan bedeni ve enerjisini israf etmesinin haram olduğunu ve yasakladığını ifade etmiştir.⁸⁰³

Karadâvî'ye göre İslam ibadet için de olsa bedene ağır yük yüklemeyi yasaklamıştır. Hz. Peygamber bu konuda; "Ben Allah'ı en iyi bileniniz, ondan da en fazla korkanınızım. Buna rağmen gece ibadetimi eder uykumu da uyurum; oruç tutar, oruç tutmadığım zamanlar da olur ve kadınlarla evlenirim. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden (ümmetimden) değildir"⁸⁰⁴ buyurmuştur. Hz. Peygamber'den oruç için olan açlıktan başka hiçbir açlığın faziletine dair sahih hadîs gelmemiş; bilakis açlıktan Allah'a sığındığı nakledilmiştir. O, bir hadîslerinde; "Allah'ım! Açlıktan sana sığınırım; zira o ne kötü bir arkadaştır"⁸⁰⁵ buyurmuştur.

Karadâvî, sünnetin insan bedenine verdiği önemin göstergelerinden biri olarak, azimetlerin terk edilmesine dair verilen ruhsatları gösterir. Ona göre, azimetlerle amel etmek, o kişinin hastalanmasına sebep olacak, var olan hastalığını artıracak, iyileşmesini geciktirip ilave bir zorluğa sebep olacaksa ve böylelikle sağlığına iyice zararlı bir hal alacaksa o kişi ruhsatlarla amel etmelidir. Böyle durumlarda kişi suyla abdest almayı terk edip teyemmüm yapabilir; ayakta namaz kılmayıp oturarak veya yatarak kılabilir. "Kim o anda hasta veya yolcu olursa (tutamadığı günler sayısınca) başka günlerde kaza etsin"⁸⁰⁶ ayeti bunu ifade eder. Karadâvî'ye göre, hastalığın ağır olması, yolculuğun zor şartlar altında yapılması, aşırı ihtiyarlık vb. sebepler gibi bünyenin çok zayıf düşmesine neden olan durumlarda ruhsatlarla amel etmek vaciptir.⁸⁰⁷

⁸⁰³ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, ss. 210-212.

⁸⁰⁴ Buhârî, Nikâh 1; Müslim, Nikâh 5.

⁸⁰⁵ Ebû Dâvûd, Vitr 32; Nesâî, İstiâze 19, 20.

⁸⁰⁶ Bakara 2/185.

⁸⁰⁷ Karadâvî, *age.*, s. 215.

Karadâvî, ruhsat ve kolaylıkların önemi üzerinde durur ve onlara başka örnekler de verir. Onun ruhsat ve kolaylıklara örnek olarak verdiği durumlardan birisi de; mahzurlu olan halleri mübah kılan Kur'an ve sünnetin meşru kıldığı zaruret hükümleri (ahkâmu'z-zarura)dir. Bu çeşit zaruretlerin başında bedenın koruyup gözetilmesi için, leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanların etinin yenmesinin mübah oluşunu örnek veren Karadâvî, “Her kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa, başkasının hakkına saldırmadan ve haddi aşmadan bir miktar yemesinde günah yoktur. Şüphe yok ki Allah, çokça bağışlayan çokça esirgeyendir”⁸⁰⁸ ayetine dikkat çekmektedir.

2. Hz. Peygamberin Sağlık Konusunda İrşadları

Hz. Peygamber'in sağlık ve tıpla ilgili bir yönü de vardır. Karadâvî, bu yönü, Hz. Peygamber'in risalet ve vazifesine bağlı irşadi bir yön olarak belirtmektedir. Hz. Peygamber'in tıp konusundaki tasarruflarının ve getirdiği ilkelerin ondan önceki hurafe ve batıl inançları sistemli bir şekilde ortadan kaldırdığını beyan eden Karadâvî, sünnetin getirmiş olduğu bu ölçü ve ilkelerin, doğru yöntemlere dayanan, ilmi esaslara uygulanan ve insani yönü bulunan tıbbın temellerini atıp, gelişmesini sağlayan önemli köşe taşlarından saymaktadır.⁸⁰⁹ Hz. Peygamber'in sünnetinde yer alan bu ilke ve ölçülerden bazılarını aktararak, konuyu açıklamaya çalışacağız.

a. Bedenin Değerli Oluşuna Vurgu

Karadâvî'ye göre, sünnet insanın bedeninin değerini ortaya koymuş ve bu bedenın üzerindeki hakkını tesbit etmiştir. İnsan bedeninin, insan üzerinde bir takım hakları olduğunu vurgulayan Karadâvî'ye göre bu haklardan bazıları, yeterli gıdayı ona vermesi, yorulduğu zaman dinlendirmesi, kirlendiği zaman yıkaması ve hastalandığında tedavi etmesidir. Bu itibarla, Hz. Peygamber'in; “Allah'ım! Cüzzam, delilik, alaca hastalığı ve her türlü kötü hastalıklardan sana sığınırım”⁸¹⁰ buyurmasında olduğu gibi, vücuda sirayet eden çeşitli kötü hastalıklardan Allah'a sığındığını görmekteyiz. Yine Hz. Peygamber, dilsizlik,

⁸⁰⁸ Bakara 2/173.

⁸⁰⁹ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 218.

⁸¹⁰ Ebû Dâvûd, Vitr 32; Nesâî, İstiâze 36.

sağrlık ve tiksindirici hastalıklardan da Allah'a sığınmıştır.⁸¹¹ Ayrıca Resûlullah (s.a.v)'in, "Allah'ım! Vücuduma afiyet ver, gözüme afiyet ver ve onu bana vâris kıl"⁸¹² hadîsinde olduğu üzere, vücuduna ve duyu organlarına sağlık ve afiyet vermesi için Allah'a dua ettiği görülmektedir. Karadâvî'ye göre bu hadîsteki mana, "ölen kimsenin vârislerinin kişi öldükten sonra yaşamaya devam ettikleri gibi, ben ölünceye kadar gözümü ve vücudumu sapasağlam kıl" demektir.⁸¹³

Karadâvî, Nebevi sünnetin, dindar insanların bile hastalığı için şifa aramak yerine "belalara sabretmek ve Allah'ın takdirine razı olmak gerek" düşüncesiyle, tedavi olmanın yollarını arama ve hastalığı için ilaç vs. kullanmanın kadere iman etmeye aykırı olduğu şeklindeki yanlış anlamalardan kaynaklanan problemi çözüme kavuşturmuştur. Ebu Hüzame'den rivayet edilen bir hadîste şöyle buyrulur: "Bir gün Resûlullah'a, ya Resûlullah! Tedavi için kullandığımız ilaçlar, şifa isteğiyle okunan dualar ve düşmanlardan korunmak için kullandığımız kalkan gibi koruyucu eşyalar hakkında ne buyurursunuz; bunlar Allah'ın kaderinden bir şeyi geri çevirir mi? diye soruldu. Resûl-i Ekrem, 'Bunlar da Allah'ın kaderi cümlesindedir' buyurdu."⁸¹⁴ Karadâvî, bu konunun kaderle olan ilişkisini şu şekilde anlatır: "Allah Teâlâ, sebepleri ve bu sebeplerin sonuçlarını takdir etmiş ve mahlukatın kaderinin yine kaderle önlenmesi sünnetini yerleştirmiştir. Buna göre, açlık kaderi beslenme kaderi ile, susuzluk kaderi içme takdiri ile, hastalık kaderi de tedavi olma ve şifa için ilaç kullanma takdiri ile önlenir. Burada kaderi önleyen de önlenen şey de Allah'ın takdiridir."⁸¹⁵

Sünnet-i seniyyenin ortaya koyduğu ilkelerden birisi de, bulaşıcı hastalıklar konusunda karşımıza çıkmaktadır. Karadâvî, sünnetin tüm bulaşıcı hastalıklardan sağlığı koruyup kollamak için gerekli tedbirlerin alınmasını emrettiğini söyler. O bu koruma çemberinin hayvanları da kapsadığını ifade eder.⁸¹⁶ "Sakin hasta olan deveyi, sağlam olanın yanına uğratmayın"⁸¹⁷ hadîsi bu duruma işaret eder. Müslim'in Sahih'indeki bir hadîse göre, Sakif heyeti

⁸¹¹ Tirmizî, Deavât 126.

⁸¹² Müslim, Zikr 33-35; Ebû Dâvûd, Edeb 101.

⁸¹³ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 220.

⁸¹⁴ Tirmizî, Tıb 21; İbn Mâce, Tıb 1.

⁸¹⁵ Karadâvî, age., s. 221.

⁸¹⁶ Karadâvî, age., s. 222.

⁸¹⁷ Buhârî, Tıb 54; Müslim, Selam 105.

içerisinde cüzzamlı bir adam vardı. Hz. Peygamber ona; “Biz senin bey’atını yaptık (kabul ettik) sen dön! diye haber gönderdi”⁸¹⁸ hadîsi de bu hususa açıklık getirir. Hz. Peygamber, yaygın hale gelen “taun” hastalığı hakkında şöyle buyurmuştur: “Bir yerde taun olduğunu duyarsanız, oraya girmeyin; sizin de içinde bulunduğunuz bir yerde taun baş gösterirse oradan kaçmak suretiyle oradan çıkmayın.”⁸¹⁹Karadâvî’ye göre bu hadîsin manası, hastalıkların bizzat kendisinin yayıldığı ve salgın hale geldiği şeklinde, cahiliye insanın inandığı gibi olmayıp, bilakis bunun Allah’ın takdiri ile ve sünnetullah üzere gerçekleştiğidir.⁸²⁰

Hz. Muhammed (s.a.v)’in üzerinde durduğu, sünnetin sağlık açısından dikkat ettiği konulardan birisi de tecrübe ve birikime dayanan tıbbı saygı göstermesidir. O, (s.a.v) “ruhani tıp” olarak isimlendirilen kahin ve sihirbazların tıp ve tedavi usullerine karşı çıkmış, gözlem ve tecrübeye dayanan tıbbı değer vererek sebep ve sonuçlara saygı göstermiştir. Karadâvî, bu durum ile alakalı olarak, Hz. Peygamber kahin ve sihirbazların sözlerine inanılması gerektiği yönündeki anlayışı batıl bir anlayış olarak görmüş ve manevi ilaçlar olarak sadece, içerisinde Allah anılan, O’ndan merhamet dileyen, ona sığınmayı öğütleyen bir takım dua ve zikirleri kabul etmiştir. Ona göre, Hz. Peygamber, söz, fiil ve takrirleriyle kuru iddia ve abartmalara dayanan bilgilere değil, ilim ve tecrübeye ortaya çıkmış sahil tıpla ilgili bilgileri aktarmada bizim en güzel örneğimizdir. Karadâvî, tıbbı hususunda danışılacak doktorun, Müslüman olup olmadığının önemli olduğunu, doğru olanın bir müslümanın müslümana tedavi olması olduğunu ifade eder. Hz. Peygamber, ayrıca “Daha önce tabiblik bilgisi olmadığı halde doktorluk yapmaya kalkışan kimse diyet ödemekle mükelleftir”⁸²¹ buyurmuştur. Karadâvî’ye göre, Hz. Peygamber bu hadîsiyle, tıbbı bilmedikleri halde doktor kisvesiyle ortaya çıkanlara savaş açmış ve onların teşhis ve tedavilerinde yapacakları hatalarının sorumluluğu onlara yüklemiş ve ihtisas ehli ile tecrübe sahibi olanlara saygı göstermiştir.⁸²² Kur’an’da da bu husus şu ayette

⁸¹⁸ Müslim, Selam 126; İbn Mâce, Tıbb 44.

⁸¹⁹ Buhârî, Tıbb 30; Müslim, Selam 92.

⁸²⁰ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 223.

⁸²¹ Ebû Dâvûd, Diyât 23.

⁸²² Karadâvî, *age.*, s. 225.

dile getirilir: “Bir gerçeği sana her şeyden haberi olan Allah gibi hiç kimse haber veremez.”⁸²³

Hız. Muhammed (s.a.v), tabipler ve hastalar için de ümit kapısını açık tutmuş ve hastalık ne kadar uzun, hasta ne kadar yatalak olursa olsun her hastalığın şifasının olduğunu bildirmiştir. Çok zor geçen ve isyan noktasına gelebilecek durumlarda bile ümitsizliğe düşmeyip, daima azimli olmayı öğütlemiştir. O, bir hadîslerinde şöyle buyurur: “Allah, şifasını göndermediği hiçbir hastalık vermemiştir.”⁸²⁴

b. Ruh Sağlığı

Nebevi sünnet, gönül huzuruna da oldukça önem vermiştir. “Sen cisimle değil, ruh ve gönlünle insansın!” sözü, gönül huzurunun önemini gösterir. Karadâvî, insanın gönül yönü ile beden tarafı arasında karşılıklı etkileşim olduğunu söyler. Ona göre, onlardan her biri kuvvetli olma ve zayıf düşme noktasında birbirini etkiler. O, Hız. Peygamber’in hayatına bakıldığında Resûlullah (s.a.v) ile sahabilerin, Mescidi Nebevi’yi inşa ederken, manevi kuvvetin bedenine güçlenmesine ekisinin açıkça görüleceğini söyler. Kerpiçleri ikişer ikişer taşıyan Ammar için Hız. Peygamber’in söylediği; “Ey Ammar! Sen de diğer ashabin taşıdığı kadar taşıyamaz mısın? dediğinde Ammar, Ben bunu ecrini Allah’tan diliyorum, cevabını vermiştir”⁸²⁵ sözü bunun etkilerini gösterir. Karadâvî, görüldüğü üzere, sevabı yalnızca Allah’tan bekleme duygusu Ammar’ı diğer sahabilerin iki katı kerpiç taşımaya sevk etmiştir.

Karadâvî’ye göre, Resûlullah (s.a.v), sahabeyi “savm-i visal” (hergün oruç tutmak) nehyettiğinde de, ruh kuvvetinin bedene olan tesirine işaret etmiştir. Bunun üzerine ashap ona, “Bizi nehyettiğin halde, bunu kendin yapıyor musun?” diye sorduklarında Hız. Peygamber şu cevabı vermiştir: “Sizden hanginiz benim gibidir? Ben gecelerim ve Rabbim beni doyurup, susuzluğumu giderir!”⁸²⁶ Karadâvî, bu ruh halinin yansımasının örneği, Hız. Peygamber’in taşıdığı ruh hali olduğunu ve onun ruh halinin de başkalarınınkine benzemeyeceğini söyler. Onun

⁸²³ Fatır 35/14.

⁸²⁴ Buhârî, Tıb 2; Tirmizî, Tıb 2.

⁸²⁵ Buhârî, Salat 63; Cihâd 17.

⁸²⁶ Buhârî, Savm 49; Müslim, Sıyam 57.

devamlı Allah’la birlikte olduğunu ve hiç aklından çıkarmadan devamlı Allah’ı zikrettini, hiçbir şeyden gafil davranmadığını ifade eder. Mü’min insanın ruh hali olarak insanların en güçlüsü ve gönül huzuru bakımından da en sıhhatlisi olarak tanımlayan Karadâvî, sahip olduğu imanın onun her tarafını kapladığını, onda emniyet, itminan, teslimiyet, umut ve sevgi peyda ettiğini belirtir. Ona göre sahip olduğu bu iman, onu kin ve aldatmalardan, haset, buğz ve kalbin diğer saptırıcı hastalıklarından temizlemiştir.⁸²⁷ Hasedi, psikolojik, ruhsal ve sosyal bir hastalık olarak tanımlayan Karadâvî, onun aynı zamanda bedensel bir hastalık olduğunu da vurgular. Hz. Peygamber, birçok hadîsinde hasetten sakındırmış ve onun zararlarını da belirtmiştir: “Sizden öncekilerin hastalıkları size de sirayet etmiştir: Haset ve buğz, usturanın kılları biçtiği gibi insanı biçer.”⁸²⁸

Karadâvî’ye göre, bütün bunlar, İslam’ın temellerini attığı ölümsüz ilke ve prensiplerdir. Hz. Peygamber de, söz, fiil ve takrirlerinden oluşan sünneti ile bu ilkelerin yerleşip istikrar bulması için çaba göstermiştir. Karadâvî, bu ilkelerin gözetilip hayata tatbik edilmesi sonucunda dinin muzaffer olması sağlanır, dünyada ilerlemeyi gerektirecek her bakımdan sağlıklı ve güçlü nesillerin yetişmesine imkan tanınır.⁸²⁹

D. Sünnet ve İktisat

Sünneti inceleyen iktisatçılar, sünnetin hüküm ve teşri boyutuyla ilgili hadîslerdeki iktisadi yönlerin haricinde gerek doğrudan üretim-tüketim gerekse dağıtım ve piyasalarda mal ve paranın dolaşımı konusunda, ekonomiyle ilgili oldukça fazla ilke ve uygulama bulabilir. Karadâvî, sünnetteki iktisatla ilgili bilgilerin, bazen inanç ve akide ile ilgili hadîslerde bulunabildiğini söyler.⁸³⁰ “Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed (s.a.v)’in Allah’ın Resûlü olduğuna şahadet, namazı kılınca ve zekâtı eda edinceye kadar insanlarla harb etmekle emrolundum. Onlar bunları yerine getirince kanlarını ve mallarını benden

⁸²⁷ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 231.

⁸²⁸ Tirmizî, Kıyamet 56.

⁸²⁹ Karadâvî, age., s. 231.

⁸³⁰ Karadâvî, age., s. 232.

korumuş olurlar. Ancak İslam'ın hakkı olan müstesna. İnsanların gizli işlerinden dolayı olan hesapları da Allah'a aittir.”⁸³¹

Karadâvî'ye göre, sünnette yer alan iktisada dair bilgiler bazen ibadetlerle ilgili hadîsler arasında bulunabilir. Bunun en açık örneğinin zekât konusu olduğunu ifade eden Karadâvî, zekâtın İslam'ın köprüsü ve terazisi olduğunu söyler. Ona göre, fitır sadakası da bunun içine dahildir.⁸³²

Karadâvî, iktisatla ilgili haberlerin bir kısmının da taharetle ilgili hadîslerin içinde bulunabildiğini söyler. Tıpkı Resûlüllah'ın Sa'd b. Ebî Vakkas'ı abdest alırken görüp, “Bu israf nedir?” buyurması gibi. Ki, Sa'd bu soruya, “Ya Resûlallah! Suda da israf var mıdır? diyerek karşılık verdiğinde Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur: “Evet, akan bir nehrin başında dahi olsan(akan bir nehirden abdest alsan suda israf vardır).”⁸³³ Bunun bir benzeri de, Hz. Peygamber'in abdest alırken söylediği şu hadîstir: “Allah'ım! Günahlarımı başısla, hanemi huzurlu ve geniş eyle, rızkımı bana bereketli kıl.” Resûlüllah (s.a.v)'a, “Bu şekilde ne kadar çok dua ediyorsun?” diye sorulduğunda şöyle buyurmuştur: “Başka bir şeyden huzur bulmak mümkün mü?”⁸³⁴

Karadâvî'ye göre, “Allah'ım! Açlıktan sana sığınırım. Çünkü o, çok kötü bir arkadaştır”⁸³⁵ hadîsinde olduğu gibi, sünnetteki iktisadi hayatla ilgili bilgileri zikirler ve dualara dair hadîsler arasında bulmak mümkündür.⁸³⁶ Aşağıdaki bazı hadîsler de buna örnek olarak verilebilir:

“Allah'ım! Zenginlik fitnesinin şerrinden sana sığınırım. Allah'ım! Fakirlik fitnesinin şerinden sana sığınırım.”⁸³⁷

“Ey Allah'ım! Senden hidayet ve takva, kanaatkarlık ve zenginlik diliyorum.”⁸³⁸

⁸³¹ Buhârî, İman 17; Salat 28; Müslim, İman 32, 33.

⁸³² Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 233.

⁸³³ İbn Mâce, Taharet 48.

⁸³⁴ Tirmizî, Dua 78.

⁸³⁵ Ebû Dâvûd, Salat 367; İbn Mâce, Dua 3.

⁸³⁶ Karadâvî, age., s. 234.

⁸³⁷ Müslim, Zikr 49.

⁸³⁸ İbn Mâce, Dua 2; Tirmizî, Deavât 72.

Karadâvî, sünnetteki iktisadî rivayet malzemesinin, içkinin haram olduğunu gösteren, içen kimseye lanet eden, dolaylı dolaysız içkiye bulaşan (hazırlanması, taşınması ve satılması gibi) kimseleri lanetleyen hadîsteki gibi, ahlak ve davranışlarla ilgili hadîsler arasında bulunabileceğini söyler.⁸³⁹ Bu hadîste lanetlenen kimseler dokuz kişidir ve Resûlullah (s.a.v), onların hepsine lanette bulunmuştur.⁸⁴⁰ Hz. Peygamber bazı hadîslerde de insanların bir kısmına ya lanet etmekte ya da bizden olmadığını vurgulamaktadır. O, faiz yiyen, yediren, faiz işinde çalışan ve yalancı şahitlik eden kimseler için lanette bulunmuştur.”⁸⁴¹

Alış-verişte sahtekarlık edip aldatan kimselerden kurtulmak için; “Aldatan bizden değildir”⁸⁴² buyurmuştur.

Mal stoku yapan (muhtekir) için de, “Malı (daha fahiş fiyata satmak için) günahkar olandan başkası stok yapmaz.”⁸⁴³

Sadece kendisi için yaşayıp komşu ve akrabalarına önem vermeme kuruntusundan kurtulmayı öğütleyen hadîste ise Resûlullah şöyle buyurur: “Komşusu açken, tok yatan bizden değildir.”⁸⁴⁴

Karadâvî, iktisatla ilgili nebevi bilgilerin bir kısmına da cihadla ilgili hadîslerde rastladığımızı ifade eder.⁸⁴⁵ Ganimet mallarında hainlik etmenin ve taksim edilmeden önce ganimet malından almanın haram olduğunu gösteren hadîsler buna örnektir. Ayrıca “Şehidin, borç hariç her günahı affolunur”⁸⁴⁶ hadîsi de, hadîs kaynaklarının cihad bölümlerinde zikredilen iktisada dair hadîslerdendir.

Sünnet kaynaklarındaki hadîsler arasında çeşitli yatırım alanlarında üretim yapmayı teşvik eden pek çok hadîse rastlanacağını ifade eden Karadâvî, Hz. Peygamber’in ekip-biçme ve bunu yapan insanlar için övgü dolu sözler sarf

⁸³⁹ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 234.

⁸⁴⁰ Ebû Dâvûd, Eşribe 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 316; II, 97. hadîs İbn Ömer’den rivayet edilmiş olup hadîsin metni şöyledir: “Allah, içkiye, içene, taşıyıp servis edene, satana, satın alana, içki maddesini sıkana(imal edene), nakledene, naklettirene ve parasını harcayana lanet etmiştir.”

⁸⁴¹ Müslim, *Musakât* 106; Ebû Dâvûd, *Büyu’* 4.

⁸⁴² Müslim, *İman* 164.

⁸⁴³ İbn Mâce, *Ticaret* 6; Ebû Dâvûd, *Büyu’* 47.

⁸⁴⁴ Hakim, *Müstedrek*, II, 12.

⁸⁴⁵ Karadâvî, *age.*, s. 235.

⁸⁴⁶ İbn Mâce, *Cihâd* 10.

ettiğini belirtir.⁸⁴⁷ Bu duruma, Hz. Peygamber'in ekip-diken kimse hakkında söylediği şu hadîsi örnek verebiliriz: “Bir Müslüman, ağaç diker veya ekin eker de kuş, insan veya hayvanlar yerse, bu yenen şey o Müslüman için sadaka olur.”⁸⁴⁸

Hz. Peygamber sanat ve meslek edinme hakkında da, teşvik edici hadîsler söylemiştir. Bu hadîslerden birisi şudur: “Hiç kimse, asla kendi el emeğinin karşılığında daha hayırlı bir rızık temin etmemiştir. Çünkü peygamber Davud (a.s) el emeği ile geçinirdi.”⁸⁴⁹

Karadâvî, sünnette, üretimi ortaya konan ürünlerin en güzel şekilde imal edilmesini teşvik eden hadîslerin de yer aldığını beyan eder. “Allah, ihsanı (her işi en güzel şekilde yapmayı) her işte takdir etmiştir”⁸⁵⁰ hadîsi ile “Allah, sizden biriniz bir iş yaptığı zaman onun en güzel şekilde yapılmasını sever”⁸⁵¹ hadîsleri buna örnektir. Karadâvî'ye göre, bu hadîslerde önemli olan, üretmek değil üretilen malın en güzel şekilde ve en iyi kalitede yapılmasına çalışmak ve bu ürünün rekabete dayalı piyasada yer bulmasını temin etmektir. O, insanların din ve dünyalarına zararlı olsa da, her satılan malı üretmenin önemli olmadığını, önemli olanın insanlara faydalı üretimin gerçekleştirilmesi olduğunu söyler. Buradan yola çıkan Karadâvî, sarhoşluk veren maddeler, her türlü uyuşturucular, çevreyi kirleten maddeler ve insan sağlığına zararlı mamullerin İslam toplumunda üretilmesinin caiz olmadığını ifade eder.⁸⁵²

Hz. Peygamber'in sağmal koyunların kesilmesini yasaklaması da, iktisadi yönü haiz hadîslerdendir. Başka bir koyunun onun yerine kesilme ihtimali varsa ve zaruret de bulunmuyorsa, sağmal koyunun sütünden faydalanmaya engel teşkil etmektedir. Bu konuda Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurur: “Sağmal koyunu kesmekten sakının.”⁸⁵³ Hz. Peygamber, verimli bir arazinin ekilmeden boş olarak tutulmasına karşı çıkmış ve onu sahibinin ekmesini, bunu yapmaya güç ve imkanı

⁸⁴⁷ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 235.

⁸⁴⁸ Buhârî, Edeb 27; Tirmizî, Ahkam 40.

⁸⁴⁹ Buhârî, Büyü' 15; İbn Mâce, Ticaret 1.

⁸⁵⁰ Ebû Dâvûd, Edahi 12; Tirmizî, Diyât 14.

⁸⁵¹ *Sahihu'l-Camiu's-sağir*, Hadîs no: 1880.

⁸⁵² Karadâvî, age., s. 237.

⁸⁵³ Müslim, Eşribe 140.

yoksa başka birine ekmesi için kiraya vermesini emretmiştir: “Kimin bir arazisi varsa, ya onu ekip diksin veya bir din kardeşine ekmesi için versin.”⁸⁵⁴

E. Sünnet ve İstatistik Planlama

1. İstatistik Kullanımı

İstatistik kullanımı her dönem belli şeylerin açığa çıkması için gerekli olan bilimsel yöntemlerden biridir. Birçok alanda kullanılan istatistik, gerçek ilim adamları ile herhangi bir veriye dayanmadan uluorta konuşan kimselerin arasındaki farkı ortaya çıkarmaktadır. Hz. Peygamber de, oldukça erken bir dönemde, Medine’de İslam Devleti’ni kurduktan sonra bu metoddan istifade yoluna gitmiştir. Hz. Peygamber, bir hadîslerinde, “İnsanlardan kimin Müslüman olduğunu benim için yazınız” demiştir. Huzeyfe de”Biz bunun üzerine yazdık ve bin beşyüz müslümanın olduğunu tesbit ettik”⁸⁵⁵ buyurmuştur. Karadâvî’ye göre burada söz konusu olan, Müslümanların sayısında yazılı bir istatistiki bilgi elde edilmesidir. O, Hz. Peygamber’in böyle bir emri, devamlı surette müteyakkız bekleyen düşmanlarına karşı koyabilecek Müslümanların vurucu gücünün sayısını öğrenmek için verdiğini söyler. Buradaki istatistikî sayımın yalnızca erkeklere yönelik olduğunu da ifade eden Karadâvî, İslam devletinin oldukça erken dönemlerde Hz. Peygamber’in emri ile kolay bir şekilde gerçekleştirilen bu sayımın, İslam’ın bu tarz modern bilimsel yöntemleri ne derece kullanabileceğinin ipuçlarını verdiğini de beyan eder.⁸⁵⁶

2. Planlama

İstatistik, bilimsel metodların en önemli yol göstericilerinden birisi olunca, plan ve proje yapmanın da bu kadar önemli olduğunu söylemek gerekir. Planlamanın, sayım ve istatistikten daha önemli olabileceğini ifade eden Karadâvî, planlamanın istatistikî bilgilerin üzerine yapıldığını söyler. Karadâvî’ye göre, planlamadan maksat, belli öncelikleri göz önünde tutarak, sınırlı devreleri kapsayacak şekilde gelecekte yapılması gerekli veya muhtemel işlerin projeksiyonunu ortaya koymaktır. Karadâvî, işlerin bilimsel olarak planlanıp

⁸⁵⁴ Buhârî, Hars 18; Müslim, Büyü’ 87, 88.

⁸⁵⁵ Buhârî, Cihâd 181; Müslim, İman 235.

⁸⁵⁶ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 250.

projelendirilmesinin dinin karşı çıktığı ve ona aykırı bir tutum olmadığını da belirtir.⁸⁵⁷

Karadâvî, özü itibariyle dini düşüncenin gelecek için plan ve proje yapma esası üzerine kurulduğunu söyler. Ona göre, böyle davranan bir Müslüman, ölümü için hayatından, ahireti için de dünyasından fedakarlıkta bulunmakta ve kendisini Allah'ın rızasını kazanma hedefine götürecek bir planı hazırlamış olmaktadır.⁸⁵⁸ Kur'an'da akıl sahipleri için oldukça ibret verici bir kıssa olduğunu söyleyen Karadâvî, plan ve projenin ne kadar önemli olduğunu Yusuf kıssasında gerçekleşen planlama ile anlatmaktadır.⁸⁵⁹

Karadâvî, plan yapmanın İslam'ın tevekkül anlayışıyla örtüştüğünü belirtir. Ona göre, Kur'an ve sünneti iyice tetkik eden bir kimsenin; Kur'an ve sünnetin hazırlıksız olmayı, rastgele hareket etmeyi, işlerin plansız prensipsiz ve intizamsız olarak kendi haline bırakılmasını reddettiğini görecektir. Karadâvî, Hz. Peygamber'in bildirdiğine göre, Allah'a tevekkül etmek, sebeplere sarılmamak ve Allah'ın mahlûkatı için koyduğu sünnetullahın önemsenmemesi demek değildir. Nerdeyse her Müslüman Hz. Peygamber'e gelip de devesini mescidin önüne bırakıp sonra Resûlullah (s.a.v)'a şöyle diyen bedevinin hikayesini bilir: "Ey Allah'ın Resûlü! Devemi bağlayıp mı yoksa serbest bırakıp mı Allah'a tevekkül edeyim diye sorduğunda, Hz. Peygamber de; 'Deveni bağla sonra Allah'a tevekkül et' buyurmuştur."⁸⁶⁰ Burada Taberî'nin tevekküle sarılmakla kader arasındaki ilişki hakkında söylediklerini de aktarmak istiyoruz. Taberânî bu hususta şöyle söyler: "Gerçek olan şu ki, Allah'a güvenen ve Allah'ın takdirinin mutlaka vaki olacağına tam bir ihtimat içerisinde olan kimsenin sebeplere sarılması, onun tevekkülüne zarar vermez. Zira Resûlullah (s.a.v)'ın sünnetine uymanın icabı budur. Çünkü Hz. Peygamber zırhını giymiş, miğfer takmış, okçuları (Uhud'daki) vadinin baş tarafına yerleştirmiş, Medine'nin etrafına hendek kazmış, Habeşistan'a ve Medine'ye hicrete izin vermiş, kendisi de Medine'ye hicret etmiştir. Yine Resûlullah (s.a.v), yeme-içme gibi sebeplere de

⁸⁵⁷ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 251.

⁸⁵⁸ Karadâvî, *age.*, s. 251.

⁸⁵⁹ Yusuf, 12/47-49.

⁸⁶⁰ Tirmizî, Kıyamet 60.

tevessül etmiş, ailesi için azık biriktirmiştir. Hiçbir surette bu azığın gökten kendisi için inmesini beklememiştir.”⁸⁶¹

Karadâvî’ye göre, Hz. Peygamber’in siretini okuyan kimse, onun Allah’a en güzel şekilde tevekkül ettiği halde her iş için hazırlık yaptığını, o işin sebeplerine tevessül edip onun için hazırlandığını, bütün ihtimalleri göz önüne alarak tedbir aldığını fakat her zaman ihtiyat paylarını da bıraktığını görecektir. Karadâvî, Hz. Peygamber’in planlama ve tevekkül anlayışına Habeşistan’a hicret etmelerini örnek verir. Ona göre, Müslümanların Habeşistan’a hicreti okun yaydan fırladığı gibi çabucak olmamıştır. O, Habeşistan’ın coğrafî, siyasî ve dinî durumunu göz önünde tutularak verilmiş stratejik bir karar olduğunu vurgular. Arabistan ile aynı siyasî şartlardaki bir yere hicret etmeyi ashaba emretmenin hiç de akıllıca ve planlı bir iş olamayacağını söyleyen Karadâvî, Kureyş’in, dinî, kültürel ve edebî nüfuzuyla onlara kolayca ulaşabileceğini belirtir. Ona göre, ilk Habeşistan Muhacirlerinin, İnan ve Roma imparatorluklarının hükmü altındaki bir beldeye gitmeleri de akıllıca olmazdı. Zira bu imparatorluklar, yeni ortaya çıkan din ve mesajları kabul etmeye yanaşmayan zorbalardan yönetilmekteydi. Hint Alt Kıtası ve Çin gibi Arap Yarımadası’ndan uzak bölgelere gitmelerinin de planlı ve hikmetli olmayacağını belirten Karadâvî’ye göre, böyle bir durumda onlardan haber alınamaz ve onların kaybolup gitmelerine sebep olunabilirdi.⁸⁶²

Karadâvî, Habeşistan’ın neden müslümanlar için doğru bir tercih olduğunu da şöyle açıklar: “Habeşistan, coğrafî olarak böyle bir hicret için en münasip yer durumundaydı. Zira bu bölge, Arabistan’a ne çok uzak ne de çok yakındı ve Arap Yarımadası ile arasında deniz vardı. Ayrıca dinî olarak da, hicret etmeye en uygun yerd. Çünkü halkı, Ehl-i kitaptan sayılan Hıristiyanlardan oluşmaktaydı ve Müslümanlara sevgi besleme konusunda en yakın dinî gurup olarak addediliyorlardı. Yine siyasî bakımdan da Habeşistan’a hicrete uygun bir ortam bulunuyordu. İnsaf ve adaleti ile ün salmış bir hükümdar tarafından yönetiliyordu.”⁸⁶³ Karadâvî’ye göre bu durum, Hz. Peygamber ve ashabının,

⁸⁶¹ Şevkanî, *Neylü’l-Evtar*, Kahire 1993, IX, 92.

⁸⁶² Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 253.

⁸⁶³ Karadâvî, *age.*, ss. 253-254.

kıtalar ve ülkeler arasındaki bütün ulaşım zorluklarına rağmen, içinde yaşadıkları dünyadan kopuk olarak, uzlet hayatı içerisinde yaşamadıklarını göstermektedir.

Hz. Peygamber'in Medine'ye hicreti de müthiş bir planlama örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Karadâvî, bu hicrette, ilmî planlama ve imanî tevekkülün nasıl yan yana olduğunu görmekte olduğumuzu söyler. Ona göre, Hz. Peygamber bu hicrette bir beşerin hazırlaması gereken bütün tedbir, hazırlık ve yardımları tek tek planlayıp uygulamaya koymuştur. Öncelikle Evs ve Hazreç kabilelerinden mü'minlerle I. ve II. beyatlarını gerçekleştirip onlardan kendileri için zararlı görüp men ettiklerini kendisi için de men etmeleri sözünü almış ve böylece hicret edeceği yere (Medine ve halkına) kalbi ısınmıştır. Kendisi için bu yorucu ve tehlikeli yolda Hz. Ebubekir'i seçen Hz. Peygamber, kendi yatağına da Hz. Ali'yi bırakmıştır. Karadâvî, onun emin bir müşrik olan Abdullah b. Üreykîd'ı kendisine kılavuz yaptığını da ifade ederek, onu arayanların şaşırmasını ve gizlenecek yerler hususunda bilgililer başvurduğunu ifade eder. Ona göre, Hz. Peygamber'in bu şekilde Müslüman olmayan birinden yardım almasının, köken itibarıyla Müslümanlara ait olmayan teknik bilgilerin iktibas edilmesine ve Müslüman olmayan bilginlerden, güvenilir ve emin olunması durumunda yardım talep edilmesinin caiz olduğuna delalet eder. Hz. Mihammed ve arkadaşına gizlendikleri Sevr mağarasında Hz. Ebubekir'in kızı Esmâ ve oğlu Abdullah azık getirmekte ve azatlı kölesi Âmir b. Führeyre de koyunlarını sağıp onlara süt getirmekte ve Esmâ ile Abdullah'ın ayak izlerini yok etmekteydi. Karadâvî, bu hicret yolculuğunda halkaların birbirine iyi örüldüğünü, içinde doldurulmayan hiçbir boşluğun bırakılmadığı, her görevlinin şartları ve gücü oranında kendisine uygun görev üstlendiğini ve kısaca her türlü tedbirin alındığını ifade eder. Bütün bu tedbirlere rağmen neredeyse yakalanacakları esnada, Hz. Ebubekir'in korkması üzerine; Hz. Peygamber, "Korkma! Allah bizimle beraberdir" buyurmuştur. Karadâvî, burada Allah'a gerçek tevekkülün nasıl olması gerektiği ayan beyan ortaya çıkmaktadır. O, insanın güç ve kudreti oranında gayret sarfederek, alabildiği kadar tedbirini alıp, güç ve takati aşan kaderin ani tecellileri konusunda da Allah'a sığınacaktır.⁸⁶⁴

⁸⁶⁴ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, ss. 254-256.

II. YUSUF EL-KARADÂVÎ'YE GÖRE SÜNNETİN MEDENİYET BOYUTU

A. Medeniyet Fıkhı Tabiri

Medeniyet kelimesinin sözlük ve terim olarak ne anlam ifade ettiğini bilmek gerekir. Karadâvî medeniyet kelimesinin bu anlamları üzerinde durarak buradan hareketle medeniyet fıkhını anlamlandırmaya çalışmaktadır. Ona göre, medeniyet kavramı sözlük olarak ifade ettiği manadan daha genel bir anlam ifade etmektedir. Karadâvî, “medeniyet” kavramını “herhangi bir toplum veya benzer toplumlardaki maddî, ilmi, teknik, edebi ve sosyal kalkınma göstergelerinin bütününe verilen isim” olarak tanımlar. O bu anlamıyla kelimenin, Arapça’daki “el-bedâvat=bedevilik/ilkelik” veya “el-hemeciyye ve’t-tevahhuş=barbarlık ve vahşilik” kelimelerinin karşıtı olarak kullanıldığını söyler. Buna karşılık “el-hâdırâ=medeni” kelimesi de “el-bâdiye=bedevî/ilkel” kelimesinin; “el-hadru” ise, “el-bedv” kelimesinin zıt anlamlısıdır. Buna göre, “ehlü’l-hadr=medeni insanlar” denildiğinde şehir ve köylerde yaşayanlar; “ehlü’l-bedv=bedevî, ilkel insanlar” denince de çöl, mezra ve çadırlarda yaşayan kimseler kastedilir.⁸⁶⁵

İslam, insanları her türlü ve her seviyedeki karanlıktan yine her çeşit ve seviyedeki nur ve aydınlığa çıkarmak için gönderilmiştir. Karadâvî de bedevilik ve barbarlık karanlığından medeniyet-uygarlık aydınlığına atılan adımın da nura doğru atılmış bir adım olduğunu ifade eder. Bu konuda, Kur’an’da şöyle buyurulmuştur: “Bedeviler, kâfirlik ve münafıklık bakımından hem daha beter, hem de Allah’ın Resûlüne indirdiği kanunları tanımamaya daha yatkındır. Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.”⁸⁶⁶ Bu ayetin ortaya koyduğu hakikati Hz. Peygamber’in “Bedevî ve ilkel kimse kaba ve serttir”⁸⁶⁷ hadîsi de desteklemektedir.

Karadâvî, bu ayet ve hadîslerden yola çıkarak, İslam’ın sözü edilen kimseleri barbarlık ve bedevilikten kurtarıp medeniyet aydınlığına kavuşturmakta oldukça istekli olduğunu ifade eder. Ona göre, İslam bu tarz insanları maddî, ilmî, edebî ve sosyal alanda geliştirmek istediği gibi manevi ve ahlaki olarak da

⁸⁶⁵ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 268.

⁸⁶⁶ Tevbe 9/97.

⁸⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 371, 440.

eğitmek için çaba sarf etmektedir. O, bu çabaların sonuç vermesinin ancak İslam'ın emir ve yasaklarını gözetmek ve Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu hikmetli eğitim metodunu tatbik etmekten geçtiğini de vurgular.⁸⁶⁸

Hz. Muhammed (s.a.v), bu bağlamda insanları İslam'ın ahlakıyla yetiştirmekte ve bunu uygulamalı olarak da Müslümanların hayatına tatbik etmekteydi. İnsanların yeme-içme, giyinme, yürüme, oturma gibi büyük-küçük sosyal hayatın bütün yönlerini İslam ahlakıyla bezemeye çalışmaktaydı. Bu meyanda Resûlullah (s.a.v) ve sahabiler içeride olduğu bir sırada Mescid-i Nebevî'nin duvarına küçük abdestini bozan bedevînin durumuyla ilgili rivayetin tetkik edilmesi öğretici olacaktır. Orada bulunan sahabilerin bedevinin üzerine yürümesi esnasında Hz. Peygamber onun bedevî olmasını göz önüne alarak ashabına şöyle buyurmuştu: “Onun küçük abdestini kesmeyin (bırakın yapsın)! Daha sonra işediği yere bir kova su dökün. Çünkü sizler, zorluk çıkarmak için değil, kolaylaştırmak üzere gönderildiniz!”⁸⁶⁹

Karadâvî'ye göre, İslam'ın inşa etmeye çalıştığı medeniyet, hayatın sadece maddi tarafını, insanın da sadece fiziki yönü ve birtakım arzuları ile dünyanın gelip geçici bazı zevklerini önemseyen diğer medeniyetler gibi değildir. Diğer medeniyetlerin en büyük arzusunun dünya hayatını düzene koyup dünyaya ait bilim ve teknikte ulaşabilecekleri en üst noktaya ulaşmak olduğunu söyleyen Karadâvî, bu medeniyetin hayat fikriyatında Allah'a yer olmadığı gibi eğitim ve düşünce sisteminde de ahiret ve uhrevî hayata yer bulunmadığını belirtir. İslam medeniyetinin böyle olmadığını belirten Karadâvî, İslam'ın dünyayı ahiret hayatına ulaşmanın vesilesi sayarak, madde ile manayı mezcedip akılla kalp arasındaki dengeyi muhafaza ettiğini söyler. Ona göre, İslam ilimle imanı birbirinden ayırmaz, ahlakî olarak yücelmeyi isterken maddi olarak da gelişmenin yollarını arar. Karadâvî, bunlarla beraber İslam medeniyetinin, “Böylece sizi mutedil bir ümmet kıldık”⁸⁷⁰ ayetinde buyurulduğu gibi bir orta yol (i'tidal) ve adalet medeniyeti olduğunu da vurgular.⁸⁷¹

⁸⁶⁸ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 270.

⁸⁶⁹ Buhârî, *Vudu'* 57; Ebû Dâvûd, *Taharet* 136; Tirmizî, *Taharet* 112.

⁸⁷⁰ Bakara 2/142.

⁸⁷¹ Karadâvî, *age.*, s. 273.

Karadâvî, medeniyet fihkî olgusunun Kitap ve hikmet tarafından öğretildiğini söyler. Nitekim Kur'an'da bu hususta şöyle buyrulur: “Çünkü ümmilere içlerinden, kendilerine ayetleri okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O'dur. Kuşkusuz onlar önceden apaçık bir sapıklık içerisindeydi.”⁸⁷² O, medeniyet fihkî kavramıyla ne kastedildiğini başka bir şekilde şöyle izah eder:

“Bu kavramla, insanın hayat ve kainatı ibtidaî, dar ve sathi anlayışla değil daha derinlemesine ve geniş perspektifle, durgun akılla değil faal akılla, başkasına tabi olan taklitçi akılla değil özgür ve düşünen akılla, vehim ve hayaller peşinde koşan hurafeci akılla değil delilleri araştıran ilmi bir akılla, kibir ve gururlu akılla değil haddini bilip orada durmasını bilen tevazu sahibi akılla idrak etmesini kastediyoruz.”⁸⁷³

B. Medeniyet Fihkînin Boyutları

1. Kur'an ve Sünnet Çerçevesinde Bilginin Anlaşılması

Medeniyetin doğru bir şekilde anlaşılması için, bilginin iyice özümsemesi gerekmektedir. Karadâvî'ye göre, gerek Kur'an'ı Kerim'de gerekse sünnette, ilmin fazileti, ilim sahiplerinin üstünlüğü, ilmin elde edilip devamlı artırılması yönünde teşvik, ilim elde etmede yarışılması, öğrenme ve öğretmenin değeri, ilim öğretenlerin konumu, ilim adabı gibi konularda pek çok ayet ve hadîs mevcuttur. Bunlar, Kur'an'da genel olarak belirtilmiş, sünnette ise geniş olarak yer almıştır.⁸⁷⁴ Karadâvî, büyük hadîs kitaplarında ilim bahsi bölümlerinin yer aldığını ve bunun ilme verilen değeri gösterdiğini ifade ederken, bu bölümlerin taharet, namaz ve İslam'ın şartlarının önünde zikredilmesini bir şeyin teoriğinin pratiğinden önce gelmesiyle izah eder.

Karadâvî'ye göre, ilim ve bilginin anlaşılması hususunda sünnette ilk dikkat çeken husus, din ve dünya konusunda her türlü faydalı ilmin elde edilmesi konusundaki teşvihtir. Hz. Peygamberimizden bu hususta oldukça meşhur bir

⁸⁷² Cum'a 62/2.

⁸⁷³ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 274.

⁸⁷⁴ Karadâvî, *age.*, s. 282.

hadîs nakledilmiştir: “İlim öğrenmek, her Müslüman kadın ve erkeğe farzdır.”⁸⁷⁵ Karadâvî, ‘bu hadîste geçen “her Müslüman” kelimesinden maksadın, kadın olsun erkek olsun, Müslümanlığını açıklayan her insan olduğunu’ söyler.⁸⁷⁶

Öğrenilmesi gereken ilimler konusunda alimlerin ihtilaf ettiğini belirten Karadâvî, öğrenilmesi gereken ilimlerin, farz-ı ayn olan ile farz-ı kifaye olanlar şeklinde ikiye ayrıldığını söyler. Ona göre, öğrenilmesi farz-ı ayn olan ilimler, bir insanın hem dünyası hem de ahireti için gerekli olan ilimlerdir. O, kişi dünyalık işlerini yürütebilmesi için asgari bir bilgi seviyesine ulaşmak zorunda olduğunu ifade eder. Karadâvî, Hz. Peygamber’in ilme verdiği önemi onun yaşantısından değişik örneklerle açıklamaktadır.⁸⁷⁷

Karadâvî, kişinin dini hususunda öğrenmesi zaruri olan şeyi, inanç esaslarının yanında, ibadetlerini doğru şekilde yapabilecek düzeyde dini bilgiye sahip olması şeklinde açıklar. O, bu bilgiye sahip olduktan sonra Allah’ın belirlemiş olduğu emir ve yasaklara uyup, helal ve haram sınırlarını zorlamamak gerektiğini de vurgular. Karadâvî’ye göre bir müslümanın uğraştığı alandaki bütün temel ilke ve kuralları bilmesi üzerine vaciptir. Ona göre, eğer bir Müslüman ticaretle uğraşıyorsa “ticaret fikhını” bilmesi gerekir. Eğer doktor ise, ondan beklenen “tıp fikhı (doktorluk)” ile ilgili bütün hükümleri bilmesi gerekir.⁸⁷⁸

Karadâvî, öğrenilmesi farz-ı kifaye olan ilimleri ise şöyle açıklamaktadır: “Dini ve dünyası hususunda bir bütün olarak ihtiyaç duyduğu, kendisini ayakta tutup bir gelişme kaydetmesini sağlayacak ve başka milletlere ihtiyaç duymaktan kurtaracak sayıda, her alanda gerekli en üst seviye uzman ve mütehassısların yetişmesinin sağlanmasıdır. Bir başka deyişle, dini ilimlerde ümmetin alimlerinin içtihat edecek seviyeye ulaşması, dünyaya ait pozitif ilimlerde ise bilim adamı ve bilginlerinin yeni keşif ve icat yapabilecek noktaya ulaşmasıdır.”⁸⁷⁹

Karadâvî’ye göre, ‘bilginin anlaşılması’ olgusunun gereklerinden biri de, başkalarını taklit etmemektir. Kur’an, atalarını ve önde gelenlerini körü körüne

⁸⁷⁵ İbn Mâce, *Mukaddime*, 17.

⁸⁷⁶ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 283.

⁸⁷⁷ Karadâvî, age., ss. 284-285.

⁸⁷⁸ Karadâvî, age., s. 285.

⁸⁷⁹ Karadâvî, age., s. 286.

taklit edenleri bazı ayetlerle kınamaktadır. Bu ayetlerden birisi; “Babalarınız bir din üzerinde bulduk, biz de onların izlerine uyarız derlerdi”⁸⁸⁰ ayetidir. Başka bir ayette de; “Onlara (müşriklere): ‘Allah’ın indirdiğine uyun,’ denildiği zaman onlar, ‘Hayır! Biz atalarımız üzere bulduğumuz yola uyarız’ dediler. Ya ataları bir şey anlamamış, doğruyu da bulamamış idiysele?”⁸⁸¹ buyrulmaktadır. Kur’an’ın birden fazla süresinde beyan edilen bu hakikati, sünnet de tekit etmiştir. Tirmizî’nin rivayet ettiği bir hadîste şöyle buyurulmuştur: “Şöyle diyen şahsiyetsiz kimseler gibi olmayın: ‘Eğer insanlar iyilikte bulunurlarsa biz de iyilik eder; insanlar zulmederlerse biz de zulmederiz!’ Bilakis, insanlar iyilikte bulunurlarsa iyilik etmeye, zulmederlerse de zulmetmemeye kendinizi alıştıran.”⁸⁸² Karadâvî, bu hadîste geçen “şahsiyetsiz” kelimesini, her sese kulak kabartıp onun peşine düşen, kendine özgü bir fikre sahip olmayan, şahsiyeti yerleşmemiş ve sürekli başkalarına kuyruk olmuş kişi olarak tanımlamaktadır.⁸⁸³

Karadâvî’ye göre, bilginin idrakinin gereklerinden birisi de, kişinin bilmediği şey karşısında acele etmemesi, bilgiçlik taslamaması, kendisini ilgilendirmeyen ve malumat sahibi olmadığı konularda ulu orta konuşmamasıdır. Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Hakkında bilgin bulunmayan şeylerin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül bunların hepsi ondan sorumludur.”⁸⁸⁴ Karadâvî, bu vasfa sahip kimselerin, bilmedikleri bir konu sorulduğunda, “bilmiyorum” demekten utanmamaları gerektiğini vurgular. Kur’an’ın beyanına göre melekler, bilgi sahibi olmadıkları bir konu hakkında kendilerine sorulduğunda şöyle cevap vermişlerdir: “Ya Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur.”⁸⁸⁵ Allah Teâlâ da bir ayetinde Hz. Peygamber’e şöyle hitap etmiştir: “İnsanlar sana kıyametin ne zaman kopacağını soruyorlar. De ki: Onun bilgisi, Allah katındadır. Ne bilirsin, belki de zamanı yakındır.”⁸⁸⁶

⁸⁸⁰ Zuhruf 43/23.

⁸⁸¹ Bakara 2/170.

⁸⁸² Tirmizî, Birr 62.

⁸⁸³ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 287.

⁸⁸⁴ İsrâ 17/36.

⁸⁸⁵ Bakara 2/32.

⁸⁸⁶ Ahzab 33/63.

Diğer taraftan Allah Teâlâ, ruh konusunda kendisine bir şey sorulduğunda bunu Allah'a havale etmesini Resûlullah (s.a.v)'a tenbihlemiştir: "Sana ruhtan soru sorarlar. De ki: Ruh Rabbimin emrindedir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir."⁸⁸⁷ Hz. Peygamber'e de pek çok kereler muhtelif konularda sorular sorulmuş ancak o, vahiy meleği Cebrail'e sorup cevap alıncaya kadar suskun kalmış; bazen de aşağıdaki hadîste olduğu gibi, bir takım konuları bilmediğini ifade etmiştir. "Tubba lanetli mi değil mi bilmiyorum; Zülkarneyn peygamber miydi yoksa değil miydi? Bilmiyorum ve had cezalarının sahipleri için birer kefarete sayılıp sayılmayacağını (sahiplerinin bu suçlarını Allah katında affettirip ettirmeyeceğini) bilmiyorum."

Karadâvî, gerek dini ilimlerde gerekse dünyevî bilimleri ilgilendiren her konuda uzman kişilere başvurmak gerektiğini beyan eder. Kur'an'da pek çok ayette bu konuyu dile getirir:

"Eğer bilmiyorsanız bilenlerden sorunuz."⁸⁸⁸

"Halbuki onu Resûle ve aralarında yetki sahibi kimselere götürselerdi, onların arasından işin iç yüzünü anlayanlar, onun ne olduğunu bilirlerdi."⁸⁸⁹

"Bu gerçeği sana her şeyden haberi olan Allah'tan başka kimse haber veremez."⁸⁹⁰

Uzman kişilere başvurulması gerektiğinin örneklerini Hz. Peygamber'in hadîslerinde de bulmak mümkündür. Nitekim Ebû Dâvûd ve Darekutnî'nin rivayet ettiği bir hadîste; sahabeden birinin başına bir taş isabet etmiş ve başı yarılmıştı. Sonra bu haldeyken ihtilam olmuş ve arkadaşlarına, "Teyemmüm yapabilmem için ruhsat var mıdır?" diye sormuştu. Arkadaşları, "Senin durumuna bir ruhsat görmüyoruz; çünkü su kullanmaya muktedirsin!" diye cevap vermişlerdi. Bunun üzerine adam yıkanmış ve su yarasını azdırdığı için de ölmüştü. Bu durum Resûlullah (s.a.v)'a haber verildiğine şöyle buyurmuştu: "Allah da kendilerini öldüresiceler, adamı öldürdüler! Bilmiyorlarsa sormaları gerekmez miydi? Zira dudağın şifası, sormaktır. O kimse için sadece teyemmüm

⁸⁸⁷ İsra 17/85.

⁸⁸⁸ Enbiyâ 21/7.

⁸⁸⁹ Nisa 4/83.

⁸⁹⁰ Fatır 35/14.

yapması veya yarasının üzerini bir sargıyla sarması yeterliydi; daha sonra bu sargı üzerini mesh eder ve sair bedenini yıkayabilirdi.”⁸⁹¹

Bilginin anlaşılması ve idrak edilmesini gerektiren durumlardan birisi de, başkalarının görüşlerine önem vermek ve onlarla diyalog kurmaktır. Başkalarının görüşleri bizim görüşümüzle taban tabana zıt bile olsa bunu yapmak gerekir. Karadâvî’ye göre bunun sırrı ihtilafın sünnetullah gereği olmasıdır. Zira Allah kainattaki varlıkları, “renkleri çeşit çeşit”⁸⁹² ayetinde buyurduğu üzere farklı farklı yaratmıştır. İnsanların Allah’ın yaratması sonucunda inanç, fikir ve eğilimleri konusunda farklılıklar bulunduğunu belirten Karadâvî, tabiatları gereği insanlar arasında ihtilaf olmasının zaruri olduğunu ve birbirleriyle her konuda diyalog kurmalarının birbiri üzerindeki haklarından olduğunu ifade eder.⁸⁹³ Kur’an bunu şu şekilde ifade eder: “Onlarla en güzel şekilde mücadele et, tartış.”⁸⁹⁴ Karadâvî, bu ayette dikkat çeken hususun İslam’a davet ve başkaları ile diyalog kurma metotlarını ortaya koyması ve bunu adeta zihinlerimize nakşetmesi, olduğunu söyler.

Kur’an-ı Kerim değişik asır ve toplumlarda, muhaliflerle olan diyalog ve konuşmalarla ilgili pek çok örnek zikretmiştir. Burada bazılarını aktarmak istiyoruz. Bunlardan biri, Hz. Nuh peygamber’in kavmiyle olan diyalogudur: “Dediler ki ey Nuh! Bizimle mücadele ettin ve bize karşı mücadelede çok ileri gittin. Eğer doğrulardan isen, kendisiyle bizi tehdit ettiğini (azabı) bize getir!’ (Nuh) dedi ki: ‘Onu size ancak dilerse Allah getirir. Ve siz Allah’ı aciz bırakacak değilsiniz. Eğer Allah sizi azdırmak istiyorsa, ben size öğüt vermek istesem de, öğüdüm size fayda vermez. Çünkü o sizin rabbinizdir. Ve nihayet ona döndürüleceksiniz.”⁸⁹⁵ Kur’an’ı Kerim’de bundan başka birçok diyalog örnekleri de vardır. Hz. İbrahim ile kavmi arasındaki diyalogu⁸⁹⁶, Hz. İbrahim’in babasıyla olan diyalogu⁸⁹⁷, Hz. Şuayb’ın kavmi olan Medyenlilerle olan diyalogu⁸⁹⁸, Hz.

⁸⁹¹ Ebû Dâvûd, Taharet 125.

⁸⁹² Fatır 35/27.

⁸⁹³ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 289.

⁸⁹⁴ Nahl 16/125.

⁸⁹⁵ Hud 11/32, 34.

⁸⁹⁶ En’am 6/75-83.

⁸⁹⁷ Meryem 19/41, 48.

⁸⁹⁸ Hud 11/84, 93.

Musa ile Firavun arasındaki diyalog⁸⁹⁹Hz. Adem'in yaratılıp yeryüzüne halife kılınması hakkında Allah Teâlâ ile melekler arasında geçen diyalog⁹⁰⁰ örnek olarak verilebilir.

Kur'an'ı tetkik edenlerin fark edeceği en güzel anlatım özelliklerinden birisi de, Hz. Peygamber'in müşriklerle konuşma ve diyaloglarında Allah'ın ona yaptığı rabbani ve hikmetli yönelişlerdir. Karadâvî bu tevcihlerinde Allah Teâlâ'nın peygamberinden istediklerini şu şekilde anlatır: "Peygamberinden müşriklerle münakaşa ve tartışmalarında onların delillerini çürütücü, ikna edici ve sağlam ifadelerle konuşmasını, kulağa son derece hoş gelen sözlerle hitap etmesini, muhatabıyla (düşmanı) konuşurken edepli olmanın en güzel örneğini vermesini, kendisiyle münakaşa eden muhatabına fırsat verip onu özgür bırakmasını ve nihayet ona son derece yumuşak davranıp sevgi beslemesini tavsiye etmektedir."⁹⁰¹ Allah Teâlâ, Resûlüne hitaben şöyle demektedir: "(Resûlüm!) de ki: göklerden ve yerden size rızık veren kimdir? De ki: Allah! O halde biz veya siz, ikimizden biri, ya dosdoğru yol üzerinde veya açık bir sapıklık içindedir."⁹⁰² Karadâvî'ye göre, bu ayetteki üslûp yakından incelendiğinde, diyalog açısından son derece özenli bir üslûbun varlığı görülür. Hiçbir surette onları delaletle damgalamadığı gibi, olayı da çarpıcı bir anlatımla ortaya koyduğunu söyleyen Karadâvî, bu üslûbun gerektirdiği edep içerisinde onlara şöyle seslendiğini de belirtir: "De ki: bizim işlediğimiz suçtan siz sorumlu değilsiniz; biz de sizin işlediğiniz suçtan sorumlu değiliz."⁹⁰³

Karadâvî, Kur'an'da geçen bu tarz diyalogların Hz. Peygamber'in sünnetinde de yer aldığını ifade eder. Ona göre, Hz. Peygamber'in hayatında diğer bütün peygamberlerin güzel ahlakı mündemiçtir. Tıpkı onun şahsında Kur'an ahlakının gerçek manada tecelli ettiği gibi. Bu durumu en iyi bilen Hz. Aişe bu durumu şöyle özetlemektedir: "Allah'ın peygamberinin ahlakı, Kur'an'dan ibaretti."⁹⁰⁴

⁸⁹⁹ Şuara 26/16, 31.

⁹⁰⁰ Bakara 2/30, 33.

⁹⁰¹ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 292.

⁹⁰² Sebe 34/24.

⁹⁰³ Sebe 34/25.

⁹⁰⁴ Müslim, *Salatü'l-müsafirin* 139.

Medeniyet fikhının ilkelerinden birisi de, muhaliflerin görüşüne saygı duymaktır. Karadâvî'ye göre, başkalarının görüşlerine insaf ve adaletle yaklaşmanın anlamı, bir düşünce ve çalışma ürünü olduğu, konuyla doğrudan veya dolaylı göz önüne alınması gereken bir bakış açısına sahip olduğu müddetçe, görünüşte ona hak verip kendisini savunmasına fırsat tanımaktır. O, Hz. Peygamber'den başka bütün herkesin hem alınıp tatbik edilebilecek hem de reddedilecek davranış ve sözleri olabilir. Ona göre, İslam dini bazı alanlarda bize içtihat etme yetkisi vermektedir. İctihadında hata edenlerin bile sevap alınacağına vurgulanmasının, İslam'ın hakikati elde etme konusuna verdiği önemi göstermektedir.⁹⁰⁵ Bu durum konuyla ilgili aşağıdaki meşhur hadîsin vurguladığı husustur: “Hakim/müçtehit icthad eder ve isabetli hüküm ortaya koyarsa kendisine iki ecir vardır; yok eğer içtihat edip gayret gösterir de hata ederse bir ecir kazanır.”⁹⁰⁶ Karadâvî, bazı şarihlerin, hatalı görüş bildiren müçtehidin ecir almasını uzak ihtimal olarak gördüklerini ve buradaki maksadın ecir alması değil, mazur olacağını vurgulamak olduğunu ifade ettiklerini söyler. Ona göre, bu yorum, hadîsi anlamada açık bir zorlamadır. Bu durumda müçtehidin sevap alacağı hadîste net olarak zikredilmiştir. İsbet edip de iki ecir kazanacak müçtehidin mukabili olarak zikredilmiş olmasının bu durumu açıkça gösterdiğini söyleyen Karadâvî, buradaki sevabın bizzat hatanın kendisine verilmediğini, bilakis çalışıp gayret göstermeye ve elinden geleni yapmaya verildiğini de vurgular.⁹⁰⁷

2. Kur'an ve Sünnet Çerçevesinde Hayatın Anlaşılması

Medeniyetin anlaşılmasının gereklerinden birisi de, hayatın değerini bilmekten geçer. Bazı insanlar, dünya hayatına önem vermemekte ve ahiret hayatı için çalışmaktadır. Allah'ın “Ahiret yurduna (oradaki hayata) gelince, işte asıl yaşama odur. Keşke bilmiş olsalardı!”⁹⁰⁸ ayetinde buyurduğu vech ile, gerçek hayat olarak ahireti itibara almaktadırlar. Yine insanlar bu tarz anlayışlarına Kur'an'ın, takva sahipleri ve iyilerden olan mü'minlerin sıfatları arasında

⁹⁰⁵ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 295.

⁹⁰⁶ Buhârî, *İ'tisam* 21; Müslim, *Ekdiye* 15.

⁹⁰⁷ Karadâvî, *age.*, s. 295.

⁹⁰⁸ Ankebut 29/64.

zikrettiği, “(Onlar) ahiret gününe de kesinkes inanırlar”⁹⁰⁹ ayetini de gerekçe gösterirler. Hz. Peygamber de bir hadîsinde, ahirete oranla dünyanın yerini açıklamış ve şöyle buyurmuştur: “Ahirete göre dünya, sizden birinizin parmağını denize daldırmasından başka nedir ki! O kimse denize daldırdığı parmağının ona geri ne getirdiğine bir baksın.”⁹¹⁰ Karadâvî’ye göre, bu hadîs ve ayetler doğru olmakla beraber asla dünya hayatının ihmal edilip ona değer verilmemesi anlamında anlaşılmalıdır. O, İslam’a göre bu hayatın şükrünün eda edilmesi gereken bir nimet, gözetilmesi gereken bir emanet ve başkalarına ulaştırılması gereken bir mesaj ve de değerlendirilmesi gereken bir fırsat olarak gördüğünü söyler.⁹¹¹

Karadâvî, dünya hayatının bizim için bir nimet olduğunu ifade eder. Ona göre, Allah Teâlâ dünya hayatında bizim için pek çok nimet yaratmıştır. Allah (c.c) bu hususta şöyle buyurur: “Allah, size kendi nefislerinizden eşler yarattı, eşlerinizden de sizin için oğullar yarattı ve sizi temiz gıdalarla rızıklandırdı.”⁹¹²

Kur’an bir kişinin hayatına kastetmeyi, bütün insanlığın hayatına kastetmek gibi görmüş; birinin hayatını kurtarmayı da bütün beşeriyetin hayatını kurtarmak gibi görmüştür. Şöyle buyurulmaktadır: “Kim, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya, karşılık olmaksızın haksız yere bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim de bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur.”⁹¹³

Karadâvî, İslam’ın insan canına verdiği değerlerin göstergelerinden birisinin de intihar etmenin haram kılınmasıdır. Ona göre, insan canı Allah’ın bir nimeti ve emanetidir.⁹¹⁴ İntihar etmenin haram olup, büyük günahlardan birisi olduğuna delalet eden ayette Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Kendinizi öldürmeyin; şüphesiz Allah sizi esirgeyecektir.”⁹¹⁵ İnsanın kendisini öldürmesinin çok büyük suç olduğunu ve bundan şiddetle kaçınılmasını tembihleyen sahih hadîsler de vardır. Bunlardan birinde Hz. Peygamber şöyle buyurur: “Sizden önceki

⁹⁰⁹ Bakara 2/4; Neml 27/23; Lokman 31/4.

⁹¹⁰ Müslim, Cennet 55.

⁹¹¹ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 300.

⁹¹² Nahl 16/72.

⁹¹³ Maide 5/32.

⁹¹⁴ Karadâvî, *age.*, s. 302.

⁹¹⁵ Nisa 4/29.

ümmetlerden birinde, yaralı bir adam vardı ve o, bu yaranın verdiği elem ve ızdıraba tahammülsüzlük göstermiş ve sonunda bıçakla elini kesmişti. Fakat elinin kanı bir türlü kesilmemiş ve neticede ölmüştü. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ‘Kulum aceleci davranarak kendi canına kıydı ve ben de ona cenneti haram kıldım!’ buyurdu.”⁹¹⁶ Başka bir hadîste de; “Kim dünyada kendini bir şeyle öldürürse, kıyamet günü o şeyle azap görecektir”⁹¹⁷ buyrulmuştur.

Karadâvî, insan hayatının çok kısa olduğunu ve bu kısa zaman da elimize geçen vaktin iyi değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder. Ona göre, akıl ve hikmet, insanın yarınlarındaki ebedi hayatın inşası ve geleceğinden emin olabilmesi için, bu dünyadaki her anın kıymetini bilmesini ve onu en iyi şekilde değerlendirmesini gerekli kılar. Kur’an’ın üzerinde durduğu ve sünnetin de te’kit ettiği vakit konusunun önemi ortaya çıkmaktadır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: “İbret almak veya şükretmek dileyen kimseler için gece ile gündüzü birbiri ardınca getiren de O’dur.”⁹¹⁸ Allah Teâlâ üstümüzden ve etrafımızdan bizim istifademize sunduğu nimetlerini söz konusu ederken de şöyle buyurmuştur: “Geceyi ve gündüzü de istifadenize verdi.”⁹¹⁹

Vaktin iyi değerlendirilmesini teşvik eden ve her Müslümana Allah’ın huzurunda bu vakitten sorumlu olduğunu hatırlatan pek çok hadîs bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

“İki şey hususunda insanoğlu aldanmaktadır: Sıhhat ve boş vakit.”⁹²⁰

“Allah, altmış yaşına kadar ömür verdiği kimseden artık mazeret kabul etmez.”⁹²¹

“Beş şey gelip çatmadan önce beş şeyin kıymetini bilin: İhtiyarlıktan önce gençliğin, hastalıktan önce sıhhatin, fakirlikten önce zenginliğin, meşguliyetten önce boş vaktin ve ölümden önce hayatın.”⁹²²

⁹¹⁶ Buhârî, Enbiyâ 50; Müslim, İman 173-77.

⁹¹⁷ Buhârî, Cenâiz 83; Edeb 44.

⁹¹⁸ Furkan 25/62.

⁹¹⁹ İbrahim 14/33.

⁹²⁰ Buhârî, Rikak 1; İbn Mâce, Zühd 15.

⁹²¹ Buhârî, Rikak 5.

⁹²² Müslim, Tıb 39.

Karadâvî'ye göre, İslam'ın en güzel özelliklerinden biri de, dünya hayatında güzel işler yapmaya, onu imar edip güzelleştirmeye, güzelliklerinden istifadeye çağırmasıdır. İslam'ın bu çağrısının uhrevi hayatın güzel olması için gayret edip ona hazırlık yapmaya engel olmadığını söyleyen Karadâvî, bilakis iki dünya saadeti için çalışmasına ve ikisinden de faydalanmasına bir davet olduğunu belirtir.⁹²³ Cenab-ı Hak bu konuda şöyle buyurur: “Onlardan bir kısmı da: ‘Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru!’ derler.”⁹²⁴ Karadâvî, Allah'ın yeryüzündeki güzellikleri ve süsleri öncelikle ve birinci planda iman edenler için olduğunu söyler. O, iman etmeyenlerin de bu güzellikleri, Yüce Allah'ın hikmeti, hayatın akışı ve insan guruplarının bir intizama kavuşup ayrışması için kullanabildiklerini ve dünyayı paylaşmak için onlardan faydalandıklarını da vurgular.⁹²⁵

Karadâvî, dünyada yapılan amellerin köklü, faydasının uzun süreli ve kalıcı izler taşıması durumlarına göre, kıyamet günü farklı derecelerde değerlendirileceğini ifade eder. Hz. Peygamber de insanların kısacık hayatlarında uzun bir hayat sürmelerine sebep olacak bazı güzel amellerden bahsetmektedir. Onlardan biri şu hadîste karşımıza çıkmaktadır: “Her kim –hiçbir zulüm ve başkasının hakkına tecavüz etmeksizin- bir bina yapar ve yine –zulüm ve haksızlıkta ulunmaksızın- bir ağaç/bitki dikerse, Allah Teâlâ'nın kulları istifade edip faydalandığı sürece, o kimse için bunda, devam edip giden bir ecir vardır.”⁹²⁶ Ağaç dikmeye verilen önemi belirten diğer hadîsleri daha önce zikretmiştik. Bu hususta dünyayı mamur etmek ve insanların istifadesine sunmak açısından son derece değerli ve anlamlı hadîsler yer almaktadır. Hz. Peygamber de insanları teşvik amacıyla ve dünyayı imar ile ondan istifade etmek niyetiyle insanları yönlendirmekte ve eğitmektedir. Yine bu hususta Hz. Peygamber bir hadîslerinde şöyle buyurur: “Yedi şey vardır ki, öldükten sonra kabirde dahi kulun bunlardaki ecir ve sevabı devam edip gider: Bir kimseye ilim öğretene, su kanalı açana, kuyu kazana, hurma ağacı diken, cami/mescid yapan-yaptıran, miras olarak bir kimseye

⁹²³ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 307.

⁹²⁴ Bakara 2/201.

⁹²⁵ Karadâvî, *age.*, s. 307.

⁹²⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 438.

Kur'an bırakan ve kendisinden sonra affedilmesi için Allah'a dua ve niyazda bulunacak sahih bir evlat bırakan."⁹²⁷

Hayatın doğru anlaşılabilmesinin gereklerinden birisi de, içinde bulunulan durumun idrakinde olunması, isabetli bir şekilde değerlendirilmesi ve bulunduğumuz ortamın iyi kavranması gerekir. Fakat bu durumu hiçbir zaman kendi arzularımız doğrultusunda değerlendirmemeliyiz. Karadâvî, içinde bulunulan gerçekliğin bilinmesinden kastın, onunla ilişkilerimizin mahiyetini ve onu anlamada kullandığımız yöntemlerimizin belirlenmesi olduğunu söyler. Karadâvî'ye göre, Hz. Peygamber'in siretini dikkatli olarak inceleyen bir kimse, ilk bakışta benzermiş gibi görülen Resûlullah (s.a.v)'ın karşılaştığı bazı önemli durumlarda verdiği hüküm ve kararların aslında farklılık arz ettiğini görecektir. Onun bu tavrının her durumun diğerinden farklı anlamlar ifade ettiği için gerçekleştiğini öne süren Karadâvî, Mekke'nin fethi günü Mekke müşrikleri karşısında gösterdiği tavrın böyle olduğunu söyler. Hz. Peygamber, onlara Yahudilerin aksine hoşgörü ile muamele etmiştir. Bunun sebebi Yahudilerin ahlak ve karakterlerinin Araplarınkinden farklılık arz etmesi, her ikisinin işlediği suçun aynı olmadığı ve her iki hadîse arasında zaman farkı gibi durumları göz önünde bulundurmuş olmasıdır.⁹²⁸

Hayatın anlaşılabilmesinde dikkat edilmesi gereken olgulardan birisi de, İslam'ın genel amaç ve ilkelerinin iyi bilinmesidir. Karadâvî, "Mekasıdu'sş-şeria" diye isimlendirilen bu durumu, cüz'i ve detaylara sahip olan hükümlerin genel mana ve maksatlarını belirleyen, ilk bakışta hemen anlaşılmayan hikmet ve esrarından bahseden fıkıh olarak tanımlar. Allah Teâlâ hiçbir şeyi boş yere yaratmamıştır. Kur'an'da geçen şu ayette bu en güzel şekilde ifadesini bulmuştur: "Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın. Seni tesbih ederiz."⁹²⁹ Kur'an ibadetlerin bazı gerekçelerini ortaya koymuş ve onların bazı hedef ve maksatlara ulaşmak için yapıldığını bildirmiştir. Mesela namaz hakkında, "Muhakkak ki namaz hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar"⁹³⁰ buyurulmakta; zekât ile ilgili ise, "Onların mallarından sadaka al; bununla onları günahlardan temizlersin, onları

⁹²⁷ Ebû Dâvûd, İlim 48.

⁹²⁸ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 312.

⁹²⁹ Âl-i İmran 3/191.

⁹³⁰ Ankebut 29/45.

arıtıp yüceltirsin”⁹³¹ buyurulmaktadır. İbadetlerin hikmetine dair Kur’an’da yer alan bu bilgileri, sünnet de tekit etmiştir. Karadâvî’ye göre, her kim esas maksat ve anlamını idrak etmeksizin, sadece şekli olarak bu ibadetleri yaparsa, onlardan elde edilecek faydayı elden kaçırmış, ecrinden de mahrum kalmış olur.⁹³² Bu durum bazı hadîslerde de karşımıza çıkmaktadır. Bu hadîslerden bazılarını şöyle sıralamak mümkündür:

“Her kim, kötü sözler söylemeyi, dedi-kodu yapmayı sürdürürse, o kimsenin yemesini, içmesini bırakmasına Allah’ın ihtiyacı yoktur.”⁹³³

“Nice oruç tutan kimse vardır ki, açlık çekmeden başka orucundan elde edeceği bir şey yoktur. Nice gece ibadet edenler vardır ki onların da, uykusuzluktan başka elde edecekleri bir şey yoktur.”⁹³⁴

Karadâvî, Allah’a ibadet olarak yapılan bu gibi amellerde bile manevi ve ruha hitap eden bazı hedeflerin yanında ahlaki ve içtimai bir takım gayelerin de söz konusu olduğunu söyler. Ona göre bu tür hedef ve gayeler, aile, toplum ve devleti ilgilendiren hükümler ile diğer şer’i ahkamlarla ilgili bu tür gaye ve maksatları da ilgilendirir.⁹³⁵

İslam’ın gayelerinden biri de imkanlar ölçüsünde maslahat gereği amel edip maslahatların çoğalması için gayret göstermek, kötülükleri ortadan kaldırıp asgariye indirmeye çabalamaktır. Aynı şekilde güzel ve faydalı işleri mübah görmek, kötü ve zararlı olanları haram saymak, Allah’ın kullarına zorluk çıkarmayıp işlerini kolaylaştırmak da İslam’ın gayeleri arasındadır.⁹³⁶ Allah Teâlâ şöyle buyurur: “O, (Allah) din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yükledi.”⁹³⁷ Bir başka ayette de; “Allah, sizin için kolaylık ister, zorluk istemez”⁹³⁸ buyurmaktadır. Hz. Peygamber de bir hadîslerinde; “Zarar görmek de zarar vermek de yoktur.”⁹³⁹

⁹³¹ Tevbe 9/103.

⁹³² Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 314.

⁹³³ Buhârî, Savm 8; Tirmizî, Büyü’ 3.

⁹³⁴ İbn Mâce, Sıyam 21.

⁹³⁵ Karadâvî, age., s. 315.

⁹³⁶ Karadâvî, age., s. 320.

⁹³⁷ Hac 27/78.

⁹³⁸ Bakara 2/185.

⁹³⁹ İbn Mâce, Ahkam 17.

İnsanların en fakihi olan sahabiler, dinin gayelerini gözetmede oldukça titiz davranmışlardır. Karadâvî, sahabilerin tutumu hakkında geniş bir açıklama yapmaktadır.⁹⁴⁰ Karadâvî, uygun maslahatı gözetme hususunda, Hanefî mezhebinin bir uygulamasını da aktarmaktadır. Bu uygulama hakkında Karadâvî şöyle der: “Hanefî Mezhebi, insana hürmetten dolayı aklını yitirmiş olsa da akıl baliğ olan kimsenin görev yapmasının engellenmesi gerektiğini vurgular. O, bunaklık alameti gösteren müftünün, bilgisiz ve ehliyetsiz doktorun, iflas etmiş müteahhit vb. kimselerin görevden men edilmesi gerektiği doğrultusunda görüş beyan etmeye götüren sebep, İslam’ın gayelerine göre hüküm verme prensibidir. O, bu gibi kimselerin görevden men edilmesi gerektiği şeklindeki görüşünü şüphesiz, insanların pek çoğunun zararar uğramasını engellemek amacıyla beyan etmiştir.”⁹⁴¹

Kur’an ile sünnetin teyit ettiği hayatın anlamını bilmenin temel prensiplerinden birisi de, hayatın ulvi gayelerine yönelik prensiplerdir. Hayatın çabucak geçmesi ve insan ömrünün kısacık olması hasebiyle bu dünya hayatını mamur edip, ahret hayatı için de çalışmak gerekir. Dünya hayatı, ahret hayatının tarlasıdır. Bu dünyada yaptığımız amellerin hesap gününde karşımıza çıkacağını bilerek hayatımızı yaşamalıyız. Kur’an bu konuda şöyle buyurur: “O gün insanlar, amellerinin görmeleri (karşılığını almaları) için darmadağınık geri dönüp gelirler. Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür; kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür.”⁹⁴² Karadâvî, bu itibarla insanın hayatın gaye ve hedeflerini bilmesi gerektiğini, varlığının hikmet ve sırlarını idrake çalışması gerektiğini beyan eder. İnsanın yaratılış gayesine uygun davranmaması ve şehvi arzuların peşine koşmasının bir mümin davranışı olmadığını söyleyen Karadâvî, bunun ancak sefil bir davranış olabileceğini ifade eder. Nitekim Kur’an’da şöyle buyrulur: “İnkâr edenler ise dünyadan faydalanırlar, hayvanların yediği gibi yerler. Onların yeri ateştir.”⁹⁴³ Bu sebeple, kafirin karnını doyurmaktan başka bir arzusu olmadığını belirten bir hadîste, “mümin bir bağırsağı doldurmak için yer,

⁹⁴⁰ Bkz. Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, ss. 321-322.

⁹⁴¹ Karadâvî, *age.*, s. 322.

⁹⁴² Zilzal 97/6-8.

⁹⁴³ Muhammed 47/12.

kafir yahut münafık ise, yedi bağırsağı birden doldurmak için yer”⁹⁴⁴ buyrulmuştur. Karadâvî bu hadîsten yola çıkarak şöyle der: “Buna göre kafir yer, fakat doymaz. Devamlı bir şeye sahip olmak ister ve kanaatkârlık nedir bilmez. Buradaki ölçü, kişinin biriktirdiklerinin çokluğu değil, bilakis kalbinin kanaatkâr, gönlünün de hoşnut olup olmadığıdır.”⁹⁴⁵ Bu konuda Hz. Muhammed (s.a.v) bir hadîslerinde şöyle buyurur: “Zenginlik, mal çokluğunda değildir; gönül zenginliğindedir.”⁹⁴⁶ Karadâvî, bu hadîste bahsedilen durumun, mutasavvıfların anladığı gibi, hiçbir surette zenginlik ve malın kötülenmesi anlamında anlaşılmasını gerektiğini vurgular. Çünkü bu konuda Hz. Muhammed (s.a.v), Amr b. As’a şöyle demiştir: “Salih bir kimsedeki salih bir mal ne kadar güzeldir!”⁹⁴⁷ Karadâvî’ye göre, bu hadîste Hz. Peygamber, malı hayatın gayesi, yegâne ulaşılması gereken hedef ve insanı kul ve köle eden bir varlık olarak görmez. Aksine ona göre mal, gaye değil; Allah’a daha iyi kul olmaya götüren bir vesiledir.”⁹⁴⁸

⁹⁴⁴ Buhârî, Et’ime 12; Müslim, Eşribe 182.

⁹⁴⁵ Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, s. 329.

⁹⁴⁶ Buhârî, Rikak 15; Tirmizî, Zühd 40.

⁹⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 197, 202.

⁹⁴⁸ Karadâvî, *age.*, s. 329.

SONUÇ

Yusuf el-Karadâvî, son yüzyılın yetiştirdiği büyük İslam âlimlerindedir. Hemen her alanda sahip olduğu bilgi birikimiyle Müslümanların içinde bulunduğu problemlere cevaplar vermeye çalışan ve büyük kitleler tarafından takip edilen bu şahsiyet birçok makale ve kitaba konu olmuştur. Çalışmamızın bilimsel bir teze az sayıda konu edilen Karadâvî'nin görüşlerini anlamaya katkı sağlayacağını umut ediyoruz. Karadâvî'nin her yönüyle incelenmesi çok daha kapsamlı bir çalışmanın konusu olmakla beraber elinizdeki çalışmada bu âlimin sünneti ele alışını, hadislere bakış açısını anlamaya ve anlatmaya çalıştık. Bu açıdan faydalı olacağı kanaatindeyiz. Bu çalışmamızda çağdaş alimlerden biri olan Karadâvî'nin değişen şartlarda Hz. Peygamber'in sünnetini nasıl değerlendirdiğini ele aldık. Karadâvî'nin yetiştiği ve içinde bulunduğumuz son yüzyıl, siyasî, iktisadî ve toplumsal değişimin büyük ivme kazandığı ve buna bağlı olarak birçok farklı sorunun ortaya çıktığı bir dönem olma özelliği taşımaktadır. Özellikle oryantalistlerin Kur'an bize yeter deyip hadislere acımasızca saldırdığı bu dönemde sünnetin canlılığını sağlamak ve bu tarz düşünenlere cevap verme zorunluluğu doğmuştur. Sünnetin teşri olanı ile olmayanının ayırt edilip, hadislerde ve sünnette asıl anlatılmak istenilen özü yakalamak ve sünneti çağa uygulamak gerekmektedir.

Bugün de sünnetin nasıl tanımlanacağı konusunda yoğun tartışmalar yapılmaktadır. Bu tartışmaların temel sebebi Müslümanların yaşadıkları tecrübelerden kaynaklanan bir takım ihtiyaçlara cevap vermektir. Özellikle sünnetin şekil olarak ve bireysel boyutuyla ele alınması bu tartışmalara ivme kazandıran amiller olmuştur. Öte yandan müsteşriklerin de sünnetin ne olduğu konusunda tartışmalara katılması onların görüşleri çerçevesinde sünnetin yeniden ele alınmasına sebep olmuştur. Yusuf el-Karadâvî, yaşadığı dönem, siyasî ve sosyal şartlar sebebiyle İslâmî ilimlerin ve bu ilimlerin oluşturduğu hayat tarzının yaşadığı meşruiyet sorununu yakından hissetmiş ve tüm çabasını içinde bulunulan bu soruna çözümler üretmeye adanmış bir şahsiyettir. Sadece ilmî ve kültürel sahada değil, siyasî alanda da bir işgalin içine doğan Karadâvî, Müslümanların

içinde bulunduğu yenilgi ve zafiyetin nasıl yok edileceği üzerinde durmuş, tespit ettiği sorunlar ve bu sorunların çözümleriyle ilgili eserler kaleme almıştır. Karadâvî'nin, toplumu yakından tanıyan ve dinî ve sosyal alanda ortaya çıkan sorunları tespit eden, bu yönde gördüğü eksiklikleri, gerek yazdığı eserler ve verdiği konferanslarla, gerek kurduğu eğitim müesseseleri ve hayır kurumlarıyla doldurmaya çalışan bir âlim olduğu görülmektedir. Müslüman toplumların belli bir ideal çerçevesinde değiştirilmesi ve dönüştürülmesiyle ilgili içinde bulunduğu bilfiil gayret, onun tartışma götürmez bir başarısıdır.

İşte Yusuf el-Karadavî de bu tartışmalar arasında sünneti yeniden ele almış ve değerlendirmiştir. Sünnetin değişik tanımlarını yaparak daha da anlaşılmasına katkıda bulunarak, sünnetin sahabe ve tabiin yanındaki değerini ve günümüze kadar yapılan tanımlarını açıklamıştır. Hz. Peygamber'in görevlerini belirterek, İslam'ın anlaşılmasında peygamberin konumu üzerinde de durmuştur. Onun görevlerini, tebliğ, beyan, tezkiye, cihad ve davet olarak tanımlayan Karadâvî, sünneti doğru anlayabilmek için Hz. Peygamber'in hayatını da iyi bilmek gerektiğini ifade ederek, onun hayatını sünnetten ayrı düşünemeyeceğimizi de vurgulamaktadır. Hz. Peygamber'in insanlar için gönderilmiş en güzel örnek olduğunu, onun, teori ile pratik, kalp ile akıl, iman ile ilim, ruh ile madde, ferdi ile toplumsal, Rabbin hakkı ile nefsin hazzı arasında denge kurup aşırıya gitmeden her hak sahibine hakkını veren, Allah'ın alemlere rahmet olarak gönderdiği, insanlara yön gösterici, hidayet ve gerçekçiliği açıklayıcı olması için kendisine Kur'an'ı indirdiği Allah Resûlü olduğunu ifade eder. Hz. Muhammed (s.a.v)'i Kur'anda bulunmayan bazı gaybi konularda haber veren bir insan olarak görmekteyiz. Karadavî, onun bu özelliğine de değinmektedir. Bununla beraber, tevhide aykırı olan ve Resûlüllah'ın da benimsemediği ve ısrarla kaçınmalarını emrettiği kendisine ta'zim konusunda aşırılık yapılmaması taraftarı olduğunu anlamaktayız.

Aynı zamanda bir fakih olan Karadavî, değişik eserlerinde vermiş olduğu fetvalarında hadislere sıkça başvurduğunu görmekteyiz. Özellikle sahih hadis konusunda oldukça titiz davranan ve aşırı savunmacı bir tavır gösteren Karadâvî, zayıf ve mevzu hadislerin insanlara sıkça anlatılmasının doğru olmadığı üzerinde durur. Bu bağlamda davetçilerin yapması gereken bir takım görevleri olduğunu da

vurgular. Özellikle hadis ile fıkıhın birleştirilmesi gerektiği üzerinde durduğunu görmekteyiz. Ona göre her iki alan da birbirinden bağımsız düşünülemez. Karadâvî, insanı şirke götürecek yolların tespit edilmesi ve bundan sakınılması gerektiğini de değişik eserlerinde vurgular. Geleceğe dönük özellikle de kıyamet alametleri hakkında sünnette yer alan rivayetlerin sahlıhlığı üzerinde durarak, bu hususlarda varit olan hadislerin tahlillerini de yapar. Karadâvî'ye göre sünnetin tahrif, istismar ve yanlış tevilden uzak sahlıh bir şekilde anlaşılması için yapılması gereken görevler vardır. Ona göre sünnet, haber verdiğinde doğruluğu, hükmettiğinde ise adaleti kat'i olan Kur'an'ın ışığında ve onun Rabbani rehberliği çerçevesinde anlaşılmalıdır.

Karadâvî, Kur'an'ın İslamî yapının ruhu olduğunu söyler. Ona göre Kur'an, İslam'daki her kanun için kendisine başvuru olan bir anayasa mesabesinde olup onların temeli ve dayanağıdır. Nebevî sünneti, bu anayasanın yorumu ve daha detaylı şekli, Kur'an'ın teorik bir açıklaması ve pratik uygulaması olarak gören Karadavî, Resûl'ün görevinin de insanlara indirileni açıklamak olduğunu vurgular. Nebevî açıklamanın devamlı olarak Kur'an'ın yörüngesinde hareket ettiğini ifade eden Karadâvî, ne açıklananın açıklananla çelişkiye düşmesi ne de kendisine bağı olanın asıl olana aykırı olmaması gerektiğini söyler. Ona göre, Kur'an'ın muhkem ayetlerine ve açık belgelerine ters düşen sahlıh ve sabit hiçbir sünnet yoktur. Sünneti doğru anlamamanın hadisleri doğru anlamaktan geçtiğinin altını çizen Karadavî, bu hususta hadislerin doğru anlaşılması için bir takım ilkeler belirlemiştir. Hadisleri Kur'an'a ve sünnete arz etme yöntemini kullanan Karadavî, çelişkili hadislerin tevil edilmesi, hadislerde nasih-mensuh ilişkisi, hadislerin söylendiği sebepler ve maksatlar ışığında anlaşılması, hadis lafızlarının delaletinin iyi tespiti ve hadislerde olabilecek mecazların da iyi bilinmesi üzerinde durur.

Hadîs çalışmaları hicrî ilk asırlardan başlayıp günümüze kadar gelen ve devam eden bir süreçtir. Bu süreç içerisinde hadîsle ilgili birçok problem ortaya çıkmış ve hadîs alimleri çeşitli şekillerde bunlara cevap vermeye çalışmıştır. Hadîslerin anlaşılmasıyla ilgili problemler ihtilâfu'l-hadîs, müşkilu'l-hadîs, nâsihu'l-hadîs ve daha büyük çapta şerh literatürünü ortaya çıkarmıştır. Bu literatür daha ziyade ilmî ihtiyaçlara verilen cevaplar niteliğindedir. Karadâvî,

fıkıh ve hadîs çalışmalarıyla meşhur olmuş önemli bir alimdir. *Çağdaş Meselelere Fetvalar* adlı eserinde fıkıh meseleleri ağırlıktadır. 1. ve 3. cildinde hadîsle ilgili müstakil bölümler olmakla birlikte genelde konular dağınıktır. Ele aldığı konuların çoğu hadîsler etrafında tartışılmıştır. Ancak biz doğrudan hadîsle ilgili bu müstakil bölümlerde ne tür soruların sorulduğunu inceledik. Bu soruları sübut ve anlam açısından değerlendirmekte olduğunu tespit ettik.

Resûlullah, ilme ve alimlere değer vermiştir. Bununla birlikte alimlerin uyması gereken bir takım ahlaki ölçüler de getirmiştir. Karadâvî, modern bilimin bugün ortaya attığı eğitim konusundaki ilkeleri Hz. Peygamber'in ta kendi zamanında ortaya koyduğunu ifade eder. Karadâvî, eğitim-öğretim ve adabı, her müslümanın öğrenmesi gereken ilkeler, ilim öğrenmede kişinin niyetinin halis olması, öğrenimde süreklilik, ilim tahsilinin zorluklarına karşı sabır, talebenin hocaya hürmet etmesi ve güzel sorular sorması, toplumun öğretmene verdiği değer, öğrenciye karşı güler yüz gösterme ve onu hoş tutma, öğrenciye şefkatle muamele, iyi ve çalışkan öğrencilerin ödüllendirilip övülmesi, hata edene merhamet ve şefkatli olma, tedrici bir metot takip etme ve zorluk değil kolaylık gösterme, bireysel farklılıkları gözetme, orta bir yol takip etme ve bıktırmama, eğitim ve irşatta uygulamalı bir metot takip etme, teşbih, darb-ı mesel ve kıssa yoluyla anlatım gibi güzel metotları benimseme, soru sorma ve karşılıklı diyalog yöntemiyle dikkatin dağıtılmasını temin etme gibi metotların sünnette yer alan ve uyulması gereken kurallar olduğunun altını çizer.

Sünnetin çevreye ve çevresel unsurlara verdiği önem Kur'an'a göre çok daha detaylı ve çeşitlidir. Karadâvî, Kur'an'ın birçok konuda külli kaideler ve bazı ilkeler vaaz ettiğini sünnetin ise Kur'an'ın bu külli kaidelerini, bir takım hükümler, bazı tevcihler ve detaylar getirerek açıkladığını söyler. Durgun suya bevletmek, insanların gelip geçtiği yerler ile konakladıkları yerlere ve su kaynaklarına büyük ve küçük abdesti bozmak gibi fiiller Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lanetlediği fiillerdir. Karadâvî'ye göre, Kur'an'ın önem verdiği, sünnetin de tekid ettiği hususlardan biri de bedeninin eğitimli olması, hac ve umre için ihrama girdiği zaman çevredeki hayvan ve bitkilere zarar vermeyip saygı göstermesidir.

Hz. Peygamber'in sünnetinde çevre ile alakalı insanları aydınlatacak birçok hadîs bulunmaktadır. Sağlık konusunda sünnetin önem verdiği bir takım ilkeler mevcuttur. İnsan sağlığını her şeyin üstünde tutan İslam, Allah'ın en çok değer verdiği bir nimet olarak karşımıza çıkmaktadır. Allah Teâlâ, insana vermiş olduğu bu nimetin karşılığı olarak insandan istediği şey, ona karşı şükretmektir. Bir emanet olarak insana verilen sağlık ve afiyette olma durumuna karşı, emanete titiz bir şekilde bakmak, onu kollamak ve onu verene şükretmek, insandan istenilen görevlerdir. Sünneti inceleyen iktisatçılar, sünnetin hüküm ve teşri boyutuyla ilgili hadîslerdeki iktisadi yönlerin haricinde gerek doğrudan üretim-tüketim gerekse dağıtım ve piyasalarda mal ve paranın dolaşımı konusunda, ekonomiyle ilgili oldukça fazla ilke ve uygulama bulabilir. Karadâvî, iktisatla ilgili bilgilerin, bazen inanç ve akide ile ilgili hadîslerde bulunabildiğini söylemiştir.

Karadâvî'nin Müslümanların son yüzyıllarda içine düştükleri zafiyetten silkinmeleri ve bilinçlendirilmeleri için gösterdiği fikrî çaba, dünyanın dört bir yanında konferanslar ve basın-yayın araçlarıyla görüşlerini dillendirmesi, çeşitli üniversitelerin, hayır kurumlarının ve bankaların kurulmasında ve işleyişinde aktif rol alması şeklinde meyvelerini vermiştir. Gösterdiği gayret ve ortaya koyduğu eserler, günümüz hadis çalışmaları açısından son derece önemlidir ve Türkiye'de bu alanda yapılacak araştırmalar için örneklik teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aclunî, *Keşfu'l-hafâ*, Beyrut, 1997.
- Ahmed b. Hanbel, *Kitabu'z-Zühd*, (çev. Mehmet Emin İhsanoğlu), İstanbul 1993.
- _____, *Müsned*, İstanbul, 1992.
- Ali el-Karî, *Mirkâtu'l-mefatîh*, (thk. Sıdkı Muhammed el-Attar), Beyrut 1994.
- _____, *el-Esrâru'l-merfu'a fi'l-ahâdisi'l-mevzû'a*, (thk. M. Lutfî es-Sabbağ), Beyrut 1986.
- Akkaya, Necla, “İslâm Hukukunda Kadının Siyasî Hakları”, *İslamî Araştırmalar*, c. V, sy. 4, (1991)
- Aynî, *Umdetu'l-kârî şerhu sahihi'l-Buhârî*, Mısır 1972.
- Ateş, Ali Osman, *Hadîs Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, İstanbul, 2000.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1989.
- Fahrettin Atar, “Fetva”, *DİA*, İstanbul, 1986.
- Bayraktar, İbrahim, *Edebi ve İlmi Açıdan Hadîs*, İzmir 1993.
- Beşer, Faruk, *Kadının Çalışması, Sosyal Güvenliği ve İslâm*, İstanbul 1995.
- Beyhakî, *el-Ba's ve'n-Nüşur*, Beyrut, ts.
- Brown, Daniel, *İslam Düşüncesinde Sünneti Yeniden Düşünmek*, (çev. Sabri Kızılkaya-Salih Özer) Ankara 2002.
- Buhârî, *el-Câmiu's-Sahih*, İstanbul, 1992.
- Çakan, İsmail Lütfü, *Hadîs Usûlü*, İstanbul 1993.
- _____, *Seçme Hadîsler*, İstanbul 2008.
- Darimî, *Sunen*, İstanbul, 1992.
- Dursunüst, Elif, *Yusuf el-Karadâvî'nin Çağdaş Fıkıh Anlayışında İzlediği Yöntem*, (Basılmamış Yüksek lisans tezi), SÜSBE, Sakarya 2007.
- Ebu Davud, *Sunen*, İstanbul 1992.

- Ebû Şehbe, Muhammed, *Sünnet Müdafaası*, (çev. Mehmet Görmez-M. Emin Özafşar), I-II, Ankara, 1990.
- Elbanî, *Hadîs Üzerine*, (çev. Mehmet Kubat) Konya 1992.
- _____, *Silsiletu'l-ahadîsi 'z-zai'fa ve 'l-mevzûa*, Beyrut 1985.
- Fazlurrahman, *Tarih Boyunca İslâmî Metodoloji Sorunu*, (çev. Salih Akdemir), Ankara 1995.
- Gazzâlî, Muhammed, *Fakihlere ve Muhaddislere Göre Nebevî Sünnet* (çev. Ali Özek), İstanbul, 1992.
- Gazzâlî, Ebu Hamid, *İhyau ulumi'd-din*, (çev. Ali Arslan), İstanbul 1992.
- _____, *el-Mustasfâ*, (çev. Yunus Apaydın), Kayseri 1993.
- Görmez, Mehmet "Sünnet ve Hadîs Üzerine Yusuf el-Karadâvî ile Bir Söyleşi", *İslâmî Araştırmalar*, 1997.
- Güler, Zekeriya, *Zahirî Muhaddislerle Hanefî Fakihler Arasındaki Münakaşalar ve İhtilaf Sebepleri*, Konya 1992.
- Hakim en-Neysaburî, *el-Müstedrek*, (nşr. Mustafa Abdulkadir Ata), Beyrut 1990.
- Hatîb el-Bağdadî, *el-Kifaye fî ilmi'r-rivaye*, Beyrut 1988.
- Hatipoğlu, Mehmed Said, *Gaybî Hadîsler Meselesi*, Ankara 2009.
- Hattabî, *Meâlimu's-sunen*, (thk. Abdusselam Abduşşafi Muhammed), Beyrut 1993
- Heysemî, *Mecmau'z-Zevaid*, Beyrut 1982.
- Hizmetli, Sabri, "Garânîk Meselesi Üzerine", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Ankara 1989, sayı, 9, s. 40-58.
- İbn Hacer, *Fethu'l-bârî bi-şerhi sahîhi'l-Buhârî*, (thk. Abdulaziz b. Abdullah b. Bâz), Beyrut 1996.
- _____, *Takrîbu't-Tehzîb*, (thk. Ebu'l-Eşbal Ahmed Sağif), Mekke 1413.
- _____, *Tehzîbu't-Tehzîb*, (thk. Adil Mürşid), Beyrut 1996.
- İbn Haldun, *Mukaddime* (çev. Süleyman Uludağ), İstanbul 1988.

- İbn Hazm, *el-Muhalla bi'l-asâr*, (thk. Abdülgaffar Süleyman el-Bendarî), Beyrut, ts.
- İbnu'l-Kayyim, *Uddetu's-Sabirin ve Zahiratü's-Şakirin*, Kahire ty.
- _____, *Zadu'l-mead*, İstanbul, 1989.
- İbn Kuteybe, *Te'vilu muhtelifi'l-hadîs*, İstanbul, 1979.
- İbn Mace, *Sunen*, İstanbul, 1992.
- İbn Receb el-Hanbelî, *Şerhu İleli't-Tirmizî*, (thk. Nurettin İtr), Dımeşk, 1978.
- İbnu's-Salah, *Mukaddime*, (thk. Aişe Abdurrahman), Kahire, 1989.
- İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, (thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım), y.y.
- _____, *Raf'ul-Melam*, çev. Hayrettin Karaman, İstanbul 1982.
- Karadâvî, Yusuf, “Afetani hatîretani fi't-taamul ma'a's-sünne”, *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sünne ve's-sire*, sy.2, (1988).
- _____, “Ahadîs fi'l-mizân”, *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sünne ve's-sire*, sy.1, (1989).
- _____, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet*, (çev. Özcan Hıdır), İstanbul 2001.
- _____, “el-Cânibu't-teşri'î fi's-sünneti'n-nebeviyye”, *Mecelletu merkezi'l-buhusi's-sünne ve's-sire*, sy.3, (1988).
- _____, *Çağdaş Meselelere Fetvalar* (trc. Veysel Bulut), I-VII, İstanbul 1994.
- _____, *İhtilaflar Karşısında İslamî Tavır*, (çev. Osman Arpaçukuru), İstanbul 2004.
- _____, *İslâm'da Helal ve Haram* (trc. Ramazan Nazlı), İstanbul 2005.
- _____, *İslam ve Sanat* (trc. Hamza Tekin), İstanbul 2006.
- _____, *Keyfe nete'âmeli ma'a's-sünnet'in-nebeviyye*, Mansûre 1994
- _____, *Medhâl li-dirâseti's-sünneti'n-nebeviyye*, Kahire 1992

- _____, *Medhel li-dirâseti 'ş-şeriatî 'l-İslamiyye*, Beyrut 1993
- _____, *Medhal li ma 'rifeti 'l-islâm*, Kahire 1996,
- _____, *Müslümanın Temel Kültürü*, (çev. Mehmet Akbaş), İstanbul 2008
- _____, *Mustakbelu 'l-usûliyyeti 'l-İslamiyye*, el-Mektebu'l-İslamî 1998
- _____, “Nahve mevsû'a li'l-hadîsi'n-nebevî”, *Mecelletu merkezi 'l-buhusi 's-sünne ve 's-sire*, sy.1, (1984).
- _____, “Nahve usûli fikhin müyesserin”, *Mecelletu merkezi 'l-buhusi 's-sünne ve 's-sire*, sy. 1, (1987).
- _____, *Rabbanî Hayat ve İlim*, (çev. Savaş Kocabaş), İstanbul 2008.
- _____, *er-Resûl ve 'l-ilm*, Kahire 2001.
- _____, *eş-Şeyh el-kemâ areftuhû*, Kahire 2000.
- _____, *Tevhidin Hakikati*, (çev. Mustafa Özel), İstanbul 2000.
- _____, *Zahiretü 'l-ğuluv fi 't-tekfir*, Kahire 1990.
- Karaman, Hayrettin “Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi”, *İslamî Araştırmalar*, c. 5, sy. 4, (1991).
- Kahraman, Hüseyin, “Sûret Hadîsi Üzerine Bağlam Esaslı Bir Tahlil Denemesi” *HTD*. (2003) I: 1.
- Kandemir, Yaşar, “Sahihayn'a Yöneltilen Tenkidlerin Değeri”, (*Sünnetin Dindeki Yeri Sempozyumu içinde*), İstanbul 1997.
- Keleş, Ahmet *Hadîslerin Kur'an'a Arzı*, İstanbul 1998.
- _____, *Sünnet: Yaşayan Hz. Muhammed*, İstanbul 2003.
- Kettanî, *er-Risâletu 'l-müstatrefe*, İstanbul 1986.
- Kevserî, Zahid, *Te'nibu 'l-Hatîb*, Beyrut 1981.
- Kirmanî, *el-Kevâkibu 'd-derârî fi şerhi 'l-Câmi 'i 's-sahîh li 'l-Buhârî*, Beyrut 1981.
- Kırbaçoğlu, Hayri, *İslam Düşüncesinde Sünnet Yeni Bir Yaklaşım*, Ankara 1993.
- Köktaş, Yavuz, “Bazı Yeni Sünnet Tanımları Üzerine” *Divan* (2002) 1: 12.

_____, “İbn Haldun’un Mukaddime Adlı Eserinde Hadîs İlimleri ve Hadîs-Sosyoloji İlişkisi”, *CÜİFD*. (2003) VII: 1.

_____, “Kaderiye ve Mürcie ile İlgili Hadîslerin Değerlendirilmesi”, *HTD*. (2003) I, 2.

Kuseymî, *Müşkilâtü ’l-ehâdîsi ’n-nebeviyye ve beyânuhu*, Beyrut, ts.

Kutlay, Halil İbrahim, “Ümmetimin İhtilafı Rahmettir Sözü Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *HTD*., 2004.

Macit, Yunus, *İslamî Perspektifte Çevrecilik*, Trabzon 1999.

Mevdudî, *Meseleler ve Çözümleri*, İstanbul, ts.

Miras, Kamil, *Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Ankara 1981.

Münâvî, *Feyzû ’l-kadîr şerhu ’l-Cami ’i’s-sağîr*, (thk. Ahmed Abdüsselam), Beyrut 1994.

Müslim, *el-Câmiu ’s-Sahih*, İstanbul, 1992.

Nesâî, *Sunen*, İstanbul, 1992.

Özafşar, M. Emin, *Hadîsi Yeniden Düşünmek*, Ankara 1998.

Özler, Mevlüt, *İslam Düşüncesinde 73 Fırka Kavramı*, İstanbul 1996.

Polat, Selahattin, *Hadîs Araştırmaları*, İstanbul 1997.

Sancaklı, Saffet, *Sünneti Doğru Anlamak*, İstanbul 2001.

Seharenfurî, *Bezlu ’l-mechûd fî halli Ebî Dâvûd*, Beyrut, ts.

Subhi es-Salih, *Hadîs İlimleri ve Hadîs Istılahları*, (çev. Yaşar Kandemir), Ankara 1981.

Suyutî, *Tedribü ’r-ravî*, (thk. Ahmed Ömer Haşim), Beyrut 1993.

_____, *el-Câmiu ’s-sağîr*, Beyrut 1990.

Şakir, Muhammed, *el-Baisu ’l-hasîs şerhu İhtisari Ulumi ’l-hadîs*, Beyrut, ts.

Şatıbî, *el-İ’tisâm*, Riyad 1996.

_____, *el-Muvafakât*, (çev. Mehmet Erdoğan), İstanbul 1990.

Şevkanî, *Neylü'l-Evtar*, Kahire 1993.

Taberanî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, (nşr. Mahmud et-Tahhan), Riyad 1995.

_____, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, (thk. Hamdi Abdulmecid es-Silefi), Beyrut, ts.

Uğur, Mucteba, *Hadîs İlimleri Edebiyatı*, Ankara 1996.

Uysal, Muhyiddin, *Tasavvuf Kültüründe Hadîs*, Konya 2001.

Zerkeşî, *Hz. Aişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, (çev. Bünyamin Erul), Ankara 2000.

ABSTRACT

The discussion around the hadith is still ongoing in our day. Some of them are methodology discussions on in what way the hadith is supposed to be comprehended and procedural controversies on how to determine authenticity of the hadith. Looking into those discussions, one may see certain names to be prominent. Examples of those names include persons such as Ahmed Emin, Muhammed Ebu Reyte, Fazlur Rahman, Mohammed al-Ghazali, Maududi. Their approaches to the hadith, without doubt, come with their differences and they deserve separate studies. And Yusuf al-Qaradawi, whom we consider his contributions to the hadith culture in this study, is one of those prominent personages who left an impression and won a name for himself especially in the subject of comprehending the hadiths.

One may see that Yusuf al-Qaradawi is more renowned rather in the fields of fiqh and fatwā. Nevertheless, his contributions made to the field of hadith bears a quality not to be underestimated. Yusuf al-Qaradawi approaches the hadith issues within a frame of contents to cover a very large domain from in what the hadith is supposed to be comprehended, to principles to be considered in comprehending the hadiths; from the hadith – fiqh relation, to the hadith – aqida relation; and from fatwās on the hadith, to social and universal dimension of sunnah. That's why we wished to research on qualities and dimensions of his contributions to field of the hadith. We have attempted in our thesis to determine and classify this attribute of Yusuf al-Qaradawi.

ÖZGEÇMİŞ

20.11.1982 tarihinde Trabzon'un Akçaabat ilçesinde doğdu. İlköğrenimini Akçaabat Çınarlık köyü ilkokulunda bitirdi. Orta öğrenimini Akçaabat İmam Hatip Lisesi'nde tamamladı. 2000/2001 eğitim-öğretim yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü'nde başladığı lisans eğitimini, "İsmail Hakkı Bursevî'nin '*Esile ve ecvibe*' adlı Osmanlıca kitabının latinize edilmesi" konulu lisans teziyle 2004 yılında tamamladı. 2004 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Trabzon Araklı İlçe Müftülüğü'ne bağlı Kayaiçi köyünde 4 yıl imamlık yaptı. 2009 yılında Arsin Atatürk ilköğretim okulunda başladığı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği'ne halen devam etmektedir. 2007-10 eğitim-öğretim yılında, Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Hadis Bilim Dalı'nda yüksek lisans yapma hakkını kazandı. Halen bu bölümde yüksek lisans eğitimine devam etmektedir.